

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

MİR YAKUP DUWLATOF'UN OYAN KAZAK İSİMLİ ESERİNİN
KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Sevilay ARSLAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR

Ankara - 2007

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI

MİR YAKUP DUWLATOF'UN OYAN KAZAK İSİMLİ ESERİNİN
KELİME HAZİNESİ BAKIMINDAN İNCELENMESİ

MASTER TEZİ

Hazırlayan
Sevilay ARSLAN

Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR

Ankara - 2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Sevilay ARSLAN'a ait Mir Yakup Duwlatof'un Oyan Kazak İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi adlı çalışma, jürimiz tarafından ağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :

Prof.Dr. Leyla KARAHAN

ye:

Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR (Danışman)

ye:

Doç.Dr. Ekrem Arıkoğlu

ÖNSÖZ

Mircakıp Duwlatulı,Modern Kazak Türk Edebiyatı yazarlarının ikinci nesline mensuptur. Kazak Türkleri'nin Orta Cüzüne bağlı Argın Uruğu'nun Madyar koluna mensup bir ailenin çocuğu olarak 25 Ekim 1885'te Torgay vilayetinin Maykara kasabasının üçüncü köyünde dünyaya gelmiştir.

1907 yılından itibaren,şiir ve makaleleri yayımlanmaya başlar. M. Duwlatulı, Kazak halkının arzusunu,faydasını derin anlayabilen,Kazaklar arasında yeniden yayılan demokratik fikirlerin öncüsü ve habercisi olduğunu daha ilk eserlerinde ortaya koyar.M.Duwlatulı daha sonraki yıllarda Orunbor (Orenburg)'da yayımlanan "Kazak" gazetesini yöneticileri arasında yer alır.

"Oyan Kazak" eseri henüz 24 yaşındayken 1909 senesinde Ufa'da yayımlanır.1910 yılında kitabın ikinci basımı yapılır. Bu eser, bir kurtuluş mücadelesi eseridir. Zaten bu eserin ifade ettiği kıymet de burada toplanmaktadır. Eser muhteva bakımından ele alındığında, toplumu ilgilendiren bütün sosyal, kültürel, siyasî problemleri derin bir şekilde ele almakta ve çözüm yollarını göstermektedir.

Mircakıp Duwlatulı Oyan Kazak isimli eserinde Rusya Müslümanları Kurultayı'nda ortak edebî Türk dili olarak kabul edilen sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'ne yakın bir dil kullanmıştır. Yaptığımız çalışmayla bu yakınlığı ortaya koymaya çalıştık.

Mircakıp Duwlatulı'nın yukarıda da bahsettiğimiz Oyan Kazak isimli eserini dil olarak incelemek ve Osmanlı Türkçesi ile mukayese etmek, Türk Dünyası kapılarının açılmasıyla güçlenmiş olan tarih, dil, edebiyat, kültür birliğinin daha da güçlenmesinde faydalı olacaktır diye düşündük.

Tezde, Mircakıp Duwlatulı'nın "Oyan Kazak" isimli eserinin 1910 yılında Ufa'da basılan arap harfli basımını esas almakla birlikte daha sonra

basılan kril harfli basımlardan da mukayese amaçlı faydalandık. Osmanlı Türkçesi'nin kelime kadrosunun tespitinde ise Şemsettin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî isimli çok büyük kabul görmüş eserini esas aldık.

Mircakıp Duwlatulı'nın hayatı, edebî şahsiyeti, Oyan Kazak adlı şiir kitabı hakkındaki daha geniş bilgiyi ve tezi hazırlarken uyguladığımız yöntem ile ilgili bilgileri çalışmamızın giriş bölümünde vermeyi uygun bulduk.

Tez çalışmam esnasında beni daima teşvik eden, tavsiyeleri ile beni yönlendiren, sahip olduğu kıymetli kaynak eserlerini ve ilmî bilgisini benden esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ferhat TAMİR'e çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	iv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

Metnin Latin Harflerine Aktarılması.....	7
--	---

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NE AKTARILMASI

Metnin Türkiye Türkçesi'ne Aktarılması	90
--	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN KELİME HAZİNESİNİN OSMANLI TÜRKÇESİ'NİN KELİME HAZİNESİYLE MUKAYESESİ

3.1- Osmanlı Türkçesi'yle Ses Ve Anlam Bakımından Ortak Olan Kelimeler.....	130
3.2- Osmanlı Türkçesi'yle Anlam Bakımından Ortak Olup Ses Değişimine Uğrayan Kelimeler	140
3.3- Osmanlı Türkçesi'yle Ses Ve Anlam Bakımından Farklı Olan Kelimeler.....	161
SONUÇ.....	171
KAYNAKÇA	174
ÖZET	177
ABSTRACT	178
DİZİN	179

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

Ń **ň** : Nazal n

Q, q : Normalden daha kalın söylenen k sesi

Ä, ä : Açık e

X, x : Hırıltılı h

W **w** : Çift dudak v'si

GİRİŞ

Modern Kazak Türk Edebiyatı yazarlarının ikinci nesline mensup olan Mircakıp Duwlatulı¹ Kazak Türkleri'nin Orta cüzüne bağlı Argın Uruğu'nun Madyar koluna mensup bir ailenin çocuğu olarak 25 Ekim 1885'te Torgay vilayetinin Maykara kasabasının üçüncü köyünde dünyaya gelmiştir.

Mircakıp Duwlatulı,sekiz yaşından itibaren iki yıl köy hocasından ders aldı.Sonra köydeki Rus mektebinde okudu.1897 yılından itibaren Torgay'daki Rus-Kazak mektebinde okudu.1904 yılında Ombı şehrinde gizli teşkilata katıldı.

1907 yılından itibaren şiir ve makaleleri yayımlanmaya başlar. M. Duwlatulı, Kazak halkının arzusunu,faydasını derin anlayabilen,Kazaklar arasında yeniden yayılan demokratik fikirlerin öncüsü ve habercisi olduğunu daha ilk eserlerinde ortaya koyar.M.Duwlatulı daha sonraki yıllarda Orunbor (Orenburg)'da yayımlanan "Kazak" gazetesı yöneticileri arasında yer alır. Kazak gazetesı çevresi aynı zamanda Türkistan bozkırlarında başlayan modern anlamdaki siyasî hareketlerin merkezini teşkil etmektedir. 1917'de kurulan Alaş Orda Partisi Hükümeti bu gelişmenin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. M. Duwlatulı, Alaşçılığın başında bulunan Ali Han Bökey Han, Ahmet Baytursun'la birlikte sacayağının esas dayanaklarından biri sayılır. Ali Han Bökey Han siyaset, büyük bir dil bilgini sayılan Ahmet Baytursun ilim, M. Duwlatulı sanat ve edebiyat alanını temsil eder.

¹ Mircakıp Duwlatulı'nın hayatı hakkındaki bilgiler,yükseköğrenimde alınan bilgilerden yararlanılarak ve "Mircakıp Duwlatulı Şığarmaları,Almatı "Ğılım 1996." Adlı eserden Türkiye Türkçesi'ne tarafımdan aktarma yapılarak verilmiştir.

M.Duwlatalı'nın "Serke" gazetesinin (Ul'fat gazetesinin eki) 1907 yılı 2 numaralı baskısında yayımlanan "Bizim Arzumuz" adlı makalesi "affedilemeyecek siyasî öğüt" diye düşünülüp gazete kapatılır.Onun bu makedeki fikirleri "Oyan Kazak" adlı şiir kitabında bilhassa açık ve etkili bir şekilde ifade edilmiştir.

"Oyan Kazak" eseri henüz 24 yaşındayken 1909 senesinde Ufa'da yayımlanır.1910 yılında kitabın ikinci basımı yapılır. Oyan Kazak ilk çıkışında Çarlık Rusyası'nı telaşlandırmış olduğu gibi, Sovyet Rusya Hükümetlerini de huzursuz etmiştir. Çarlık zamanında başvurulmuş olan yasaklama, hapis ve sürgün siyaseti Sovyetler zamanında da devam etmiştir.

M. Duwlatalı'nın "Oyan Kazak" eseri bir kurtuluş mücadelesi eseridir. Zaten bu eserin ifade ettiği kıymet de burada toplanmaktadır. Eser muhteva bakımından ele alındığında, toplumu ilgilendiren bütün sosyal, kültürel, siyasî problemleri derin bir şekilde ele almakta ve çözüm yollarını göstermektedir.

"Oyan Kazak" kitabını okuyunca M.Duwlatalı'nın halkın sıkıntısını,ihtiyacını kendi sıkıntısı gibi gördüğü her sözünden açıkça anlaşılır.Şairin halkın sesi olduğu açıkça hissedilir.O kendi çağdaşlarına,gözü açık aydınlarına tarihin ve milletin nasıl bir vazife yüklediğini açıkça ifade eder.Halkı geri kalmışlıktan,baskıdan kurtaracak güçlü silahın;eğitim-bilim,hüner,sanat,samimi emek,adalet,insaniyet için mücadele olduğunu özellikle belirtir.Çarlık Hükümeti'nin Kazak dalasını idare etmek işini yürütmedeki siyasetinin yanlışlıklarını,kötülüklerini açıkça anlatır.Halkın kaderini etraflica düşünüp,birliğini güçlendirme,zamanın şartlarına uygun olarak hareket etme,hevesli olma,Müslümanlık yolunu tutma,Rus dilini,sanatını bilme gibi pek önemli millî meseleleri harekete geçirecek şiirlerinde, büyük şair; cesaretli, güçlü, kabiliyetli, cesur, savaşçı, gayretli, yılmaz, millet gayretlilerinin özelliklerini göz önüne serer.

M.Duwlatalı'nın şiirlerinde okuyucuyu merak ettirip heveslendiren, yönlendiren; yazarın gerçekçiliği, samimiyeti, sözlerini arzu, ihlas ve gayretle söylemesi, tuttuğu yoldan ayrılmayıp, dönem dönem sertleşen ifadeler kullanması,birlikte düşünüp, birlikte üzülp dertleşiyormuş gibi bir üslup kullanmasıdır.

M.Duwlatalı, "Oyan Kazak" kitabında yer alan "Kazak Halkının Geçmişteki ve Bugünkü Hâli" ve "Kazak Halkının Eski Hayatı"adlı şiirlerinde adil yöneticilerin, milletin namusunu koruyabilecek yiğitlerin olduğu;uçsuz bucaksız sahrada mal bakıp,hür bir şekilde konup göçer yaşandığı geçmiş zamana özlemi dile getirmekle birlikte eskiyi her zaman övmekten uzaktır.Geçmiş zamanlarda da adaletin olmadığını açıkça ifade eder.Düşmanın malına el koyma,hırsızlık gibi olayların eskiden de var olduğunu inkâr etmeden,o "Günümüzde halkı yönetenler,rütbe alıp,mertebeye ulaşmış gibi olup,kendi çıkarları için halkı satmaktan çekinmiyorlar."diyerek,Çar idarecilerine yalvarıp gün görmeye çalışanları çok sert eleştirir.

Şair,"Seçimler Hakkında" isimli şiirinde ise Çar Hükümeti'nin,Kazaklar'ı kendi çıkarları için; yerleşmeye elverişli,verimli,güzel yerlerden uzaklaştırmaya yönelik siyasetini açıklar.

Yine "Kazak Toprakları" adlı şiirinde,Kazak bozkırlarına yerleştirilen yönetim sisteminin halk faydasını korumaya uygun hâle getirilmeden,mahallî idarecilerin gücünü azaltıp,Çar Hükümeti'nin idaresindeki idarecilerin hüküm sürmesine yardım ettiğini, bunun da halk içinde küskünlüğün artmasına sebep olduğunu M.Duwlatalı açıkça ifade eder.

M.Duwlatalı,1910 yılında "Bakıtsız Camal" adlı romanını yayımlar.Bu eser, yazarın sadece kendi yazarlığında değil,bütün Kazak edebiyatında belli yer almış, yüksek yeri olmuştur.O, bu eserde büyük sosyal önemi olan bir meseleyi irdelemiş,Kazak kadınının ağır hayat şartlarını gerçekçi olarak

ortaya koymuştur.Bu eser,kadının kendi hürriyeti,iradesi,kendi sevdiği ile evlenip ömür sürmesine imkân bulması gibi Kazak ömründeki en güçlü düğümün çözülmesine yol göstermiştir.Aynı zamanda bu eser, Kazak edebiyatında roman diye adlandırılan ilk nesir eseri olmuştur.

M.Duwlatalı, şairlik, yazarlık emeğini gazetecilik hizmeti ile birleştirebildi.1911 yılında “Aykap” dergisinde,1913-1918 yıllarında “Kazak” gazetesinde çalıştı.Bu gazetenin yayımlanmaya başladığı ilk günlerinden itibaren edebiyat , medeniyet ve millî hayatın önemli meselelerine ait makaleler yayımladı.Böylece o hevesli halk adamı,her türlü sosyal,medenî meseleleri ele alan makalelerin,fıkraların yazarı olarak halk içinde geniş kalabalıklar tarafından tanındı.

1925 yılında M.Duwlatalı “Emekçi Kazak” gazetesinde Annenkov ve Koçak’ı araştırıp makale yazdı.O, Rus klasiklerinden başka siyasî edebiyatı aktarmayla da meşgul oldu. 1922 yılında “Balkıya” isimli,kendisinin 1911’de hapse atılmasına kadar halka hizmet yolunda yaptığı çalışmaları anlatan dört perdelik bir piyes yazdı.

M.Duwlatalı,pedagojik çalışmalarda bulunup,okuma kitabı yazmaya da çalıştı.(“Hesap Kuralı”1922, “Okuma Kitabı”1924)

M.Duwlatalı,1928 yılında Stalin siyasetine uğrayıp, Solovetsk kampında, Akdeniz-Baltık kanalının kuruluşunda ağır eziyetli işte çalışıp hastalığa yakalandı. 1935 yılında vefat etti.

Mircakıp Duwlatalı’nın başlıca eserleri şunlardır:

Mısallar: Cumbak (1905)

Şiirleri: Oyan Kazak (1909), Azamat (1913), Terme (1915)

Romanları: Bakıtsız Camal (1910)

Piyesleri: Balkıya (1922)

Makaleler: Başta Aykap dergisi ve Kazak gazetesi olmak üzere çeşitli gazete ve dergilerde yayımlanmış makaleleri vardır.

İşte Mircakıp Duwlatulı'nın yukarıda da bahsettiğimiz Oyan Kazak isimli eserini dil olarak incelemek ve Osmanlı Türkçesi ile mukayese etmek, Türk Dünyası kapılarının açılmasıyla güçlenmiş olan tarih, dil, edebiyat, kültür birliğinin daha da güçlenmesinde faydalı olacaktır diye düşündük.

Dilde birlik meselesi önemli bir meseledir. 13. asra kadar edebî dilleri tek ve müşterek olan Türkler'in yeniden müşterek bir dil kullanmaya başlamaları lüzumu, sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'nin tüm Türk dünyası için "Ortak Edebî Türkçe" olmasını isteyen ve bu uğurda mücadele veren İsmail Gaspralı Bey (1851-1914)'le güçlenmiştir. İsmail Gaspralı Bey "Tercüman" gazetesinin adının yanında "Dilde, fikirde, işte birlik" imzasını atarak bu konudaki görüşünü açıkça ilan etmiş ve tüm Türk dünyasını etkilemeyi başarmıştır. Onun öncülüğünde kurulan ve usul-i cedid tarzında eğitim veren okullarda sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'yle eğitim-öğretim yapılmıştır. 1930'lara kadar bu konuda önemli yol alınmıştır. Ancak 1930 yıllarında, başta Nikolay İlminskiy olmak üzere birçok oryantalistin mahallî ağızları yazı dili hâline getirmeleri ile çabalar sonuçsuz kalmıştır. Ancak Türk dünyasının kapılarının tekrar açılmasıyla bu mesele yine önem kazanmıştır. Bu mesele bizim için de çok önemli olduğu için bu konuda bir çalışma yapmak istedik.

Mircakıp Duwlatulı Oyan Kazak isimli eserinde Rusya Müslümanları Kurultayı'nda ortak edebî Türk dili olarak kabul edilen Osmanlı Türkçesi'ne yakın bir dil kullanmıştır. Yaptığımız çalışmayla bu yakınlığı ortaya koymaya çalıştık.

Tezde, Mircakıp Duwlatulı'nın "Oyan Kazak" isimli eserinin 1910 yılında Ufa'da basılan arap harfli basımını esas almakla birlikte daha sonra basılan kril harfli basımlardan da mukayese amaçlı faydalandık. Osmanlı Türkçesi'nin kelime kadrosunun tespitinde ise Şemsettin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî isimli çok büyük kabul görmüş eserini esas aldık.

Çalışmamızın, birinci bölümünde Oyan Kazak isimli eserdeki şiirler transkripsiyonlu olarak Latin alfabesiyle yazıldı, İkinci bölümünde eser Türkiye Türkçesi'ne aktarıldı, üçüncü bölümünde ise eserdeki kelime kadrosu tespit edilip Osmanlı Türkçesi'yle mukayese edildi. Osmanlı Türkçesi'yle ortak olan kelimeler ve Osmanlı Türkçe'siyle ortak olmayan kelimeler tespit edildi.

Metnimizde geçen kelimelerinin Kazak Türkçesi'ndeki anlamları çalışmamızın sonundaki dizin bölümünde verildi.

Çalışmamızın dizin bölümünü oluştururken metnimizde yer alan her şiire roma rakamıyla sayı verdik. Ayrıca bölümlere ayrılan her şiirin her bir bölümünün başına küçük Latin harfleriyle bir harf verdik. Metnimizde geçen her bir mısraya da bir Arap rakamı verdik. Örnek: XIV-a/18; XIV: "Cigitler" başlıklı şiir. a: Bu şiirin birinci bölümü. 18: Bu şiirin birinci bölümünün 18. mısrası. Karşımıza çıkan kelime: "ar"dır.

Çalışmamız sırasında vardığımız neticeler tezimizin Sonuç bölümünde açıklandı.

Bu çalışmayı yaparken ana dilim olan Türkiye Türkçesi bilgilerimden ve yüksek öğrenimim sırasında öğrendiğim Kazak Türkçesi bilgilerimden, tezimizin kaynakça bölümünde belirtilen kaynaklardan, sözlük ve gramer kitaplarından faydalandım.

BİRİNCİ BÖLÜM

METNİN LATİN HARFLERİNE AKTARILMASI

Çalışmamızın bu bölümünde, Mircakıp Duwlatoğlu'nun, Oyan Kazak isimli eserinin 1910 yılında Ufa'da basılan Arap harfli basımını Latin harflerine aktardık. Aktarma sırasında kullandığımız işaretleri çalışmamızın TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ başlıklı kısmında gösterdik.

Metnin Latin Harflerine Aktarılması

OYAN QAZAQ!¹ (I)

- (1) Köziñdi aç, oyan Qazaq, köter basdı!
- (2) Ötkizbey qarañğıda beker casdı.
- (3) Cer ketdi, din nâçârlap xâl harab bop
- (4) Qazağım endi catuw caramasdı.

¹ Şınar Bolatova'nın "Kazakistan'lı Şair Mirjakıp Dulatoğlu'nun "Oyan Kazak" kitabının Türkiye Türkçesi'ne Aktarması ve Metin İçinde Geçen Arapça ve Farsça Kelimelerin Gramer İncelemesi" isimli yüksek lisans tezinde bu dördlük bulunmamaktadır.(Şınar Bolatova, Kazakistan'lı Şair Mirjakıp Dulatoğlu'nun "Oyan Kazak" Kitabının Türkiye Türkçesi'ne Aktarması ve Metin İçinde Geçen Arapça ve Farsça Kelimelerin Gramer İncelemesi,Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi,Trabzon, Nisan, 1995) Kitaba adını ve ruhunu veren bu dördlüğün adı geçen tezde yer almaması bizce büyük bir eksiklik olarak görülmüştür.

QAZAQ XALQINIŇ BURUNĖI HÄM BÜGÜNGİ XÄLI (II)

a

- (1) Mîr Ya'qub nege otursıñ qalem tartpay,
- (2) Băyge almas bolğanmenen cüyrik çappay.
- (3) Çamañdı qaderi xâl körsetseñçi,
- (4) Bayğus-aw, oyansañçı qarap catpay
- (5) Ne fayda bir orınnan qozğalmaytın,
- (6) Tazarmas qara suw da catqan aqpay.
- (7) Artıqdan ta'lîm alup, kemge üyretpey,
- (8) Cürüwüñ lâyıq pa 'aqlı tappay.

- (9) Sen nege boy körsetpey casqanasıñ?
- (10) Tasdasa köziñ körsün xalq unatpay.
- (11) Bul çaqda söz bâzârı köteriñki,
- (12) Sınasay baxtıñdı sen de baptay.

- (13) Bir de alup, bir de qalup cürmes pe ediñ,
- (14) Söziñdi birew sögüp, birew maqtay.
- (15) Boy tecep cüreksinüw dürüst emes,
- (16) Saçılğan rızıqdı cürüp tatpay.

- (17) Himmet taw kesedi dep misalde bar
- (18) Cigitke hünere qayda zihin artpay.
- (19) Talebdi caña öspirim bağlanlar
- (20) Cürüwge lâyıqtı ğoy atın aqtay.

- (21) Cigitdiñ nesi cigit bosqa cürgen,
- (22) Xidmetpen fayda berüp xalqqa caqpay.
- (23) Băseñ bol äsem bolsañ degen cönmen

(24) Hünərin muxtâclarğa cürse satpay.

(25) Can-fedâ, malıñ terk bolsun cigit,

(26) Din, millet degen sözdi tur cehidley

(27) Men kefil sonda caman bolmasıña,

(28) Turmasam qolıñdı äkel aytqan şartda-ay.

(29) Adasup qarañğıda sorlı qazaq,

(30) Ay tuwmay, kün hām çıqpay tur tañ atpay.

(31) Söndirmey canğan örti körgeñ adam,

(32) Qalayça turuw mümkin canğa batpay.

b

(1) Bir keñes tüşdi xayal basdarıma,

(2) Defter qat ‘ibret üçün tasdarıma.

(3) Hususa arnap cazdım xalq içinde,

(4) Cıyırmançı ‘asırdıñ casdarına.

(5) Az casap ‘ömrümde kördim köp is,

(6) Retin çamaladım xalqıñ tegis.

(7) Qaralas hâr qayusı körinedi,

(8) Biri artıq, birewi kem deytin emes.

(9) Qazaqdıñ qay nesilden tarağanın,

(10) Bilersiñ şecireden qarağanıñ

(11) Bul cerge sonıñ üçün toqtamaymın,

(12) Cazayın basqa sözdiñ carağanın.

(13) Adamzat neçe türli cihan tolğan,

(14) Hâr dinde, hâr mezhebde câne bolğan.

(15) Sonıñ köbi şehirden orın alup

(16) Saxrâda bizdiñ qazaq köçüp qonğan.

(17) Ol zeman üç cüz birge aralasqan,

(18) Bağınup hiç pâdişahqa qaramasdan

(19) Xan çığup öz içinen xalqdı biylep

(20) Biyleri muxkem aytup örnek saçqan.

(21) Köçse de mıñ çaqırım ceri caylı

(22) Aqqan bulaq, çalğını kök oraylı.

(23) Toqtı qozdap cürüpdı, tay qulundap,

(24) Cer tar bolup körmedi-aw wayımdı.

(25) Sol kezde bizdiñ qazaq ala bolğan,

(26) Köldeneñ düşmanları câne bolğan.

(27) Küçdisi nâçârların çawıp alup,

(28) Burunğıday bolmağan belâ bolğan.

(29) El çawıp, kisi öltirse batır degen,

(30) Batırlar faqirlerdiñ xaqqın cegen.

(31) Biz munday bul waqıtta bolar ma edik,

(32) İsdese xalq faydasın 'aqılmenen.

(33) Ketüpdi fitneniñ colı açılup,

(34) Birinen düşmanlığın biri asırup.

(35) Ayrılup berekeden qarap cürüp,

(36) Turupdı basqalarğa qur bas urup.

(37) Ketüpdi arazdasup bir tuwısqan,

(38) Barımta urlıq qılup mal quwısqan.

(39) Sıya almay keñ dünyağa talasuwçı ed,

(40) Tarçılıq endi körüp sıgılısqan.

(41) Mazası ketken birdey içden, sırtıdan,

(42) Az ata körgen xorlıq küçdi curtdan.

(43) Eki suñqar talassa quzğunğa cem,

(44) Berekesin bul qazaq süytüp qurtqan.

(45) Sol künde cawğa qarsı qorğan qursa,

(46) Qutılup nâdânlıqdan ‘ilim tapsa.

(47) Ğayretin boyındağı çetke cumsap,

(48) Keltirmey cebirçilik qarındasqa.

(49) Özdi özi tatuw bolup turğan künde,

(50) Qalar ma edi här nârseden munday bosqa.

(51) Minekey, bul waqıtta turmız endi,

(52) Düşmanğa taba bolup, külki dostqa.

(53) Cürmegen keñ cayılup ol xâlinde,

(54) Ünemi turmaq qayda xan tağında.

(55) Russiya memleketine bağınupdı,

(56) Ebulxayır töreniñ xan çağında.

(57) Padşa aytqan: “ ‘Adillikpen biyleymin”- dep,

(58) “Diniñe hām ceriñe tiymeymin”-dep,

(59) “Oq atpay qılıç tartpay, bağınğan soñ,

(60) Qalayça qaderiñdi bilmeymin”-dep.

(61) Almasqa wa’de etken bizden saldat,

(62) Ornına tündik bası salğan ramat.

(63) “Qazaq da Russiyanıñ bir oğlı,

(64) Bar bolsa beremin”-dep nendey xâcet.

(65) Qazaqdı eñ ewweli biylegen xan,

(66) Pravitel’, desyatiçniy, ağa sultan.

(67) Qaldırup osıladıñ hāmmäsin de,

(68) Çığup tur bizdiñ tusda bul küngi zañ.

(69) Qızığup qızarğanğa ketkenler köp,

(70) Çen alup derecege cetkendey bop.

(71) Oyladı öz faydasın xalqı satup,

(72) Qazaqdı hiç kereksiz etkendey bop.

(73) Tumanğa kirdi qalıñ bizniñ qazaq,

(74) Artı car, aldı tuyuq – bul ne ‘acep.

(75) Adasqan aǵayınǵa basçı bolup,

(76) İçinde col körseter adam az-daq.

(77) Bas qosup kirgizskiy intelligent,

(78) Bizlerge xalqdiñ ğamın oylaw mindet.

(79) Kul'tura degen sözdi na praktike,

(80) Etpeymiz ne sebebli osuşçestvliyat'?

(81) Milletler tsivilizovannıy ozup ketdi

(82) Oyanbay endi catuw ne sledüvet.

(83) Uyqusı ğafletdiñ basup ketdi

(84) Qazaqdı oyatalıq etüp himmet.

QAZAQ XALQINIÑ BURUNĞI MA'İŞETİ (III)

a

(1) Qazaqdıñ qanday edi ma'îşeti,

(2) Bir künde köçüp qonǵan raxatı.

(3) Qayǵu coq, xasret coq, qız-bozbala,

- (4) Tüzegen bāsekemen saltanatı.
- (5) Ketüwçi ed köçbaşçılar ilgeri ozup,
 (6) Carasup öz formınça siyaseti.
- (7) Carısup cas balalar cürüwçi edi,
 (8) Caratqan üki tağup cüyrik atı.
- (9) Caylawğa çığa ayğır suwıtuwçı edi,
 (10) Istıqdıñ qalmaydı dep zararadı
- (11) Tizilüp köl cağalay qonuwçı edi,
 (12) Carasup aq üylerdiñ qıyâfeti.
- (13) Kökoray çalgındarğa biye baylap,
 (14) Baylıqdıñ körinüwçi edi 'alameti.
- (15) Can-canuwar raxat men bir casawçı edi,
 (16) Kirgendey bölmesine cer cenneti.
- (17) İçken mas, cegen toq bop cürüwçi edi,
 (18) Tüzelüp bozbalanıñ seyaxati.
- (19) Büldirgen çıye tere ketüwçi edi,
 (20) Qız-kelinçek mırzalardıñ cema'ati.
- (21) Keñeyüp curtdıñ fi'ili ol waqıtta
 (22) Nâçârğa tiyüwçi edi şerafeti.
- (23) Ul tuwup, kelin tüsse, qız uzatup,
 (24) Toy bolup at çabuwçu edi bir 'âdeti.

(25) Bek 'acep merxumlarğa as berüwçi edi,

(26) Fâş bolsa xalq içinde inâbeti.

(27) Bawızdatup bağlandı, qulun soyup,

(28) İçse qımız kelüwçüed sözdiñ şartı.

(29) Qanakey, osı aytaqannıñ biri bar ma,

(30) Aytılsa sözdiñ kâmil xaqîqati.

(31) Bul künde bulardı oylap qayğu da cür,

(32) Bar bolğan dânişmendler feraseti.

(33) Oquğan fayda berer castarımız,

(34) Hâr isden bolsa meger ma'lûmâtı.

b

(1) Üyrengeñ xalqız ğoy kemçilikke,

(2) Talpınup umtılmaytın keñçilikke.

(3) Osınday bilengen soñ minezimiz.

(4) Kim de kim bizdiñ curtdı elsinip pe?

(5) Russiyada cıyıрма million bar müslimân

(6) Ceri coq osılardıñ bir qosılğan.

(7) Meselâ bizdiñ qazaq bul waqıtta

(8) Tısqarı rûxânî idâreden.

- (9) Bolalmay tilek qabul xafalıqda.
 (10) Körüwde cebirçilik cürmiz hemen.

 (11) Qazağım körmegeniñ âli aldıñda,
 (12) Bolarsıñ köne berseñ munan caman.

 (13) Bosında ayaq qolıñ qıymıldap qal
 (14) Bir künde tıyrılawğa kelmes çamañ.

HÜNERMENEN XÂSIL BOLĞAN NÂRSELER ² (IV)

- (1) Hünerdiñ afzaldığın etdim zikir
 (2) Muxterem oquwçılar, ciber fikir.
 (3) İlimmenen xâsıl bolğan nârselerdi
 (4) Cazayın bayan etüp, tıñlap otur.

 (5) At cetpes altı ayçılıq alıs colğa,
 (6) Az künde cetkizedi bul ot arba.
 (7) Estilmes xaberlerdi cer çetinen
 (8) Alamız telegrammen ya ‘aceba.

² Şınar Bolatova'nın "Kazakistan'lı Şair Mirjakıp Dulatoğlu'nun "Oyan Kazak" Kitabının Türkiye Türkçesi'ne Aktarması Ve Metin İçinde Geçen Arapça Ve Farsça Kelimelerin Gramer İncelemesi" isimli yüksek lisans tezinde bu şiir yer almamaktadır.

- (9) Cürgizdi aftomobil' at cekpesden,
- (10) Emiri qolda bolup ters ketpesden.
- (11) Hünermen ot pen suwdı kölik qılup
- (12) Alısdan telefonmen curt gaplesken.

- (13) Deryâmen qara cerdey faydalandı,
- (14) Burunğı qıyınçılıq cayğa qaldı.
- (15) Balıqday muxitlerde cüzüp cürüp,
- (16) 'Amel qıp paraxodmen qayda barı.

- (17) Däxidä xîlemen en aspanğa uçdı,
- (18) Kezinde xâcet bolsa cerge tüşdi.
- (19) İsm in vozduşnıy şar deyüp qoydı,
- (20) Xalq burun körüp pe edi munday isdi.

- (21) Telegraf cäne çıqdı sım temirsiz,
- (22) İynanup bolğan iske curt senersiz.
- (23) Üstîñnen cürgenmenen köz körmeydi,
- (24) Elbette qalayınça siz bilersiz.

- (25) Maşına cer astınan cürdi tağı
- (26) 'Acâyip munısı da xayale dağı.
- (27) Ne nârse özliginden caralmaydı,
- (28) Hünermen munı tapqan bende dağı.

- (29) Berdenke, bomba, mina, zeñberekler,
- (30) Pistolet, revol'ver, bravningler,
- (31) Häm mäsı bul waqıt da boldı tamam,
- (32) Qılatın cawğa qaruw ne kerekir.

- (33) Maşına elektriçeskiy cäne keldi,
- (34) Cariq bop may men otsız cana berdi.
- (35) Tün bolsa şehir içi kündizgidey,
- (36) Elbette, bul eseri 'acep endi.

(37) Söz söylep gramofon änge salar,
 (38) 'acâyip âyet oqup du'â qılar.
 (39) Bul sözge körmegen can nanbas edi,
 (40) Ne kerek, xalqdıñ köbi körgeñ çığar.

(41) Teleskop deytin nârse boldı tağı
 (42) Nârseni körsetedi alıldağı.
 (43) Tüymeni tüyedey ğıp zoraytadı,
 (44) Bayağı munı tapqan hûner dağı.

(45) Russiyanıñ zavod men köp fabrikası,
 (46) Tabılğan sonımenen xalq faydası.
 (47) Qımbatdı arzan qılğan sol ekewi,
 (48) Nâçârğa ceñil kelüp pul bahası.

(49) Maşına cäne çıqdı çöp çabatın,
 (50) Az künde can qıynamay köp çabatın.
 (51) Soqa bar egin salğan hām maşına,
 (52) Sekildi köp faydanı teñ tabatın.

(53) Basmaxane çıqdı, kitâb basatuğın,
 (54) Xalqqa hûner, ma'ârif saçatuğın.
 (55) Arqılı gazet curnal hâr tarafdan,
 (56) Xabermen xalqdıñ közin açatuğın.

(57) Hünermen mezkûrlardı adam tapqan,
 (58) Calğız-aq bizdiñ qazaq qarap catqan.
 (59) Heç birin osı aytqannıñ isdey almay,
 (60) Qatardan keyin qaldıq nâdânlıqdan.

- (61) Bizdağı 'ilim bilsek etpes pe edik,
 (62) İlgeri ozğanlarğa cetpes pe edik.
 (63) Din, dünyamız tarçılıqdan âzâd bolup,
 (64) Hünərli xalq atanup ketpes pe edik.

SAYLAWLAR XAQQINDA ³ (V)

- (1) Çıqqalı volist saylaw qırıq cıl ötdi,
 (2) Sol saylaw, bayqasañız, tükpe cetdi.
- (3) Bay bolup, mırza atanup, mal bitkenler
 (4) Talasup volısdıqqa aqça tökdi.
- (5) Elirüp birew çıqdı biy bolam dep,
 (6) Keybiri biy tüsetin üy bolam dep.
- (7) Celikpey üçinçiler nege otursun:
 (8) “Qalayça analardan men qalam”dep.
- (9) Elirter momındardı “sen de atdan” dep
 (10) “Malıñnıñ arqasında bir şâddan” dep.
- (11) Qaraçı, bul qırsıqqa ne qılarsıñ,
 (12) Bîçâre äwerelener qur catqan tek.

³ Şınar Bolatova'nın daha önce adı geçen yüksek lisans tezinde bu şiir yer almamaktadır.

(13) Fülənça awılñaylıqqa ılâyıq dep

(14) İntımaq ne qılsa da qılayıq dep.

(15) Bir sordı bāyge atday alup keler

(16) Hāmmāmiz sertde muxkem turayıq dep,

(17) “Bir atadan qaldım”dep çığar birew:

(18) “Sizlermenen birge, -dep, - bizdiñ tilew”.

(19) Colın alsa, mǎz bolup ol ketedi,

(20) Bermese, qamıqqanday köñili cüdew.

(21) Saylaw bası törege mıñ, mıñ aqça

(22) “Canında orıs coq pa eken onan basqa?”

(23) Strajnik pen pisirler süyinçi aladı

(24) Bermey tağı bolmaydı hām tilmaçqa.

(25) Volıst bolar mal saçup çığındanup

(26) Saylaw öter osılay tınımdanup.

(27) Äbden bolup alğan soñ rasxodın,

(28) Biteredi xalqdan cılın da alup.

(29) Kedey sorlı çolağın arıqdatar,

(30) Tük fayda coq, üyine barup catar.

(31) “Fülənçamen tabaqdas boldım men”dep,

(32) Qatınına maqtanup osını aytar.

(33) Munımen mal saçılup âr ketedi,
 (34) Küçdi âlsirep, nâçârdan xâl ketedi.

(35) Ötirikdi rastqa çığaram dep
 (36) Calğan iske and berüp can ketedi.

(37) Nâxaqqdan birine-biri belâ salup,
 (38) Bilmese urlıq, bilse eger barımta alup.

(39) Töbeles cancal, keris äñgimege
 (40) Qumar-aq bolup ketdi bizdiñ xalq.

(41) Turadı töreleri kekireyüp,
 (42) Perevodçik onan caman çekireyüp.

(43) Köp zarar bizdiñ qazaq körse dağı
 (44) Demeydi, munday isden bekineyik.

(45) Mal saçup helâkdanup talasadı,
 (46) “Men köp, sen azsıñ”dep sanasadı.

(47) Es ketüp ölüp talup volist bolup,
 (48) Sonan soñ xalqımenen carasadı.

(49) Üyine at tonımen barup tūsüp,
 (50) Rızâlıq aytısar ta’âm cesüp.

(51) Misali toqıldıqdiñ tewbesindey
 (52) Ketedi bir cıldan soñ umıtısüp.

- (53) Qul ketdi xan ornına taqqa minüp,
 (54) Curt ketdi camandıqdı catqa bilüp.
- (55) Xâkimler xarâmîden bolğandan soñ,
 (56) Urı-qarı ketpey qaytsun atqa minüp.
- (57) Ya pirim-aw dâl osı isden ne fayda bar?
 (58) Köbeyer kün-kün sayın fitneler.
- (59) Kóz kördi bir pâresin qulaq estüp,
 (60) Kisi ölüp, sodlı bolup er aydalar.
- (61) Ağadan ini ayrıldı, atadan ul,
 (62) Ağayın arzandadı qımbatlap pul,
- (63) Satıldı 'aziz wıcdan az aqçağa
 (64) 'Alameti nâdânlıqdıñ emes pe bul?
- (65) Özine özi xalq canı açımay,
 (66) Mal saçar bolamın dep volostnay.
- (67) Cumsasa qanday caqsı bolar edi,
 (68) Na pol'zu obrazovaniye narodnay.
- (69) Berüwden közdey cerge köldey aqça
 (70) Qumarı kele catur bir basılmay.
- (71) Kisidey araq içken äwerelenüp,
 (72) Ya pirim-aw, ketkeni me xalq osılay?

(73) Qazağım, bul 'âdetdi tasdalıq da,

(74) Xalqdı tuwra colğa basdalıq da.

(75) Volıst, biylik, awılınaylıq, vıbornaylıq

(76) Qıymaytuğın sonçama pâdişahlıq pa?

QAZAQ CERLERİ (VI)

(1) Mıñ ceti cüz otız bir senesinde,

(2) Biz kirdik Russiyanıñ fanasına.

(3) Hünersiz bosdığımız köringen soñ,

(4) Qızıqbas kim qazaqdıñ balasına?

(5) Cılında mıñ segiz cüz alpıs segiz

(6) Xazinelik, dedi, cerdiñ hämmäsin da.

(7) Tarılup cıldan cılğa cer suwımız

(8) Mujiqdıñ ketdi bäri qalasına.

(9) Qadirden xalq biylegen aqsaqallar,

(10) Bul iske fehim nazar salasıñ ba?

(11) Temirdi qızuwında soqpay qalup

(12) Nesliñde köz casına qalasıñ ba?

(13) Kir cuwup kindik kesken xayran cerler,

(14) Mujiqqa, xoş amân bol, barasıñ da.

(15) Xassiyetli babamıznıñ ziyâreti,

(16) Qaldıñ ğoy köşesiniñ arasında.

(17) Monçağa ziyâretdiñ tasın alup,
 (18) Ağaçın otqa mujiq cağasıñ da.

(19) Taba almay bir barğanda heç belgüsin
 (20) Közden cas köldey bolup ağasıñ da.

(21) Çalqar köl, aqqan bulaq, caylı qonıs
 (22) Orman toğay ketdi ğoy ağasıñ da.

(23) Oylasam munıñ bärin xayali bop
 (24) Xafadan içim otday canasıñ da

(25) Ewwelde cerimizben kirüp edik,
 (26) Turmaqda 'adildikdiñ sâyesinde.

(27) Ayrılsañ qalğan cerden osı küngi
 (28) Topıraqqa maldı qazaq bağasıñ da.

(29) Adasdı 'aqlınan qara xalq
 (30) Bilgiçler öziñ xîle tabasıñ da.

(31) Qazağım, ceriñ qayda ata mekân,
 (32) Qazaq qazaq bolğalı mekân etken.

(33) Xazirde bärinizdi quwup çığup
 (34) Ornıña qala salup xaxol cetken.

(35) Çıgarğan cer ölçewge zemlemerler
 (36) Qala üçün ketken bizden caqsı cerler.

(37) Tätti çöp, tuççı suwdıñ bări sonda

(38) Tabatın buğan xîle qayda erler?

(39) Zeñger taw, aqqan bulaq, çalqar kölder,

(40) Ketdi ğoy betegeli biyik belder.

(41) Qısqarup cer ketken soñ örisimiz,

(42) Qaldı ğoy cataq bolup xayran elder.

(43) Aççı suw bizge qaldı çöl dalalar

(44) Caqsı cer qaldırmadı egin salar.

(45) Qalayça taw men tasqa bağa aladı

(46) Qoralı qoy, qosdı cısqı baylarda bar.

(47) Minekey keldi mujiq köçken bulutday,

(48) Qazaqdıñ qoyar emes cerin qurtpay.

(49) Keldi de egin salup bayup ketdi⁴

(50) Calqaw ma bular täñri- aw bizdiñ curtday.

(51) Kördiñ ğoy bul waqıtta tarılğanıñ

(52) Alınbas iltifatqa calınğanıñ

(53) On besden kisi bası desyatına

(54) Cer berse sonda qazaq neçik xâliñ?

⁴ 49 ve 50. mısralar “Oyan Kazak” şiiir kitabının,kril harfli, 1991 yılı Almatı-Altın Orda basımında yer almamaktadır.

MESCİD-MEDRESE XAQQINDA (VII)

a

- (1) Qazaq cür müsłimânlıq calasında,
- (2) Seyrândap saxrânıñ dalasında.

- (3) Fayda dep kündiz tüni damılı coq,
- (4) ‘ibâdet qılmalı xaqqa çamasında.

- (5) Degenmen “men müsłimân “ is bitpeydi,
- (6) Bul künde curtdıñ köbi din kütpeydi.

- (7) Qazaqça kiyim kiyüp söylegenmen
- (8) Moynıñnan farz wâcib bir tûspeydi.

- (9) Ortağa carar edi mescid salsañ
- (10) Namazdı qazâ qılmay barup tursañ.

- (11) Bir ‘âlim fâzıl zâtdan imam saylap,
- (12) Baylarıñ cârdem berüp waqıf qılsañ.

- (13) Daw dese umtılatın sorlı qazaq,
- (14) Din dese çalqayatın boldı qazaq.

- (15) Mınawıñ ötirik dep betke tükir
- (16) Coq bolsa bu sözümniñ ornı, qazaq.

(17) Qazaqdıñ köp yerinde mescidi coq,
 (18) Coğına sebep bolğan missioner bop.

(19) Ekinçi, xalqdıñ özi ixlassız .
 (20) Ne ğılıp islâmğa açılsun xod?

(21) Bir adam xafiyyeten açsa mektep
 (22) Xâkimge körsetedi birew qasdap.

(23) Köbiniñ niyet-fi'ili caman edi,
 (24) Äytewir kele catur xuday saqdap.

(25) Kün boldı endi köziñ açarıña
 (26) Baylarıñ cârdem berüp nâçârıña

(27) Casıñ da cihan kezüp 'ilim izlep
 (28) Nâdânlıq qarmağıman qaçarıña.

(29) Oñbassıñ boyda cürse bu mineziñ,
 (30) Ters pe nasixatım bul bil öziñ.

(31) "Äytewir ata-babam müslimân"dep
 (32) Dürmekdi qoyatuğın keldi keziñ.

b

(1) Tertîbli medrese coq bul qazaqda,
 (2) Saladı sabîlerdi tek 'azapqa.
 (3) Molakem çart cügünüp qahr etüp,
 (4) Bosatar kün batqanda äreñ çaqqa

- (5) Bir bala ezüw tartup küler bolsa,
- (6) Qıtayça düre salar sol sâ'atda.
- (7) Üç dörd cıl oqup çıqqan bolsa meger,
- (8) Sonda da ustarmaydıcazar xattqa.

- (9) Bilmeydi wazîfesin keybir molla
- (10) "Elirüp taqsır" degen qur ataqqqa.
- (11) Kim öledi kim qoyadı-tilegi sol
- (12) Köbeyiniñ bayqasañız bul waqıtta.

- (13) Taqdîm,, tefhîm, taxrîsde cumısı coq,
- (14) Küçteydi elif-bi men ebcedqa.
- (15) Xalqqa qaytüp ülgı saça alsun,
- (16) Minezi xilaf bolsa şerî'atka?

- (17) Sınıflap cılğa bölgen nümune coq,
- (18) Hünlerli bolsun qaydan bizdiñ xalq.
- (19) Bu aytqan barlıq 'ayıp mollalarda
- (20) Xâlî emes istewçide xaqîqatde.

- (21) "Cılına fûlan somğa caldadım"dep,
- (22) Küni-tüni balaların oqutmaqda.
- (23) Otursa molla sordıñ qolı bosap,
- (24) Bir iske epdep gene cumsamaqda.

- (25) 'ilimni 'ilimmenen xürmetlemey
- (26) Elbette, munıñ bări nâdânlıq da.
- (27) Orını bala oqıtan taza emes,
- (28) Ders tiñdar qotır buzaw eçki, laq da !

- (29) Keler me özlighinden bizdi izdep,
 (30) Qol sozup umtilmaymız mâ'rifetqa.
 (31) Hünərli xalqlardan örneq alup,
 (32) Kel endi, bul 'âdetdi tasdalıq da !

QAZAQ XALQINA DİNİ BİR WA'AZ ⁵ (VIII)

- (1) Qazaqqa din xaqqında osı kerek,
 (2) Mübada bul sekildi bolsa örneq.
 (3) Duxovniy sabraniyeğa biz qarasaq,
 (4) Dinimiz quwwet tabar hām begirek.
- (5) Här volistda bir ukaznay bolsun molla,
 (6) Kandidat hām müezzin tursun cāne.
 (7) Saylanup üşbuw zâtlar xalq tarafınan,
 (8) İmtixanlı müftiden alsun pāruwa.
- (9) Rusça bilmek bularğa şart bolmasa,
 (10) İs etse şerî'atdın fermanınça.
 (11) Nikâx, talâq, mîras, cenâze oqup
 (12) Ukaznay balağa isim qoysa.

⁵ Şınar Bolatova'nın daha önce adı geçen yüksek lisans tezinde bu şiir yer almamaktadır.

- (13) Megerde waqıtı bola almasa
- (14) Ukaznay bir molları wekil qılsa.
- (15) Lâkin nikâx talâq, mîras isin,
- (16) Lâyıq özi bitirüw dawı bolsa.

- (17) Ukaznay mollarıñ xilaf isin,
- (18) Elbette, oyaznoy axund teksersün.
- (19) Axunddan oyaznoy bolsa xatâ,
- (20) Oblastnoy axun tekserüp munı körsün.

- (21) Oblastnoy axunmen is bitpese,
- (22) Duxovniy sabraniyeğa barup kirsün.
- (23) Eñ çeti 'adillikdiñ osı bolup,
- (24) Hämmä isi müslimândıñ sonda tınsun.

- (25) Bir mescid bolsun neçik hâr volistda,
- (26) Cema'at, rasxodın öziñ usda.
- (27) Cäne bolsun medrese bala oqutuwğa,
- (28) Bersün buğan rasxodnı zemstva.

- (29) Medresege saylasun eki molla,
- (30) Biri oqutsun müslimânça, biri rusça.
- (31) Pedagogiya tertîbimen oqutsalar,
- (32) Qazağım, keter ediñ sonda alğa.

- (33) Ayılmış eki uçitel' wazîfesin
- (34) Hâr dayım zemstva berüp tursun.
- (35) Ukaznay hām kandidat hām müezzin
- (36) Eki uçitel' bes cılda bir saylansun.

- (37) Kim de kim waqıf qılmaq bolsa meger
- (38) Mescid men medresege dep faydasın.
- (39) Lâzım mundaylarğa ruxsat etüw,
- (40) Ukaznay molla alsun hām metrikasın.

- (41) Bir adam, ya bir qawım etse cehd
- (42) Çığarup mescid, medresege pul xaracat.
- (43) Tıymasun burınğıday “bolmaydı” dep
- (44) Xükümet bularğa da bersün ruxsat.

- (45) Hāmmäsi osı tilek kelse orınğa
- (46) Qânun bop bekitilse bir formda.
- (47) Rızâ qazaq xalqı bolar edi,
- (48) Xükmi şerî’atdıñ tursa qolda.

- (49) Cazılup tewarixde qalsun atı
- (50) Bul isdiñ cürgen bolsa kim colında.
- (51) Din üçün hām xalq üçün beynet körgeñ
- (52) Xor bolmas cürsedağı qay orında.

- (53) Bolğanday xalqdıñ özi beyne qasdı
- (54) Qılup cür şerî’atdı ayaq astı.
- (55) Meselâ birew süyüp şerî’atdı,
- (56) Zararına xükm etse qayta qaçdı.

- (57) Zemanğa qaray mollalar nâdânıraq,
- (58) Köbi qara qazaqdan camanıraq.
- (59) Biler bilmes oquwmen molla bolup
- (60) Orınsız sözge umtılap köbi urınçaq.

- (61) "Bilmeymin dep, sirä, bir moynına almas
- (62) Xâlin bilmes keybiri biyçararaq.
- (63) "Çala molla din buzar degen misal,
- (64) Tek munan tâñri özi saqdağay-aq.

HÜNERİN XALQ FAYDASINA CUMSAP CÜRGEN OQUĞANLARIMIZĞA (IX)

- (1) Caw cürek, qıran közdi arslanım,
- (2) Can qıyup xalqıñ üçün qarısqañıñ.
- (3) Qatardan qazaq sordı qaldırmasqa
- (4) Bäggede ulu dübir carısqañıñ.

- (5) Çeçen til, ferasetiñ sâyesinde,
- (6) Etetin talmay xidmet danişmendim.
- (7) Atqan oq, sermegen qol xatâ ketpey.
- (8) Tüspeydi tabanıña bar düşmanıñ.

- (9) Ne qılsa derdke şıfa' tabılad dep,
- (10) Yuropa seyyaxlarmen tanışqañıñ.
- (11) Bir iske 'aqıldaspaq bolsañızlar,
- (12) Wa'de xilaf qılmay tabısqañıñ.

- (13) Ewwel Allah, ekinçi biler xalqıñ,
- (14) Riyâsız köñliñizdiñ xâlislerin.
- (15) Azuwı altı qarıs aydaharmen
- (16) Kezekdi söz cibermey salısqañıñ.

(17) Kezinde 'aziz candı etdiñ fedâ

(18) Xalqıñnıñ cibermeske nâmusdarın.

(19) Közdegen meslekke tez erişüp

(20) Xayırılı bolğay edi çabısdarıñ.

(21) Bir zâlim xıyânetpen toqtatpasa,

(22) Qatardan özdigiñden qalıspadıñ.

(23) Fâsıqlar boy körsetpey üyde catur

(24) Hünerge qulaç sermey alısdadıñ.

(25) Qamalğa qarsı çapqan qahramanım

(26) Cehâlet mikrobların tawıs bärin.

(27) İnşaallah, xalqqa berer ülken eser

(28) Cerlerde eki talay dawısdarıñ.

(29) Ölseñ şehid qazısıñ tiri bolsañ,

(30) Xidmetke berer acar qudret kerîm.

(31) Qazaqdı törge süyrep bir cetkizçi,

(32) Din, dünya cemisi bop tabısdarıñ.

TERME (X)

(1) 'Aqlı kâmil cigitder,

(2) Zemanniñ köz sal xâline.

(3) Xalqıñnıñ oyla faydasın

(4) Öziñ üçün nalıma.

- (5) Nâçârlardı cılatup,
(6) Baylardıñ satpa malına.
(7) Köz casına qalarsıñ,
(8) Qaramasañ zârına.
- (9) Basa aytpasam bolmaydı,
(10) Cük tartatın narıma
(11) Ğayretiñ bolsa, al körset,
(12) Keldi iñğaylı cağıña.
- (13) Băygege qosdım tulpar dep,
(14) Uxşap cürme cabığa.
(15) Aldımen kelseñ meydanda,
(16) Talas coq seniñ bağıña.
- (17) Köre almağan düşmanlar,
(18) İlese almas çañıña.
(19) Basiñdı tik băygege,
(20) Bir xalqınıñ ğamına
- (21) Alaç dep uran estilse,
(22) Kim burılmas qanına.
(23) Fehimler dep aytamın,
(24) Ferasetiñ barıña.
- (25) Bul waqıtta kez keldik,
(26) Zemanniñ munday tarına.
(27) Asıqbasañ körersiñ,
(28) Muni azsınsañ tağı da.

- (29) Xıyânetden boy tartup,
- (30) Çıq 'adildik çağına.
- (31) Muni isdeseñ çığarsıñ
- (32) Abroydıñ tağına.

TARÇILIQ XÂLİMİZ XAQQINDA AZ MÜNÂCÂT (XI)

I (a)

- (1) Cas ornına közimizden qan ketüp,
- (2) Qolımızdan ata mîras zañ ketüp.
- (3) Xükmi şerî'atdıñ emes qolda,
- (4) 'Adildik men xalq biylegen xan ketüp.

- (5) Ayaq astı bolup qazaq qaldı ğoy,
- (6) Qur ânçeyin rûxı qalup can ketüp.
- (7) Şahbazlar basçı bolğan milletke
- (8) Ayağına qan tûsdi ğoy măn ketüp.

- (9) Kim cezâlı özimizden körmesek,
- (10) Töbemizge çığardıq qoy dândetüp.
- (11) Sülük bolup qazaq qanın çaqqan soñ,
- (12) Awızına salmay qaytsun añdatup.

- (13) Äli de bolsa oyanalıq allahlap,
- (14) Calınalıq caratqan xaqqa bende etüp.
- (15) Mezgilinde qaruw qılmay qıymıldap,
- (16) Bul waqıtta turmız endi xâl ketüp.

II (b)

- (1) Uyquda catur qazaq közin açpay,
- (2) Ketdik ğoy otqa küyüp örtden qaçpay.
- (3) Hâr xalq ayğa ketüp catsadağı
- (4) Bizdiñ curt çeginedi qadem baspay.

- (5) Saxrâ, saxrâ dep qaldıq nâdân
- (6) Hünérli xalqlarmen aralaspay.
- (7) Basqa curt altun, kûmûs misalinde
- (8) Prostoy bizdiñ qazaq qara tasday.

- (9) Barına hârkim sarañ bolup ketdi,
- (10) Bay malın, hünerpazlar 'ilim saçpay.
- (11) Qazağım qırıq awızdı bola qalar,
- (12) Çıqsa eger fâideli iske birew basday.

- (13) İttifaq cüzden biri eter bolsa
- (14) Bitırap toqsan toğız keter tasday.
- (15) Xürriyyet, insâniyyet, xaqqaniyyet
- (16) Turmaydı osı üç sözdi muxkem ustay.

- (17) Bay, mırza, xalq biylegen uluğımız.
- (18) Faydasız cemisi coq quw ağaçday.

III (c)

- (1) Ah dese içden qaynap çığar calun,
- (2) Xalqdıñ kim tüzeter müşkil xâlin?

- (3) Dalada köçüp qonğan saxrâwî
 (4) Xalq edi bizdiñ qazaq baqqan malın.
- (5) Faydasız zararına cumsawçı edi
 (6) Sarf etüp mal men mülk, xîle amalın.
- (7) Aldanup közi cetpey qalğan coq pa,
 (8) Maxrum sıbağadan cay qaların?
- (9) Bîxaber aldağı isden ğâfil bolup,
 (10) Qaqpannıñ bilmewçi edi qurılğanın.
- (11) Cıyırmançı 'asırğa qarsı turğan,
 (12) Çıkpasa şahbazlar birli carım.
- (13) Talebli hünér izdep casdar çığup,
 (14) Köñildiñ çığarmasa xastelerin.
- (15) Yuropa 'ilminden örnek alup,
 (16) Qazaqdıñ quwanamız canasqanın.
- (17) Maqsûdqa muwafıqlı 'ilim tawıp,
 (18) Tuqımın milletke äkep saçqay anıñ.
- (19) Tumanda munar hawa col tappağan,
 (20) Xalqdıñ colğa salsa adasqanın.
- (21) Bîxaber mâ'rifetden sañıraw qazaq,
 (22) Mâz bolup cürgenine saqdap canın.
- (23) Közinen qan ağızup qoyğan coq pa,
 (24) Qazaq uğlı uranı alaç barın?

IV (d)

- (1) Qazaqdıñ öz tilinde coq matbû'ât,
- (2) Cahillik men calqawlıq köp, coq himmet.

- (3) Derdke derman tabîb qaydan tabılar
- (4) Künnen künge awırladı ma'îşet.

- (5) Kün köremiz qayda barup alaçım?
- (6) Bilgiçleriñ xâl müşkilin qarasun.

- (7) Süyegi coq, tiske cumsaq bolğan soñ
- (8) Hâr kim ceydi bizdiñ qazaq balasın.

- (9) Az emespiz altı million xalqpız,
- (10) Elxamdülillah nâdânlıqqa ğarıqpız.

- (11) Cayımız coq onan basqa maqtanar,
- (12) Saxrâda dikar' bolup qalupmız.

- (13) Bizdiñ curtdıñ zerredey coq nâmusı,
- (14) Ğayrılardıñ hünermenen carısı.

- (15) Mâ'rifetli ozup ketüp milletler,
- (16) Köz cetpeytin aramızdıñ alısı.

- (17) Nâdânlıq şerbetine mas boldıq
- (18) Zararğa dost, faydamızğa qas boldıq.

- (19) Ülkenimiz qadimlikke cazılup
- (20) Cedîd degen partiyada cas boldıq.

(21) Munımız da dürüst emes - oylasaq,
 (22) Faydası coq xalqımızğa - qoymasaq.

(23) Özdi özimiz düşman bolup cürgende,
 (24) Carar edi basqağa cem bolmasaq.

(25) Aytqan sözdi almaydı qazaq tıñdap,
 (26) Turmas edi bilgiçler sözün buldap.

(27) Xalq faydası dep birew söylese eger
 (28) And etseñ de nanbasdan tarqar çuwlap.

(29) Kinäni curtqa awdarup aqsınamız,
 (30) Heçnärse körmegensüp tapsınamız.

(31) Zerreçe isimizde ittifaq coq.
 (32) Ciberüp 'aql, nazar xalq sınañız.

V (e)

(1) Birlik coq altı awızdı xalqpız ğoy
 (2) Qatardan sol sebebli qalupmız ğoy.

(3) 'İlim men mâ'rifetdi kerek qılmay
 (4) Nâdânlıq şerbetine qanuppız ğoy.

(5) Köp äli körgeniñnen körmegeniñ,
 (6) Alınbas iltifatqa könbegeniñ.

7 Uw berüp bal ornına ğamxoriňız,
 (8) Caw bolup çıqqan coq pa el degeniň?

(9) Körersiň ne bolğanın sene berseň,
 (10) Hâr türli aytqanına köne berseň.

(11) Soqırday eteginen mıqdap usdap,
 (12) Soñınan lebbeyk, dep ere berseň.

(13) Molla bolsañ ösek köp ergen artqa,
 (14) Xâkim bolsañ küñkil köp câne xalqda.

(15) Hüneleriniň düşmanı köp boladı
 (16) Sol sebebli çıqpaydı isi carıqqa .

(17) ‘İlim üyren, açılsun köziň, casdar,
 (18) Terbiyele öziñdi öziň, casdar.

(19) Öziň bilüp häçkimge aytpay qoyma,
 (20) Bilgeniñdi tezirek xalqqa sa, bar.

(21) Sonda tiyer faydañız aymağıña,
 (22) Kim oqımas raxmet faydalıa.

(23) Hâr nârseniň farqına köziň cetse,
 (24) Aldawınıñ tüşpessini qarmağına.

(25) Bilmegenniň zararın köp kördiň oy,
 (26) Az beretin orıña köp berdiň oy.

- (27) Öz malıñdı deye almay özimdiki,
 (28) Qorqqan küni birewge tek berdiñ ğoy.

- (29) Söz asılın tanıydı fehimliler,
 (30) Axmaqqa aytqanıñ cayğa qalar.

- (31) Curtdıñ bări birdey dep oylamaymın,
 (32) Tüsingenler bul sözden faydalanar.

VI (f)

- (1) Cumıs köp bizdiñ curtda unamağan,
 (2) Nâçâr coq xorlıq körüp cılamağan.
- (3) Çortanday çabaq cutqan calmawızlar
 (4) Tekserüp öz 'ayıbın sınamağan.
- (5) Ayağın faydalı iske bir baspağan
 (6) Umtılğan ölimtikke bir aç tağan.
- (7) Tüyenı tügimenen cutsadağı
 (8) Xaramnan nefsi tıyup bir qaçpağan.
- (9) Hâr isdi dep bilemiz xuday qılğan,
 (10) Cap-caqsı adamlardı bulay qılğan.
- (11) Lâkin hâr kimge allah berdi ixtiyar
 (12) Bende özi tapsa kerek fi'ilinen.

(13) Çıqsa eger mıñnan birew bilgen bolup,

(14) Xalqdıñ faydasına cürgen bolup.

(15) Qazaqdan himmet etken can bolmadı,

(16) Bularğa cärdem kömek bergen bolup.

(17) Milletke xidmet eter hünepazlar,

(18) Fedâ eter çıbın candı şahbazlar.

(19) Cür ğoy dep bizdiñ üçün munday bolup,

(20) Qadrin bile almadı 'aqlı azlar.

(21) Misali qara xalq ürkken qoyday

(22) Baqpasa ketüwçi me edi qasqır toymay?

(23) Derman coq qoldan keler talpınğanmen

(24) Xafa bop qayğıradı bulardı oylay.

(25) Täniñ bar, misalinde canıñ coq bop,

(26) Sırt bütün, canup turğan içiñ coq bop.

(27) Almaytın aytqan tildi sorlı qazaq,

(28) Öz obalıñ öziñe bolsun coq, coq.

VII (g)

(1) Bozbala, hünep, 'ilim üyrenbediñ,

(2) El kezüp, ösek aytup süyreñdediñ.

- (3) Hâr qaysıñ xâl qaderçe taleblenseñ
- (4) Senderge men nâxaqqdan büydermedim?

- (5) Ataña dewlet bitse bulğaqdadıñ,
- (6) Xisâbsız sözler söylep ırcaqdadıñ.

- (7) Mâz bolup mırza degen xoşâmedke
- (8) Buwınup mıqınıñnan ırğaqdadıñ.

- (9) Boyawmen sırladıñız sırtdarıñdı.
- (10) Kerilüp sıypadıñız murtdarıñdı.

- (11) Qarasam içiñdi açup däneme coq,
- (12) Ne desün nâdân demey curt băriñdi.

- (13) Malğa kedey bolğanıñ cetilersiñ,
- (14) 'İlimğa kedey bolğanıñ ökinersiñ.

- (15) Xazirde qulağıña kirmese de
- (16) Faydasın axırında bir bilersiñ.

- (17) Tağı bar kedey bolsa bir minezi,
- (18) Budağı öz qırsığın bilgizedi.

- (19) Qıldı dep kedey qılsa meni xuday,
- (20) Fetwâ moyındamay cürgizedi.

- (21) Erte catup, keç turup keriledi
- (22) Kesib qıp mal tabuwğa erinedi.

(23) Erteñgisin oylamay xuday urğan,
 (24) Qayğu coq, içpey, cemey semiredi.

(25) Cer cırtup onandağı egin salsa,
 (26) Özine az olca ma ceri qalsa?

(27) Artığın satup qant, çay men kiyimine
 (28) Qatın bala asırlıq cemin alsa

(29) Cäne qıs mal ceytuğun çöbin çapsa,
 (30) Onan soñ basqa retmen fayda tapsa.

(31) Xareketden bereket köringen soñ
 (32) Bolmay ma and urğanğa bări de aqça.

(33) Ene me bul aytqanım qulağıña
 (34) Bizge aytqan 'aqıl ğoy dep unadı ma?

(35) Xor bolup celge ketseñ xayran sözim
 (36) Ökinbe cetpedim dep murâdıña.

VIII (h)

(1) Darıyğa, cigit qayda hünér tapqan,
 (2) Can qıyup xidmet etüp xalqqa caqqan.
 (3) Ğayret men qırıq kez cerden suw çıǵarup,
 (4) Raxmet izgi du'â alsa xalqdan.

- (5) Hünərin xalqqa satup buldanbasa,
- (6) Bilgensüp az nārseni sumdanbasa.
- (7) Xalqqa xaqq kōñilden ayt nasixat.
- (8) Ne xīle qala bersün tıñdalmasa.

- (9) Cigitdi topqa salsañ äbden bapdap,
- (10) Boyında hünər bolsa turmas toqtap.
- (11) Cabıdan tuwğan bolsa mästək bolup,
- (12) Cerinde bas kötermey qalar otdap.

- (13) Üyrensün balalarıñ hünər ‘ilim,
- (14) Ötkizbey oyun oynap beker künin.
- (15) Catqanğa can colamas degendeyin
- (16) Kördiñ ğoy zemāneniñ, mine türin.

- (17) Cılamay cas balağa emçek bermes,
- (18) Hār xācet izlenbeseñ özi kelmes.
- (19) “Alma pis, awzıma tūs”, - degenge
- (20) Xalqım-aw iylansañız häçkim könbes.

- (21) Pâdişahğa köpdir aytar reca’imiz
- (22) Berilse bāri tegis biz rızâmız.
- (23) ‘Adillik nazaratın cibermese,
- (24) Cutağan xaywan kibik qırılamız.

- (25) Kün bar ma xıyānetden qutılarğa?
- (26) Teñ usdap, bizdi uluğ tutınarğa?
- (27) Qoy üstine boztorğay cumurtqalap,
- (28) Zorlıqdı burın körgeñ umıtarğa.

MÜDERRİS Z.... EFENDİGE CAZĞAN BİR MEKTUBIM (XII)

- (1) Z... efendiye yolladım xatt,
 (2) Köre almay dîdârınız biz bul sâ'at.
- (3) Maqsûdım catırqamay canasuwda,
 (4) Can qumar caqsılarğa bizdiñ 'âdet.
- (5) İçdegi köp xasteni çığaruwğa,
 (6) Etpekde bolğan edik müşaveret.
- (7) Siz bolup İslâmniñ xâdiminen,
 (8) Sâxibi bolup tursız, zor muxabbet.
- (9) 'Âlemde efdal nârise bolmas munan,
 (10) Bir qolda bolsa meger dewlet, himmet.
- (11) Oçaqdıñ üç butınan tilewmenen,
 (12) Ne wefâ dünyada etken xayat.
- (13) Zemanniñ bahâdırı sizler bolup,
 (14) Ornına kelgey edi etken xayrat.
- (15) "Tañdağı tãñriden "dep bizdiñ qazaq,
 (16) Cetdi ğoy túbimizge sol ğaflet.
- (17) Qarañğı bir sarayda qamawlımız,
 (18) Esigin kim açadı bul cehâlet?

(19) Elbette öñgeleri sizdiñ qolda
 (20) Tewekkül, ne toqtaw bar? Bar da qıyrat.

(21) Mendağı tilek şarın saldım sizge,
 (22) Hâr iske bolğay edi salaxiyyet.

(23) Qutqarsaq cahillikden ğamın oylap,
 (24) Neslimiz oqur bizge raxmet.

(25) Mübada häçbir fayda ete almasaq,
 (26) Aytpay ma sol waqıtta bizge la'net.

(27) Olay bolsa, efendim uyıqdamalıq,
 (28) Endi oyanbay catuwımız bolar uyat.

(29) Xayır xoş selâmet tur 'azizimiz,
 (30) Xatt cazuwçı Mîr Ya'qub İbn Duwlat.

CESİR DÂ'WÂLARI XAQQINDA ⁶ (XIII)

(1) Daw-cancal köp qazaqdıñ curtlarında,
 (2) Sebeb bar fitneniñ çıqqanında.
 (3) Ewwelden 'âdetlenüp kele catqan
 (4) Resim bolğan mınaw bir 'örflerinde.

⁶ Şınar Bolatova'nın daha önce adı geçen yüksek lisans tezinde bu şiir de yer almamaktadır. Bir millet için önemli olan kadın ve kadın hakları konusunun işlenmiş olduğu bu şiirin adı geçen tezde ele alınmaması bizce bir eksiklik olarak görülmektedir.

- (5) Bizdiñ qazaq xalqınıñ bir ‘âdeti,
- (6) Şer’at nizamda coq bul ‘âdeti.
- (7) Fitneni köbeytügge sebeb bolup,
- (8) Resim bop buzılmaı tur ‘âdeti.

- (9) Kele catur ewwelden ‘örfdeı bolup,
- (10) Munısı unamağan xulqday bolup,
- (11) Daw-cancal arasınan arılmaıdı,
- (12) Berekesiz buzılğan curtday bolup.

- (13) Qatın aluw xaqqında cancelları,
- (14) Bul mîras ewwelgiden qalğan bâri.
- (15) Körseñiz bul kündeıı cannıñ köbi
- (16) Bolmaıdı dawsız qatın alğanları.

- (17) “Neçik ?” deseñ, sebeb bar buğan câne
- (18) Besikde catar caña tuwğan bala.
- (19) Besikte catqan ul men qız balağa
- (20) Ata-anası boladı quda câne.

- (21) Bala öskençe ötedi qança zeman,
- (22) Waqıt qanday boladı barsa da amân.
- (23) Aqsaq, soqır, sañıraw, taz, saqaw, mecnun-
- (24) Sonday bir za’îflikde qalsa tamam.

- (25) Caman men caqsı qalayça teñ boladı?
- (26) Za’îf adam hâr qaçan kem boladı.
- (27) Ösken soñ birin-biri süymey tursa,
- (28) Onı neçik qosuwğa cön boladı?

- (29) Bir adamda bes casar bala bolsa,
- (30) Birewde boycetken qız cäne bolsa.
- (31) Osı eki bala qalay lâyıqlı,
- (32) Atası oylamay ma dâñâ bolsa

- (33) Balağa boycetken qız teñ bola ma,
- (34) Aytdıruw osı qızdı cön bola ma.
- (35) Qız cıyırma casında bala besde,
- (36) Atasınıñ bergeni em bola ma?

- (37) Bir adamnıñ qatını ölgen bolsa,
- (38) Özi alpıs, cetpis casqa kelgen bolsa.
- (39) Aytdırup on bes casar qız aladı,
- (40) Atasına maldı köp bergen bolsa.

- (41) Ketedi osındaylar cönimenen,
- (42) Malınıñ cumısı coq köbimenen.
- (43) Uluqqa ‘arz berüp daw qıladı
- (44) Öziniñ qaçup barup teñimenen.

- (45) Munan keyin cancalğa kirisedi,
- (46) Arasında barımta cürisedi.
- (47) Munıñ köbin xalq qossa ixtiyarsız
- (48) Öz isin tağı artınan bilisedi.

- (49) Xelal qatın boladı osı qalay,
- (50) Keledi köñiliniñ xoşı qalay?
- (51) Ol qatınnıñ tabılar dosı talay,
- (52) Osıdan xelal bala tuwsun qalay?

(53) Quwanıç oylar qazaq köreyin dep,

(54) Balama casda qalıñ bereyin dep.

(55) Osılay oylap qızdı aytdıradı

(56) Merekeli qızıqqa eneyin dep.

(57) Reniç quwanıçdıñ axır soñı

(58) Hâr adam añğarmaydı ğâfil sonı.

(59) Bir qatınnıñ bayı ölüp tul qaladı,

(60) Köredi ağayını caqın sonı.

(61) Ämeñger dep eriksiz onı aladı,

(62) Onıñ isi qalayça oñaladı .

(63) Şerî’atda coq cumıs qaydan çıqdı?

(64) Tul qatındı aluwğa col tabadı.

(65) Cäne birew bes-altı qatın alar,

(66) Teñ usdamay moynında xaqqı qalar.

(67) Bul cumıs peyğamberdiñ sünneti dep,

(68) Delil aytup onıñ bir şartın tabar.

(69) Alsa alsun köp qatın teñ usdasa,

(70) Hârbirin rızâ qılup cön usdasa.

(71) Günahkâr bolmağanda ne boladı,

(72) Birewinen birewin kem usdasa?

(73) Peyğamber köp qatındı aluwı ras,

(74) Bäriniñ rızâlığın tabuwı ras.

(75) Peyğamberdiñ fi’ili ümmetine,

(76) Elbette sünnet bolup qaluı ras.

- (77) Qatınnıñ bärin birdey köredi eken,
- (78) Hämmäsi rızâ bolup senedi eken.
- (79) Här birine “seni artıq köremiñ”dep,
- (80) Bir altun bilezikdi beredi eken.

- (81) “Sen munı analardan casır”deydi,
- (82) “Men seni artıq köremiñ caqsı, -deydi.
- (83) “Bilezikdi körsetpe özgesine,
- (84) Seniñ köñliñ rızâlıq tapsun”deydi.

- (85) Bul sözge här qayusı nanuwçı edi,
- (86) Sonımenen aldanup qaluwçı edi.
- (87) “Peyğamber meni caqsı köredi”dep,
- (88) Köñilleri rızâlıq tabuwçı edi.

- (89) Bay qazaqlar qatındı köp aladı,
- (90) Sünneti peyğamberdiñ dep aladı.
- (91) Osınday ‘adillik men usdamasa,
- (92) Günahkâr bolup bekerge nege aladı?

- (93) Birewin bāybiçe dep dereceler,
- (94) Ekinçini bala üçün cāne de alar.
- (95) Üçinçini aladı xidmet üçün,
- (96) Xesabı küñ ornına bağalanar.

- (97) Dörtinçi cāne aladı tul qatındı,
- (98) Āmeñger dep bayı ölgen bir qatındı.
- (99) Peyğamberdiñ sünneti osılay ma?
- (100) İxtiyarsız aladı bul qatındı.

- (101) “Ämeñger” degen söz coq şerî’atda,
- (102) Qazaq özi tawıp cür onı catqa.
- (103) Zärüw bolsañ, al degen, birden artıq
- (104) “Sünnetim”dep aytqan coq tağı xalqqa.

- (105) Peyğamberdiñ sünneti osılar ma?
- (106) Sünnet dep munı bizge borıç qılar ma?
- (107) Baylar toqal aladı xidmet üçün,
- (108) Osı da zärüwliqqa qosılar ma?

- (109) Eki adamnıñ köñili caqın bolsa,
- (110) Köñili caqınlıq men tatuw bolsa.
- (111) Bular quda boladı caqın cürüp,
- (112) Soñınan ökiner, is ğâfil bolsa.

- (113) Bular bolsa öz köñlin çamalaydı,
- (114) Cönine cas balanıñ qaramaydı.
- (115) Qız caman bop, ul bala caqsı bolsa,
- (116) Elbette, onı teñlikke cäne almaydı.

- (117) Caman qız caqsı qatın bola almaydı,
- (118) ‘Ömri tawsılğança oñalmaydı.
- (119) ‘Adildik men usdamay, xorlaydı eri,
- (120) Öle ölgençe teñlikke onı almaydı.

- (121) Ewwelde nikâxlanğan car edi ğoy,
- (122) O da xuday caratqan can edi ğoy.
- (123) Qaladı bîçâreniñ webaline
- (124) Onıñdağı öz teñi bar edi ğoy.

- (125) Adamnıñ qızıǵadı malına adam,
- (126) Adamlıǵıñ sanaydı taǵı da adam, .
- (127) Balanıñ xor boluwın oylamaydı,
- (128) Qıladı öz basınıñ ğamın adam.

- (129) Birewge birew caqın cüreyin dep,
- (130) Quda bolar sırr cayın bileyin dep.
- (131) Bir-birin süymese de quda bolar,
- (132) Sonımen partiyaǵa kireyin dep.

- (133) Birin biri teñ körmey qomsınǵan can,
- (134) Dürüst cürmes qomsınup qosılǵan can.
- (135) Muxabbeti basqaǵa awdarılup,
- (136) Xaram bala tuwadı osılardan.

- (137) Bir 'örfimiz taǵı bar bizdiñ cäne,
- (138) Cöni osılay burınǵı izdiñ cäne.
- (139) Keyingi cas balaǵa qaratadı,
- (140) Küyewi ölse boycetken qızdıñ cäne.

- (141) Birew baydıñ malına qızıǵadı,
- (142) "Quda bop qızımdı al" dep qızdıradı.
- (143) Axırında bul adam kedey bolsa,
- (144) "qızımdı bermeymin"dep buzıladı.

- (145) Bir kedey qızın cäne malǵa berer,
- (146) Qız rızâ bolmasa oǵan ne der?
- (147) Qız cılar köziniñ casın artup,
- (148) Alǵanın çaması coq qayta töler.

- (149) Asıǵar ulǵa qalıñ berüw üçün,
- (150) Quda bolar mereke körüw üçün.
- (151) Birew mal bereyin dep kelip tursa,
- (152) Qız atası böğelsün neniñ üçün.

- (153) Quwanıç sol- cas balası mal boladı,
- (154) Bilmeydi soñra qanday xâl boladı?
- (155) Ul men qız birin-biri süymegende,
- (156) Mal bergen ul atası dal boladı.

- (157) Onan da quwanıçdı bulay körse,
- (158) Fetwâlı bop xalq buzbay könse.
- (159) Oqutsa cas balanı er cetkençe,
- (160) Derece bolar edi xuday berse.

- (161) Tatarlar din qarındas özimizben,
- (162) Onıñ isin köremiz közimizben.
- (163) Olarda biz sekildi daw-cancal coq,
- (164) Fetwâlı boladı sözi bizden.

- (165) Noǵay qız aytdıruwǵa asıqpaydı,
- (166) Cas balaǵa quda bop mal çıqpaydı.
- (167) Kemâlâtke cetkençe oquw oqup,
- (168) Derecesi qazaqdan az çıqpaydı.

- (169) Cas qızǵa xutbe oqıydı molla taǵı
- (170) Rızâlıǵın bilmeydi sonda daǵı.
- (171) Cancal bolsa, “men nikâx oquǵam”dep,
- (172) Güwahlıǵın beredi soñra taǵı.

- (173) Mollalar olca aladı, ayamaydı,
- (174) Cılağan köz casına qaramaydı.
- (175) Olca alğan soñ cumısın bitiredi,
- (176) Webal, sewap bolğanın sanamaydı.

- (177) Osıları dürüst me mollalardıñ?
- (178) Cüziniñ ıstıqdıǵı olca maldıñ.
- (179) Daw-cancal bolmağannan bolğanı köp
- (180) Balağa casda quda bolğanlardıñ.

- (181) Qaldırsa osı aytqannıñ hämmälerin,
- (182) Azaytar edi qazaq bul cancelların.
- (183) On ceti, on segizge bala kelmey,
- (184) Toqtatsa qız berüp mal alğanların.

- (185) On ceti, on segizge cası kelse,
- (186) Ul, qız birin biri caqsı körse.
- (187) Öziniñ süygenine barmaq bolup,
- (188) Atasına sonan mal alsun dese.

- (189) Cancalsız sonda cumıs tınar edi,
- (190) Şerî'at men nizamğa unar edi.
- (191) Müsâfirdiñ tıylup köz casları,
- (192) Xalq arası tınıçlıqda turar edi.

CİĞİTLER (XIV)

I (a)

- (1) Caqsı qız bozbalağa par bolğanday,
- (2) Cigiti dûçâr kelse, car bolğanday.
- (3) Teñi emes bir fâsıqqa berilse eger,
- (4) Köñili köterilmey zâr bolğanday.

- (5) ‘Ömri qızğılıqdı zâyı’ bolup,
- (6) Misali keñ dünya tar bolğanday.
- (7) Cetpeytin tösdigine köp camanlar,
- (8) Ol künde âlde qanday tañ bolğanday.

- (9) Satılup keybir qızlar kete barar,
- (10) Bahası ‘azizeniñ mal bolğanday.
- (11) Qocasup “mal berdim”dep caman çirkin
- (12) Cayı bar bayqap tursañ pañ bolğanday.

- (13) Bîçâre özliginen col taba almay,
- (14) ‘Aziz bas äwrelenüp dañ bolğanday.
- (15) Körinüp ğarib xâli tur emes pe,
- (16) Bir miskin xalq içinde can bolğanday?

- (17) Buzıldı fûlançanıñ qızı dese,
- (18) Özine körinedi âr bolğanday.
- (19) Köldeneñ ağayınlar unatpaydı,
- (20) Xalqqa sonıñ üçün lañ bolğanday.

- (21) Curt qalup osılardıñ webaline,
- (22) Sekildi aluwçığa xâl bolğanday.
- (23) Cihandan xorlıq menen ötdim ğoy dep,
- (24) Közinen aqqan cası qan bolğanday.

- (25) Kele me osı isimiz dürüsdıqqa?
- (26) Köbiñe körinse de sãn bolğanday.
- (27) Adamdı mal ornına cumsawımız,
- (28) Bir emes bar qazaqqa ‘âm bolğanday.

- (29) Söndirüp ‘adildikdi cür ğoy qazaq
- (30) Köñildi carıq eter şam bolğanday.
- (31) Qay küni bul xıyânet toqtaladı?
- (32) Bir emes xalq içinde san bolğanday.

- (33) Ya şer’, ya nizamğa dürüst emes,
- (34) Qazaqdıñ qâ’idesi zañ bolğanday.
- (35) Bul sözim birewge emes, köpke birdey,
- (36) Xâceti kimge bolsa sol alğanday.

- (37) Meselâ kisi bolsa aňğartqanım,
- (38) Osı xâl öz basında bar bolğanday.
- (39) Teñ bolup eki zayıp qosılsa eger
- (40) Arman ne ol waqıtta ah, darıyğa-ay!

II (b)

- (1) Bolsun da ‘aqlıña malıñ serik,
- (2) Hünérli segiz qırlı sırrıñ berik.
- (3) Dünüyada az kün qonaq misalinde,
- (4) Bolğan caqsı emes pe öziñde erik.

- (5) Qadriñdi bilmeytin caman qızğa,
- (6) Söz casıtup qur beker ötinbelik.
- (7) Cigitlikke muwafıq bolsa meger,
- (8) Boy tartup ol waqıtta bekinbelik.

- (9) ‘Ömrinde raxat men öter cigit
- (10) Unatup bir suluwdı alsañ körüp.
- (11) Carasup bir-biriñe hezil sözler,
- (12) Otursa maxbûbeñiz qasın kerüp.

- (13) Xayırılı xelal zayıp bolup çıǵup
- (14) Şübhesiz köz alartpay cürseñ senüp.
- (15) Cüredi osılayça qosılǵanlar,
- (16) Tãn basqa, canı birge sekildenüp.

- (17) Cäne de qur suluw dep qaramalıq,
- (18) Sırr sıfatın körelik köz ciberüp.
- (19) Sırtı altun, içi fal’şı bolup çıǵup,
- (20) San soǵup, qurbılarım, ökinbelik!

III⁷ (c)

- (1) Oyun külki castıqda gül deymiz ğoy,
- (2) Sawıq seyrân etelik cür deymiz ğoy,
- (3) Sıpayı söz, sınıq til mülâyimsüp,
- (4) Ädep menen qattı aytpay siz deymiz ğoy.

⁷ “Mircaqip Duwlatulı Şıǵarmaları, Almatı “Ğılıım” 1996” adlı eserde III. bölüm yer almamaktadır.

- (5) Soxbet etken sâ'atîñ cılğa xisâb,
- (6) Dünyanıñ qızıǵı qız deymiz ğoy,
- (7) Sâxib cernal bolsun dep qurbı içinde,
- (8) Can fedâ mal terk qıp izdeymiz ğoy.

- (9) Meselâ anaw artıq tawıp ketse,
- (10) Birimizdi birimiz kündeymiz ğoy,
- (11) Köre almaslıq mübtelâ köp xafağa
- (12) Süygennen ayrılup cürmeymiz ğoy.

- (13) Riyâdan bolsa da közge aldap,
- (14) Misali basqamenen külmeymiz ğoy.
- (15) Elwan-elwan şartı bar cigitlikdiñ
- (16) Xatâ qılmaı häç birin küyleymiz ğoy.

- (17) Toqta! Biraq osınan fayda bar ma,
- (18) Xatâmızdı öziñiz körmeymiz ğoy.
- (19) Uzun sözdiñ qısqaşı qurbıların,
- (20) Hüner afzal bärinen bilmeymiz ğoy.

CUMBAQ⁸ (XV)

- (1) Hār türli bir tübekdi añ caylağan,
- (2) Arslanı basdıq qıp xan saylağan.
- (3) Aydahar, colbarsdan weziri bar,
- (4) Batırdıñ ğayretine can tañ qalğan.

- (5) Dost bolğan fil men qasqır cäne barup,
- (6) Hār türli sıy ziyâfet ala barup.
- (7) Küçdi añnıñ bări özine qarağan soñ,
- (8) Awızına tüşken basqa añ domalanup.

- (9) Bul arslan menziline mekân etken,
- (10) Qança añnıñ qahr etüp qanın tökken.
- (11) Bolsa da qanday ‘ayıp betke ayta almay
- (12) Küñkildep usaq añdar cürgen çetden.

- (13) Arslannan usaq añdar ne körmegen-
- (14) Terisin tösek qılup, etin cegen.
- (15) Betine qarsı kelüp çaqıldasa,
- (16) Ne qaldı o bayğusqa endi ölmegen.

- (17) Osılay qança zeman ötken eken,
- (18) Arsdekeñ oyğa alğanın etken eken.
- (19) Bir zewal hār kemâlğa degen misal,
- (20) Batırğa bir kün zewal cetken eken.

⁸ Krił harfli, “Mircaqıp Duwlatulı Şıǵarmaları, Almatı “Ğılım”1996” adlı eserde bu şiir yer almamaktadır. Şınar Bolatova’nın daha önce adı geçen yüksek lisans tezinde bu şiir yer almamaktadır.

(21) Azıraq basqa cerde añ bar eken,
 (22) Olarda 'adilçilik zañ bar eken
 (23) Arslannıñ qol astınan az bolsa da
 (24) İttifaqlı añları hünərli bir xan bar eken.

(25) Bir hünər bul oylağan eteyin dep,
 (26) Mıqtı añnıñ bastığına ceteyin dep.
 (27) 'Âlemğa meşhur añnıñ xanı atanup,
 (28) Dünyadan sol isimmen öteyin dep.

(29) Arslan men sol niyet men soğısı bul,
 (30) Çığardı qarap turup coq isdi bul.
 (31) Az ańdar köp ańdardı ceñüp ketüp,
 (32) Cerinen aldı arslannıñ qonısdı bul.

(33) Bul ańdar surça ğana maqar eken
 (34) Ğayretli hām xîleli çaqar eken.
 (35) Arslanı qarap turup masqaralap,
 (36) Bul künde cezîrede catar eken.

(37) Kördiñ be arsdekemniñ mert bolğanın,
 (38) Ceñilüp düşmanından dert bolğanın.
 (39) "İsimnen günah sumdıq boldı ma?" dep,
 (40) Zulumlıq qılmasqa endi sert qılğanın.

(41) Oturup bir kün arslan oy qılupdı,
 (42) Xalq cıynap tewbe qılup toy qılupdı.
 (43) "Xıyânet küçdi älsizge etpesün" dep
 (44) Ańdarğa emir saçup, qoydırupdı.

- (45) Toyına çağırmağan can qalmağan,
- (46) Tülki, qarsaq, qulan, kiyik, suwır, qoyan.
- (47) Qasqır, ayuw, buğu, maral, borsıq, tıçqan,
- (48) Xaywannıñ cıbırğağan bəri barğan.

- (49) Arslanğa bular aytqan ‘arîza xâl:
- (50) “Mekânnan bizdiñ etken qasqırlardı al,
- (51) Cerlerde bular cürgen biz cürmeymiz,
- (52) Bizlerge kün körsetpes osılar däl.

- (53) Düşmanı cuwas añnıñ qasqır qaban,
- (54) Colbars, aydahar da fi’il caman,
- (55) “Til tiygizüp dostlarımdı sökdñiz” dep
- (56) Arslan toy tarqatup açuwanğan.

- (57) Cancalmen tarqağan toy boldı tağı
- (58) Dağı da cıynalıstı añ bayağı.
- (59) “Xorlıqqa öltirseñ de könbeymiz” dep
- (60) Än qosup nâçâr añdar al çuwladı.

- (61) Toy tarqatup tağı arslan çatırğağan,
- (62) Köbine cancal üçün qahr qılğan.
- (63) Üçinçi ret curtdıñ bärin qayta cıyup,
- (64) Ba’zı nâçâr añdardı çağırmağan.

- (65) Arslanğa bul bayğuslar ökpelegen,
- (66) “Usdaysıñ bizdi xorlap çetke” degen
- (67) Arslan aytqan: “sizlerdiñ keregiñ coq,
- (68) Meclisdi buzasıñız tekke” degen.

- (69) Bulardıñ qaldı süytüp köz casına,
- (70) Kim biler xorlıq kelmey öz basına?
- (71) Arslannıñ bul xaqqında niyeti sol:
- (72) İlgeri qadem basup öz basına.

- (73) Qılmadı arslan wefâ tewbesine,
- (74) Añlardıñ toqtaw salmay ğawğasına.
- (75) Öz etken emrine xilaf kelüp
- (76) Saqıyna tilep aldı saw basına.

- (77) Sol ańdar emes deydi, äli tınıç,
- (78) Topdanup ‘aqıldasqan künde cıyılıs.
- (79) Bulardı özim barup körmesem de,
- (80) Nanıñız, oquwçılar, beker emes.

- (81) Oyıña qalay kelse, solay tüsin,
- (82) Sırtın körüp qur qoyma, ańğar için.
- (83) Öñdegimdey aytuwğa qaymığamın,
- (84) Sekildi edi osılay körgen tüsim.

NASİXAT 'UMUMİYYE⁹ (XVI)

I¹⁰ (a)

- (1) Bul cazğan zemandaslar, nasixatım,
- (2) Emesdur riyâdan, xaqq niyetim.

- (3) Köñili açıq, közi ötkir inilerim,
- (4) Hâr türli mühim isden fayda alatın.

- (5) Bâzârı hûner 'ilim açılğanda,
- (6) Lâyıq emes sizlerge qur qalatın.

- (7) Can fedâ 'ilim üçün mal terk et,
- (8) Artılsun kün-kün sayın mâ'rifetiñ.

- (9) Fayda coq is ötken soñ barmaq çaynap,
- (10) Alup qal osındayda bar xâcetiñ.

- (11) Almasañ aytqan tildi, 'azizlerim,
- (12) Kün bolar ökiniç men zârlanatın.

- (13) Nanbasañ özleriñiz oylap qara,
- (14) Bul aytqan bolmas ters delâletim.

⁹ Bu şiirin xiii,xiv,xv,xvi ve xvii. bölümleri "Oyan Kazak" şiir kitabının, arap harfli,1910 yılı Ufa basımında yer almamaktadır.

¹⁰ "Mircaqip Duwlatulı Şığarmaları,Almatı "Ğılım"1996"adlı eserde I. bölüm yer almamaktadır.

(15) Elbette, keççe bolsañ qala berdiñ,

(16) Barlarıñ uğarsızlar ferasetiñ.

(17) Birewden ekew afzal, ekewden üç,

(18) Qosılsun hämmäñizdiñ ittifaqıñ.

(19) Cürgenmen ceke-ceke is bitpeydi,

(20) Bayqasañ fikir etüp munıñ farqın.

(21) İçinde temir tordıñ çıncırlawlı

(22) Catqanın körmeymüsiñ xayran xalqıñ.

(23) Köp quwıp qorqaq edik, batır qıldı,

(24) Bizlerge endi ne bar ayanatın?

(25) Biz onça satup alğan qul emespiz,

(26) Hâr kimdi töbemizge çığaratın.

(27) Boladı äbiger zeman degen osı,

(28) Bayqasañ, alaç oğlı azamatım.

II¹¹ (b)

- (1) Çığadı asıl tasdan hünər casdan,
- (2) Terbiye tawir bolsa ewwel basdan.
- (3) Misali 'ilim tappaq sol sekildi,
- (4) Bulaqdıñ bitüp catqan közin açqan.

- (5) Cigitke taleblenğan mıñ raxmet,
- (6) Faydasın 'iliminiñ xalqqa saçqan.
- (7) Canı açup nâçârlarğa xidmet etüp,
- (8) Salsa eger tüzüw colğa bolsa adasqan.

- (9) Xalq üçün canın qıyup çıqqan bolsa,
- (10) Xayırlı hâr qademi bolsun basqan.
- (11) Körsetüp tar orında tawday ğayret,
- (12) Qutqarsa muxtâclıqdan bolsa sasqan.

- (13) Qazaq xor bolar ma edi köp bolsa eger,
- (14) Şahbazlar osı aytqanday hünəri asqan.
- (15) Nemene bul küngi xâl oylap tursaq,
- (16) Caqsımız öz faydasın qur qarasqan.

- (17) Azıraq dewlet bitken kisi bolsa,
- (18) "Men baymın, sen kedey"dep mal sanasqan.
- (19) Bolmasa birli-carım talebkerler,
- (20) Bozbala hünərpaz men coq canasqan.

¹¹ "Mirçaqıp Duwlatulı Şıǵarmaları, Almatı "Ğılım"1996" adlı eserde II. bölüm yer almamaktadır.

- (21) Himmetsiz baylarımız bāri nādān,
- (22) Xayır ixsan, i'ânetden awlaq qaçqan.
- (23) "Anaw artıq, men keyin qalam ba?"dep
- (24) Özdi özi xasedlik men qur talasqan.

- (25) Mollalar faydalı iske wa'azlamay
- (26) Kereksiz usaq söz men baxslaşqan.
- (27) Quzğunday qızıl körgeç barar cetüp,
- (28) Kisini körse biyler bir dawlasqan.

- (29) Üyinde a'dildigi umıt qalup,
- (30) Biyekem kelüwçi me edi para almasdan?
- (31) Wallâhi, közim kördi munıñ bārin,
- (32) Naniñız, calğan demey, çın rastdan.

III (c)

- (1) Hünarpaz qara cerge salar qayıq,
- (2) Cihannan alar ta'līm qanat cayup.
- (3) Hār cerdiñ tamaşasın köz men körüp,
- (4) Casdıqda eter seyrân bolup ğayıp.
- (5) Turğanda boyda quwwet cürgeñ caqsı,
- (6) Ayağıñ bir kün qıldan keter tayup.
- (7) Basıñdı tawğa da soq, tasqa da soq,
- (8) Oturma bir orında qur muñayup.

(9) Cürgennen tipti qarap faydalıraq,
 (10) Küninde üyrenseñ de calğız xarf
 (11) Tamçıdan tama berse bolur deryâ,
 (12) Ketpey me axırında bir molayup.

(13) Qılcaqdap eki awıldıñ arasında,
 (14) Ne fayda cürgeniñnen qur sorayup?
 (15) Bay bolup hünér bilseñ tipti caqsı,
 (16) Zor qaruw dewletiñdi bul saqdarlıq.

(17) Tım artıq kedey bolsañ oquğanıñ,
 (18) Bilgenge qıyın emes ketüw bayup.
 (19) Ma'lûmsız mal dewleti waqıtça
 (20) Bүgün bay, 'acep emes erteñ ğarib.

(21) Dünyada kedeylik coq hünérpazğa,
 (22) Tüsedı laxdke birge barup.
 (23) Misali nâdânlıqdıñ qarañğı tün,
 (24) Bilgenniñ cürgen ceri bări carıq.

(25) Bulardı aytuw bizden, istew sizde
 (26) Mübada ini bolsa ülgı alarlıq.
 (27) 'İbret dünyadan alar bolsa,
 (28) Körinew tur kisige söz uğarlıq.

(29) Qızına aytup kelingé bayqatqanday
 (30) Ma'nâsı köpke birdey söz çıġardıq.
 (31) Tüsiner iyşarağa fehimliler
 (32) Tüs açup "sol solay"dep ne qılayıq.

IV (d)

- (1) Mayda bol cigit bolsañ tal cibekdey,
- (2) Caqsı emes qattı boluw tikenekdey.
- (3) 'İlmiñ bolsadağı uçan-teñiz,
- (4) Fayda coq öz xalqıña xidmet etmey.

- (5) Körgen men körmegende köp farq bar:
- (6) Açılmaz cigit adam sınnan ötpey.
- (7) Lâyıqsız ersilikke arandama
- (8) Hâr isdiñ mazmunına köziñ cetpey.

- (9) 'İbret al caqsılarğa caqın cürüp,
- (10) Qaçı kör camanlıqdan awlaq çetdey.
- (11) Ne nârse talebdenseñ tabıladı,
- (12) Wefâ coq er cigitke cefâ çekmey.

- (13) Misali xareketdiñ sol sekildi,
- (14) Almassıñ egin orup tuqım seppey.
- (15) Faydañdı caqsı bolsañ tiygiz köpke
- (16) Catırqap hâç adamdı sırtqa teppey.

- (17) Kezinde kezeñ cerden qosılup qal
- (18) Bâygige ulu dübir ötken köktey.
- (19) Maqsûdı xâsıl bolup oyındağı
- (20) İlâhîm er tilegin maqbul etkey.

- (21) Tewekkül kemesine minüp çıqqan,
- (22) 'İlimniñ tâliblerğa nurın tökkey.
- (23) Az bilüp köpke 'âşıq bolğanlardıñ,
- (24) Lezzeti tañdayınan cürgen ketpey.

- (25) Qanâ'at köp bildim dep etpe hünerge
- (26) Köre ber basqalardıñ azın köpdey.
- (27) Casıñda qalsañ maxrum san soğarsıñ
- (28) Bolmaydı caman nârse ökiniçdey.

- (29) Çalqayup üyde catsañ däneme coq,
- (30) Sarf etüp ictihâdmen malın tökpey.
- (31) Tappasañ derdke dewâ, 'azizlerim,
- (32) Xafası curtdıñ qalıñ awır derddey.

V (e)

- (1) Şâkirdlerdi öteyiñçi bir canap,
- (2) Çetke usdamay sizlerdi de bir sanap.
- (3) Neçe türli bul zemanda 'ilim bar,
- (4) Üyrenüwge faydalısın qıl taleb.
- (5) Öziñnen zor kitâblardı köterüp,
- (6) Ma'nâsın bilmey cürme qur qarap.
- (7) Birin sögüp, bir xalfeni medxlap
- (8) Köşe tapdap, qıdırup, cürme tarap.
- (9) Ata-anañ, el-curtdıñ köp ümîdker,
- (10) "Fülança can keledi, -dep, -"iske carap".
- (11) Sol ümîdker çıraqı siz bolsañız,
- (12) Ümîd bosqa çıqqasun, umtıl biraq.
- (13) Xaracat kem köbiñde bolsa dağı
- (14) Muxtâclıqqa ne türli oqu çıdap.
- (15) Mixnetden raxat bolmay qalmas
- (16) Bir körersiñ faydasın axır çıraq.

- (17) Orısça bilmek qazaqqa bek lâzım,
 (18) Russiyada bolğan soñ bizdiñ turaq.
 (19) Suwsınıñdı bardağı qandırıp qal,
 (20) Misali ‘ilim catqan aǵup bulaq.
- (21) Gazet, jurnal oqu da ma’lûmât al,
 (22) Kóz ciberüp hâr iske salıp qulaq.
 (23) Arşın cutqan kisidey qaқыray ma,
 (24) Nâmısdanbay, bilgennen üyren surap.
- (25) Kózdiñ casın qurğatar cigit qayda?
 (26) Tarçılıqda qazaq tur bizdiñ cılap.
 (27) Cürüp, casdar, araǵa caqındasdır:
 (28) Bizdiñ xalq hûnerden catur cıraq.
- (29) Qurt caylaǵan tamırın quw aǵaçday,
 (30) Bir kûn sınup ne boldıq ketsek qulap?
 (31) Kim qızıqpas cüregin bir calǵawǵa
 (32) “Meni ce”dep aldında catsaq sulap?

VI (f)

- (1) Ewweli üyrenetin bir ‘ilmiñ.
 (2) Öziñniñ müslimânça din ‘ilmiñ.
 (3) Şartların islâmniñ kâmil bilseñ,
 (4) Âxiretlik azıq berer ǵın ‘ilmiñ.
- (5) Buyurǵan, tıyǵan isin şer’atdıñ:
 (6) Sekildi farz, wâcib munı uǵuwiñ.
 (7) Xatt cazup, türki tanup, quran oqup,
 (8) Qıraat qâ’idemem cürgizüwiñ.

- (9) Mu'allim az oquwmen bola qalsañ,
- (10) Mezkûrlardı sabîlerge bilgizüwiñ.
- (11) Müderris ülken 'ilim bolğıñ kelse,
- (12) Şehirdegi 'âlî medresege tur kirüwiñ.

- (13) Ekinçi xâcet 'ilmiñ orıçadır,
- (14) Öziñe bek faydalı til bilüwiñ.
- (15) Qarağan memleketdiñ nizamı ne?
- (16) Munı bilseñ saqdalar dünyalığıñ.

- (17) Russiyanıñ zakonları öz tilinde,
- (18) Kördiñ be bilmegenge zor qıyının.
- (19) Elbette, hām rusça çığaradı
- (20) Hāmmâ kitâb, risâle, gazetlerin.

- (21) Hār türli xalqqa degen buyruqlarıñ,
- (22) Cazbaydı bizdiñ tilde birde birin.
- (23) Köziñniñ çarası bar, köñiliñ soqır,
- (24) Nemene bilmegen soñ körgeñ küniñ?

- (25) Ewwelde bizdiñ qazaq qorqup edi,
- (26) Balanıñ ixtimalı dep buzıluwın.
- (27) Çoqınup soldat bolup ketedi dep,
- (28) Qaytersiñ bilmegen soñ is mazmunın.

- (29) Keç bilüp, kence qalup köp faydadan,
- (30) Cibergenı sol emes pe cer men suwın.
- (31) Col tawıp älde bolsa dânişmendler
- (32) Düşmannıñ qulatqaydı tikken tuwın.

VII (g)

- (1) Kim caqsı xalq içinde baylar caqsı,
- (2) Kedey caqsı degendi izdep tapçı.
- (3) Rast qoy baylıq artıq ekenligi,
- (4) Ornımenen dewletdi, baylar, saççı.

- (5) “Mal bitse, soğan bitsün!” dep aytalıq,
- (6) Xalqqa comardlıq men bolsa basçı.
- (7) Ne fayda baxl bolup qur cıynasa
- (8) Onda fâsıq sarañnan alıs qaççı.

- (9) Mâz bolmay mıñdap cıyğan malıñızğa
- (10) Umtılup ‘ilimge de köziñdi aççı.
- (11) Köre almay birewiñnen biriñ assañ,
- (12) Özdi öziñ küñçilik men bolma aççı.

- (13) Birinen biri ta’lîm almaq üçün,
- (14) Bul künde cerdiñ cüzi aralasdı.
- (15) Bilüwge bilmegenin qumar bolup,
- (16) Hâr qayusı örge umtılup cağalasdı.

- (17) Azı köpden qorqup ta qarap turmay,
- (18) Hüner, ğayret, bilimin çamalasdı.
- (19) Boyğa sengen biyikler cayğa qalup,
- (20) Talebdenğan nâçârdiñ amalı asdı.

- (21) Ul, qız demey balanı oqut, qazaq,
- (22) “Bäli, delik sonda biz, mınaw asdı. ”
- (23) Qazaq oylar balama qalıñ bersem,
- (24) Oñ çağımda otawım sonda unasdı.

- (25) Muni fayda dep bilme balañızğa,
- (26) Tusaw salup ayaqqa baylar basdı.
- (27) Üç butınnan oçaqdıñ çetke çıqpay,
- (28) Üyde otırup casıtar gewher tasdı.

- (29) Ata malı sengeni bolup ketüp,
- (30) Calqawlıqqa salınuw caramasdı.
- (31) Terbiyesiz toñ moyın bay balası
- (32) Qaytarup cür hâr cerde ixlasdı.

VIII (h)

- (1) Bir aytpadım köp aytdım kerek hûner,
- (2) Bul aytqanğa xalqda köp pe köner.
- (3) Bul zemanda, köz salsañ, bir minez bar:
- (4) Dürüst sözge tabılmas kisi sener.

- (5) Sondadağı söylemey tura almas til,
- (6) Calğanlıqdı xaqıqat axır ceñer.
- (7) Catqan zârdı içiñnen çığarmasañ:
- (8) Oyda neñ bar?-curt seni qaydan biler?

- (9) Cuwan qonıç, keñ qoltıq qazaqlar dep,
- (10) Qulağınan tumaqdıñ tartup küler.
- (11) Ötirik dep aytuwğa tağı orun coq,
- (12) Nâmısdanup, körgende köñilim cüder.

- (13) Azın-awlaq bolmasa sanalılar,
- (14) Bozbalalar köbiñnen üzdim küder.
- (15) Mıñnan birew çıqqanda başçı bolup,
- (16) Cüzden birew çıqsa eken soñına erer.

(17) Hâr tâ'ifeden bir bilgen bolup tursa,

(18) Sonda curtqa şübhesiz ülgı berer.

(19) Xalq faydasın küzetse osılayça,

(20) İsimizge, elbette, bereke ener.

(21) Bul aytqannıñ maxrum hämmäsinden

(22) Qalsaq bizdi xalqqa kim teñgerer?

(23) Qaytip tursun ündemey bilgen adam

(24) 'Aqıl deryâ, köz ötkir, köñil çeber?

(25) Allah caqqan kewdede otı bolsa,

(26) Suw Bürkkege bendeniñ qaytip söner?

(27) Tamçı qanı, qalğança çıbın canı,

(28) Şahbazlar bilgenin cumsap körer.

(29) Ceti ölüm coq, birewden-qutılup coq,

(30) Axır –taqdır cetkende biraq öler.

(31) "Topıraqdı üyden caz"dep suraytın

(32) Canı tâtıdı caqsılar buğan ne der? . . .

IX (ı)

(1) Ağayın bardı kündep köre almaydı,

(2) Coq bolsa comardlıq qıp bere almaydı.

(3) Ketkeni berekeniñ sol bolmasa,

(4) Bilmegen bilgen tilin nege almaydı.

(5) Eki köz bir-birine düşman bolup,

(6) Bolsa da qanday caqın sene almaydı.

(7) Urıssa qatın –bala älde qanday,

(8) Üyine bir-biriniñ ene almaydı.

- (9) 'Ömri iyt cıǵıs men bara catur,
- (10) Belgilep birin-biri ceñe almaydı.
- (11) Köldeneñ aǵayınlar delâlet qıp
- (12) "Siz büytüp buzılmañız"dey almaydı.

- (13) Basdasa faydalı iske birew ǵıǵup,
- (14) Soñınan kömek berüp ere almaydı.
- (15) Mal berüp camandıqdı satup alup,
- (16) Berseñ de caqsılıqdı tek almaydı.

- (17) Arada fitneniñ örti cansa,
- (18) Quysa da tûfan suwın söne almaydı.
- (19) Äwre bop birin-biri coǵaltam dep,
- (20) Tatuwlıq ittıfıqqa kele almaydı.

- (21) Daw dese canı qumar bîçâreniñ,
- (22) Onımen häç bir nârse öne almaydı.
- (23) Awdarup caq fi'ilin buzıwlıqqa,
- (24) Cüre almay tüzüwlik men oñalmaydı.

- (25) Bereke kesibinde bolmaǵan soñ,
- (26) Tüzelüp häç çaruwası oralmaydı.
- (27) Birewi birewinen artıq bolsa,
- (28) Bir-birin iltifat men teñ almaydı.

- (29) Düşmanı sırtıdan bolǵan cesedaǵı,
- (30) Onda da tize qosup kek almaydı.
- (31) Camandap birin-biri muqatsa da,
- (32) Häçkimnen muniñ cön dep çen almaydı.

X (i)

- (1) Qul deseñ biydi küledi,
- (2) Qul deseñ quldı öledi.
- (3) Asıl degdar zâtlardı
- (4) Maqtanbay hâr kim bileđi.

- (5) İçi altun, , sırtı mıs
- (6) Bilmegensüp cüredi.
- (7) Sezikdi adam sekirüp,
- (8) Medxlap özin köredi.

- (9) Täñri caqqan şam, ıraaq,
- (10) Suw quysañ qaytip sönedi.
- (11) Nâmısdanup orınsız
- (12) Abroyın bende tögedi.

- (13) Bendeniñ tili süyeksiz,
- (14) Ceñilse de ceñedi.
- (15) Orınsız iske mataşsañ,
- (16) Camandıq sonan öredi.

- (17) Xîlesiz keybir nâdânlar,
- (18) Tasqa egin sebedi.
- (19) Axmaqqa aytqan nasixat
- (20) Dâl osımen teñ edi.

- (21) Bendemin dep cür mâz bop
- (22) Dünya cüzi keñ edi.
- (23) Ösken cigit molaq bop,
- (24) Kimge ‘ibret beredi.

- (25) Altunıñdı mıs etüp,
- (26) Bos sözden ne önedi.
- (27) “Azdan tutun asıldı”-
- (28) Dânişmendler dep edi.

- (29) Cügensiz ketken bas asaw
- (30) Aytqanğa qaytip könedi.
- (31) Köñil batır, til qorqaq,
- (32) Aytatın sözim köp edi.

XI (j)

- (1) Qızdırmanıñ qızıl til
- (2) Tübiñe ceter –sonı bil!
- (3) Faydası coq tıyınday,
- (4) Söz baylığı deryâ Nil

- (5) Küle kirüp küñirene-
- (6) Üyiñnen çığar ol qurğır.
- (7) Köz aldında bir türli,
- (8) Çığa berüp saçar sırr.

- (9) Tilimdi alsañ cigitler,
- (10) Ondaylardan awlaq cür!
- (11) Caqtay cür afzal zâtlardı
- (12) Beyne bir sözi ol bülbül.

- (13) Carısqa salsañ caratup
- (14) Ozatın mıñnan bul düldül.
- (15) Seyaxatçı biz bende
- (16) Seyrândawğa dünya gül.

- (17) Bîxaber catba, cas oğlan,
- (18) Çığup tur xazır hârbir tur.
- (19) Hünerden alup ülesdi,
- (20) Xalqqa saçsaq bolar nur.

- (21) Qatın bala asırap,
- (22) Mal cıyğanıñ bulay tur.
- (23) Xaywannan artıq qay ceriñ
- (24) Nâdân bolup cürseñ qur.

- (25) Caqsımen etken meclis
- (26) Bir sâ'ati beyne cıl.
- (27) Camannıñ senbe sözine,
- (28) Taydırup keter ciñiçe qıl.

- (29) Degenge “dostmın” tez nanba:
- (30) Sırrın bilüp, köñil bür.
- (31) Ayağıñdı bayqap bas,
- (32) Kez kelmesün qazuwlı or.

XII (k)

- (1) Çikireyüp, ya cigitler, ketpelik,
- (2) İnsanlıqqa ersi cumıs etpelik.
- (3) Qarasdırup xalq faydasın cabılup,
- (4) Kömek berüp muxtâclarğa köpdelik.

- (5) Faydası coq israfdan boy tartup,
- (6) Kereksizge beker maldı tökpelik.
- (7) Qaderiy xâl birew çıqsa talebker
- (8) Redd qılup xasedlik men sökpelik.

(9) Qayda qalğan ötken zeman qızığar?

(10) Omırawlap küçke salmay, etpelik.

(11) Älde qanday zeman bolar aldıñda

(12) Ğâfildikde beker çuwlap ötpelik.

(13) “Mınaw kerek”degen isden qur qalmay,

(14) Nâçâr isden çama kelse çetdelik.

(15) Xalqqa kelse mübada bir tarçılıq

(16) Munı, elbette, basqa demey, derd delik.

(17) Süyekke siñse, fayda bermes, cema’at,

(18) Caqındatup boyımızğa ertpelik.

(19) Tıñ keziñde qalğan caqsı qıymıldap,

(20) Tursa täwir ünemi bizge erik berüp.

(21) Kirispekçi bolsañızlar bir iske,

(22) Wa’deni buza bermey et berik.

(23) “Mınaw isiñ xatâ”degen kisini

(24) “Sökdi meni”-dep körmeñiz cek körüp.

(25) Basqalardı kemge tutpa, mırzalar,

(26) Öziñdi öziñ älde qanday biyik körüp,

(27) Eki cüzli bola körme, asılım,

(28) Sırtıdan sögüp, medx etüp bet körüp.

(29) Erteñine qalma umıtup, çınçılım,

(30) Dostarıña bögüñgi kün sert berüp.

(31) Sırtı dos bop cürgen bolsa, içi caw-

(32) Onday iytke: “Mañayımnan ket”delik.

XIII (I)

- (1) 'İbret cazdım casqa etken taleb,
- (2) Qasıñnan uran salup öttim canap.
- (3) Celikpey, cüyrik bolsañ, tura almassıñ,
- (4) Kermede arğımaqday turğan carap.

- (5) Hār bapdan şeşen bolsañ söylenersiñ,
- (6) Bülbüldey bağçedegi beyne sayrap.
- (7) Küniñde qızgılıqdı qıymıldap qal,
- (8) Til men caq, baylanarsıñ bir kün äli-aq.

- (9) Hünlerden bozbalalar üles almay,
- (10) Maxrum üyde otırup qalma qarap.
- (11) Sen ösüp kemâlâtke cetkeniñçe,
- (12) Bâzârı bul 'ilimniñ keter tarap.

- (13) Tarılıp din dünyamız bara catır,
- (14) Ya pirim-aw, bilgen bar ma bul ne 'acep?
- (15) Oylamas erteñgisin ne bolar dep,
- (16) Salınıp calqawlıqqa bizdiñ qazaq.

- (17) Hār türli kemçilikdi 'ibret qıp,
- (18) Etedi basqa curtlar bizdi mazaq.
- (19) "Beker"dep qur kewdege sala bermey,
- (20) Bizge de lâyıq qoy moyınğa almaq.

- (21) Carısup curtdıñ bāri hünermenen,
- (22) Bolup tur qalem, sıya qaruw-caraq.
- (23) Bilimdi mıñdı, bilekdi birdi cığar,
- (24) Xalqdiñ artuwına hūner sebeb.

- (25) Tewfiqlı, inâbetli bolsañ cigit,
- (26) Xürmetter xalq seni derecelep.
- (27) Wa'desiz ötirikçi bolsañ meger,
- (28) Beddu'â oqır sağan hârkim qarap.

- (29) Afzalın minez-fi'il, cüris-turıs,
- (30) Lâyıq muniñ bärin alsañ tañdap.
- (31) Sırrıñ bir, qırıñ segiz bolsın, qurbım,
- (32) Bul özi bozbalağa awır salmaq.

XIV (m)

- (1) Basılsın xalqqa tarap bul knicke,
- (2) Cazılğan kelgenimde cıyırma beske.
- (3) Qadirlep söz asılın tanığanlar,
- (4) Qolına ala otırsın mecliste.

- (5) Özimmen meslektés qurbılarım,
- (6) Köterip laqabımdı alsın eske.
- (7) Ma'nâlı sözim tereñ bolmasa da,
- (8) Bir eser bermeydi dep ümîd kespe.

- (9) Mircaqıp bar sözimen bâzâr açtı,
- (10) Cıyılıp, hünérpazlar, kel keñeske.
- (11) Sınına bilgiçlerdiñ sözdi salup,
- (12) Bolmaydı “ ‘aqlı, sovet” ber demeske.

- (13) Öziñdi biyik usdap menmen bolup,
- (14) Lâyıq pa imtixan ğıp tergeseske.
- (15) Tal tüste qoyğa qasqır çawup catsa,
- (16) Dürüst pa köre turup ündemeske?

- (17) Hâr iske öz formınça baha berüp,
 (18) Xıyânet- ters, 'adildik-çın demeske?
 (19) Bilimsiz topas bolsañ moyınğa alup,
 (20) Bola ma ğayrılarğa "bil" demeske?
- (21) İs isde tatuwlıq men basıñ qosup,
 (22) Fayda coq qur çuwlğan eregiste.
 (23) Çamañnan kelmes cerge boy körsetpey,
 (24) Buldanba öz qolıñnan keler iske.
- (25) "Fülança bilsin"degen sözge mäs bop,
 (26) Mırzalar, tilimdi alsañ elirispe.
 (27) Cumısqa abroysız qatınaspay,
 (28) Bel baylap tewekkül qıl ceñer iske.
- (29) Hâr iske hûner, xîle kerek bolar,
 (30) Til alsañ omırawlap salma küçke.
 (31) Bul sözim iltifatsız bosqa qalup,
 (32) Tübinde qalup cürme ökinişke.

XV (n)

- (1) Köñili bozbalanıñ açılğanday,
 (2) Qumarı kârilerdiñ basılğanday.
 (3) Lezzeti köpke birdey söz çığarçı,
 (4) Xalqqa fayda berüp çaçılğanday.
- (5) Hâr kimniñ qışuwına tiye söylep,
 (6) Medxlap dereceñdi asırğanday.
 (7) Söziñmen düşmandı azayt, dostı köbeyt,
 (8) Tasalap 'ayıbıñdı casırğanday.

- (9) Hünermen qurbı içinde kösemlik qıl,
 (10) Öziñe muxtâc kelüp asılğanday.
 (11) Artılup dostlarıñnıñ muxabbeti,
 (12) Bolmasın düşmanlarıñ basılğanday.
- (13) Caqınsup curtqa tegis sene berme,
 (14) Bildiñ be: dosıñ qanday, qasıñ qanday?
 (15) Bolmañız körse qızar köringenge,
 (16) Bayqañız:fâsıq qanday, asıl qanday?
- (17) Eneñdi çığa berüp keter boqtap,
 (18) Köziñçe bolsadağı bas urğanday.
 (19) Xafada curtdıñ köbi cür äwre bop,
 (20) Maqsûdı köñilindegi xâsıl bolmay.
- (21) Arslanlar ayğa çawup mert bolup tur,
 (22) Ğayreti boyğa sıymay açınğanday.
 (23) Bul künde köbi xor bop cür emes pe,
 (24) Şahbazlar qalıñ cawdı qaçırğanday?
- (25) Fayda coq irilikte, bayqasañız,
 (26) Köz ciber: olaq qanday, täsil qanday?
 (27) Fâsıqlar er qadrin qaydan bilsin,
 (28) Körmeydi oy ciberüp nesil qanday?
- (29) Faydasız mılciñ sözdi ârkim aytar,
 (30) Kelmeydi sözdiñ nâçi asıldanbay.
 (31) Hämmäsin bul aytqannıñ bayqamaysıñ.
 (32) Öziñe öziñ, cigit, qasıñ barday.

XVI (o)

- (1) Efendim, xatâ qanday, anıq qanday?
- (2) Bul künde köz ciberseñ xalq qanday?
- (3) İlgeri basqan ayaq kerı ketüp,
- (4) Xafada cârdem tappay tarıqqanday.

- (5) Arası aspan menen cer sekildi,
- (6) Misali, qarañğı men carıq qanday?
- (7) Xıyânet ‘adildik men canasar ma,
- (8) Bayqasañ, arasında farq qanday?

- (9) Bendeniñ biri küçdi, biri nâçâr,
- (10) Ölçeseñ coqtıqpenen barlıq qanday?
- (11) Berer me qoyçı bolup qasqır wefâ,
- (12) İzgilik zâlimlikden ğâlib bolmay?

- (13) Caqsı-men caman ketti aralasup,
- (14) Fi’ilin hâç adamnıñ tanıp bolmay.
- (15) Ökiniç kün ötken soñ bermes fayda,
- (16) ‘İlimniñ şerbetinen qanup qalmay.

- (17) Turğanda tăn selâmet nege otırsıñ,
- (18) Ceriñe köñilge alğan barup qalmay.
- (19) Carmasup cağalasbay däneme coq,
- (20) Tıyesili sıbağañdı alup qalmay.

- (21) Cumsaytın hünér ornı kez kelgende
- (22) Zerreçe bolsadağı salup almay.
- (23) Köz ciber hâr nârseniñ asılına,
- (24) Sözine aldawçınıñ nanıp qalmay.

- (25) Castıqda ne qılsañ da carasadı,
- (26) Qartayup küniñ bolar calıqqanday.
- (27) Qan tüsse ayağıña ozar мәstek,
- (28) Osınday amanıñda çawup qalmay.

- (29) Bel baylap tewekkülge cum köziñdi,
- (30) Hâçkimnen cüreksinüp xawıflanbay.
- (31) 'Azizler xafalıqda cür äwre bop,
- (32) Hâç nârse bul waqıtta anıqtalmay.

XVII (ö)

- (1) Boladı Torğayskiy wilâyetim,
- (2) Tayfam Arğın, Madiyar asıl zâtım.
- (3) Bul sözdiñ muxarriri hām nâşiri,
- (4) Duwlat-oğlı Mîr Ya'qub özim atım.

- (5) Zerreçe xalqqa fayda kele me dep,
- (6) Bul etken sol niyetpen xidmetim.
- (7) Qıyıstırup qaderi xâl ayttım nazım,
- (8) Köterüp oquwçınıñ köñil şâdın.

- (9) Sözimdi cawup qoymay xalqqa tarat
- (10) Tileytin qurbılardan bir xâcetim.
- (11) Meydanğa sözdi salup qurdım dükkân,
- (12) Hâr istiñ täñriden dep qabuwletin.

- (13) Hünerge cürmin suwsap qumarlanup,
- (14) 'İlimniñ az tatqanğa lezzetin.
- (15) Ta'lîm tertîb üçün cürgendeymin,
- (16) İzdew men ceri bolsa tabılatın.

- (17) Şkolge bergen edi atam merxum,
- (18) Zemanniñ türin körüp tarılatın.
- (19) Orıstıñ tilin bilüp, xattın tanup,
- (20) Birewge bolmasın dep calınatın.

- (21) Bolğay-dı cayı cennet, îmân kâmil
- (22) Bîxesab etkey allah raxmetin.
- (23) Az bilgen 'ilimimniñ sâyesinde
- (24) Milletke xidmet etüw ictihâdım.

- (25) Bildirüw bilmegenge bilgenimdi
- (26) Özimniñ dep bilemin zor mindetim.
- (27) Men cürmin cihan kezüp, xalq aralap,
- (28) Cürüwge kün bolar dep calığatın.

- (29) Här eldi öz közimmen köreyin dep,
- (30) Sebeb bop mutalığam açılattın.
- (31) Ülgili caqsılardan örnek alup
- (32) Maqsûdpen arttırıwda mâ'rifetim.

- (33) Köp fayda az 'ilimmen körsetpese,
- (34) Köp bilüp kim boladı Eflatun?
- (35) Faydasız 'ilimde coq eşbir wefâ
- (36) İçüwge aşçı suwday caramaytın.

- (37) Bolğaysıñ tawdan aqqan tâtıdı bulaq,
- (38) Istıqda çöldegender cabılatın.
- (39) Qısılgan muxtâclarğa cârdem berüp,
- (40) Xalqdıñ öziñe awdar muxabbetin.

- (41) Qadriñ doscarlarğa bolsın sonday,
(42) Sırtıñnnan körmegende sağınatın.
(43) Öskende hüner tabam dep oylama,
(44) Hâr neçik küniñ osı talpınatın.

- (45) Zihnim xayırçıñıñ dorbasınday,
(46) Qaytkende artıladı ma'lûmâtım?
(47) Castıqdan qızğılıqdı bolar zeman
(48) Ya ölip, ya qartayıp ayrılattın.

İKİNCİ BÖLÜM

METNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİ'NE AKTARILMASI¹

Çalışmamızın bu bölümünde Mircakıp Duwlatoğlu'nun Kazak Türkçesi'yle yazılmış olan Oyan Kazak isimli eserini Türkiye Türkçesi'ne aktardık.Kazak Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne aktarma yaparken,kelime kelime aktarma yapmak yerine eserin duygusunu ve mahiyetini en iyi yansıtacak şekilde anlam bütünlüğüne dikkat ederek aktarma yaptık.

Metnin Türkiye Türkçesi'ne Aktarılması

UYAN KAZAK!

(1) Gözünü aç, uyan Kazak, kaldır başını. (2) Boş yere ömrünü karanlıkta geçirme. (3)Din kötülenip, hâl harap olup toprak gitti. (4)Kazağım şimdi yatmak doğru değildir.

KAZAK HALKININ GEÇMİŞTEKİ VE BUGÜNKÜ HÂLİ

(1-2) Ey Mir Yakup!Niçin yazmadan duruyorsun? Hızlı koşan at koşmadan ödül almaz. (3-4) Ey bahtsız!Yatıp durmayıp uyansana. Elinden geldiğince çaba sarfetsene. (5-6) Hep birlikte ayaklanmayınca ne fayda?Akmayıp duran kara su bile temizlenmez. (7-8)Daha iyi bilenden

¹ Şınar Bolatova'nın daha önce adı geçen yüksek lisans tezinde Kazak Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne aktarma yapılırken kelime kelime aktarma yapılmıştır.Bu durum, metinde anlatılmak istenenleri ve metnin ruhunu tam olarak ifade etmediği için bizim tarafımızdan benimsenmemiştir.

öğrenip, hiç kimseye öğretmeyip kolayını bulmadan yaşamak doğru mu?(9-12) Sen niçin çekinip kendini göstermiyorsun?Halk beğenmeyip dışlasa da sen dene. Bu çağda sözün değeri yüksek. Sen de şansını dene. (13-14) Senin sözünü bazısı övüp bazısı tenkit ettiği zaman kimini dikkate alırdın kimini almazdın. (15-16) Saçılan rızkı yemeyip korkup geri çekilmek doğru değil. (17-18) “Himmet dağ yarar. ”diye söz var. Yiğit gönül vermeden hüner sahibi olamaz. (19-20) Hevesli yeni gençler, ileri gelenler. Adları aklanmış olarak yaşamaya layıktırlar. (21-22) Halka hizmet ederek halkın faydasına çalışıp ona yaklaşmadan boş yere yaşayan bir yiğidin nesi yiğittir?(23-24) “Ne kadar yüce olursan ol, ağır başlı ol” sözü doğrultusunda hünerini muhtaçlara olsa satmaz. . (25-26)Dini, milleti gönülden arzulayıp canın, malın² bu uğurda feda olsun yiğit. (27-28) Sonunun kötü olmayacağına ben kefilim. Eğer sözüm doğru çıkmazsa istersen ordu sal üstüme. (29-30) Ay çıkmıyor, güneş doğmuyor, sabah olmuyor. Zavallı Kazak karanlıkta yolunu şaşırmış. (31-32) Bunları bilen insan söndürmüyor yanan ateşi. Bunun insana ağır gelmemesi mümkün mü?

* * *

(1-2) Bir fikir geldi hayallerime. İbret olsun diye bir yazı, bir defter(kitap) bırakmam için. (3-4) Özellikle halk için, yirminci asrın gençlerine yazdım. (5-6) Kısa ömrümde çok işler gördüm. Halkın gidişatını doğru tahmin ettim. (7-8) Biri fazla biri eksik demeden her biri birbirine denk görünüyor. (9-10) Şecereye bakarsan bilirsin Kazak'ın hangi nasilden yayıldığını. (11-12) Bu hususta onun için durmuyorum. Daha faydalı başka şeyler yazayım. (13-14) Dünya türlü türlü insanlarla dolmuş, bunlar da çeşitli din ve mezheplere

² “Mal”kelimesi Kazak Türkçesi'nde dört çeşit hayvanın(at,deve,sığır,koyun)hepsi için kullanılmaktadır.

mensup olmuş. (15-16) Bunların çoğu şehirde yerleşmiş, Bizim Kazak ise sahrada göçer olmuş. (17-18) O zaman üç cüz çara itaat etmeyip ona hiç aldırmadan birleşmiş. (19-20) Han, halkın kendi içinden çıkıp, biyleri yönetip örnek olmuş. (21-22) Göçse de bin kilometrelik yeri kolayca, akan pınar, yeşil ova uygundur. (23-24) Koyunlar, kısraklar yavrulamaktaydı. Toprağın azaldığını görüp de hiç üzülmemişti. , (25-26) O devirde bizim Kazak karışmış. karşı gelen düşmanları da olmuş. (27-28) Güçlüsü zayıfı parçalamış, şimdiye kadar görülmemiş bir felaket olmuş. (29-30) Milleti parçalayıp adam öldürse yiğit denmiş. Yiğitler fakirlerin hakkını yemiş. (31-32) Akıl edip halkın faydasını düşünseydi eğer biz şimdi böyle olur muyduk? (33-34) Düşmanlıklar artıp, fitne yayılmakta. (35-36) Başkalarına boş yere baş vurup birlik beraberlikten ayrılmaktaydı. (37-38) Akrabalar, mal peşine düşüp, birbirinin malına el koyup düşman olmuşlardı. (39-40) Koca dünyaya sığamayıp kavgacı idin, şimdi yokluk görüp sıkıştın. (41-42) Bu güçlü yurtta az sayıda atamız, hastalanmış bir kişi gibi horluk görmüştür. (43-44) İki kartal kavga ederse kuzguna yem olur. Bu Kazak birlik ve beraberliğini böyle yapıp yok etmiş. (45-46) O gün düşmana karşı kale yapsa, cahillikten kurtulup ilim sahibi olsa, (47-50) Kardeşe zorluk çektirmeden gayretini düşmana sarfetse kendi kendine, güzel güzel yaşarken böyle boşu boşuna her şeyden mahrum kalır mıydı? (51-52) İşte! Şimdi düşmanlarımızı sevindirip dostlarımızı kendimize güldürüyoruz. (53-54) Bu dağınık halinle mümkün mü sürekli han olarak kalmak? (55-56) Ebulhayır Han'ın hanlığı zamanında Rusya'ya boyun eğmişti. (57-58) Çar "Adil bir şekilde yönetiyorum. Dinine ve toprağına dokunmuyorum. " demiş. (59-60) "Ok atmadan, kılıç çekmeden itaat ettikten sonra nasıl kıymetini bilmem?" demiş. (61-62) Bizden asker almayacağına söz vermiş. Hane başına vergi koymuş. (63-64) "Kazak da Rusya'nın bir oğlu, olsa her şeyimi veririm. "demek nasıl bir gerekliliktir. (65-

66) Kazakları önceleri hanlar, hükümdarlar, desyatiçniy³, ağa sultanlar yönetmiş. (67-68) Bizim zamanımızda bugünkü yasa çıkıp bunların hepsini de kaldırmıştır. (69-70) Rütbe alınca bir mertebeye ulaşmış gibi olup arzularına kapılıp gidenler çok. (71-72) Kazağı çok değersiz durumuna sokup, halkı satarak kendi çıkarını düşündü. (73-74) Bizim Kazak koyu bir dumanın içine girdi. Arkası uçurum, önü çıkmaz. Bu ne acayip bir şeydir. (75-76) Ah!Halk içinde, yolunu şaşırmış kardeşine kılavuz olup yol gösterecek insan az. (77-78) Biz Kırgız aydınlarına bir araya gelip halkın derdini düşünmek vazifedir. (79-80) Biz medeniyet denen sözü pratikte niçin hayata geçirmiyoruz? (81-82) Medeni milletler ilerledi. Şimdi yatıp seyretmek de nedir? (83-84) Gafillik uykusu bastırdı. Himmet edip uyandırılım Kazağı.

KAZAK HALKININ ESKİ HAYATI

(1-2) Kazak'ın nasıldı hayatı? Bir günde göçüp yerleştiği zamanlardaki rahatı. (3-4) Kaygı yok, hasret yok, çoluk çocuk düzenlenen yarışmalarla geçen bir saltanat. (5-6) Kendi öz düzenlerine uygun bir şekilde, göçün başını çekenler önden giderlerdi. (7-8) Gençler, yarış atlarını hazırlayıp yarışırldı. (9-10) Sıcak dokunmasın diye yaylaya çıkarıp aygırları dinlendirirlerdi. (11-12) Kendilerine yakışan bembeyaz görünüşleriyle evler göl kenarına dizilip yerleşirlerdi. (13-14) Yemyeşil ovalara kısarak bağlanırdı. Bu görüntü ise zenginliğin işaretiydi. (15-16) Yurt cennetine girmiş gibi bütün canlılar rahat içinde birlikte yaşardı. (17-18) Delikanlıların serüveni güzelleşip içen mest yiyen tok rahat bir şekilde yaşarlardı. (19 -20)Beylerin hanımları, kızlar, gelinler; çilek, vişne toplarlardı. (21-22) O çağda halkın nefsi gelişmiş ve çarasız insanlara faydaları dokunur olmuştu. (23-24) Bir

³ İdarî taksimatta on avulun yöneticisine verilen isim.

âdet, oğlan doğunca, gelin alıp kız verince şenlik yapıp at yarıştırmak idi. (25-26) Pek dikkate değer bir durum ise şuydu:Halk içinde iyi insan olduğu bilinen kişiler ölünce as⁴ verirdi. Halk içinde insanlıkları olduğu bilinen kişiler ölünce bey, ölen için yemek verirdi. (27-28) Kuzu boğazlatıp, tay kesip kımız içtiği zaman sohbet tatlı olurdu. (29-30) Her şey tüm hakikatiyle anlatılacak olursa, Hani bu söylenenlerin hiçbiri var mı? (31-32) Âlimler sezgileriyle bugün bunları düşünerek kaygılanmaktalar. (33-34) Eğer okumuş gençlerimizin her işten malumatı olursa faydalı olurlar.

(1-2) Rahata, bolluğa koşmadan yokluğa alışmış bir halkız biz. (3-4) Bizim karakterimiz böyle bilindiği müddetçe kim bizim halkımızı beğenir? (5-6) Rusya'da yirmi milyon müslüman var ancak bunların birlikte yaşayıp, birlikte hareket edecekleri bir toprakları yok. (7-8) Mesela bizim Kazak bugün Ruhanî İdare'den⁵ uzaktır. (9-10) Dileğimiz kabul edilmeyip bu durumda üzüntü içinde ve baskı altında yaşıyoruz. (11-12) Kazağım, henüz görmediklerin duruyor önünde. Bunlara razı olursan bundan daha kötü olursun. (13-14) Boş vakitlerinde sürekli ayağını, kolunu hareket ettir. Bir gün çırpınmak için bile gücün yetmez.

⁴ "As" merasimi ölen kişinin yakınları tarafından gerçekleştirilen bir törendir. Kişinin ölümünün yıl dönümünde yapılır. Bu törende özellikle at kesilir. Bu imkan yoksa diğer hayvanlardan kesilerek yemekler verilir. Hatim indirilip Fatıha ve diğer dualar okunur. Büyük çaplı as merasimlerinde at yarışları tertip edilir.

⁵ II. Katarina zamanında,II. Katarina'nın Rusya idarsindeki Müslümanları kendi kontrolü altında tutmak için kurduğu,merkezi Ufa'da bulunan İslamî teşkilat.

HÜNERLE ELDE EDİLEN ŞEYLER

(1-4) Muhterem okuyucular! Sizler fikir edinesiniz diye hünerin özelliklerini bilhassa anlattım. Dinleyin! Sizlere hünerle sahip olunan şeyleri açıklayayım. (5-8) Bu güçlü araba, atın ulaşamayacağı altı aylık uzak yola kısa sürede ulaşıyor. Uzaklardan, telgrafla işitilmemiş haberleri alıyoruz hayret ederek. (9-12) Ters gitmeyen, elle idare edilen, atın çekmediği otomobil yürüttü. Hüner ile ateş ve suyu taşıma vasıtası hâline getirip halk uzaktan telefonla konuşmuş. (13-16) Denizden kara toprak gibi faydalandı. Eski zorluklar uzakta kaldı. Okyanuslarda balık gibi yüzerek gemiyle iş yapıp her yere gitti. (17-20) Gökyüzünde en yükseklere uçtu. Gerektiğinde anında yere indi. Adını balon koydular. Halk eskiden böyle şey görmüş müydü? (21-24) Demirsiz, telden telgraf da çıktı. Halk bu işe hiç tereddütsüz inandı. Bununla nasıl haberleşildiğini sizin gözünüz görmez. Elbette bunun nasıl olduğunu siz bilirsiniz. (25-28) Dahası makine yer altından yürüdü. Bu yaptığı da bir hayli şaşılacak şey. Hiçbir şey kendiliğinden yaratılmaz. Bunları hüneri sayesinde bulan da Allah'ın kullarıdır. (29-32) Savaşmak için gerekli ne kadar techizat ve silah varsa: tüfek, bomba, mayın, uzun menzilli top, makineli tüfek, toplu tabanca, otomatik tabanca... Hepsi bu zamanda tamamlandı. (33-36) Elektrik makinesi de geldi. Petrol ve ateş olmadan aydınlık olup yanıverdi. Şehir geceleri gündüz gibi oldu. Elbette bunun etkisine şimdi şaşıyor. (37-40) Gramofon, konuşup, şarkı söyler, çok güzel ayet okuyup dua eder. Bu söylediğime görmeyen kimse inanmazdı, buna da gerek yok aslında, halkın çoğu görmüş olmalı. (41-44) Teleskop denen şey de yapıldı. Uzaktaki her şeyi gösteriyordu. Düymeyi deve gibi yapıp büyütüyordu. Bunu da bulan bir hünerdi. (45-48) Rusya'nın çok sayıda atölye ve fabrikası kurulmuş. Bununla halk faydası düşünülmüş. Bu ikisi pahalıyı ucuz hale getirmiş. Fakire fiyatı ucuz gelmiş. (49-52) Yine insana zorluk vermeden az günde çokça ot biçen makine de çıktı. Sabanla aynı işi yapıp ekin eken makine de var. (53-56) Halka hüner, bilgi saçmak için sürekli kitap basan matbaalar çıktı. Gazete ve dergi vasıtasıyla her tarftan halkın gözünü açan

haberler alındı. (57-60) Bütün bu adı geçenleri insanoğlu hüneri sayesinde bulmuş. Yalnızca bizim Kazak bunlara baka kalmış. Bu söylenenlerin hiçbirini yapmadığımız için, cahillikten sırada en sona kaldık. (61-64) Biz de ilim bilseydik bizden önde olanlara yetişip bütün bunları yapmaz mıydık? Dünya ve ahiret hayatımız zorluktan kurtulup hünerli halk diye anılmaz mıydık?

SEÇİMLER HAKKINDA

(1-2) Hükümet seçimleri çıkalı kırk yıl oldu. Eğer dikkat ettiyseniz bu seçimler insanları sömürdü. (3-4) Zengin olup, bey diye anılıp mal yetiştirenler seçimler için mücadele edip bu işe para döktüler. (5-10) Biri övünüp biy⁶ olayım diye bazısı da biyin geldiği ev olayım diye ortaya çıktı. “Ben onlardan nasıl geri kalırım?” diye üçüncüler neden heveslenmesinler? Ağırbaşlı, sakın insanları “Sen de harekete geç. ” diye, “Malın sayesinde bir kere olsun sevin. ” diye kışkırtırlar. (11-12) İşte, bu uğursuzluk karşısında ne yapabilirsin, zavallı boşuna yorulup durur. Bu uğraşısının boş boş yatmaktan bir farkı yoktur. Çünkü bir işe yaramaz. (13-16) Bir fakir “Filan kişi avılnaylığa⁷ layıktır. Verdiğimiz söze bağlı kalalım. Birlik ne isterse yapmaya hazırız. ” diyerek yarış atı gibi bu kişiyi alıp getirir. (17-20) Başka birisi “Ben de aynı atadan geldim. Bizim dileklerimiz de sizinle birliktedir. ” der. O yolluğunu bulursa, alsa mutlu olup gider, isteğini vermezlerse yüreği incinmiş gibi üzülür gider. (21-24) Yanında ondan başka Rus yokmuş gibi seçimin başkanı olan töreye binlerce akçe verilir. Muhafızlar ve katipler müjde alır;tercümana da vermeden olmaz. (25-26) Volost⁸, mal dağıtıp masraf eder. Seçim böylece sakın olarak geçer. (27-28) Tamamen makamına yerleşip, masrafını tamamen çıkardıktan sonra halktan yıllık vergisini alır. (29-30) Zavallı, fakir, çolak kimseyi zayıflatır ama ona hiç fayda yok. Öylece evine döner. (31-32) Hanımına “Ben filancayla dost oldum. ” diye övünerek anlatır. (33-34) Böylece mal saçılıp namus gidiyordu. Güçlü zayıflayıp, naçarın hâli hiç kalmıyordu. (35-36) Söylenen yalanın doğruluğuna inanılsın diye yalan yere yemin edilip

⁶ Kazaklar’da bir anlaşmazlığı gidermek için iki tarafı dinleyerek karar bildiren, sözü geçen,hatip kimse.

⁷ Çarlık Rusya zamanındaki köy idareciliği.

⁸ Çarlık Rusya zamanındaki il idarecisi.

namus gidiyordu . (37-40) Haksızlıkla bir birlerinin başına bela olup, tanımadıklarının malını çalıp tanıdıklarının malına el koyup kavga, döğüş, anlaşmazlık hikayesine kapılıp gitti bizim halk. (41-44) İdarecileri kendilerini beğenmekte, tercüman ise ondan da fazla övmekteydi kendisini. Kazak bu durumdan çok zarar görse de bu tip şeylerden kendimizi koruyalım demiyordu. (45-46) Mal saçıp, boşuna uğraşıp mücadele ediyordu. “Ben çoğum sen azsın” diye hesap ediyordu. (47-48) Aklı başından gidip, öle bayılıp volost olduktan sonra halkı ile anlaşıyordu. (49-50) Atı ve ceketle evine gidip rızalıkla sohbet eder ve birlikte yemek yer. (51-52) Ağaçkakan kuşunun tövbesi gibi bir yıldan sonra unutulup gidiyordu. (53-56) Kul gitti hanın yerine tahta geçip, Millet gitti yabancıya kötülük yapmayı uygun görüp. İdareciler de haramdan yana olduktan sonra hırsız, soyguncu yolunu bulmayıp da ne yapsın?(57-58) Ah!Ah! Bu işlerden ne fayda var? Günden güne çoğalıyor fitne fesat. (59-60) Göz gördü bir kısmını da kulak duydu. Bir adam ölünce, mahkeme olup birisi sürülür. (61-62) Ağabeyden kardeş ayrıldı, babadan oğul. Para her şeyden değerli olup akrabalık ucuzladı. (63-64) Aziz vicdan az bir paraya satıldı. Bu cahilliğin alâmeti değil mi?(65-66) Halk volostnoy⁹ olayım diye kendi canına hiç acımadan mal dağıtır. (67-68) Halkın eğitimi yararına çalışsa ne iyi olurdu. (69-70) Arzusunu dindiremeyip göz gibi yere göl gibi para vermekte. (71-72) Ah! Ah! Halk boş boş oturup rakı içen kişi gibi. Böyle bir yere varabilir mi? (73-76) Kazağım, bu âdeti bırakalım da halkı doğru yola iletelim. Volostluk, biylik, avılınaylık, seçimlik;o kadar kıyamadığın çarlık mı?

⁹ Çarlık Rusya zamanındaki il idarecisi

KAZAK TOPRAKLARI

(1-2) Biz, bin yedi yüz otuz bir senesinde Rusya'nın himayesine girdik. (3-4) Hünersiz ve boş olduğumuz göründükten sonra Kazak çocuklarına kim heveslenmez? (5-6) Bin sekiz yüz altmış sekiz senesinde Ruslar "Kazak topraklarının hepsine hazine arazisi. " dedi. (7-8) Yıldan yıla topraklarımız ve suyumuz daralıp mujiklerin¹⁰ hepsi şehirlere yerleşti. (9-10) Halkı yöneten, aksakallı, kadirşinas yöneticiler bu işi anlamak için uğraşılıyor musunuz? (11-12) Demiri tavında dövmeyip soyunu göz yaşınla mı gömeceksin? (13-14) Kirlileri yıkayıp, göbek kesilen (doğduğun yerleri) güzel yerleri mujiklere bırakıp "Hoşça kal!" mı diyeceksin? (15-16) Şerefli atamızın mezarı; onun şehrinin sokakları arasında kaldın. (17-20) Ey mujik! Hamam için kabirin mezar taşını alıp ağacını da ateşte yakıyorsun. Bir gün gittiğinde bunlardan hiçbir iz bulamayınca işte o zaman sel gibi gözyaşını akıtacaksın. (21-22) Uçsuz bucaksız göl, akan pınar, uygun konaklama yerleri, ağacın, ormanların da gitti işte. (23-24) İşte bütün bunları hayal ettiğimde Ey içim!üzüntüden ateş gibi yanıyorsun. (25-28) Yerimize önceden yerleşmiştik, âdillik sayesinde durmakta. Ey Kazak! Bugün kalan topraklardan ayrılırsan hangi topraklarda malına bakacaksın. (29-30) Halk tabakası aklını şaşırdı. Siz bilgili kişiler, çareyi bulacaksınız. (31-32) Kazak'ım!Kazakların Kazak olalı yurt edindiği, anavatanın, toprakların nerde? (33-34) Hâlihazırda hahollar¹¹ gelip hepinizi kovup sizin yerlerinize yerleşmişler. (35-36) Kendileri toprağı ölçüp biçip en iyi yerleri şehir kurmak için almışlar, gitmiş bizim iyi topraklarımız. (37-38) Sonra buna nasıl çare bulacak erler. Güzel yeşilliğin, tatlı suyun bulunduğu yerler hep onlarda. (39-40) Yüksek dağ, akar su, geniş göller. Gitti ah! Ayrık otlu yüksek beller. (41-

¹⁰ Kazak topraklarına yerleştirilen Rus köylülerine verilen isim.

¹¹ Kazak topraklarına yerleştirilen Ukrayna köylülerine verilen isim.

42) Topraklarımız gidip otlaklarımız daraldıktan sonra bizim değerli memleketimiz hastalanıp gitti. (43-44) Acı su ve bozkırlar bize kaldı. Tarlalık, iyi toprak bırakmadı. (45-46) Zenginler nasıl güder ahır dolusu koyunu, yılık sürülerini dağda taştı. (47-48) İşte geldi mujik göç eden bulut gibi. Kazak'ın topraklarını yok etmeden bırakır mı? (49-50) Geldi de ekin ekip zengin olup gitti. Ey tanrım!Bizim gibi tembel bir millet bulunur mu? (51-52) Gördün ya bu zamanda nasıl dara düştüğünü. Yalvarmalarına aldırın olmaz. (53-54) Kişi başına on beş desyatina¹² toprak verse sonra ne olur hâlin ey Kazak!

MESCİD VE MEDRESE HAKKINDA

(1-2) Kazak, sahranın bozkırlarında hoş vakit geçirip Müslümanlık yalanıyla yaşamakta. (3-4) Ne yapsak faydadır diyerek hakkın büyüklüğü karşısında gece gündüz hiç durmadan ibadet etmek gerekir. (5-6) “Ben Müslümanım. ”demekle iş bitmez. Bu gün de milletin çoğu dine hürmet etmiyor. (7-8) Kazak örf ve âdetlerine göre giyinip Kazakça konuşmakla üzerine düşen farz ve vacipleri yerine getirmiş olmazsın. (9-12) Cami yapıp namazı kazaya bırakmadan devamlı camiye gitsen, iyi niyetli, âlim bir kişiden imam seçip malından zekât versen. İşte bundan herkes faydalanır. (13-14) Zavallı Kazak! Dava denilince unutacak oldu; din denilince yatacak oldu. (15-16) Ey Kazak!Bu sözlerimin yeri yoksa eğer “Bu söylediklerin yalan. ” deyip yüzüme tükür. (17-20) Kazakistan'ın çoğu yerinde mescid yok. Buna sebep ise misyonerlerdir. İkinci bir sebep ise Kazak halkının kendisidir. Halkın özü ihlassız olunca İslâmiyet'e yol nasıl açılsın? (21-22) Birisi gizlice mektep açsa, biri düşmanlığından hakime bildirir. (23-24) Pek çok kişinin niyeti ve yaptıkları kötüydü. Yine de Allah onları korumakta. (25-28) Artık gözünü

¹² Rusların kullandığı 1,09 m. 'ye eşit uzunluk ölçüsü birimi.

açacağıın, malını çaresizlere verip yardım edeceğın, genç yaşında dünyayı dolaşıp ilim alıp cahillik oltasından kaçacağıın gün geldi. (29-30) Bu şekilde devam edersen hiçbir zaman onmazsın. Ters mi bu sana söylediklerim? Bunlar benim sana nasihatlerim. Bunu da böylece bil. (31-32) “Çok şükür babam atam Müslüman. ” diyerek amaçsız insan topluluğundan ayrılacağıın zaman geldi.

(1-8) Kazaklarda düzenli bir medrese yoktur. Bizim molla, akşam güneş batana kadar zorla diz üstünde oturtup Çinli gibi eziyet edip sadece azap verir sabilere. Bir çocuk hafif gülümseyecek olsa daha o saatte kamçılardı. Bu çocuklar üç dört yıl okuyup mezun olduklarında bile yazı yazacak eğitime sahip olamıyorlardı. (9-16) “Hoca” denen boş gurura delirip, çoğu molla vazifesini bilmez. Dikkat ederseniz bugün çoğunun isteği şudur: “Kim ölecek, kim kalacak?” İzah etme, birlikte düşünerek karar verme ve düşünerek doğruyu bulma gibi yöntemlerle hiç işleri olmaz. Ancak eski usulle eğitime zorlarlar. Kendi karakteri şeriata ters düştükten sonra halka nasıl örnek olabilir? (17-20) Önümüzde dersleri yıl yıl sınıflara bölen bir örnek yok. Bu durumda bizim halk nasıl hünerli olsun? Bu söylenen bütün ayıplar sadece mollalarda değil; hakikati istersen bilgi öğrenmek isteyenler de bu ayıba dahil. (21-24) “Bir yıllığına şu kadar paraya anlaştım.” diyerek mollaya gece gündüz çocuklarını okutmaktalar. Zavallı mollanın işi yoksa, oturuyorsa eğer hemen ona evin bir işini vermekteler. (25-28) İlme ilim olduğu için saygı duyulmuyor. Tabî ki bu da cahillik. Çocukların okuduğu yer temiz değil. Ders işlenen yerde yaralı buzağı, keçi ve oğlak da ders dinler. (29-32) Marifete el uzatmayınca kendi kendine bizi takip edip gelir mi? Gel ! Şimdi hünerli halkları örnek alıp bu âdetleri bırakalım.

KAZAK HALKINA DİNİ VAAZ

(1-4) Şayet bir örnek verecek olursak, Kazaklar'a din hususunda şu gereklidir: "Biz duhovnıy sabraniya'ya¹³ uyarsak dinimiz hem kuvvet bulur hem de sağlamlaşır. "(5-12) Her oblasta¹⁴ resmî bir molla olsun. Kandidat¹⁵ ve müezzin birlikte olsun. Bu kişileri halk seçsin ve bu kişiler müftünün zor imtihininden geçsin. Bunlara Rusça bilmek zorunlu olmasın. Bunlar sadece şeriatın gereklerini yerine getirsinler. Hoca nikâh kıysın, çiftlerin boşanma işine baksın; miras, cenaze işleriyle ilgilensin ve çocuğa isim koysun. (13-16) Hoca, vakti olmadığı zamanlarda bir mollayı vekil kılsa. Ancak nikâh, boşanma ve miras işlerini bir anlaşmazlık söz konusu olduğunda kendisinin uygun bir şekilde sonuçlandırması uygundur. (17-24) Hocanın, molların yanlış işini elbette oyaznoy¹⁶ soruştursun. Eğer oyaznoy da hata yaparsa onu da oblastnoy¹⁷ soruşturup yanlış görsün. Oblastnoy sayesinde de iş bitmezse ulemaya gitsin. Adaletin en son yeri burası olup müslümanların bütün işleri burada halledilsin. (25-28) Her oblasta bir cami olsun. Cemaat bunun giderlerini kendisi karşılasın. Çocukları okutmak için yine medrese de olsun. Bunun giderlerini zemstvo¹⁸ versin. (29-32) Medreseye iki molla seçilsin. Biri İslamî eğitim versin diğeri Rusça. Bu kişiler eğitim bilimine göre eğitim verirlerse, Kazağımı! İşte o zaman ilerlerdin. (33-36) Bu söylenen iki hoca vazifesini her zaman zemstvo seçsin. Resmî molla, kandidat, müezzin

¹³ Duhovnıy Sabraniya: Manevî Meclis. Şeriat hükümlerine göre idarî yönetim.

¹⁴ Çarlık Rusya zamanında idarî taksimatta il.

¹⁵ Milletvekilliği için seçilmiş aday.

¹⁶ Çarlık Rusya zamanında idarî taksimatta yönetici

¹⁷ Çarlık Rusya zamanında idarî taksimatta il yöneticisi

¹⁸ Belediye

ve iki hoca beş yılda bir seçilsin. (37-40) Her kim mescid ve medrese için vakfetmek isterse bunlara izin vermek gerekir. Resmî molla da alsın izin kağıdını. (41-44) Bir kişi veya bir topluluk mescid ve medrese için para yardımı yapıp çalışırsa, hükümet eskisi gibi “Olmaz!” deyip yasaklamasın. Bunlara da izin versin. (45-48) Bu dileklerin hepsi gelse yerine, kanunlaşıp bir formda tasdik olunsu. Şeriatın hükümlerinin geçerli olmasına da razı olurdu Kazak halkı. (49-52) Bu işin yolunda her kim yürürse adı tarihe geçsin. Din için, halk için mihnet çeken hangi mevkide olursa olsun horluk görmez. (53-56) Kendisi şu şekilde kasdî olursa: Mesela birisi şeriatı sevse ama zararına hükmetse yine ayrılır. (57-60) Mollalar zamana uyup daha cahilleşmiş. Çoğu okumamış Kazak halkından daha cahil. Yarım yamalak okuyarak molla olmuş. Çoğu yerli yersiz sözler eden, kavgacı tiplerdir. (61-64) Herhalde hiçbirşey bilmediği için hiç sorumluluk almaz. Her biri diğerinden daha zavallı olan insanların halini bilmez. “Yarım hoca dinden eder” diye atasözü var. Allah bundan korusun.

HÜNERİNİ HALKIN FAYDASINA KULLANAN OKUMUŞLARIMIZA

(1-4) Çaresiz Kazak halkını en son sırada bırakmamak için yarışyorsun, halk için canını feda edip direniyorsun. Yürekli, kartal gözlü arslanım! (5-8) Bilgili insan. İyi konuşman, anlayışlılığın sayesinde hizmet ediyorsun hiç yorulmadan. Atılan ok, hücum eden ordu hata yapmadan düşman ayağının altına düşmez. (9-12) Ne yapılırsa derde şifadır deyip Avrupalı seyyahlarla tanıştınız. Bir iş için birbirinize danışacak olsanız sözleşmeye aykırı davranmadan anlaşın. (13-16) Riyasız gönlünüzün saflığını, dişi altı karış ejderhayla laf dalaşına girmeden mücadele ettiğini önce Allah sonra halkın bilir. (17-20) Gerektiğinde aziz canını halkın namusu gitmesin diye feda ettin. Tuttuğun yola tez ulaşıp hayırlı olacaktır hasatların. (21-24) Bir zalim ihanet edip durdurmasa sen kendiliğinden sıradan geri kalmazdın. Fasıklar kendini belli etmeden evlerinde yatmakta. Sen hünere

heveslenip onlardan gittikçe uzaklaştın. (25-28) Güçlü bir kaleye karşı saldıran kahramanım. Cehalet mikroplarının hepsini yok et. Çok uzak yerlerde bile sesin inşallah halka büyük etki eder. (29-32) Ölürsen şehitsin, kalırsan gazisin. Yüce Allah hizmetler karşılığında verir şeref. Bir önder olarak başarıların din ve dünya yemişi olup Kazağı baş köşeye ulaştıracaktır.

TERME¹⁹

(1-4) Akıllı yiğitler, zamanın gidişatına dikkat edin. Kendiniz için üzülüp tasalanmak yerine halkın çıkarlarını düşünün. (5-8) Çaresizleri zenginlerin malına satıp da ağlatma. Onların ağlayıp inlemelerine aldırma zansa göz yaşına boğulursun. (9-12) Yüğü çekecek deveme “Gayretini varsa göster. Şimdi en uygun zamandır. ” diye akıl vermezsem olmaz. (13-16) Yarışa soktum seni tulpar²⁰ diye. Cabı²¹ gibi olma. Yarışta birinci gelersen bahtından kimse şüphe etmez. ((17-20) Göremez olan düşmanlar senin tozuna bile yetişemez. Sadece halkının üzüntüsünü gidermek için bu yarış uğruna gerekirse ömrünü feda et. (21-24) “Alaş” diye parola işitilince kimin kanı çekmez? Akıllı olanlar anlar diye söylüyorum. (25-28) Bu dönemde rastladık zamanın bu kadar zorluğuna. Bunu hafife alırsan daha zorunu da görürsün eğer acele etmezsen. (29-32) İhanetten uzaklaşıp adalete yönel. Eğer bunu arzu edersen şereflerin en yücesine ulaşırsın.

¹⁹ Şarkı ve şiir karışık söylenen söz.

²⁰ En asil ve en hızlı koşan at cinsi. Eskiden yaşamış batırların efsanevi atlarına da tulpar denir.

²¹ Beygirin en kalitesiz, iyi olmayan, iyi koşamayan türü.

SIKINTILI HÂLİMİZ HAKKINDA KÜÇÜK BİR YAKARIŞ

I

(1-4) Atalarımızdan miras kalan kanunlarımız, törelerimiz elimizden gidip gözlerimizden yaş yerine kan akmış. Adaletle halkı idare eden han gidip hükümler şeriata uygun verilmemiş.

(5-8) Canı gidip bir ruh kalınca Kazak, ayaklar altına alındı. Şahbazların liderlik yaptığı milletin hiçbir değeri kalmadı. (9-12) Birisinin hatalı olduğunu kendiliğimizden görmeyip onu alıştırıp tepemize çıkardık. Sülük olup Kazak kanını emdikten sonra onu ağzına atıp sindirmeyip ne yapsın? (13-16) Durum böyle de olsa Allah! deyip uyanalım. Bizi yaratan Hakk’a kulluk edip yalvaralım. Zamanında hareket edip güçlenmediğimiz için şimdi halsiz bir hâldeyiz.

II

(1-4) Yangından kaçmayıp ateşte yanıp kül olduk. Kazak hâlâ gözünü açmadan uyuyor. Bütün millet aya gidip yatsa bile bizim millet ayak basmaktan çekiniyor. (5-8) “Sahra, sahra!” diyerek hünerli halklarla karışmayıp cahil kaldık. Başka milletler altın gümüş değerindeyken bizim Kazak basit bir kara taş gibi kaldı. (9-12) Zenginler malını, hünerliler bilgisini saçmakta cimrileşti. Eğer birisi çıkıp faydalı bir işe kalkışsa, Kazak’ım kırk ağızlı olur (tartışmaya başlar). (13-16) Bir araya gelmiş yüz kişiden biri ayrılacak olsa doksan dokuzu da bırakıp dağılıp gider. “Hürriyet, insaniyet, hakkaniyet” bu üç sözü her şeyden üstün tutmaz. (17-18) Zenginimiz, beyimiz, halkı yöneten büyüğümüz, yemişi olmayan, cılız, faydasız bir ağaç gibidir.

III

(1-2) Ah! ettikçe içinden alevler kaynayıp gelir. Kim kurtarır halkı bu müşkül durumdan?

(3-6) Bizim Kazak, bozkırlarda konar göçer yaşayıp mal bakan, malını mülkünü, çaresini, gücünü boş yere sarf eden bir halktı. (7-14) Kendisine düşen paydan mahrum kalacağına inanmayıp, aldanan yok mu? Gafilliğinden önünde cereyan eden işlerden habersiz, kendisine tuzak kurulduğunun farkında değildi. Yirminci asıra karşı duran bir iki şahbaz çıkmasa, hüner arayan hevesli gençler çıkıp gönlün hastalıklarını çıkarmasa bunların hiç farkında olmayacaktı. (15-22) Bu gençlerin Avrupadaki ilmi örnek alıp onlara yaklaşmasıyla ve kendisini amaca ulaştıracak ilme sahip olup, onun tohumunu millete ekip saçacak olmasıyla kıvanıyoruz. Bu gençler, dumanlı sisli havada yol bulamayan halkı yola koysalar halkın yolunu tekrar şaşıracağını bilmekteler. Marifetten habersiz, sağır Kazak sevinir sadece canını kurtardığına. (23-24) Kazak oğlu simgesi “Alaş”ın varlığı için gözünden kan akıtacak kimse yok mudur?

IV

(1-2) Kazaklar'ın kendi dillerinde matbaası yok. Cahillik ve düşmanlık çok, gayret yok. (3-4) Günden güne durumumuz ağırlaşıyor. Derde derman tabip nereden bulunur? (5-6) Bilgiçlerin zor halimize çare olacağı, gün göreğimiz yer var mıdır Alaşım?(7-8) Kemiksiz, dişe yumuşak olduktan sonra kim yemez ki Kazak yavrusunu. (9-12) Az değil altı milyonluk bir halkız. Ancak elhamdülillah! Cahilliğe boğulmuşuz. Sahrada yabani olup kalmışız. Bundan başka da övünülecek bir şeyimiz yoktur. (13-16) Bizim ulusun zerre kadar namusu yok. Diğer ulusların ise yarışı hünerle. Marifetli milletler ilerlediler. Aramızdaki mesafe gözle görülemeyecek kadar çok. (17-22) Cahillik şerbetinde boğulduk. Zararımıza olan şeylere dost, faydamıza olan şeylere düşman olduk. Büyüklerimiz eski fikirlere, gençlerimiz yenilik diyen

partiye kapıldı. Düşünecek olursak bu yaptığımız da doğru değil. Buna mâni olmazsak halkımıza hiçbir faydası olmayacak. (23-24) Kendi kendimize düşman olup yaşarsak, yem olup başkalarına yararız. (25-28) Bilgililerin sözlerine değer vermeyip, söylenen sözleri dinlemezdi Kazak. Birisi çıkıp bu söylenenler halkın faydasına dese, yemin etsen de inanmayıp, bağırarak dağılırlardı. (29-30) Hiçbir şeyi görmemiş gibi davranarak günahı milletin üstüne atıp kendimizi aklıyoruz. (31-32) Hangi iş olursa olsun yaptığımız işlerde birlik yok. Bu işe önem veriniz. Halka akıl verip onun kusurlarını bildiriniz.

V

(1-4) Birliği olmayan altı ağızlı bir halkız. İlim ve marifete gerek görmemiş, cahillik şerbetine dalmışız. İşte bu yüzden sırada geri kalmış bir milletiz biz. (5-6) Şimdiye kadar gördüklerinden görmediklerin daha fazla. Yapmaya razı olmadığın şeyler dikkate bile alınmaz. (7-8) Size arka çıkanların bal diye zehir verip düşman çıktıkları olmadı mı? (9-12) Her türlü söylediği şeye inanıp, her söylediğini kabul edersen, kör biri gibi eteğinden sıkıca tutunup sonra da “Buyurunuz, emir sizindir!” diyerek yanında yürürsen ne olacağını görürsün. (13-16) Molla olsan halk arkandan dedikodunu yapar, hakim olsan yine hakkında bir sürü söylenti çıkar. Hünerli insanın düşmanı çok olur. Bu sebepten de yaptığı işler bir türlü ortaya çıkmaz. (17-22) Ey gençler! İlim öğrenin açılsın gözünüz. Kendi kendinizi yetiştiriniz. Kendi bildiğini hiç kimseye söylememezlik yapma. Bildiklerini git hemen halka yay. Böylece etrafınıza faydanız dokunur. Onlar da size dua eder. (23-24) Her şeyin farkına varabilirsen, seni aldatacak kişilerin tuzağına düşmezsin. (25-26) Bilmediğin şeyin zararını çok gördün, az veren yere çok verdin. Ah! (27-28) Korkup kendi malını “Bu benim kendi malım.” diyemeden tanımadığın kişilere karşılıksız verdin. (29-32) Anlayışlı kililer bu sözlerin ne demek istediğini anlarlar. Akılsız kişilere söylenen sözler ise boşta kalır.

“Halkın hepsi birdir. ” diye düşünmüyorum. Ancak düşünenler bu sözlerin ne demek istediğini anlayıp, bu sözlerden faydalanırlar.

VI

(1-2) Bizim ülkemizde beğenilmeyen iş çok, horluk görüp ağlamayan yok. (3-4) Küçük balıkları yutan obur büyük balıklar gibi kendi ayıbını sorgulayıp kusurunu bilmiyorlar. (5-6) Leş yiyen aç karga gibi ayağını faydalı bir işe basmamış. (7-8) Deveyi tüyü ile yutsa da nefsinin haramdan bir türlü kurtaramamış. (9-12) Her işi Allah’tan bildiğimiz gibi iyi insanları da Allah’ın böyle yarattığına inanarız. Fakat Allah her kесе irade verdi. Kul iradesi sayesinde niyet ve hareketlerini kendisi belirler. (13-16) Bin kişiden bir kişi âlim çıkıp halkın faydası için çalışsa Kazak’tan buna yardım edip destek olacak kimse çıkmadı. (17-20) Hünەرliler millete hizmet eder şahbazlar da millet için zavallı canlarını feda eder. Akılsızlar ise “Bizim için böyle uğraşıp durmaktalar. ” deyip bu insanların kadrini bilemediler. (21-22) Cahil halk besili koyun gibidir. İyi gütmersen kurt yiyip doymadan gider mi? (23-24) Elinden geldiğince çabalasa da derman yok. Bunları düşünerek kaygılanıp üzüldü. (25-26) Bedenin var ama içinde canın yok gibi. Dışın sağlam ama için kor olup yanmakta. (27-28) Zavallı Kazak! Sana anlatılanları bir türlü anlamıyorsun. Vebali kor kor senin üstüne olsun.

VII

(1-2) Ey delikanlı! Hünер, ilim öğrenmedin. Ülke ülke dolaşıp, dedikodu yapıp olur olmaz konuştun. (3-4) Her biriniz elinden geldiğince çabalasın. Ben bunu sizlere boş yere böyle söylemiyorum. (5-6) Atan zenginse nazlandın. Hesapsız sözler söyleyip sürekli güldün. (7-8) Mirza denen rütbeye sarhoş olup, kendi kendini mahvederek sağa sola sallandın. (9-12) Dışınızı süsleyip, bıyıklarınızı okşayarak kasım kasım kasıldınız. Oysa içinizi

açıp baksam hiçbir şey yok. Millet “Hepsi cahil. ” demeyip ne desin?(13-16) Malca fakir olursan sonradan zenginleşirsin. İlimce fakir olursan da sonra üzülüp pişman olursun. Şimdi bu söylenenler kulağına girmese de faydasını çok sonra bir gün anlarsın. (17-18) Fakir olanların da bir huyu var. Onlar da aksiliklerini gösterirler. (19-20) “Beni fakir kıldıysa yine Allah kıldı.” diyerek bir sorumluluk almadan yaşar. (21-22) Erken yatıp geç kalkıp gerinir. Çalışıp mal kazanmaya erinir (23-24) Kaygısı olmadığı için yemeden içmeden semirir. Yarınını düşünmeyi Allah cezalandırır. (25-30) Tarla sürüp ekin ekse kendine de biraz yer kalsa bu az bir zenginlik midir? Fazlasını şeker, çay ve giyim için satsa, hanımının, çocuğunun nafakasını alsın. Yine çöpünü biçip kış boyu hayvanlar saman yese. Daha sonra başka şekillerde de faydalansa. (31-32) Hareketten bereket doğduktan sonra, kararlı olana bunların hepsi de para değil midir? (33-34) Söylediklerim kulağına girdi mi? “Bize verilen bir akıl bu. ” deyip uygun buldun mu? (35-36) Ah benim kıymetli sözlerim! Horlanıp yele savrulup gitsen de “Senin muradına ulaşamadım. ” diye üzülme.

VIII

(1-8) Ah! Hüner sahibi, halk için hizmet edip canını feda eden yiğit nerde? Gayretiyle kırk kat yerden su çıkarıp halktan hayır dua alsın, hürmet görse. Hünerini halk için satarken nazlanmasın. Az şey bilip bilmişlik taslayarak sevimsizlik yapmasın. Halka bunları gönülden nasihat etsin. Bunları dinlemezse daha uzun süre böylece kalır. (9-12) Yiğidi tamamen hazırlayıp kalabalığın içine salsın eğer hüner sahibiyse öylece durup kalmaz. Cabıdan doğmuş gibiyse eğer başını kaldırmadan öylece otlar durur. (13-16) Oyun oynayarak boşu boşuna geçmez bu günler. Çocukların hüner, ilim öğrensinsin. “Yatana insan yaklaşmaz.” denir. Gördün ya! Zamanın işte bu hâlini. (17-20) Ağlamayan çocuğa meme verilmez. Hiçbir ihtiyaç isteyip gayret etmeden kendi kendine gelmez. Ah, halkım! “Armut piş, ağzıma düş. ” sözüne

güvenirseniz hiç kimse buna razı olmaz. (21-24) Çar'a söylenecek ricamız çoktur. Hepsi yerine getirilirse biz ondan razı oluruz. Eğer adaletle yönetmezse afete uğramış hayvanlar gibi kırılırız. (25-28) Hıyanetten kurtulacak güzel günler var mı? İdareci bizleri eşit tutup, kabullenir mi? Evvelce zorluk çekip unutmak isteyeneye güzel, hayırlı haberler var.

MÜDERRİS Z.... EFENDİ'YE YAZDIĞIM MEKTUP

(1-2) Z... Efendi'ye bir mektup yolladım: Şu anda yüzünüzü göremiyoruz. (3-6) Size yaklaşma maksadımı yadırgamayınız. İylere düşkün olmak bizim bir ananemizdir. İçteki pek çok hastalığı yok etmek için akıl danışmak istemiştik. (7-8) Siz İslamın hizmetkârı olarak güçlü bir sevginin sahibisiniz. (9-10) Zenginlik, emek bir elde olursa dünyada bundan daha üstün bir şey olamaz. (11-12) Sadece aile hayatının esenliğini dilemekle bu dünyada geçirilen ömürden bir vefa elde edilmez. (13-14) Zamanın bahadırı sizler olunca yerini bulur yapılan iyilikler. (15-16) Bizim Kazak "Sabaha Allah kerim. " dediği için gaflet kökümüzü kuruttu. (17-20) Karanlık bir sarayda esiriz. Bu cehalet kapısını kim açar? Elbette bundan ötesi sizin elinizde. Tevekkül edip niçin durmaktasınız?Gidin, parçalayın(cehalet kapısını). (21-22) Her işte kabiliyetlidir diyerek ben de bütün dileklerimi sundum size. (23-26) Üzüntüsünü düşünerek cahillikten kurtarırsak, neslimiz bize rahmet okur. Bizden beklenileni yapmayıp hiçbir fayda sağlayamazsak o zaman bize lanet okumaz mı? (27-28) Öyleyse uyuklamayalım Efendim!Şu durumda uyuyup durmamız bir utançtır. (29-30) Sağlıkla, esen kalınız Azizim!Mektubu yazan: Mir Yakup DUWLATOĞLU.

DULLUK TARTIŞMALARI HAKKINDA

(1-4) Kazak milletin içinde kavga döğüş çoktur. Fitnenin çıkmasına çok eskiden beri süre gelen örf ve âdetler sebep olmaktadır. (5-8) Bizim Kazak halkının şeriatta yeri olmayan bir örf âdeti vardır. Bu âdet fitnenin çoğalmasına sebep olup bir türlü de bozulamamaktadır. (9-12) Bu âdet çok eskiden beri süregelenmektedir. Bunu böyle kabul etmeme davranışında bulunulunca millet kavga döğüşten kurtulamaz ve birliksiz, bozulmuş bir millete döner. (13-20) Kadın alma hakkındaki kavgaların hepsi eskiden kalma bir mirastır. Bugünkü insanların çoğunun kavgasız kadın almadığını görürsünüz. Bunun da sebebi var. Beşikte yatan yeni doğmuş kız ve erkek çocuk birbirlerine beşik kertmesi yapılır, anne ve babaları da böylece birbirlerine dünür olur. (21-24) Çocuk büyüyünceye kadar çok zaman geçer. Sağ salım o çağa varsa da şartların nasıl olacağı belirsizdir. Aksak, kör, sağır, dilsiz, mecnun olsa da bu çocuk, verilen sözde durulur. (25-28) Kötü ile iyi nasıl birbirine denk olabilir? Zayıf adam her zaman eksik olur. Büyüdükten sonra birbirlerini sevmeyenlerse buna nasıl bir çıkar yol bulunabilir? (29-32) Bir adamın beş yaşında bir oğlan çocuğu bir de yetişkin bir kız çocuğu olsa. Bir baba, eğer akıllıysa, bu iki çocuğun birbirine denk olmadığını nasıl düşünemez?. (33-36) Küçük çocukla yetişkin bir kız denk olur mu? Sözlemek o kızı doğru bir yol mudur? Babasının yirmi yaşındaki kızı beş yaşındaki çocuğa vermesi bir çare midir? (37-40) Bir adam altmış yetmiş yaşlarına geldiğinde eşi ölse, eğer kızın babasına çok mal verirse, söz kesip on beş yaşında kız alır. (41-44) Malın haddi hesabı olmadan bu işler böylece yürümektedir. Kız kendi dengiyle kaçarak büyükler arasına kin sokup düşmanlık kılar. (45-48) Bundan sonra kavgaya girip birbirlerinin mallarına düşmanlıkla el koyarlar. Halk, bunların çoğunu, kendi istekleri dışında barıştırmayı kendi işlerinden daha üstün tutarlar. (49-52) Bu kız nasıl bir erkeğin helali olsun? Bu kadına nasıl hoş duygular beslensin? Bu kadının çok dostu nasıl olsun? O kadından helal süt emmiş çocuk nasıl doğsun? (53-56) Kazak, genç yaşta çocuğuma başlık parası verip ben de bu mutlu güne

ulaşıp kıvanayım diye kız istetip sözler. (57-64) Bu kıvanmanın sonu rencide olmaktır. Her insan bu bilinçsiz sonu sezemez. Bir kadının eşi ölüp dul kalınca, sonradan ölen eşinin akrabası onu yakın görür, emenger²² diyerek onu alır. Onun işi nasıl yoluna girer?Dul kadını almaya imkân verecek yol şeriatta yok. Nereden çıktı? (65-68) Yine birisi beş altı kadın alır. Eşit tutamayıp boynunda hakkı kalır. Bu iş peygamberin sünneti diyerek delil gösterip onun bir şartını bulur. (69-72) Eşit tutarsa, alırsa alsın çok kadın. Herbirini razı edip hakkını gözetirse. Günahkâr olmayıp ne olacak birinden birini aşağı tutarsa? (73-76) Peygamberin çok kadını aldığı doğrudur. Hepsinin razılığını kazandığı doğrudur. Elbette peygamberin hareketinin ümmetine sünnet olarak kalması doğrudur. (77-84) Kadınların hepsini bir gibi görürmüş. Hepsi razı olup inanırmış. Her birine “Seni üstün görüyorum. ” diyerek bir altın bilezik verirmiş. “Sen bunu onlardan sakla. ” der. “Ben seni iyi, üstün görüyorum” der. “Bileziği başkasına gösterme ki senin gönlün razı olsun.” der. (85-88) Bu söze her biri inanırdı. Böylelikle aldanıp kanardı. “Peygamber beni iyi görüyor. ”diye gönülleri razı olurdu. (89-92) Zengin Kazaklar “Peygamberin sünneti. ” diyerek çok kadın alır. Böyle adaletle davranamazsa günahkâr olup boş yere niye alırlar? (93-96) Birisini beybişe²³ diyerek derecelendirir. İkinciye yine çocuk için alır. Üçüncüyü hizmet için alır. Hizmetçi yerine diye hesap eder, ona göre değer verir. (97-100) Emenger diye, eşi ölmüş dul bir kadını dördüncüye yine alır. (101-104) Emenger denen söz şeriatta yok. Kazak kendisi onu aklına getirip bulmuş, böyle yaşamakta. “Birden fazlayı çok muhtaç kalırsan al.” demiş. “Bu benim sünnetim.” dememiş ki halka. (105-108) Peygamberin sünneti böyle mi? Sünnet diye bunu bize borç kılar mı? Zenginler hizmet için ikinci hanım

²² Kocası veya nişanlısı ölen hanımın ölen kocasının yerine evlenmesi gereken kocasının akrabası.

²³ Erkeğin iki karısından ilki.

alırlar. O da ihtiyaç için kullanılır mı? (109-112) İki adam birbirini seviyor olsa, birbirini sevmekle birlikte iyi de anlaşıyor olsa. Bunlar iyiye yakınlaşıp dünür olurlar. Sonradan İş umulduğu gibi olmazsa pişman olurlar. (113-116) Bunlar anca kendi gönüllerince fikir yürütürler. Genç çocuğun durumuna bakmazlar. Kız kötü olup, oğlan iyi olsa elbet onu kendisine denk görmez. (117-120) Kötü kız iyi bir kadın olamaz. Ömrü tükenene kadar da düzelemez. Eşi adil davranmayıp horlar. Ölünceye kadar onu kendine denk görmez. (121-124) Önce nikâhlanan yâr idi ah! O da Allah'ın yarattığı can idi ah! Biçarenin vebalini (sorumluluğunu) üstüne alırdı. Onun da kendi canı var idi ah! (125-128) Adam heveslenir diğer adamın malına. İnsanlığını daha üstün sanır. Çocuğun horlanmasını düşünmez. Adam kendi başının derdine düşer. (129-132) Herhangi birine yakın olayım, sırlı hallerini bileyim diye dünür olur. Sonradan partiye gireyim diye birbirini sevmeseler de dünür olurlar. (133-136) Birbirine denk görülmeyip horlanan kişi, horlanarak bir araya gelmiş kişi dürüst yaşamaz. Sevgisi başkasına yönelip, onlardan haram çocuk doğar. (137-140) Bizim yine bir örfümüz daha var. Bu eski izin konusu yine böyle. Yine, eşi ölse yetişkin kızın, eşinden sonraki genç çocuğa tabi olur. (141-144) Birisi zengin malına heveslenir. "Dünür olup kızımı al. "diyerek onu da heveslendirir. Sonradan bu adam fakirleşse "Kızımı vermiyorum. " diyerek bozultur. (145-148) Bir fakir yine kızını mal için verir. Kız razı olmazsa "Ona ne?" der. Kız hüngür hüngür ağlar. Almanın imkânı yok, malı tekrar öder. (149-152) Acele eder oğula başlık parası vermek için. Mutlu günü görmek için dünür olur. Biraz mal vereyim diye gelince kız babası niçin yoluna engel koysun? (153-156) Bu bir kıvanç: Küçük çocuğu büyüyecek. Bilmez sonra ne gibi durumların olacağını. Kızla oğlan bir birini sevmeyince mal veren oğul babası ne yapacağını bilemez hâle düşer. (157-160) Bundan daha kıvanılacak şunu görse:Bu konuda fetva olsa ve halk bunu hiç bozmadan kabul etse. Küçük çocuğunu yetişkin oluncaya kadar okutsa, Allah nasip ederse iyi bir mevkiye sahip olur. Tatarlar özümüzle din kardeş. Onların işini kendi gözümüz gibi görüyoruz. Onlarda bizimki gibi kavga döğüş yok. Sözleri bizden daha fetvalıdır. (165-168) Nogaylar kız nişanlamakta

acele etmez. Genç çocuğa dünür olup mal vermez. Olgunluk çağına gelinceye kadar okuyup derecesi Kazaktan düşük olmaz. (169-172) Molla da küçük kıza nikâh duası okur. O anda dahi razılığını bilmez. Anlaşmazlık olsa “ Ben nikâh kıyıyorum.” diye sonra tanıklık da yapar. (173-176) Mollalar ganimet alır hiç acımadan. Göz yaşına, ağlamaya aldırılmaz. Ganimet aldıktan sonra işini bitirir. Günah mı sevap mı? olduğunu hesap etmez. (177-180) Mollaların bu yaptıkları, ganimet malın yüzünün sıcaklığındandır? Doğru mudur? Çocuğa küçük yaşta dünür olanların, anlaşılanlarından anlaşılmayanları çoktur. (181-184) Kazak bu söylenenlerin hepsini kaldırır, on yedi, on sekizine gelmeden çocuk, kız verip mal almayı durdurursa bu kavgaları azaltır. (185-188) Yaşı on yedi on sekize gelse, oğlan ve kız birbirini beğense, kendi sevdiğiyle evlenecek olup ondan sonra babasına “Mal alsın.” dese. (189-192) O zaman iş kavgasız sona erer. Şeriata ve düzene uygun olur. Misafirlerin göz yaşları dinip, millet sükûnet içinde olur.

YİĞİTLER

I

(1-4) İyi kız delikanlıya tam denk olmuş gibi, yiğidi ona yâri gibi tutulsa. Eğer kız (bu sırada) dengi olmayan bir fasığa verilirse kaygı çeker gönlü hiç neşelenmeden. (5-8) Kocaman dünya dar gelmiş gibi ömrü ilginç bir şekilde zayi olur. Çok kötüler bile dayanamayıp nasıl da şaşırılmış gibi olurlar. (9-12) Kızların her biri satılıp gider. Azizenin değeri artmış gibi. Çirkin ve kötü adam “Mal verdim.” diye ona malıymış gibi davranır. Dikkat edersen gururlanmış gibi olmakta hakkı var. (13-16) Biçare, kendiliğinden bir çıkar yol bulamaz. Aziz başı boşuna yorulup kafası şişer. Garip hâli, miskin bir halk topluluğunun içindeki insan gibi değil mi? (17-20) “Filancanın kızı bozulmuş.” dense, kendisinin namusuymuş gibi gelir. Diğer akrabalar, halka bunun yüzünden uğursuzluk gelmiş gibi kızı kabul etmezler. (21-24) Sanki millet

kendileri alıcının hâline düşmüş gibi bunların vebaline kalıp “Dünyadan horlukla göçtüm, ah!” diye gözünden kanlı yaşlar döker. (25-28) Çoğuna güzel olmuş gibi görünse de bu yaptığımız dürüstlüğe sığar mı? Yıllardır insanı mal yerine kullanmamız, bir değil bütün Kazaklar için geçerlidir. (29-32) Gönlü aydınlatan mum gibidir adalet. Kazak onu söndürmekte. Halk içinde bir değil onbinlerce olan bu ihanet ne zaman durdurulur? (33-36) Kazak’ın kanun gibi olmuş kuralları hem şeriata hem yasaya uygun değil. Bu sözüm bir kişiye değil herkese. Kim ihtiyaç duyacak olursa alsın. (37-40) Mesela, bu anlattıklarım kendi başında varmış gibi (hisseden) bir kişi olsa. İki yar birbirine denk olup bir araya gelse başka ne isterler? Ah!Ah!

II

(1-4) Aklına malın arkadaş olsun da hünerin, sırrın sağlam olsun. Dünya hayatı kısa, misafir gibiyiz. Kendinde yapabilme gücünün olması iyi değil mi? (5-8) Kıymetini bilmeyen kötü kıza yumuşak sözlerle boş yere rica etmeyelim. Yiğitliğe uygun olursa eğer o zaman yakınlaşıp çekinmeyelim. (9-12) Ömrünü rahat içinde geçirir yiğit. Bir güzeli görüp, uygun bulup alırsa. Birbirinze şaka sözlerle takılıp; yüzü gülerek, mağrurlanıp otursa sevdiğiniz. (13-16) Hayırlı, helal yâr olup, koşulsuz inanıp, düşmanlık yapmadan yaşarsan, böyle bir araya gelen insanlar vücutları ayrı olduğu hâlde tek bir can gibi yaşayıp giderler. (17-20) Yine de sadece güzel diye bakmayalım. Alıcı gözle bakıp huyunu öğrenelim. Dışı altın içi sahte çıkıp da sonradan pişman olup üzülmeyelim, dostlarım!

III

(1-4) Gençlikte oyun, eğlence. “Gül” diyoruz ah! Düşün, eğlence yapalım, yaşayıp gidelim diyoruz ah! Siz, kibar söz, tatlı dil ile mülayim görünmeye çalışıp edeple sert konuşmayın. Ah! (5-8) Sohbet edilen saatler bir dere gibi akıp gider, dünyanın keyfi kızdır deriz, ah! Can feda edip, malı

mülkü terk edip; akranları içinde en güzelini ararız. Ah! (9-12) Mesela, birisi daha iyisini bulsa birimizden birimiz kıskanırız, ah! Kıskançlık ve gizliliğe müptelayız. Bunları sevdiğimizden bir türlü uzaklaşamıyoruz, ah!(13-16) Riyadan da olsa, göz boyayıp, mesala başka bir şeyle gülmüyoruz, ah! Çeşit çeşit şartı var yığıtliğin. Hiçbirini de kaçırmadan hepsine hevesleniyoruz, ah! (17-20) Dur! Fakat bundan fayda var mı? Kendimiz hatamızı görmüyoruz, ah! Uzun sözün kısası dostlarım, hüner her şeyden üstündür, bilmiyoruz, ah!

BİLMECE

(1-4) Bir yarımadayı her türlü vahşi hayvan mesken edinmiş. Arslanı baş yapıp han seçmişler. Ejderha (büyük yılan) ve kaplandan veziri vardır. Yiğidin gayretine bu canlar şaşırıp kalmış. (5-8) Her türlü hediye ve ziyafet içinde birlikte olup dost olmuş fil, kurt ve pars. Güçlü hayvanların hepsi başka hayvanların ağzına düşüp midesine yuvarlanmasıyla kendini beslemiş. (9-12) Bu arslan, menzilinde mekân etmiş o kadar hayvanın kanını döküp, eziyet etmiş. Ufak hayvanlar, ne kadar kusuru olursa olsun yüzüne karşı söyleyemeyip, arkasından kendi aralarında itiraz etmişler. (13-16) Arslandan ufak hayvanlar ne görmedi ki? Derisini döşek yapıp, etini yemiş. Ona karşı gelip yüzüne karşı sert konuşsa, o zavallıya şimdi ölümden başka ne kaldı? (17-20) Sevgili arslan! aklına koyduğunu yaparmış. Bu şekilde bir hayli zaman geçmiş. “Bir zeval herkes için vardır. ” misalinde olduğu gibi yiğide bir gün zeval gelip çatmış. (21-24) Başka yerde daha az sayıda hayvan varmış. Onlarda adil kanunlar varmış. Arslanın himayesindeki hayvan sayısından az olsa da birlik içinde yaşayan hayvanları olan, hünerli bir han varmış. (25-28) Bu (han), “Bir hüner göstereyim, güçlü hayvanların başına geçeyim. Âlemce meşhur hayvanların hanı atanıp dünyadan o isimle göçeyim.” diye düşünmüş. (29-32) Bu niyetle arslan ile savaştı, bu yiğit. Hiç olmayan bir işi başardı bu yiğit. Az olan hayvanlar çok olan hayvanları yenip, arslanın yurdundan toprakları aldı bu yiğit. (33-36) Bu hayvanlar boz ve

bodur imiş. Gayretli ve çok gözü açık imiş. Arslanı maskaraya çevirip bugün adada yatarmış. (37-40) Sevgili arslanımın, kazaya uğradığını, yenilip düşmanından derde uğradığını, “Yaptığım işlerde bir günah, uğursuzluk oldu mu?” diyerek şimdi zulüm yapmayacağına dair söz verdiğini gördün mü? (41-44) Arslan bir gün oturup düşünmüş. Halkı toplayıp, tövbe edip, ziyafet düzenlemiş. “ Güçlü güçsüze ihanet etmesin. ” diye hayvanlara emir vermiş. (45-48) Ziyafetine çağırmadığı canlı kalmamış. Tilki, bozkır tilkisi, katır, geyik, dağ faresi, tavşan, kurt, ayı, ren geyiği, maral, porsuk, sıçan... Hayvanların hepsi toplanıp gitmiş. (49-52) Bunlar arslana hâllerini arz etmişler. “ Bizim mekândan kurtları al. Topraklarda bunlar yaşayınca biz yaşayamıyoruz. Onlar bize hiç gün yüzü göstermezler. (53-56) Uysal hayvanın kurt ve erkek domuz düşmanıdır. Kaplan, iri yılan da yaman olanlardandır.” demişler. “ Laf çarpıp dostlarımı tenkit ettiniz. ” diyerek arslan hiddetlenip ziyafeti dağıtmış. (57-64) Kavga döğüş ile dağılan bir ziyafet daha oldu. Yine birçok hayvan toplandı. “Horlayıp öldürsen de kabul etmiyoruz. ” diyerek zavallı hayvanlar birlikte ses çıkarıp güçlü bir şekilde bağırdılar. Arslan ziyafeti yine dağıtıp, öfkelenmiş. Üçüncü kez tekrar yurdun hepsini toplamış, bazı zavallı hayvanları çağırmamış. (65-68) Arslana bu zavallılar kırılmış. “Bizi horlayıp uzak tutuyorsun. ” demişler. Arslan “ Sizler gerekli değilsiniz. Boş yere topluluğu bozuyorsunuz. ” demiş. (69-72) Bunların göz yaşına böyle yapıp kaldı. Kim bilir kendi başına horluk gelmeyeceğini? Arslanın bu konudaki niyeti şu: Kendi başına öne geçip, ilerlemek. (73-76) Arslan, hayvanların kavgasına bir son vermeyerek kendi tövbesine bağlı kalmadı. Kendi verdiği emre aykırı gelip, düşman edinerek başını ağrıttı. (77-80) O hayvanlar hala sakin değiller. Her gün tolantı yapıp akıl danışmışlar. Bunları kendim gidip görmesem de inanınız okuyucular, yalan değil. (81-84) Aklına nasıl yatarsa öyle düşün. Dışına bakıp hangarın içini boş koyma. Düş değil de gerçekmiş gibi, anlatmaya korkuyorum. Gördüğüm düş işte böyleydi.

GENEL NASİHATLER

I

(1-2) Zamandaşlarım! Bu yazacağım nasihatler riyadan değildir. Niyetim samimidir. (3-4) Gönlü açık, gözü kara kardeşlerim! Her türlü mühim işten faydalanacaksınız. (5-6) Hüner, bilim pazarı açıldığında, boş kalmak sizlere layık değil. (7-8) İlim için canını feda et, malını terk et. Artsın günden güne marifetin. (9-10) İş işten geçtikten sonra parmak ovalamakta (pişman olmak) fayda yok. İşte bunlarda senin ihtiyaç duyduğun şeyler, al.

(11-12) Azizlerim! Size söylenenleri dikkate almazsanız, üzüntüyle ağlayacağınız günler olur. (13-14) İnanmazsanız kendiniz düşünün. Bu söylenenlerde bir terslik olmaz. Ben kılavuzum.

(15-16) Elbette düşünmezsen kalıverirsin. Anlayışlılarınız anlarlar. (17-18) Bir kişiden iki kişi, iki kişiden üç kişi daha iyidir. Hepinizin ittifakı birleşsin. (19-20) Düşünürsen, ayrı ayrı hareket etmekle işin bitmeyeceğini görürsün. (21-22) Değerli halkının, zincirli, demir ağın içinde yattığını görmüyor musun? (23-24) Korkak idik, çok kovalayıp yiğit yaptılar. Bizler için şimdi korunacak ne kaldı? (25-26) Biz o kadar herkesi tepemize çıkaracak, satın alınan kul değiliz. (27-28) Alaş oğlu yiğitlerim! Dikkat ederseniz, telaşlı zaman olacak dedikleri, bu zamandır.

II

(1-4) Kıymetli (maden) taştan, hüner gençten çıkar. İyi terbiye ise doğuştandır. İlim sahibi olmak, bir pınarın kurumuş gözünü açmaya benzer. (5-8) Hevesli, ilminin faydasını halka saçan yiğide bin kez rahmet olsun. Çaresizlere acıyıp hizmet edip, doğruluğu öğretirse, yolunu şaşırana kılavuz olursa. (9-12) Halk için canını feda edebilecek olursa, dar yerde dağ gibi gayret gösterip sıkışmış olan halkı muhtaçlıktan kurtarırsa, attığı her adımı

hayırlı olsun. (13-16) Kazak hor olur muydu hiç, eğer bu söylenenler gibi çok hünerli olan şahbazlar fazla olsaydı?Düşünüp dursak “Bu hâle nasıl geldik?:İyimiz sadece kendi faydasını gözetmiş. (17-20) Biraz zenginleşmiş bir kişi olsa “Ben zenginim sen fakirsin. ” diye mal hesabı yapmış. Birkaç girişken kişi olmasa hünerli gençlerimiz yok sayılır. (21-24) Zenginlerimiz hikmetsiz, hepsi cahil. Hayır, ihsan, yardımdan uzak durmuş. “Onda fazla, ben eksik mi kalayım?” diye kendi kendine boş yere hasetlikle uğraşmış. (25-28) Mollalar faydalı işle ilgili vaaz vermiyor. Gereksiz ufak sözlerle iddialaşmış. İdareciler kavga eden bir kişiyi görse kan görmüş kuzgun gibi hemen gider. (29-32) (O kişinin) evinde adil olması gerektiği unutulup, para almadan gelir miydi sevgili idarecim?Vallahi gözüm bunların hepsini gördü. İnanınız, yalan demeden. Hepsi tamamen gerçek.

III

(1-4) Hünerli toprakta kayık kullanır. Kanat açıp dünyayı öğrenir. Her yerin güzelliğini gözüyle görüp, gençliğinde kaybolup gezip, gülüp eğlenir. (5-8) Bedeninde kuvvet varken yaşamak güzel. Bir gün ayağın kıldan kayıp gider. Başını dağa da sok taşa da. Boş yere kaygılanıp bir yerde oturma. (9-12) Yürümekten daha ziyade dikkat etmek daha faydalı. Zamanında sadece harf öğrensen de damlayıverse damladan olur deniz. Genişleyip gitmez mi daha sonra? (13-16) İki köy arasında şakalaşarak, boş yere uzun süre durup yürümenden ne fayda? Zengin olup hüner bilsen çok daha iyi. Zenginliğini koruyacak güçlü silah, hünerindir. (17-20) Çok fazla fakir olsan da okuyanın zenginleşip gideceği, bilen için zor değil. Mal zenginliği zamanla belirsiz. Bugün zengin olanın yarın garip olması çok şaşılacak bir şey değil. (21-24) Dünyada fakirlik yok hünerliye. Mezara kadar onunla birlikte gider. Cahilliğin yaşadığı yer karanlık gece gibi, bilenin yaşadığı yer ise tamamen aydınlıktır. (25-28) Bunları söylemek bizden yapmak sizden. Şayet dünyadan ibret almış, örnek alınacak bir kardeş ise, bu anlaşılır söz kişiye aşikârdır. (29-32) Kızına söyleyip geline dikkat ettirir gibi manası herkese için aynı olan söz

söyledik. Anlayışlı kişiler bu işaretlerden anlar. “Bu böyledir.” deyip açıklayıp ne yapalım?

IV

(1-4) Yiğit olursan ipek parçası gibi yumuşak ol. Diken gibi sert olmak iyi değildir. (5-8) Gören ile görmeyen arasında çok fark vardır. Tenkitlerden geçmeyince insan yiğit olmaz. Her işin iç yüzünü anlamadan uygunsuz, yersiz bir belaya uğrama. (9-12) İyilerle yakın olup ibret al. Kötülükten uzak durup daima kaç. Neyi arzu edersen o olur. Cefa çekmeden vefa yoktur er yiğide. (13-16) Hareketin şunun gibi olur: Tohum serpmeden ekin biçip almazsın. İyi isen hiç kimseyi yadırgayıp dışlamadan faydanı ulaştır çok kişiye (17-20) Çok çabuk geçen bu büyük katılımlı yarışa uygun an gelince sen de katıl. Düşüncedeki gaye gerçekleşip Allahım her dileğini kabul edecektir. (21-24) İlmin talipleri tevekkül gemisine binmiş ilmin nurunu saçar. Az bilip çoğa aşık olanların damağından bunun tadı hiç gitmez. (25-28) “Çok biliyorum.” diyerek hünere kanaat etme. Başkalarının azını çok gibi görüver. Genç yaşında (hünerden) mahrum kalırsan aldanırsın. Pişmanlık gibi kötü şey yoktur. (29-32) Gayret edip, sarf edip malını dağıtmadan evde uzanıp yatarsan hiçbir şey yok. Azizlerim! Derde deva bulmazsanız yurdun kaygısı koyu, ağır bir dert gibidir.

V

(1-4) Talebelere yakınlaşarak onları aydınlatayım, sizleri de onlarla bir tutup dışlamadan. Bu çağda kaç çeşit ilim varsa faydalısını öğrenmeyi arzula. (5-8) Kendinden büyük kitapları taşıyıp, manasını bilmeden, sadece bakıp durma. Bir halifeyi övüp diğerini kötüleyip caddelerde gezip dolaşıp dağılma. (9-12) Annen, baban milletin çok ümitli. “İşe yarar filanca kişi geliyor.” diye. Bu ümitli kişilerin çırağı siz olun, ümit boşa çıkmasın. Bunun için teşebbüs et. (13-16) Çoğunuzun parası az olsa da muhtaçlığa dayanıp okuyun.

Zorluktan rahata ermemek olmaz. Ey ırağ! Bir faydasını görürsün sonra. (17-20) Rusya’da olduktan sonra bizim durak Rusça bilmek Kazak’a çok lazım. İlim akıp duran bir pınar gibidir. Git de hararetini bastır. (21-24) Gazete, dergi, oku da her işe göz gezdirip, kulak verip bilgi al. Baston yutmuş kişi gibi böbürlenip kasılma. Gurur yapmadan bilenden sorup öğren. (25-28) Gözün yaşını kurutacak yiğit nerede?Bizim Kazak zorluk içinde ağlamaktadır. Gençler içinde yaşayıp (onları hünere)yakınlaştır. Bizim halk hünlerden uzak durmaktadır. (29-32) Damarına kurt yerleşmiş kuru ağaç gibi bir gün kırılıp, devrilip gitsek ne olurduk? “Beni ye. ” diye önünde uzanıp yatarsak kim heveslenmez böyle bir lokmaya.

VI

(1-4) İlk olarak öğreneceğın ilmin, kendi İslam ilmindir. İslamın şartlarını tam olarak bilirsen bu gerçek ilim ahiretlik azık verir. (5-8) Şeriata göre yapılması gerekenler ile yasaklar farz ve vacip şeklindedir. Bunu anla. Yazı yazıp, türkü bilip, usul ve kaidesine göre kuran okumak şeklindedir hayatın. (9-12) Az okuyup öğretmen olursan bu bahsedilenleri küçük çocuklara öğretirsin. Müderris, büyük âlim olmak istersen şehirdeki büyük medreseye girersin. (13-16) İkinci ihtiyaç duyacağın ilim Rusça’dır. Dil bilmen kendin için çok faydalıdır. Memleketin gördüğün düzeni ne? Bunu bilirsen dünyalığın korunur. (17-20) Rusya’nın kanunları kendi dilinde. Ve elbette bütün kitap, risale ve dergilerini Rusça çıkarıyor. Gördün mü bilmeyene ne kadar zor olduğunu? (21-24) Her türlü halk için söylenmiş buyrukların hiçbirini bizim dilde yazmaz. Gözün açık, gönlün kapalı. Hiçbir şey bilmedikten sonra, göreceğın günler nasıl olacak? (25-28) Önceden bizim Kazak, çocukların bozulması ihtimali var;İslam dininden çıkıp asker olup giderler diye korkmuştu. Ne yaparsın, işin iç yüzünü bilmedikten sonra? (29-32) Yer ve suyun gitmesi geç öğrenip çok faydadan geri kalmamızdan değil midir? Yine de yol bulacak danışmentler olursa düşmanın diktiğı tuğı devirirler.

VII

(1-4) Kim iyidir halk içinde? Zenginler iyi. “Fakir iyidir. ” diyeni arayıp bulsana! Zenginliğin bir üstünlük olduğu doğrudur. Ey Zenginler! Yerli yerince zenginliği saçsanıza. (5-8) Halka cömertlikle önder olursa “Mal sahibi olacaksa bu olsun!” diye söyleyelim. Ne fayda cimri olup sadece biriktirirse? Onun gibi fasık cimriden uzak dursana. (9-12) Çokça topladığınız malınızla sarhoş olmadan ilim için de uğraşıp gözünüzü açsanıza. Kendi kendine çekememezlik yapıp acı çekmeden, hiç kimseye aldırmadan ilerlesiniz. (13-16) Günümüzde dünya birbirine gidip geldi, birbirlerinden öğrenmek için. Bilmediklerini bilmeye heveslenip her biri tuttıkları yoldan dönmemeye gayret edip mücadele etti. (17-20) Az olan çok olandan korkarak bakıp kalmayıp hüner, gayret ve bilimini ölçüştü . Boyuna güvenen büyükler geri kalıp, hevesli zavallıların taktiği geçti. (21-24) Ey Kazak! Kız oğlan demeden yavrunu okut. Ah! O zaman diyelim biz “ İşte böyle ilerledi. ” Kazak düşünür: “Oğluma başlık parası versem. O zaman evimin sağ tarafında, yeni evliler için bir ev uygun olur. ” (25-28) Bunu oğlunuza fayda diye bilmeyin. Başını bağlayıp, ayak bağı olur. Yuvasından dışarı çıkmadan evde oturup gayretsizlenir gevher taşı. (29-32) Ata miras malına güvenip kalma. Tembellik yapmaya yaramaz gider. Terbiyesiz, çok bilmiş zengin çocuğu her yerde ihlası reddeder.

VIII

(1-4) Hüner gerekli diye bir kez değil çok söyledim. Halkın içinde bu söyleneni kabul eden çok mu? Günümüzde farkındaysan bir özellik var:Doğru söze inanacak kişi bulunmaz. (5-8) Öyle ise de dil söylemeden duramaz. Sonunda yalancılığı hakikat yener. Seni parçalayan üzüntüyü içinden çıkarmazsan, düşüncende ne var, millet seni nereden bilsin? (9-12) Kazaklar, sağlam konç, geniş koltuk diye şapkanın kulaklığından çekip güler. Artık “Yalan. ” deyip söyleyecek bir yer yoktur. Gördüğümde namus meselesi

yapıp yüreğim üzülr. (13-16) Bir iki düşünceli delikanlı olmasa, gençlerin çoğundan ümidi kestim. Binden bir kişi önder olup çıktığında yüzden birisi çıksaymış sonuna ererdi. (17-20) Her tayfadan bir bilen olsa, o zaman şüphesiz yurda örnek olur. Böylece halkın faydasını gözetse işimize bereket gelir. (21-24) Bu söylenenlerin hepsinden mahrum kalsak bizi halkla kim eşit hâle getirir? Akli derya, gözü kara gönlü sanatkâr, bilen adam! Neden söylemeyip duruyorsun? (25-28) Kulun içinde Allah'ın yaktığı ateş varsa su serpmeyle nasıl söner? Şahbazlar bir damla kanı, azıcık canı kalıncaya kadar elinden geleni yapar. (29-32) Yedi ölüm yok. Birinden kurtuluş yok. Fakat, ancak Allah isteyince ölürsün. "Mezar toprağımı doğduğum yerden nasip et!" diye dileyen canı tatlı, canı sağlar buna ne der?

IX

(1-4) Akraba var olanı çekemeyip kıskanır. Yoklukta cömertlik edip veremez. Bereketin gitmesi bu değilse nedir? Bilmeyen bilen dediğini niye kabul etmez? (5-8) İki göz bir birine düşman olup, ne kadar yakın olursa olsun güvenmez. Yine kadın-çocuk kavga etse, bir birinin evine giremez. (9-12) Ömrü güreşmekle geçmekte. Belirleyip (galibi) bir birini yenemez. Arabuluculuk yapıp akrabalar, engel olup "Siz böyle yapıp bozulmayınız. " diyemez. (13-16) Birisi çıkıp faydalı işe başlarsa yardım edip peşinden gidemez. Mal verip kötülüğü satın alır, iyiliği bedava versen de almaz. (17-20) Arada fitne ateşi yanarsa, dökülse de tufan suyu sönmemez. Biri diğerini yok edeyim diye ne yapacağını bilmez halde sallanıp, iyi arkadaş olup ittifaka gelemmez. (21-24) Kavga deyince biçarenin canı heveslenir. Böylelikle hiçbir şey ilerleyemez. İşinin yönünü bozukluğa çevirip, düzgünlükle yaşayamayıp düzelemez. (25-28) Zanaatinde bereket olmadıktan sonra hiçbir işi düzene giremez. Birisi birisinden üstün olsa bir birini iltifatla denk görmez. (29-32) Düşmanı sırtlan olmuş yese dahi onda da birleşip intikam almaz. Bir birini kötileyip kırıcı konuşsa da hiç kimseden "Bu yaptığın doğru. " diye rütbe almaz.

X

(1-4) Kul desen biyi güler.... Kul desen kulu ölür... Asil, tanınmış kişileri övünmesine gerek kalmadan herkes bilir. (5-8) İçi altın, dışı bakır olan bir şey bilmezmiş gibi davranır. Bunu fark eden adam atlayıp, kendini övüp, her şeyi bilir. (9-12) Allah'ın yaktığı چراغ su döksen nasıl söner? Kul, yersiz gururlanarak şerefini kaybeder. (13-16) Kulun dili kemiksiz. Yenilse de yener. Yersiz işe bağlanmalarına yardım edersen o zaman kötülük ondan çıkar. (17-20) Saf, çaresiz bazı cahiller taşta ekin eker. Ahmağa verilen nasihat tam buna uygun idi. (21-24) “Ben kulum.” diye sevinip yaşar. Yeryüzü geniştir. Büyümekte olan yiğit kısa kalınca kime ibret verir? (25-28) Boş laftan ne çıkar? Altınını bakır yapar. Danişmentler “Asilin az olduğunu bilin.” der. (29-32) Kendi bildiğine giden, inatçı söylenenleri ne yapıp kabul etsin? Söyleyecek sözüm çoktu ama gönül cesur, dil korkak.

XI

(1-4) Fesatın kızıl dili, mahveder. Bunu bil. Lafının bolluğu Nil nehridir. Ancak pul kadar değeri yoktur. (5-8) Gülerek girip üzülüp ağlayarak çıkar evinden o körolasica. Gözünün önünde çıkıp her türlü sırrını etrafa dağıtır. (9-12) Eğer söylediklerimi kabul ederseniz yiğitler, onun gibilerden uzak yaşayın. O, bir sözü tıpkı bülbül gibi olan özellikli kişileri kollayın. (13-16) Atı hazırlayıp yarışa soksan, bin atın içinden öne geçecek bu düldül. Biz seyahatçi kuluz. Seyrana çıkmak için dünya bir güldür. (17-20) Ey genç oğlan! Bihaber yatma. Çık, her şey göz önünde duruyor. Hünerden alıp payı, halka saçsak olur nur. (21-24) Kadın, çocuk bakıp, mal edinmen işte böyledir. Cahil kalıp boş yaşarsan hayvandan neren üstündür? (25-28) İyilerle yapılan toplantının bir saati bir yıl gibidir. Kötünün sözüne inanma, ince kıl gibi kaydırıp gider. (29-32) “Dostum! ”diyene hemen inanma. Sırrını anla, gönlünü kapat. Adımını dikkatli at. Kazılmış kuyu rastgelsesin.

XII

(1-4) Ey yiğitler! Kendimizi başkalarından üstün görüp kenara çekilmeyelim. İnsanlığa yakışmayacak iş yapmayalım. Hep beraber uğraşıp halkın faydasını arayıp, yardım edip muhtaçlara, çoğalalım. (5-8) Faydası yok. İsrafa yaklaşıp, gereksiz yere boşuna mal dökmeyelim. Gücü yettiğinde bir hevesli çıksa, hasetlikle reddedip tenkit etmeyelim. (9-12) Nerede kalmış arzulanan geçmiş zaman? Kendi bildiğini okuyup, gayret etmezlik yapmayalım. Daha ne kadar zaman var önünde? Gafillik içinde boşuna ağlayıp geçirmeyelim. (13-16) “İşte bu gerekli.” denen işten boş kalmayıp, arzu edilen gibi olmayan işten tahminlerden daha büyüğü gelse dahi kenara itelim. Halka beklenilmeyen bir sıkıntı gelse, buna elbette başka bir şey demeyip “dert” diyelim. (17-20) Müzminleşirse cemaat, fayda vermez. Kendimize yakınlaştırap üstümüze almayalım. Dinç çağındaki iyi kişi, hareketlenip, sürekli daha iyi olursa bize yapabilme gücü verir. (21-24) Bir işe girecek olsanız sözünden dönüverme, sağlam kıl. “Bu işin hatalı.” diyen kişiyi küçük görüp “Eleştirdi beni.” diye görmeyiniz. (25-28) Ey mirzalar! Kendi kendini her zaman büyük görüp başkalarını küçük görme. Ey asilim! Arkadan eleştirip, yüzüne karşı övüp, iki yüzlü olma. (29-32) Ey dürüstüm! Dostlarına bu gün söz verip yarına unutma. Dıştan dost, içi düşman ise onun gibi ite “Etrafımdan çekil git!” diyelim.

XIII

(1-4) İstekli gence ibret için yazdım. Yanınızdan geçtim parola çağırıp. Kement atılmış hızlı koşan at isen, işe yarar has at gibi kudurmadan duramazsın. (5-8) Hatip isen, bahçedeki bülbül gibi ötüp her durumdan söylersin. Ömrünce ilginç şeylerle uğraş. Dil ile çene, bir gün gelir bağlanıverirsin. (9-12) Ey delikanlılar! Hünerden nasip almadan, evde mahrum oturup kalma. Sen büyüyüp yetişinceye kadar bu ilim pazarı dağılıp gider. (13-16) Din dünyamız daralıp gitmekte. Ey Allahım! Bilen var mı bu ne

acayip iştir? Bizim Kazak tembelliğe düşmüş yarınını düşünmez “Ne olacak?” diye. (17-20) Başka milletler, her türlü eksikliğimizi tecrübe edip bizimle alay eder. “Yalan” diye, boş fikre kapılmadan bunu kabul etmek düşer bize. (21-24) Milletin hepsi, hüner ile yarışıp silahları kalem ve mürekkep olmuştur. Bilimli bin kişiyi, bilekli bir kişiyi yıkar. Halkın güçlenmesine sebep hünerdir. (25-28) Ey yiğit! Terbiyeli, inanılar olursan halk seni şereflendirip hürmet duyar. Sözünde durmayan, yalancı olursan eğer herkes sana bakıp beddua eder. (29-32) Karakter, iş, gidişat hususiyetlerinin doğrusunu seçip alırsan, sana layıktır. Ser verip sır verme, arkadaşım! Bunun kendisi delikanlıya ağır bir yükür.

XIV

(1-4) Yirmi beş yaşına geldiğimde yazılan bu kitap halk içinde yayılıp, basılsın. Sözün asilini tanıyanlar değer verip, mecliste eline ala dursun. (5-8) Benimle meslektaş arkadaşlarım lakabımı devam ettirip geçmişi aklına getirsin. Manalı sözüm derin olmasa da “Bir etki etmez.” deyip ümit kesme. (9-12) Mircakıp var. Sözüyle pazar açtı. Hünerbazlar, toplanıp gelin meclise. Bilgiçlerin tenkidi üzerine konuşup “Akıl, nasihat ver.” demeyince olmaz. (13-16) Kendini büyük görüp, mağrurlanıp layık mı imtihan edip sorguya çekmemek? Güpegündüz kurt kuzuya saldırırsa görüp de ses çıkarmamak doğru mu? (17-20) Her işe kendine göre değer verip, “İhanet yanlıştır, adillik doğrudur.” dememek; bilgisiz, cahil biri olsan da bunu kabul edip başkalarına “Bil.” dememek olur mu? (21-24) Birleşip, tatlılıkla iş yap. Boş yere bağırıp, inatlaşmakta fayda yoktur. Gücünün yetmeyeceği yere boy göstermeyip, kendi elinden gelen işe de nazlanma. (25-28) Ey mirzalar! Beni dinlerseniz eğer “Filanca bilir.” diye söylenen söze sevinip kudurmayın. Değersiz işle ilgilenmeden, üstün gelecek işe güvenip, tevekkül et. (29-32) Her işe hüner, çare gerekir. Beni dinlersen, kendi bildiğini yapmaya ve yaptırmaya uğraşma. Bu sözüm boş ve değersiz kalıp pişmanlık içinde mahvolma.

XV

(1-4) Delikanlıların gönlü açılmış, yaşlıların hevesi geçmiş gibi. Halka faydası dokunup saçılmış gibi herkese lezzetli gelecek söz söyleyen ya. . .
 (5-8) Methedip şerefini yükseltmiş gibi; gizleyip ayıbını örtmüş gibi herkesin ruhunu okşayacak sözler söyleyip sözünle düşmanını azalt, dostunu çoğalt.
 (9-12) Sana muhtaç olan gelip yardım istemiş gibi hüner ile arkadaşlar içinde önderlik yap. Dostlarının sevgisi çoğalıp, düşmanların bitmiş gibi olmasın.
 (13-16) Yakın görüp, millete tamamen inanıverme. Bildin mi: Dostun nasıl, düşmanın nasıl? Görünce heveslenir görünene kanmayınız. Dikkat ediniz: Fasık nasıl, asil nasıl? (17-20) Gözünün önünde kabul ediyormuş gibi olsa da çıkıp anana küfür eder. Milletin çoğu gönlündeki arzusu yerine gelmeden kaygı içinde boşuna uğraşır durur. (21-24) Arslanlar, gayreti bedene sığmayarak, (canlarından) usanmış gibi aya koşturup ölmekteler. Şahbazların çoğu günümüzde güçlü düşmanı kaçırmış gibi horlanarak yaşamıyorlar mı? (25-28) Dikkat ederseniz büyük olmakta fayda yoktur. Gözlemle: Zayıflık nasıldır, çare nasıldır? Fasıklar er kadrini nerden bilsin? Düşünüp görmez, nesil nasıldır? (29-32) Faydasız, boş sözü herkes söyler. Gelmez sözün nağmesi asil olmayınca. Ey yiğit! Kendi kendine düşmansın gibi bu söylenenlerin hiçbirini dikkate almıyorsun.

XVI

(1-4) Efendim! Hata nerede, doğruluk nerede? Bu gün gözlemlersen, halk nasıl? İleri basan ayak geri basıp, kaygıda yardım görmeyip çaresiz duruma düşmüş gibi. (5-8) İhanet ile adillik yan yana gelir mi? Farkı, gökyüzü ile yer gibi. Dikkat edersen arasındaki fark ne kadar? Karanlık ile aydınlık misali. (9-12) Kulun biri güçlü biri naçar. Ölçsen yokluk ile varlık nasıl? İyilik zalimlikten galip olmadan kurt çoban olup vefa gösterir mi? (13-16) İyi ile kötü, adamın iç yüzünü hiç tanımadan birbirine karışıp gitti. İlim şerbetine kanmadan zaman geçtikten sonra pişmanlık fayda etmez. (17-20)

Sağlıklı olduktan sonra, düşündüğün yere ulaşmadan niye oturursun? Sarılıp mücadele etmeden, alacağın payı almadan hiçbir şey yoktur. (21-24) Hüner, yeri ve zamanı geldiğinde, zerre kadar dahi olsa hiç bırakmadan kullanılacak. Yalancının sözüne inanıp kalmadan her şeyin asiline göz koy. (25-28) Gençlikte ne yaparsan yakışır. Yaşlanınca, hayattan bıkmış gibi olursun. Böyle sağlığında koşup atılmazsan, güçsüzleştğinde mestek²⁴ geçip gider seni. (29-32) Hiç kimseden korkmadan, tedbiri elden bırakmadan tevekküle güvenip yum gözünü. Azizler, günümüzde hiçbir şey belirgin olmadığından, kaygı içinde ne yapacağını bilemez hâlde yaşamaktadır.

XVII

(1-4) Vilayetim Torğayskiy'dir Cemaatim Arğın, soyum Madiyar'dır. Bu sözlerin yazarı ve naşiriyim. Adım Mir Yakup Duvlatoğlu'dur. (5-8) Halka zerre kadar fayda olur mu? Niyetiyle ettim bu hizmeti. Halkın gönlünü memnun etmek için elimden geldiğince birbirine yakıştırıp nazım söyledim. (9-12) Arkadaşlardan bir ricam var:Sözümü kapatıp koymadan halka yayın. Sözü meydana çıkarıp kurdum dükkân. Her işi Allah'tan deyip kabul edin. (13-16) Hünere susayıp, heveslenip ilmin lezzetini az da olsa tatmak için yaşıyorum. Talim ve tertip için yaşamaya çalışıyorum. Aramakla bulunacak bir yeri varsa. (17-20) Rahmetli babam, bu zamanın daralacağını görüp, "Rusça okuyup yazmayı bilsin, birilerine rica edecek olmasın. "diye beni mektebe vermişti. (21-24) İmanı kâmil, mekânı cennet olsun. Allah hesapsız rahmet etsin. Az bildiğim ilmim sayesinde, gücüm yettiğince çalışmam millete hizmet etmek içindir. (25-28) Bilmeyene bildiğimi öğretmek benim en büyük vazifem diye bilirim. "Dolaşan kişi için bıkılacak gün de gelir. "diye dünyayı gezip, halk arasında dolaşıp yaşıyorum. (29-32) "Her milleti kendi

²⁴ Boyu kısa yılıkı.

gözümle göreyim, sebep olur bahtım açılır.” diye, marifetimi arttırmada görgülü, iyi kişilerden örnek almak maksadıyla (dolaşıyorum). (33-36) Az ilimle çok fayda göstermezse, çok bilerek kim olur Eflatun? İçmeye yaramayacak acı su gibi faydasız ilimde hiçbir vefa yoktur. (37-40) Sıcakta susayanların susuzluğunu dindirecek, dağdan akan tatlı pınar olacaksın. Dara düşmüş muhtaçlara yardım edip halkın kendisine yönelt sevgini. (41-44) Arkadaşların için öyle değerli ol ki seni göremediklerinde özlesinler. “Büyüyünce hüner sahibi olurum. ” diye düşünme her günün nasılsa teşebbüs edeceğin şey de o olur. (45-48) Aklım dilencinin torbası gibi. Nasıl edeyim de bilgim çoğalsın? Ya ölüp ya da yaşlanıp ayrılmadan gençlikten, daha güzel zamanlar da olur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN KELİME HAZİNESİNİN OSMANLI TÜRKÇESİ'NİN KELİME HAZİNESİYLE MUKAYESESİ

Metnimizde geçen bütün kelimeleri Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan kelimelerle karşılaştırdık.Bu karşılaştırmada Osmanlı Türkçesi'nin kelime hazinesi için Türk dilinin bir âbidesi ve diğer sözlüklerin kaynağı olan Şemsettin Sâmî'nin Kâmûs - ı Türkî'sini¹ esas aldık.Bu karşılaştırma sonucunda metnimizde geçen kelimelerle Osmanlı Türkçesi'nde kullanılan kelimeler arasında şu ortaklık ve ayrılıkların olduğunu gördük.

3.1- Osmanlı Türkçesi'yle Ses Ve Anlam Bakımından Ortak Olan Kelimeler

Bu kelimeler hem ses hem anlam bakımından Osmanlı Türkçesi ile ortak olan kelimelerdir.Arap harfleriyle yazılışları da aynıdır.Bu kelimelerin sayısı 674'dür.Bunlardan 333'ü Arapça asıllı, 263'ü Türkçe asıllı, 70'i Farsça asıllı, 5'i Fransızca asıllı, 2'si Yunanca asıllı ve 1'i Çince asıllıdır.

¹ Sâmî,Şemsettin,Kâmûs – ı Türkî,Dersa'âdet,1318(1901)

• ‘acâyip	• ana	• ay
• ‘aceba	• and	• ayaq
• ‘acep	• aq	• âyet
• aç	• aq-	• ayğır
• aç-	• ‘aqıl	• ‘ayıp
• açıl-	• aqsaq	• ayrıl-
• açıq	• aqsaqal	• az
• açıl-	• âr	• âzâd
• adam	• ara	• ‘azap
• ‘âdet	• araq	• azıq
• al	• arıl-	• ‘aziz
• al-	• ‘arîza	• ‘azize
• ala ³⁸	• arqa	• ba’zı
• ‘alâmet	• arslan	• baba
• aldan-	• arşın	• bağçe
• ‘âlem	• art	• baha
• alın-	• art-	• bahâdır
• ‘âlî	• artıq	• bal
• ‘âlim	• arttır-	• bala
• Allah	• ‘arz	• balıq
• altı	• asıl-	• baq-
• altun	• ‘asır	• bas-
• ‘âm	• ‘âşiq	• basıl-
• amân	• at	• basmaxane
• ‘amel	• at-	• bat-
	• ata	• baxt
	• âxiretlik	• bay
	• axmaq	• bayağı
	• aw	• baylıq

³⁸ Osmanlı Türkçesi’nde sadece “karışık,alaca” anlamında kullanılmıştır.

• bâzâr	• bûlbûl	• çirkin
• beddu'â	• bûtün	• çolaq
• bel	• cahillik	• çöl
• belâ	• can	• çöp
• bende	• cay ³⁹	• da
• bereket	• cedîd	• dâ'wâ
• bet	• cefâ	• dâ'nâ
• bîçâre	• cehâlet	• dânişmend
• bil-	• cehd	• de
• bildir-	• cem	• de-
• bilezik	• cema'at	• defter
• bilgiç	• cemal	• delâlet
• bilin-	• cenâze	• delil
• bir	• cennet	• derd
• biri	• cezîre	• derece
• birlik	• cihan	• derecele-
• bit-	• çala	• derman
• bitir-	• çap-	• ders
• bîxaber	• çaq-	• dert
• bîxesab	• çay	• deryâ
• biz	• çek-	• dewâ
• boy	• çıda-	• dewlet
• böl-	• çın	• dîdâr
• bölme	• çıq-	• din
• bu	• çıraq	• dost
• bulaq		• dört
• bulut		• du'â
• but		• dûçâr
• buyur-		• dükkân

³⁹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "yer, mekân" anlamında kullanılmıştır.

- düldül
- dünya
- dünyalıq
- dürüst
- düşman
- ebced
- efdal
- efendi
- eger
- eflatun
- el
- elbette
- elwan
- elxamdülillah
- em
- er
- erin-
- eriş-
- es
- eser
- et
- etek
- ewwel
- ewweli
- fabrika
- fâideli
- faqir
- farq
- farz
- fâsiq
- fâş
- fâzıl
- fedâ
- fehim
- ferman
- fetwâ
- fi'il
- fikir
- fil
- fitne
- gene
- gewher
- gül
- günah
- günahkâr
- ğâfıl
- ğaflet
- ğâlib
- ğamxor
- ğarib
- ğawğa
- ğayıp
- ğayret
- ğayretli
- ğayrı
- harab
- hârkim
- hawa
- helâk
- hemen
- hiç
- himmet
- hüner
- hünerli
- hünersiz
- i'ânet
- 'ibâdet
- ibn
- 'ibret
- ictihâd
- iç
- iç-
- idâre
- İlâhî
- 'ilim
- iltifat
- imam
- îmân
- imtixan
- inâbet
- ini
- insâniyyet
- insanlıq
- inşaallah
- irilik
- isim
- İslâm

- israf
- ittifaq
- ixlas
- ixsan
- ixtimal
- ixtiyar
- iz
- izle-
- jurnal
- kâmil
- kefil
- kem
- kemâl
- kemâlât
- kerîm
- kes-
- kim
- kir
- kitâb
- köşe
- la'net
- lâkin
- laqab
- laxd
- lâyıq
- lâzım
- lebbeyk
- lezzet
- ma'ârif
- ma'îşet
- ma'lûmât
- ma'nâ
- ma'nâlî
- mâ'rifet
- mâ'rifetli
- mal
- maqbul
- maqsûd
- maral
- matbû'ât
- maxbûbe
- maxrum
- mazmun
- meclis
- mecnun
- medrese
- medx
- meger
- mekân
- mektep
- mektûb
- memleket
- men(1)
- menzil
- merxum
- mescid
- meselâ
- meslek
- meşhur
- meydan
- mezheb
- mezkûr
- millet
- mîr
- mîras
- misal
- miskin
- mixnet
- molla
- mu'allim
- murâd
- muxabbet
- muxarrir
- muxit
- muxkem
- muxtâc
- muxtâclıq
- muxterem
- mübtelâ
- müderris
- müezzin
- müftî
- mühim
- mülk
- mümkün
- münâcât
- müsâfir

• müslimân	• ol	• pul
• müslimânça	• on	• qâ'ide
• müslimânlıq	• oñ-	• qabul
• müşkil	• oñal-	• qaç-
• nâçâr	• oq	• qaçan
• nâdân	• oqu-	• qaçır-
• nâdânlıq	• oqut-	• qadem
• namaz	• or	• qader
• nâmus	• orman	• qadir
• nasixat	• orta	• qahraman
• nâşir	• ot	• qal-
• nâxaqq	• otur-	• qalem
• nazar	• oyna-	• qaldır- ⁴²
• nazım	• oyun	• qalıñ ⁴³
• ne	• öl-	• qan
• nefis	• ölç-	• qan-
• nikâx	• 'ömr	• qanâ'at
• nil ⁴⁰	• 'örf	• qanat
• niyet	• örnek	• qandır- ⁴⁴
• nizam	• öz	• qânun
• nur	• özge	•
• nümûne	• pâdişah	
• o	• pâdişahlıq	
• oğlan	• para ⁴¹	
• oğul	• pâre	

⁴⁰ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "çivit rengi, lacivert" anlamında kullanılmıştır.

⁴¹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "para" anlamında kullanılmıştır.

⁴² Osmanlı Türkçesi'nde "bırakmak, kalmasını sağlamak" anlamları yoktur.

⁴³ Osmanlı Türkçesi'nde "başlık parası" anlamı yoktur.

⁴⁴ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "doyurmak, ikna etmek" anlamlarında kullanılmıştır.

• kara ⁴⁵	• qız	• redd
• qarsaq	• qizar-	• resim
• qasdî	• qızdır-	• revol'ver
• qatar	• qızıl ⁴⁹	• rızâ
• qayğu	• qol	• rızıq
• qayıq	• qon-	• risâle
• qayna-	• qor	• riyâ
• qazâ	• qorq-	• Rusça
• qıl	• qorqaq	• rûx
• qıl-	• qoy-	• rûxânî
• qılıç	• qudret	• ruxsat
• qımız	• qul	• sâ'at
• qır ⁴⁶	• qulaç	• sabî
• qıraat	• qulaq	• saç-
• qıran ⁴⁷	• qumar ⁵⁰	• saçıl-
• qırıl-	• qur- (2)	• sal-
• qısıl-	• quran	• salaxiyyet
• qıy- ⁴⁸	• qurt	• saltanat
• qıyâfet	• quwwet	• san (2)
	• rast	• sana-
	• raxat	• saray
	• raxmet	• sarf
	• recâî	• sat-
		• satıl-
		• sâxib
		• saxrâ
		• sayın
		• sebeb
		• sebebli

⁴⁵ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kara renk" anlamıyla kullanılmıştır.

⁴⁶ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kır, boş arazi" anlamında kullanılmıştır.

⁴⁷ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "yok edici, telef eden" anlamında kullanılmıştır.

⁴⁸ Osmanlı Türkçesi'nde "feda etmek" anlamında kullanılmıştır.

⁴⁹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kıyıl" anlamında kullanılmıştır.

⁵⁰ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kumar" anlamında kullanılmıştır.

• selâmet	• söyle-	• tanı-
• semir-	• söylen-	• tap- ⁵²
• sen	• söz	• taq-
• sene	• sultan	• taqdîm
• sewap	• sülûk	• taqdîr
• seyaxat	• sünnet	• taraf
• seyrân	• şâd	• tart- ⁵³
• seyyax	• şahbaz	• tat-
• sıfat	• şâkird	• tatar
• sın-	• şart	• taxrîs
• sina-	• şehid	• tay(2)
• sınıq	• şehir	• tayfa
• sırr	• şer'	• taz
• sırt	• şerbet	• tefhîm
• siñ-	• şer'at	• telefon
• siyaset	• şifa'	• teleskop
• siz	• şübhesiz	• tep-
• soñ	• ta	• terbiye
• soñra	• ta'âm	• terbiyesiz
• soq-	• ta'lîm	• terk
• soxbet	• taban	• ters
• soy-	• tabîb	• tertîb
• sök- ⁵¹	• ta'ife	
• sön-	• talâq	
• söndir-	• taleb	
	• tâlib	
	• tamam	
	• tañ	
	• tân	

⁵¹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "sökülmek" anlamında kullanılmıştır.

⁵² Osmanlı Türkçesi'nde sadece "tapmak" anlamında kullanılmıştır.

⁵³ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "tartmak ve çekmek" anlamlarında kullanılmıştır.

• tertîbli	• uzat- ⁵⁵	• xâl
• tewârix	• uzun	• xâlî
• tewbe	• üç	• xâlis
• tewekkûl	• ümîd	• xalq
• tez	• ümmet	• xan
• ton	• ürk-	• xaqîqat
• toñ	• üst	• xaqîqat
• top	• wa'az	• xaqq
• toq	• wa'de	• xaqqaniyyet
• tor	• wâcib	• xarâmî
• toy	• wallâhi	• xareket
• toy-	• waqıf	• xarf
• tûfan	• wazîfe	• xâsıl
• tul	• webal	• xasret
• turaq	• wefâ	• xaste
• turmaq	• wekil	• xatâ
• tut-	• wezir	• xatt
• tutın-	• wicdan	• xayal
• türki	• wilâyet	• xayat
• uç-	• xaber	• xayır
• ulu	• xâcet	• xayırlı
• uluğ ⁵⁴	• xâdim	• xayran
• 'umûmiye	• xafa	• xayrat
• ur-	• xafiyyeten	• xaywan
• uyqu	• xâkim	• xazır
		• xelal
		• xıyânet
		• xidmet
		• xilaf

⁵⁴ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "yüce, ulu" anlamında kullanılmıştır.

⁵⁵ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "uzatmak" anlamında kullanılmıştır.

- xîle
- xîleli
- xîlesiz
- xisâb
- xor
- xorla-
- xorlıq
- xoş
- xoşâmed
- xulq
- xutbe
- xükm
- xürriyyet
- ya
- yer
- za'îf
- za'îflik
- zâlim
- zâlimliq
- zâr
- zarar
- zât
- zâyi'
- zaman
- zemâne
- zerre
- zewal
- zihin
- zikir
- ziyâfet
- ziyâret
- zor

3.2- Osmanlı Türkçesi'yle Anlam Bakımından Ortak Olup Ses Değişimine Uğrayan Kelimeler

Bu bölümde verdiğimiz ortak kelimeler, Osmanlı Türkçesi'ndeki şekillerine göre ses değişimlerine uğrayarak az çok farklılaşmış kelimelerdir. Bu farklılıklar Türkiye Türkçesi'yle Kazak Türkçesi arasındaki ses denkliklerine tekabül eder. Bu ses denklikleri çok büyük ölçüde kaideli hâle gelmiştir. Bunlar kolaylıkla öğrenilebilir. Bu ses denklikleri öğrenildikten sonra bu kelimelerin manası için ayrıca sözlüğe bakma ihtiyacı duyulmayabilir. Mesela, Türkiye Türkçesi'ndeki kelime başındaki y'ler Kazak Türkçesi'nde c(j) olmuştur. (Bu konuda bkz. TAMİR, Ferhat, „Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989. Bkz. TAMİR, Ferhat, „Türkiye Türkçesi Açısından Kazak Türkçesi'ne Bir Bakış, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Sayı 13, Bahar 2003, Konya; 321-332 s. Bkz. „Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü”, Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN başkanlığında bir komisyon, 1991, Ankara.)

• äbden	hepten
• abroy	âbrû
• aççı	acı
• ağaç	ağac
• aldawçı	aldatıcı
• alpis	altmış
• aluwçı	alıcı
• amal	'amel
• añdat-	añlat-
• aqça	akçe
• arba	araba
• arıqdat-	arıklat-
• ärkim	her kim
• arzan	erzân
• as	aş
• as-	aş-
• äsem	hasen
• asıq-	aşık-
• asıl	asîl
• aspan	âsmân (âsuman)
• aşçı	acı
• awıl	ağıl ⁵⁶
• awır	ağır
• awır-la-	ağırla-
• awız	ağız

⁵⁶ Osmanlı Türkçesi'nde küçük baş hayvanların konduğu, üstü açık, etrafı çevrili yer anlamında kullanılmıştır.

• äwre	âvâre
• axır	âxir
• aydahar	ejderhâ
• ayt-	ayıt-
• ayuw	ayu (ayı)
• azamat	azamet
• azayt-	azalt-
• azuw	azı(azu)
• bāli	belî
• bap	bâb
• baq	(1) bağ (2) baht
• bar	var
• bar-	var-
• barı	varı
• bāri	beher
• barlıq	varlık
• barmaq	parmak
• bas	baş
• başçı	başçı
• basda-	başla-
• basdıq	başlık
• basqa	başka
• batır	batur
• baxl	buxl
• bayan	beyan
• bayğus	bî-hûş
• bayla-	bağla-
• baylan-	bağlan-
• bek	(1)bey (2)pek

• ber-	ver-
• bereke ⁵⁷	bereket
• berik	berk
• beril-	veril-
• bes	beş
• besik	beşik
• beynet	mihnet
• bilgiz-	bildir-
• biyçara	bîçâre
• biyik	büyük
• bol-	ol-
• borıç	borç
• borsıq	porsuk
• bos	boş
• bosqa	boşa (boşuna)
• boyaw	boya
• burıl-	burul-
• buyruq	buyuruk
• buz-	boz-
• buzaw	buzağı (buzak)
• buzıl-	bozul-
• buzıwlıq	bozukluk
• bugün	bu gün
• бүгүңи	bu günki
• бүр-	bur-
• calğan	yalan(yalğan)

⁵⁷ Kazak Türkçesi'nde birlik anlamı da vardır.

• calğanlıq	yalancılık
• calğız	yalñız
• calın-	yalvır- (yalvar-)
• calun	yalıñ
• caman	yaman
• can-	yan-
• caña	yeñi
• canas-	yanaş-
• canuwar	canavar
• cäne	yine
• caq-	yak- ⁵⁸
• caqın	yakın
• caqındas-	yakınlaş-
• caqınlıq	yakınlık
• caqsı	yakşı(yaxşı)
• caqsılıq	yaxşılık
• car	yar
• cara-	yara-
• caras-	yaraş-
• carat-	yarat-
• cärdem	yardım
• carıq	yarık
• caraq	yarak (yarag)
• carıs	yariş
• carıs-	yariş-
• cas	yaş

⁵⁸ Osmanlı Türkçesi'nde sadece yakmak anlamıyla vardır.

• casa-	yaşa- ⁵⁹
• castıq	yastık
• cat	yad
• cat-	yat-
• cataq	yatak
• catırqa-	yadırğa-
• caw	yav (yave, yavı)
• caw-	yağ-
• cay	yay ⁶⁰
• cay-	yay- ⁶¹
• cayıl-	yayıl-
• cayla-	yayla-
• caz-	yaz- ⁶²
• cazıl-	yazıl- ⁶³
• cazuwçı	yazıcı
• ce-	ye-
• cek-	çek-
• ceke	yek
• cel	yel
• cemis	yemiş
• ceñ-	yeñ-

⁵⁹ Osmanlı Türkçesi'nde yapmak anlamı yoktur.

⁶⁰ Osmanlı Türkçesi'nde sadece (1) yay (2) yer, mekân anlamlarında kullanılmıştır.

⁶¹ Osmanlı Türkçesi'nde cây şekli ile zaman, mekân anlamlarında kullanılmıştır.

⁶² Osmanlı Türkçesi'nde iyileştirmek anlamı yoktur.

⁶³ Osmanlı Türkçesi'nde sadece yazılmak anlamı vardır.

• ceñil	yeğni
• ceñil-	yenil-
• cer	yer
• cesir	esir
• cet-	yet-
• ceti	yedi
• cetpis	yetmiş
• cıl	yıl
• cıq-	yık-
• cırt-	yırt-
• cıy-	yığ-
• cıyıl-	yığıl-
• cıyırma	yigirmi
• cıyırmançı	yigirminçi
• cibek	ipek
• cigit	yigit
• cigitlik	yigitlik
• ciñiçe	ince
• comardlıq	cömerdlik
• col	yol
• coq	yok
• coqtıq	yoklık
• cön	yön ⁶⁴
• cum-	yum-
• cumsa-	yumşa- ⁶⁵

⁶⁴ Osmanlı Türkçesi'nde sadece yön ve yol anlamında kullanılmıştır.

⁶⁵ Osmanlı Türkçesi'nde sadece yumuşamak anlamında kullanılmıştır.

• cumsaq	yumşak (yumuşak)
• cumurtqala-	yumurtla-
• curnal	jurnal
• curt	yurt
• cut-	yut-
• cuw-	yu-
• cuwan	cüvan ⁶⁶ (civan)
• cük	yük
• cür-	yüri- (yürü-)
• cürek	yürek
• cürgiz-	yürüt-
• cüyrik	yürük
• cüz	yüz
• cüz-	yüz-
• cüzli	yüzli
• çabaq	çapak
• çaçıl-	saçıl-
• çaq	çağ ⁶⁷
• çaqar	çakal
• çaqır-	çağır- ⁶⁸
• çara	çâre
• çart	şart
• çaruwa	çâr-pâ
• çatırta-	çatırda-

⁶⁶ Osmanlı Türkçesi'nde sadece delikanlı,yiğit anlamında kullanılmıştır.

⁶⁷ Osmanlı Türkçesi'nde sadece zaman,vakit ve tam anlamlarıyla kullanılmıştır.

⁶⁸ Osmanlı Türkçesi'nde davet etmek anlamı için "çığırmak" şekli kullanılmıştır.

• çaw-(çabuw)	çap-
• çayna-	çiğne-
• çegin-	çekin-
• çen	şe'n (şan)
• çığar-	çıkar-
• dağı	dahı
• darıyğa	dirîğâ
• daw	dâ'vâ
• dayım	dâim
• dorba	torba
• dos	dost
• dörtingi	dördinci
• dürüsdıq	dürüstlük
• eçki	keçi
• egin	ekin
• eki	iki
• ekinçi	ikinci
• elektriçeskiy	elektrik
• elif-bi	elif-bâ
• emçek	emcik
• emir	emr (emir)
• endi	imdi
• ene	anne (ane)
• erte	erken
• erteñ	erte
• esik	eşik
• est-	işit-
• estil-	işidil-
• eşbir	hiçbir

• et-	it-
• ewwelgi	evvelki
• fayda	fâide
• faydalan-	fâidelen-
• faydalı	fâideli
• faydasız	fâidesiz
• feraset	firâset
• fûlan	filan
• fûlança	filanca
• gazet	gazete
• ğam	gamm (gam)
• ğarıq	gark
• ğıl-	kıl-
• hâç	hiç
• hâçbir	hiçbir
• hâçkim	hiçkimse
• hām	hem
• hāmmā	heme
• hār	her
• hārbir	herbir
• heç	hiç
• hezil	hezl
• hususa	husûsan
• ılâyıq	lâyık
• ıntımaq	ittifak
• ıstıq	ısıcak (sıcak)
• ıstıqdıq	sıcaklık
• ıynan-	inan-
• iles-	iliş-

• ilgeri	ileri
• is	iş
• isde-	işle-
• iste-	işle-
• iylan-	inan-
• iyşara	işâret
• iyt	it
• izde-	izle-
• karañğı	karañu
• kări	karı
• keç	geç ⁶⁹
• keççe	keş
• kedey	gedâ
• kel-	gel-
• kelin	gelin
• kelinçek	gelincik
• keltir-	getir-
• keme	gemi
• keñ	geñ
• ker-	ger-
• kerek	gerek
• kerek-	gerek-
• kerı	geri
• keril-	geril-
• kesib	kesb
• ket-	git-

⁶⁹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "geç" anlamında kullanılmıştır.

• kewde	gövde
• kez-	gez-
• kibik	gibi
• kinä	günah
• kir-	gir-
• kiris-	giriş-
• kisi	kişi
• kiy-	giy-
• kiyik	geyik
• kiyim	giyim
• köç-	göç-
• kök	gök
• köl	göl
• kölik	gülük
• köñil	göñül
• kör-	gör-
• körin-	görin-
• körset-	göster-
• köz	göz
• közde-	gözle-
• küç	güc
• kül-	gül-
• kümüs	gümüş
• kün	gün
• kündiz	gündüz
• kündizgi	gündüzki

• künge	günki
• küt-	güt- ⁷⁰
• küy-	göy- (göğ)
• küyew	güğey
• küzet-	gözet-
• măn	ma'nâ (mânâ)
• mas	mest
• mǎz	mest
• mazaq	müzâh (mîzah)
• men	ben
• mert (bol-)	mürd (bol-)
• mĩñ	biñ
• mĩqda-	mıhla- ⁷¹
• mĩqtı	mıhlı ⁷²
• mırza	mirza
• million	milyon
• min-	bin-
• mindet	minnet
• molay-	bolal-
• momın	mümin ⁷³
• moyın	boyun
• muñay-	bunal-

⁷⁰ Osmanlı Türkçesi'nde "dilemek" anlamı yoktur.

⁷¹ Osmanlı Türkçesi'nde "çivi ile tutturmak" anlamında kullanılmıştır.

⁷² Osmanlı Türkçesi'nde "çivi ile tutturulmuş,mıhlanmış" anlamında kullanılmaktadır.

⁷³ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "mümin,İslam dinine inanmış" anlamında kullanılmıştır.

• mutaliğa	mütâlaa
• muwafıq	muvaffık
• mübada	mebâdâ
• müşaveret	müşâvere
• nalı-	naliş ⁷⁴
• nan-	inan-
• neçe	nece
• nege	neye
• nesil	nesl
• obal	vebal
• oçaq	ocak
• oquğan	okumuş
• oquwçı	okuyucu
• orın	örün
• orıs	Rus
• orısça	Rusça
• orun	örün
• otaw	otağ (otak)
• otda-	otlamak ⁷⁵
• otır-	otur-
• otız	otuz
• oyan-	uyan
• ölçew	ölçü
• ölim	ölüm
• öltir-	öldür-

⁷⁴ Naliş: İnceleme, inleyiş. Bu kelime Kazak Türkçesi'nde "nalımak" fiili olarak kullanılmış

⁷⁵ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "otlamak" anlamıyla kullanılmıştır.

• öñdegi	öñdeki (öndeki)
• padşa	pâdişah
• par	bâr ⁷⁶
• pãruwa	perver
• peyğamber	peygamber
• pis-	piş-
• qahar	kahır
• qant	kand (şeker)
• qaqpan	kapan
• qarañğı	karañlık(karanulık)
• qarındas	karındaş
• qarıs	karış
• qarsı	karşı
• qartay-	kartal-
• qas	kaş ⁷⁷
• qat	hatt
• qatın	kadın
• qattı	katı
• qawım	kavim
• qayğıra-	kaygur-
• qazı	gâzî
• qımbatdı	kıymetli
• qır	kır ⁷⁸
• qırıq	kırk

⁷⁶ Osmanlı Türkçesi'nde "defa,kere" anlamında kullanılmıştır.

⁷⁷ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kaş" anlamında kullanılmaktadır.

⁷⁸ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kır,işlenmemiş boş yer" anlamında kullanılmıştır.

• qıs	kış
• qısqar-	kısal-
• qıymılda-	kımıl-da-
• qoltıq	koltuk
• qonaq	konuk
• qonıç	konç
• qos-	koş-
• qosıl-	koşul-
• qoy	koyun
• qozda-	kuzula-
• qur-(1)	kuru-
• qurbı	kurb
• qurğat-	kurut-
• qurıl-	kurul-
• qurt-	kurut-
• qutıl-	kurtul-
• qutqar-	kurtar-
• quw-	kov-
• quwan-	kıvan-
• quwaniç	kıvanc
• quy-	koy-
• quzğun	kuzgun
• ras	rast
• reniç	renc
• resim	resm (resim)
• russiya	Rusya
• sän	şan
• saqda-	sakla-
• saqdal-	saklan-

• sas-	şas-
• saw	sağ
• saxrâwî	saxrâ'î
• seb-:	serp-
• segiz	sekiz
• sekir-	sek-
• serik	şerîk
• sert	şart
• sım	sîm (sim)
• sıy-	sığ-
• sök-(2)	söv-
• suñqar	sunğur
• sura-	sor- ⁷⁹
• suw	su
• suwsa-	susa-
• süy-	sev-
• şam	şem'
• şecire	şecere
• tal	dal ⁸⁰
• tal-	dal-
• talebker	talebkâr
• tam-	dam-
• tamaşa	temâşâ
• tamçı	tamla
• tamır	tamar (damar)

⁷⁹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "sormak" anlamında kullanılmıştır.

⁸⁰ Osmanlı Türkçesi'nde " söğüt ağacı" anlamında kullanılmamıştır.

• tanıs-	taniş-
• tãñri	tañrı
• taq	taht
• tar	dar
• tarçılıq	darlık
• tarıl-	darıl- ⁸¹
• tas	taş
• tasda-	taşla-
• tãtdi	tatlı
• tãtti	tatlı
• taw	tağ
• taza	tâze ⁸²
• telegraf	telgraf
• temir	timur (demür,demir)
• teñ	denk
• teñiz	deñiz
• ter-	der-
• tereñ	deriñ (tiriñ)
• teri	deri
• tıçqan	sıçan (sıçkan)
• tın-	din-
• tıñda-	diñle-
• tıñdal-	diñlen-
• tıñla-	diñle-
• tıpırla-	tıpırda-

⁸¹ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "kızmak,gücenmek"anlamıyla kullanılmıştır.

⁸² Osmanlı Türkçesi'nde sadece "taze"anlamında kullanılmıştır.

• tısqarı	tışarı(taşkarı)
• tik-	dik-
• tikenek	diken
• til	dil
• tile-	dile-
• tilek	dilek
• tilmaç	dilmaç
• tiri	diri (tirik)
• tis	diş
• tiy-	deg- (değ-)
• tiygiz-	degdir- (değdir)
• tize	diz
• tizil-	dizil-
• toğız	dokuz
• tol-	dol- ⁸³
• topdan-	toplan-
• topıraq	toprak
• toqsan	doksan
• töbe	tepe
• tök-	dök-
• tösek	döşek
• tuman	duman
• tuqım	tohum
• turıs	turıř (duruş)
• tuw	tuğ
• tuw-	toğ- (doğ-)

⁸³ Osmanlı Türkçesi'nde "semirmek,büyüme" anlamı yoktur.

• tuwra	toğrı (doğru)
• tük	tüğ ⁸⁴ (tüy)
• tükir-	tükür-
• tülki	tilkü (tilki)
• tüp	dip
• türli	türlü
• tüs	düş ⁸⁵
• tüs-	düş-
• tüsin-	düşün-
• tüye	deve
• tüyme	düğme (düğme)
• tüzal-	düzel-
• tüzat-	düzelt-
• umıt-	unut-
• una-	ona-
• urıs-	uruş (vuruş-)
• usaq	ufak
• uw	ağrı
• uxşar-	oxşar-
• uyıqda-	uyukla-
• üçinçi	üçünci (üçüncü)
• üçün	içün (için)
• üles	ülüş
• ünde-	ünle- ⁸⁶

⁸⁴ Osmanlı Türkçesi'nde "hiçbir şey" anlamı yoktur.

⁸⁵ Osmanlı Türkçesi'nde sadece "düş,rüya" anlamında kullanılmıştır.

⁸⁶ Osmanlı Türkçesi'nde "bildiri,açıklama" anlamı yoktur.

• üy	ev ⁸⁷
• üyren-	öğren- (öğren-)
• üyret-	öğret- (öğret-)
• waqıt	vakit
• wayım	vehm
• xalfe	halîfe
• xuday	huda
• yuropa	avrupa
• zârüwliq	zaruret
• zayıp	zaif (zayıf)
• zeñberek	zenbûrek (zenberek)

Yukarıda sıraladığımız kelimeler 516 tanedir. Bunlardan 402'si Türkçe asıllı, 60'ı Arapça asıllı, 50'si Farsça asıllı, 4'ü Fransızca asıllıdır. Metnimizde bugünkü Kazak Türkçesi'nde ş'li olan kelimeler c'lidir. Bu durum Kazak Türkçesi ve Osmanlı Türkçesi arasındaki ortaklığı kuvvetlendirmektedir. Mesela, metnimizdeki "çarüwa" kelimesi bugünkü Kazak Türkçesi'nde "şaruwa" şeklindedir. (Bkz. "Qazaq Tiliniñ Sözdigi, Almatı, 1999.)

⁸⁷ Osmanlı Türkçesi'nde "vatan" anlamı yoktur.

3.3- Osmanlı Türkçesi'yle Ses Ve Anlam Bakımından Farklı Olan Kelimeler

Metnimizde geçen aşağıdaki kelimeler Osmanlı Türkçesi kelime hazinesinde (Şemsettin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'sinde) yer almamaktadır.

• äbiger	• alılda-	• arğın
• acar	• äli	• arman
• açın-	• allahla-	• arna-
• açuulan-	• älsire-	• arqılı
• adamzat	• älsiz	• artıl-
• adamlıq	• ämeñger	• arzanda-
• 'âdetlen-	• añ	• asaw
• 'adilçilik	• än	• asıldan-
• 'adildik	• anaw	• asır-
• 'adillik	• äñceyin	• asıra-
• ağayın	• äñgime	• asırarlıq
• alaç	• añğar-	• ast
• alart-	• añğart-	• atan-
• alt ⁸⁸	• anıq	• ataq
• alda-	• anıqtal-	• awdar-
• aldağı	• 'aqıldas-	• awdarıl-
• älde	• aqsın-	• awılınaylıq
• aldımen	• arala-	• awlaq
• alıs	• aralas-	• äwrelen-
	• aranda-	• äwerelen-
	• arazdas-	• axun
	• äreñ	• axund
	• arğımaq	• aya-

⁸⁸ Kazak Türkçesi'nde "aldı" şekli kullanılır.

- ayan-
- ayçılıq
- aydal-
- aymaq
- aytdır-
- äytewir
- ayıl-
- aytıs-
- azsıñ-
- ba
- bağalan-
- bağın-
- bağlan
- bapda-
- barımta
- basdan
- bāseke
- bāseñ
- baxslaş-
- bawızdat-
- bay-
- bāybıçe
- bāyge
- bayqa-
- bayqat-
- be
- begirek
- beker
- bekin-
- bekıl-
- belgile-
- belgü
- berdenke
- berüwçi
- betege
- beyne
- bıtıra-
- bilekdi
- bilgensü-
- bilim
- bilimdi
- bilimsiz
- bilmegensü-
- bilmewçi
- biraq
- birdi
- birew
- birge
- birli carım
- biy
- biye
- biyle-
- biylik
- bomba
- boqta-
- bosa-
- bosat-
- bosdıq
- boycetken
- bozbala
- boztorğay
- bögel-
- bravning
- buğu
- bul
- bulay
- bulda-
- buldan-
- bulğaqa-
- burın
- burınğı
- burun
- burunğı
- buwın-
- büldirgen
- bürk-
- büytü-
- cabı
- cabıl-
- çağala-
- çağalas-
- cala
- calda-
- calğaw
- calıq-
- calmawız
- calqaw-

- calqawlıq
- camanda-
- camandıq
- cana-
- cancal
- cancalsız
- caq
- caqındat-
- caqınsu-
- caqta-
- caral-
- carmas-
- casawçı
- casdıq
- casır-
- casıt-
- casqan-
- castıq
- caylı
- cebirçilik
- cehidle-
- cek-
- celik-
- ces-
- cetil-
- cetkiz-
- cetkizçi
- cezâlı
- cıbırla-
- cığıs
- cıla-
- cılat-
- cılın
- cılqı
- cıraq
- cıyılıs
- cıyna-
- cıynalıs-
- ciber-
- coğalt-
- cola-
- colbars
- cumbağ
- cumıs
- cumsawçı
- cuta-
- cuwas
- cüde-
- cügensiz
- cügün-
- cüreksin-
- cüris
- cüris-
- cürüwçi
- çabıs
- çabuwçu
- çalğın
- çalqar
- çalqay-
- çama
- çamala-
- çamalas-
- çañ
- çaqıldas-
- çaqırım
- çeber
- çeçen
- çekirey-
- çet
- çetde-
- çıbın
- çığından-
- çıncırlawlı
- çınçıl
- çikirey-
- çiye
- çoq
- çoqın-
- çortan
- çölde-
- çuwla-
- dal
- däl
- dala
- damıl
- dañ
- dändet-

- däneme
- dawıs
- dawlas-
- dawsız
- day
- dāxidā
- degdar
- desyatiçniy
- desyatina
- dey
- dikar'
- domalan-
- doscar
- duxovniy
- dübir
- düre
- dürmek
- düşmanlıq
- eke
- ekew
- elir-
- eliris-
- elirt-
- elsin-
- eñ
- en-
- epde-
- er-
- eregis
- erik
- eriksiz
- ersi
- ersilik
- ert-
- erteñgi
- ezüw
- fal'şi
- fana
- fehimli
- fetwâlı
- form
- formınça
- gaples-
- gramofon
- güwahlıq
- ğâfildik
- ğana
- ğoy
- heçnärse
- himmetsiz
- hünerpaz
- iñğaylı
- ırcaqda-
- ırğaqda-
- iltifatsız
- imtixanlı
- inâbetli
- intelligent
- istewçi
- ittifaqlı
- ixtiyarsız
- izgi
- izgilik
- izlen-
- kandidat
- kedeylik
- kek
- kekirey-
- kelüwçi
- kemçilik
- kence
- keñçilik
- keñes
- keñey-
- kereksiz
- kerile-
- keris
- kerme
- ketüwçi
- keybir
- keybiri
- keyin
- keyingi
- kez
- kezekdi
- kindik
- kirgizskiy

- kirispekçi
- knicke
- köbey-
- köbeyi
- köbeyt-
- köbi
- köçbaşçı
- kökoray
- köldeneñ
- kömek
- kön-
- köp
- köpde-
- körinüwçi
- körmegensü-
- kösemlik
- köter-
- köteril-
- köteriñki
- köziñçe
- kul'tura
- küçte-
- küder
- külki
- küñ
- küñçilik
- künde
- künde-
- kündeği
- küñiren-
- küñkil
- küñkilde-
- küyle-
- lañ
- laq
- lâyıqlı
- lâyıqsız
- ma
- ma'lûmsız
- madiyar
- mañay
- maqar
- maqta-
- maqtan-
- masqarala-
- mästek
- maşına
- mataş-
- may
- mayda
- maza
- me
- medxla-
- men(2)
- menen
- menmen
- mereke
- merekali
- meslektes
- metrika
- mezgil
- mılçıñ
- mınaw
- mıñda-
- mıqın
- mikrob
- mina
- mine
- minekey
- minez
- missioner
- molaq
- monça
- moyında-
- mujiq
- munar
- muqat-
- murt
- muwafıqlı
- mülâyimsü-
- na 1)
- na (2)
- nâç
- nâçârla-
- nâmısdan-
- nanuwçı
- nar

- narodnay
- nərse
- nazarat
- neçik
- nemene
- nikâxlan-
- noğay
- oblastnoy
- obrazovaniye
- olaq
- olay
- olca
- omırawla-
- onça
- oral-
- oraylı
- orınsız
- oru-
- osı
- osılay
- osuşçestvliyat'
- otsız
- oy
- oyat-
- oyaznoy
- oyla-
- oz-
- ökin-
- ökiniç
- ökpele-
- ölimtik
- ön-
- öñge
- ör
- ör-
- öris
- ört
- ös-
- ösek
- öspirim
- öt-
- ötin-
- ötirik
- ötirikçi
- ötkir
- ötkiz-
- özdiginen
- özliginden
- özliginen
- pa
- pañ
- paraxod
- partiya
- pe
- pedagogiya
- pen
- penen
- perevodçik
- pisir
- pistolet
- pol'zu
- praktike
- pravitel'
- prostoy
- qaban
- qadimlik
- qadirle-
- qala
- qalay
- qalayça
- qalayınça
- qalıs-
- qaluwçı
- qamal
- qamawlı
- qamıq-
- qanakey
- qança
- qanday
- qaqıray-
- qara-
- qaralas
- qaras-
- qarasdır-
- qarat-
- qaray
- qarıs-

- qarmaq
- qaruw
- qasda-
- qasqır
- qatınas-
- qay
- qayda
- qaydan
- qaymıq-
- qayta
- qaytar-
- qayusı
- qazaq
- qazaqça
- qazuwlı
- qıdır-
- qılcaqda-
- qımbatla-
- qırlı
- qırsıq
- qısqası
- qışuw
- qıtayça
- qıyın
- qıyınçılıq
- qıyıştır-
- qıyna-
- qıyrat-
- qız-
- qızdırma
- qızğılıq
- qızıq
- qızıq-
- qocas-
- qomsın-
- qonıs
- qonuwçı
- qoralı
- qorğan
- qosdı
- qotır
- qoyan
- qoyçı
- qoydır-
- qozğal-
- quda
- qula-
- qulan
- qulat-
- qulun
- qulunda-
- qumarlan-
- qur (1)
- qurğır
- quw
- quwanıçdı
- quwis-
- ramat
- rastdan
- rasxod
- ret
- rızâlıq
- riyâsız
- sabraniye
- sağın-
- saldat
- salın-
- salıs-
- san (soq)(1)
- sanalı
- sanas-
- sañıraw
- saqaw
- saqdarlıq
- saqıyna
- sarañ
- sâyesinde
- saylan-
- saylaw
- sayra-
- sekilden-
- sekildi
- sen-
- serme-
- seyaxatçı
- seyrânda-
- sezikdi

- sibağa
- sığılıs-
- sın
- sinas-
- sınıfıla-
- sıpayı
- sırla-
- sıy
- sıya
- sıypa-
- sirä
- sledüvet
- sodlı
- soğan
- soğıs-
- sol
- solay
- soldat
- som
- sonçama
- sonda
- soray-
- sordı
- sorlı
- sovet
- soz-
- strajnik
- sula-
- suluw
- sumdan-
- sumdıq
- surça
- suwır
- suwıtuwçı
- suwsın
- süyek
- süyeksiz
- süyingi
- süyre-
- süyreñde-
- süytü-
- şâddan-
- şar (1)
- şar (2)
- şeşen
- şkol
- ta
- taba
- tabaqdas
- tabıl-
- tabıs
- tabıs-
- tabuwçı
- tağan
- tağı
- talas-
- talasuwçı
- talay
- talebden-
- talebdi
- taleblen-
- talebli
- talpın-
- tañda-
- tañday
- tapda-
- tapsın-
- taqsır
- tara-
- tarat-
- tarıq-
- tarqa-
- tarqat-
- tasala-
- täsil
- tatuw
- tatuwlıq
- taw-
- tawıs-
- täwir
- tawsıl-
- tay-
- taydır-
- tazar-
- tece-
- tegis
- tek

- tekser-
- telegram
- temirsiz
- teñger-
- teñlik
- terbiyele-
- terge-
- terme
- tewfiqlı
- tım
- tıñ
- tınıç
- tınıçlıq
- tınımdan-
- tıy-
- tıyıl-
- tıyın
- tipti
- tiyesili
- tiyüwçi
- toğay
- topas
- toqal
- toqıldağ
- toqta-
- toqtal-
- toqtat-
- toqtı
- torğayskiy
- töbeles
- töle-
- tör
- töre
- tösdik
- tsivilizovannıy
- tuççı
- tulpar
- tumaq
- turuw
- tus
- tusaw
- tuwısqan
- tuyuq
- tübek
- tün
- tündik
- tür
- tüzegen
- tüzüw
- tüzüwlik
- uçitel'
- uğarlıq
- uğarsız
- uğuw
- ukaznay
- ul
- umıtıs-
- umıl-
- unas-
- unat-
- uran
- urınçaq
- urı-qarı
- urlıq
- usda-
- ustar-
- uyat
- üki
- ülgı
- ülgili
- ülken
- ümîdker
- ünemi
- üz-
- vıbornaylıq
- volısdıq
- volist
- volostnay
- vozduşnıy
- wa'azla-
- wa'desiz
- waqıtça
- xafalıq
- xaqqında
- xaracat
- xasedlik
- xawıflan-

• xaxol	• zakon	• zemlemer
• xayırçı	• zañ	• zemstva
• xazinelik	• zararar	• zeñger
• xod	• zârlan-	• zerreçe
• xürmetle-	• zärüw	• zorayt-
• xürmette-	• zavod	• zorlıq
• ya pirim-aw	• zemandas	• zulumlıq

SONUÇ

Bu çalışmamızda, Kazaklar'ın büyük şair ve bilim adamı Mir Yakup Duwlatoğlu'nun "Oyan Kazak" isimli eserinin kelime hazinesini Osmanlı Türkçesi'nin kelime hazinesiyle mukayese ettik ve bazı sonuçlara vardık:

1- Metnimizde tespit ettiğimiz kelime sayısı 1945'tir. Bu 1945 kelimeyi Gaspıralı İsmail Bey'in "Ortak Edebî Türkçe" kabul ettiği devrin sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'nin kelime varlığıyla mukayese ettik. Mukayese sonucunda Oyan Kazak kitabında yer alan kelimelerden 1190 tanesinin ortak olduğunu; 755 tanesinin farklı olduğunu gördük. Ortak olan kelimelerden 674'ü hem ses hem anlam bakımında aynıdır. 516'sı ise mana bakımından ortak, ses bakımından farklılık gösteren kelimelerdir. Bu ses farklılıkları da kaideleşmiş ses denklilikleri hâlinedir. Yine ortak olan 1190 kelimedenden 902 tanesinin isim; 268 tanesinin fiil; 20 tanesinin ise edat olduğunu tespit ettik. Bu sonuç da bize 1909 yılında Kazak Türkçesi ile yayımlanan bir eserde yer alan kelimelerin %61 oranında Osmanlı Türkçe'si ile ortak olduğunu gösterdi.

2-Yine tespit ettiğimiz ortak kelimelerden 665'i (%56) Türkçe asıllı, 393'ü (%33) Arapça asıllı, 120'si (%10) Farsça asıllı, 9'u (%0,8) Fransızca asıllı, 2'si (%0,2) Yunanca asıllı ve 1'i (%0,1) Çince asıllıdır.

Bu durum o zamanki Kazak yazı dilinin Türkiye Türkçe'sine ne kadar yakın olduğunu ve Kazak Türkleri ile Türkiye Türkleri'nin rahatlıkla anlaşabileceğini göstermektedir. Ayrıca Gaspıralı İsmail Bey'in "Ortak Edebî Türkçe" kavramının pratikte uygulanır olduğunun bir örneğini vermektedir.

Ayrıca çalışmamızın birinci bölümünde, Arap harflerinden Latin harflerine aktarma yapılırken şu sonuçlara da ulaştık:

1-Bugün,Kazak Türkçesi'nde sedasız ünsüzlerden sonra gelen çokluk ekinin -tar, -ter şekli “zât, dost, şart, qazaq, curt, xalq, zamandas” vb. kelimelerden sonra –lar, -ler şeklinde kullanılmıştır. Bu kullanılış da Kazak Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasındaki ortaklığı arttırmıştır.

2-Bugünkü Kazak Türkçesi'nde sedasız ünsüzlerden sonra gelen -ta, -te bulunma hâli eki; -tan, -ten uzaklaşma hâli eki; -tı, -ti geçmiş zaman eki, metnimizde “curtdan, sırtan, tarafdı, artıqdan, çaqda, şartda, tusda, uçdı, tûsdi, çıqdı” vb. örneklerde görüldüğü gibi –da, -de; -dan, -den; -dı, -di şeklinde kullanılmıştır. Bu durum Kazak Türkçesi'nde Çağatay imlâsı geleneğinin devam ettiğini göstermekte; bizce bu kullanılış da Kazak Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasındaki ortaklığı güçlendirmektedir.

3-Kazak Türkçesi'nde bugün fiilden isim yapma eki olarak sık kullanılan –uw, -üw, -w eki bulunmaktadır. Metnimizde ise bu ek ile yapılan fiil isimlerin bir kısmı aynen Osmanlı Türkçesi'nde olduğu gibi –maq, -mek ve –ma, -me ekleri ile yapılmıştır. Metnimizde (okutmaq, qızdırma, bilmek, turmaq vb.) Bizce bu kullanılış da Kazak Türkçesi ile Osmanlı Türkçesi arasındaki ortaklığı arttırmaktadır.

4-Arapça'daki “yazı, mektup” anlamına gelen “xatt” kelimesi metnimizde hem “xatt”, hem de “qat” şeklinde yer almıştır. Ayrıca Kazak Türkçesi'nde görülen kelime başındaki y<c değişimi metnimizdeki “yollamak” ve “yer” kelimelerinde görülmemiştir. Bu tespitler eserin yazıldığı dönemde Kazak Türkçesi yazı dilinde tam bir imlâ birliğinin bulunmadığını göstermektedir. Zaten Kazak Türkçesi imlâsının sistemli hâle gelmesi 1912

yılında yani “Oyan Kazak” kitabının basımından üç yıl sonra Ahmet Baytursunoğlu tarafından gerçekleştirilmiştir.¹

¹ Bkz. BAYTURSUNOF, Ahmet, Okuw Quralı, Orenburg, 1914.

KAYNAKÇA

- 1- DEVLET, Mir Yakub
Uyan Kazak, Yaş Türkistan Yayını, Sayı: 20, Ankara 1971.
- 2- DUWLATULI, Mircakıp
Oyan Kazak, Almatı”Altın Orda”1991.
- 3- DUWLATOF, Mir Yakup
Oyan Kazak, Ufa Şark Matbaası 1910.
- 4- AHANOV, Käkän
Kazak Til Biliminiñ Negizleri, Almatı “Sanat” 1993.
- 5- KOMİSYON
Mircakıp Duwlatulı Şıǵarmaları, Almatı “Ğılım” 1996.
- 6-ERCİLASUN, Ahmet Bican
Türk Dünyası Üzerine İncelemeler, Ankara 1993.
- 7-KARŞILAŞTIRMALI TÜRK LEHÇELERİ SÖZLÜĞÜ
Kültür Bakanlığı, Ankara 1991.
- 8- KAZAK TÜRKÇESİ SÖZLÜĞÜ
Tercüme: ORALTAY, Hasan;YÜCE, Nuri Doç. Dr. ; PINAR, Saadet,
İstanbul 1984.

9- SÂMÎ, Şemsettin

Kâmûs-ı Türkî, Dersa'âdet 1318 (1901).

10- TAMİR, Ferhat

Barköl'den Kazak Türkçesi Metinleri, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

11-TAMİR, Ferhat

Mağcan Cumabayef Öleñderi, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1993.

12- RÜSTEMOV, L. Z

Arab-İran Kirme Sözlerinin Kazakşa-Orısşa Tüsindirme Sözdigi, Alma Ata 1989.

13- KENESBAYEV, İ. . K Başkanlığında Bir Komisyon

Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi I. II, Almatı 1959-1961.

14- ISKAKOV, A. I Başkanlığında Bir Komisyon

Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi I-X, Almatı 1974-1986.

15- DEVELLİOĞLU, Ferit

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara 1992.

16- ALTAY, Halife

Anayurttan Anadolu'ya, T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998.

17- BOLATOVA, Şınar

Kazakistan'lı Şair Mirjakıp Dulatoğlu'nun "Oyan Kazak" Kitabının Türkiye Türkçesi'ne Aktarması ve Metin İçinde Geçen Arapça ve Farsça Kelimelerin Gramer İncelemesi,Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı,Yüksek Lisans Tezi,Trabzon,Nisan,1995.

ÖZET

Bu çalışmamızda Kazak Edebiyatı'nın önemli şair ve yazarlarından biri olan Mir Yakup Duwlatulı'nın "Oyan Kazak" isimli şiir kitabındaki kelime varlığını tespit ettik. Tespit ettiğimiz bu kelime varlığından yola çıkarak o zamanki Kazak yazı dilinin Ortak Edebî Türkçe olarak kabul edilen Osmanlı Türkçesi ile ne kadar yakın olduğunu ortaya koymaya çalıştık.

Tespit ettiğimiz kelime sayısı 1945 tanedir. Bu 1945 kelimeyi Gaspıralı İsmail Bey'in "Ortak Edebî Türkçe" kabul ettiği devrin sadeleştirilmiş Osmanlı Türkçesi'nin kelime varlığı ile mukayese ettik. Mukayese sonucunda "Oyan Kazak" kitabındaki 1945 kelimedenden 1190 kelimenin Osmanlı Türkçesi ile ortak olduğunu; 755 kelimenin farklı olduğunu gördük. Ortak olan 1190 kelimedenden 902 tanesinin isim; 268 tanesinin fiil; 20 tanesinin ise edat olduğunu tespit ettik. Bu sonuç da bize 1909 yılında Kazak Türkçesi ile yayımlanan bir eserde yer alan kelimelerin %61 oranında Osmanlı Türkçesi ile ortak olduğunu gösterdi.

Yine tespit ettiğimiz ortak kelimelerden 665'i (%56) Türkçe asıllı, 393'ü (%33) Arapça asıllı, 120'si (%10) Farsça asıllı, 9'u (%0,8) Fransızca asıllı, 2'si (%0,2) Yunanca asıllı ve 1'i (%0,1) Çince asıllıdır.

Yaptığımız mukayese sonucunda elde ettiğimiz bu sonuç o zamanki Kazak yazı dilinin Türkiye Türkçesi'ne ne kadar yakın olduğunu ve Kazakistan'da yaşayan Türkler ile Türkiye'de yaşayan Türklerin birbirini rahatlıkla anlayabileceğini göstermektedir.

ABSTRACT

We determine the existence of words in the poem book named as "Oyan Kazakh" written by Mir Yakup Duwlatof who is one of the important poet and author of Kazakh literature.

The number of words that we determined are totally 1945. We try to compare those 1945 words with Gaspıralı İsmail Bey's "Share Turkish" periods simple Ottoman Turkish word existence. After this comparison we saw that 1190 words in "Oyan Kazakh" are similar with "Ottoman Turkish", and 755 words are different. Also we determined the 1190 words which are similar with Ottoman Turkish numbered as, 902 name, 268 act and 20 preposition.

The result of the comparison is the past Kazakh literary is closer with Turkish language and the people who are Kazakh and Turkish can easily understand each other.

DİZİN

- A -

- **äbden:Hepten, tamamiyle**
V / 27, XI – h / 9
- **äbiger:Telaş, acele**
XVI – a / 27
- **abroy:Değer, saygı, şan-şeref**
X / 32, XVI – i / 12, XVI – m / 27
- **acar:Görünüş, marifet, şeref**
IX / 30
- **‘acâyip:Acayip, şaşılacak durum, şey, tuhaf**
IV / 26, 38
- **‘aceba:Acaba**
IV / 8
- **‘acep:Acaba**
II – b / 74, III – a / 25, IV – 36, XVI – c / 20, XVI – l / 14
- **aç :Aç, karnı aç, yemek yememiş**
XI – f / 6
- **aç-:Açmak**
I / 1, II – b / 33, IV / 56, VII – a / 21, 25, XI – b / 1, XI – g / 11, XII / 18, XVI – b / 4, XVI – c / 32, XVI – g / 10, XVI – m / 9
- **aççı: Acı**
VI / 43, XVI – g / 12
- **açı-:Sinirlenmek, canı acımak**
V / 65
- **açiq : Açık**
XVI – a / 3

- **açıl- :Açılmak**
II – b / 33, VII – a / 20, XI – e / 17, XVI – a / 5, XVI – d / 6, XVI – n / 1, XVI – ı / 30
- **açın-:Bıkmak, sinirlenmek**
XVI – n / 22
- **açuwlan-:Sinirlenmek, kızmak**
XV / 56
- **adam:Adem, insan**
II – a / 31, II – b / 76, IV / 57, VII – a / 21, VIII / 41, XI – f / 10, XIII / 26, 29, 37, 58, 109, 125, 126, 128, 143, XIV – a / 27, XV – d / 6, XVI – h / 23, XVI – i / 7, XVI – o / 14
- **adamzat:Bütün insanlar, beşeriyet.**
II – b / 13
- **adamlıq:İnsanlık**
XIII / 126
- **‘âdet:Görenek, usul**
III – a / 24, IV / 73, VII – b / 32, VII / 4, VIII / 3, 5, 6, 8
- **‘âdetlen-:Âdet hâline gelmek**
XIII / 3
- **‘adilçilik: Adil olmak**
XV / 22
- **‘adildik: Adalet**
VI / 26, X / 30, XI – a / 4, XIII / 119, XIV – a / 29, XVI – m / 18, XVI – o / 7
- **‘adillik:Adalet**
II – b / 57, VIII / 23, XVI – e / 23, XIII / 91
- **ağaç:Ağaç**
VI / 18, 22, XI – b / 18, XVI – e / 29
- **ağayın:Akraba, kardeş kimseler**
II – b / 75, V / 60, XIV – a / 19, XVI – ı / 1, 11

- **al-: Almak**

II – a / 2, 7, 13, II – b / 15, 27, 39, 61, 70, III – b / 9, IV / 8, 59, V / 15, 19, 23, 27, 28, 38, VI / 17, 19, 45, 52, VII – b / 15, 31, VIII / 8, 13, 40, 61, X / 11, 17, 18, XI – c / 15, XI – d / 25, XI – e / 6, 27, XI – f / 20, 27, XI – g / 28, XI – h / 4, XII / 2, 25, XIII / 13, 16, 39, 61, 64, 65, 69, 73, 89, 90, 92, 94, 95, 97, 100, 103, 107, 116, 117, 120, 142, 148, 173, 175, 184, 188, XIV – a / 13, 22, 36, XIV – b / 10, XIV – c / 11, XV / 6, 11, 18, 32, 50, 76, XVI – a / 4, 10, 11, 25, XVI – b / 30, XVI – c / 2, 26, 27, XVI – d / 9, 14, XVI – e / 21, XVI – g / 11, 13, XVI – h / 5, XVI – ı / 1, 2, 4, 6, 8, 10, 10, 12, 14, 15, 16, 18, 20, 22, 24, 28, 30, 32, XVI – j / 9, 19, XVI – l / 3, 9, 20, 30, XVI – m / 4, 6, 19, 26, 30, XVI – o / 18, 20, 22, XVI – ö / 31

- **ala: 1-Alaca 2-Kötülük, haramlık**

II – b / 25

- **alaç:Kazak, Kırgız, Tatarların ortak adı, uran**

X / 21, XI – c / 24, XI – d / 5, XVI – a / 28

- **'alamet:İz, işaret, belge**

III – a / 14, V / 64

- **alart-: Gözünü sertçe büyüterek bakmak**

XIV – b / 14

- **ald:Ön**

II – b / 74, III – b / 11, XVI – e / 32, XVI – j / 7, XVI – k / 11

- **alda-: Aldatmak, kandırmak**

XIV – c / 13

- **aldağı:Önümüzdeki, gelecekteki**

XI – c / 9

- **aldan-:Aldanmak**

XI – c / 7, XIII / 86

- **aldawçı:Aldatan, kandıran kimse**

XI – e / 24, XVI – o / 24

- **âlde:Yine de, gene de**

XIV – a / 8, XVI – f / 31, XVI – ı / 9, XVI – k / 11, 26

- **aldımen:İlk olarak**

X / 15

- **‘âlem:Dünya, cihan, âlem**

XII / 9, XV / 27

- **alın-Alınmak**

VI / 52, XI – e / 6

- **alıs:Uzak, uzun zaman**

IV / 5, 12, 42, XI – d / 16, XVI – g / 8

- **alııda:-Gittikçe uzaklaşmak**

IX / 24

- **‘âlî: Yüce, ulu**

VII – a / 11, XVI – f / 12

- **âli:Henüz, şimdiye kadar**

III – b / 11, XI – a / 13, XI – e / 5, XV / 77, XVI – ı / 8

- **‘âlim: Çok okumuş, bilgin**

VII – a / 11

- **Allah: Allah, Rab, Tanrı**

IX / 13, XI – f / 11, XVI – h / 25, XVI – ö / 22

- **Allahla:- “Allah Allah” demek**

XI – a / 13

- **alpıs: Altmış (sayı)**

VI / 5, XIII / 38

- **âlsire:-Kuvveti azalmak, yorulmak**

V / 34

- **âlsiz:Güçsüz, gayretsiz, fakir**

XV / 43

- **altı: Altı (sayı)**

IV / 5, IX / 15, XI – d / 9, XI – e / 1, XIII / 65

- **altun: Altın**
XI – b / 7, XIII / 80, XIV – b / 19, XVI – i / 5, 25
- **aluwçı : Bir şeyi almak isteyen kişi**
XIV – a / 22
- **‘âm:Sene, yıl**
XIV – a / 28
- **amal :Çare, ilaç, çözüm, yol, taktik**
XI – c / 6, XVI – g / 20
- **amân: Sağ salim**
VI / 14, XIII / 22
- **‘amel:İş, niyet**
IV / 16
- **ämeñger:Eşi ölen kadının evlenmek zorunda olduğu kocasının akrabası**
XIII / 61, 98, 101
- **añ:Av, avlanmaya yarayan hayvan**
XV/1, 7, 8, 10, 12, 13, 21, 24, 26, 27, 31, 33, 44, 53, 58, 60, 64, 74, 77,
- **än: Şarkı, saz, melodi**
IV/37, XV/60
- **ana:Anne**
XIII/20, XVI-e/9
- **anaw :Şu**
XIV – c / 9, XVI – b / 23
- **änçeyin:Boş, karşılıksız, sanki**
XI – a / 6
- **and :Ant, yemin, söz**
V / 36, XI – d / 28, XI – g / 32
- **añdat:- İzah etmek, düşündürmek**

XI – a / 12

- **ăṅgime: Hikaye**
V / 39
- **aṅğar-Sezmek, farkına varmak, bilmek**
XIII / 58, XV / 82
- **aṅğart-Hatırlatmak, bildirmek**
XIV – a / 37
- **anıq: Belli, şüphesiz, açık**
XVI – o / 1
- **anıqtal-Belirlenmek**
XVI – o / 32
- **aq: Ak, beyaz**
II – a / 20, III – a / 12
- **aq:-Akmak, hızla gitmek**
II – a / 6, II – b / 22, VI / 21, 39, XIV – a / 24, XVI – ö / 37
- **aqça : Para**
V / 4, 21, 63, 69, XI – g / 32
- **‘aqıl:Akıl, us**
II – a / 8, II – b / 32, VI / 29, IX / 11, XI – d / 32, XI – g / 34, XV / 78,
XVI – h / 24, XIV – m / 12
- **‘aqıldas:-Danışmak, akıl sormak**
IX / 11, XV / 78
- **aqsaq: Aksak**
XIII / 23
- **aqsaqal: Yaşlı, sözü dinlenen, saygın kimse**
VI / 9
- **aqsın- Temizlenmiş gibi olmak**
XI – d / 29
- **âr :Ar, namus, insanlık**
V / 33, XIV – a / 18

- **ara : İki şeyin ortası**
VI / 16, XI – d / 16, XIII / 11, 46, 192, XIV – c / 3, XVI – o / 5, 8
- **arala- :Bir şeyin arasında dolaşmak**
XVI – ö / 27
- **aralas-:İştirak etmek, birbirine gelip gitmek**
II – b / 17, XI – b / 6, XVI – g / 14, XVI – ı / 17, XVI – o / 13
- **aranda- :Bir belaya çarpılmak**
XVI – d / 7
- **araq : Rakı (içki)**
V / 71
- **arazdas-: Küsmek, kavga etmek, bozulmak**
II – b / 37
- **arba: Araba**
IV / 6
- **äreñ: Zorla**
VII – b / 4
- **arğımaq : Atın en iyi cinsi**
XVI – ı / 4
- **arğın:Kazakistan'da bir tayfanın adı**
XVI – ö / 2
- **arıl-:Bitmek, iyileşmek, kurtulmak**
XIII / 11
- **arıqdat-:Arıkatmak, zayıflatmak**
V / 29
- **'arıza:Küçükten büyüğe yazılan rica yazısı**
XV / 49
- **ärkim :Herkes, herkim**
XVI – n / 29
- **arman:Arzu, maksat, emel**

XIV – a / 40

- **arna- :Ayırmak, birisi için saklamak**

II – b / 3

- **arqa: Bir şeyin geri tarafı**

V / 10

- **arqılı:Eliyle, vasıtasıyla**

IV / 55

- **arслан :Arslan (hayvan)**

IX / 1, XV / 2, 9, 13, 23, 29, 32, 35, 41, 49, 56, 61, 65, 67, 71, 73, XVI – n / 21

- **arşın: Arşın**

XVI – e / 23

- **art: Bir şeyin yüzünün arkası, sonu**

II – b / 74, XI – e / 13, XIII / 48

- **art-: Çoğalmak, artmak, güçlenmek**

II – a / 18, XIII / 147, XVI – l / 24

- **artıl- :Fazlalaşmak, çoğalmak**

XVI – a / 8, XVI – n / 11, XVI – ö / 46

- **artıq: Fazla**

II – a / 7, II – b / 8, XIII – 79, 82, 103, XIV – c / 9, XVI – b / 23, XVI – c / 17, XVI – g / 3, XVI – ı / 27, XVI – j / 23

- **arttır-:Arttırmak**

XVI – ö / 32

- **'arz:Büyüğe sunma, gösterme**

XIII / 43

- **arzan: Ucuz, kolay**

IV / 47

- **arzanda-:Ucuzlamak**

V / 62

- **as :Aş, yemek**

III – a / 25

- **as- :1-Aşmak 2-yemek pişirmek**
XVI – b / 14, XVI – g / 11, 20, 22
- **asaw:1-Aşamak 2-Binilmeye alışmamış at**
XVI – i / 29
- **äsem :Güzel, gösterişli**
II – a / 23
- **asıl:Asil, temiz, kıymetli**
XI – e / 29, XVI – b / 1, XVI – i / 3, 27, XVI – k / 27, XVI – m / 3,
XVI – n / 16, XVI – o / 23, XVI – ö / 2
- **asıl-: Asılmak**
XVI – n / 10
- **asıldan- :İyi, kıymetli hale getirmek**
XVI – n / 30,
- **asıq- :Acele etmek**
X / 27, XIII / 165
- **‘asır: Yüzyıl, asır**
II – b / 4, XI – c / 11
- **asır-: Abartmak, arttırmak, aşırmaq**
II – b / 34, XVI – n / 6
- **asıra-: İnsana veya hayvana bakmak**
XVI – j / 21
- **asırarlıq:Nafaka**
XI – g / 28
- **aspan: Gökyüzü**
IV / 17, XVI – o / 5
- **ast: Bir şeyin altı**
IV / 25, VIII / 54, XI – a / 5, XV / 23
- **aşçı :Acı**
XVI – ö / 36

- **‘âşîq: Birine, bir şeye tutkun**
XVI – d / 23
- **at: 1-Ad 2-At**
II – a / 20, III – a / 8, 28, IV / 5, 9, V / 15, 49, 56, VIII / 49, XVI – ö / 4
- **at:-Atmak**
II – a / 30, II – b / 59, IX / 7
- **ata:Baba**
II – b / 42, V / 17, 61, VI / 31, XI – a / 2, XI – g / 5, XIII / 32, 36, 40, 152, 156, 188, XVI – g / 29, XVI – ö / 17
- **atan:-Bahsedilmek, ismi çağrılmak**
IV / 64, V / 3, XV / 27
- **ataq:İsim, nam, derece, şeref**
VII – b / 10
- **aw :Üzüntü bildiren ünlem**
II – a / 4, II – b / 24, V / 57, 72, VI / 50, XI – h / 20, XVI – h / 13, XVI – ı / 14
- **awdar:-Bir şeyin altını üstüne getirmek**
XI – d / 29, XVI – ı / 23, XVI – ö / 40
- **awdarıl:-Çevrilmek, devrilmek**
XIII / 135
- **äwerelen:-Boşuna yorulmak**
V / 12, 71
- **awıl:Köy**
XVI – c / 13
- **awılñaylıq: Köy yöneticiliği**
V / 13, 75
- **awır :Ağır**
XVI – d / 32, I / 32
- **awırñla:-Yükü ağır bulmak**
XI – d / 4

- **awız:Ağız**
XI – a / 12, XI – b / 11, XI – e / 1, XV / 8
- **awlaq :Uzak**
XVI – b / 22, XVI – d / 10, XVI – j / 10
- **äwre :Neticesiz iş, angarya**
XVI – ı / 19, XVI – n / 19, XVI – o / 31
- **äwrelen-Boşuna yorulmak**
XIV – a / 14
- **axır:Son, sonraki**
XIII / 57, XVI – e / 16, XVI – h / 6, 30
- **axırında:Sonunda**
XI – g / 16, XIII / 143, XVI – c / 12
- **âxiretlik:Ahiret için**
XVI – f / 4
- **axmaq:Pek akılsız, sersem**
XI – e / 30, XVI – i / 19
- **axun: Şii mezhebine göre İslam dininin önde geleni, büyük alimi**
VIII / 20, 21
- **axund: Bkz. axun**
VIII / 18, 19
- **ay :Üzüntü bildiren ünlem**
II – a / 28
- **aya:-Birisine acımak, bir şeye kıyamamak**
XIII / 173
- **ayan:-Bir şeye kendini tamamen verememek**
XVI – a / 24
- **ayaq: Ayak**
III – b / 13, VIII / 54, XI – a / 5, XVI – g / 26, XVI – o / 3
- **ayçılıq: Aylık, bir aylık**
IV / 5

- **aydahar:**Ejderha, büyük yılan
IX / 15, XV / 3, 54
- **aydal-** Sürülmek, sürgüne gitmek
V / 60
- **âyet :**Kur'an'ın herhangi bir cümlesi
IV / 38
- **ayğır:**Damızlık erkek at
III – a / 9
- **'ayıp:**Utanılacak şey, kusur
VII – b / 19, XV / 11
- **aymaq:**1-Vilayet 2-Mekân, vatan
XI – e / 21
- **ayrıl-:**Ayrılmak, bölünmek
II – b / 35, V / 61, VI / 27, XIV – c / 12, XVI – ö / 48
- **ayt-:**Söylemek, fikrini bildirmek
II – a / 28, II – b / 20, 57, III – a / 29, IV / 59, V / 32, VII – b / 19, X / 9, 23, XI – d / 25, XI – e / 10, 19, 30, XI – f / 27, XI – g / 2, 33, 34, XI – 21, XII / 26, XIII / 68, 104, 181, XIV – c / 4, XV / 11, 49, 67, 83, XVI – a / 11, 14, XVI – b / 14, XVI – c / 25, 29, XVI – g / 5, XVI – h / 1, 2, 11, 21, XVI – i / 19, 30, 32, XVI – n / 29, 31, XVI – ö / 7
- **aytıl-:**Söylenmek
III – a / 30, VIII / 33
- **aytdır- :**1-Söz kesmek 2-Söyletmek
VIII / 34, 39, 55, 165
- **äytewir:**Nihayet, zorla
VII – a / 24, 31
- **aytıs-:**Karşılıklı fikir bildirmek
V / 50
- **ayuw:**Ayı (hayvan)
XV / 47

- **az :Az, çok olmayan**
II – b / 5, 42, 76, IX / 6, 50, V / 46, 63, XI – d / 9, XI – e / 26, XI – g / 26, XI – h / 6, XIII / 168, XIV – b / 3, XV / 21, 23, 31, XVI – b / 17, XVI – d / 23, 26, XVI – f / 9, XVI – g / 17, XVI – h / 13, XVI – i / 27, XVI – ö / 14, 23, 33
- **âzâd :Azat, serbest**
IV / 63
- **azamat:Yiğit, delikanlı, sözünün eri kimse**
XVI – a / 28
- **‘azap:İşkence, keder**
VII – b / 2
- **azayt-:Azaltmak**
XIII / 182, XVI – n / 7
- **azıq:Yiyecek**
XVI – f / 4
- **‘aziz:Muhterem, sayın, sevgili**
V / 63, IX / 17, XII / 29, XIV – a / 10, 14, XVI – a / 11, XVI – d / 31, XVI – o / 31
- **‘azize:Muhterem, sayın, sevgili (kadın)**
XIV – a / 10
- **azsın- :Azımsanmak**
X / 28
- **azuw : Azı dişi**
IX / 15

- B -

- **ba: Soru edatı**
VI / 10, 12, XVI – b / 23
- **ba'zı :Birazı, kimi**
XV / 64
- **baba:Babanın babası**
VI / 15
- **bağalan-Kıymetlenmek, değeri artmak**
XIII / 96
- **bağçe: Bahçe**
XVI – l / 6
- **bağın- İtaat etmek**
II – b / 18, 55, 59
- **bağlan: 1- Erken doğmuş semiz kuzu 2-Saygı değer, ileri gelen insanlar**
II – a / 19, III – a / 27
- **baha: Paha, değer, kıymet**
IV / 48, XIV – a / 10, XVI – m / 17
- **bahâdır :Cesur, yiğit**
XII / 13
- **bal: Bal**
XI – e / 7
- **bala:Çocuk**
III – a / 7, VI / 4, VII – b / 5, 22, 27, VIII / 12, 27, XI – d / 8, XI – d / 28, XI – h / 13, 17, XIII / 18, 19, 21, 29, 31, 33, 35, 52, 54, 94, 114, 115, 127, 136, 139, 153, 159, 166, 180, 183, XVI – f / 26, XVI – g / 21, 23, 25, 31, XVI – ı / 7, XVI – j / 21
- **balıq: Balık**
IV / 15

- **bäli: Övgü sözü**
XVI – g / 22
- **bap:İlerideki vaziyet durum**
XVI – l / 5
- **bapda-Hazırlamak**
II – a / 12, XI – h / 9, XVI – l / 5
- **baq: 1-Bağ-bahçe 2-Baht**
X / 16
- **baq- 1- Hayvan gütmek 2-Terbiye etmek**
XI – c / 4, XI – f / 22, VI / 28
- **bar: Var**
II – a / 17, II – b / 64, III – a / 29, 32, III – b / 5, IV / 51, V / 57, VI / 46, IX / 8, X / 24, XI – c / 24, XI – f / 25, XI – g / 17, XI – h / 25, XIII / 2, 17, 124, 137, XIV – a / 12, 28, 38, XIV – c / 15, 17, XV / 3, 21, 22, 24, XVI-a/10, 16, 24, XVI-d/5, XVI-e/3, XVI-f/23, XVI-h/3, 8, XVI-ı/1, XVI-l/14, XVI-m/9, XVI-n/32
- **bar-Varmak**
V / 30, 49, VI / 14, 19, VII – a / 10, VIII / 22, XI – d / 5, XI – e / 20, XII / 20, XIII / 22, 44, 187, XIV-a/9, XV/5, 6, 48, 79, XVI-b/27, XVI-c/22, XVI-e/19, XVI-ı/9, XVI-l/13, XVI-o/18
- **barı: Hepsi, tamamı**
IV/16, XI-b/9, XI-c/24
- **barımta: Düşmanlık gayesiyle birbirinin malına el koyma.**
II-b/38, V/38, XIII/46
- **bäri: Hepsi, tamamı**
VI/8, 23, 33, 37, VII-b/26, IX/26, XI-e/31, XI-g/12, 32, XI-h/22, XII/14, 74, 77, XIV-c/20, XV/7, 48, 63, XVI-b/21, 31, XVI-c/24, XVI-l/21, 30
- **barlıq:Varlık**
VII-b/19, XVI-o/10

- **barmaq:Parmak**
XIII / 187, XVI – a / 9
- **bas :1-Baş 2-En büyük**
I / 1, II – b / 1, 36, 62, 77, V / 21, VI / 53, X / 19, XI – h / 12, XIII / 128, XIV – a / 14, 38, XV / 70, 72, 76, XVI – c / 7, XVI – g / 26, XVI – i / 29, XVI – m / 21, XVI – n / 18
- **bas- :1-Adımlamak 2-Bastırmak 3-Kitap vs. basmak**
II – b / 83, IV / 53, X / 9, XI – b / 4, XI – f / 5, XV / 72, XVI – j / 3
- **başçı: Önder, idareci**
II – b / 75, XI – a / 7, XVI – g / 6, XVI – h / 15
- **basda-:Başlamak**
V / 74, XI – b / 12, XVI – ı / 13
- **basdan: Baştan, başlangıçta**
XVI – b / 12
- **basdıq:Şef, idareci, amir**
XV / 2
- **bäseke:Yarış, rekabet**
III – a / 4
- **bäseñ :Yavaş**
II – a / 23
- **basıl-1-Basılmak 2-Dinmek, rahatlamak**
V / 70, XVI – m / 1, XVI – n / 2, 12
- **basmaxane :Matbaa**
IV / 53
- **başqa :Başka**
II – b / 12, 36, V / 22, XI – b / 7, XI – d / 11, 24, XI – g / 30, XIII / 135, XIV – b / 16, XIV – c / 14, XV / 8, 21, XVI – d / 26, XVI – k / 16, 25, XVI – 1 / 1
- **bat-: Batmak**
II – a / 32, VII – b / 4

- **batır :Bahadır**
II – b / 29, 30, XV / 4, 20, XVI – a / 23, XVI – i / 31
- **bawızdat-Boğazlatmak**
III – a / 27
- **baxl:Cimrilik**
XVI – g / 7
- **baxslaş-:Bahsetme, sözötmek**
XVI – b / 26
- **baxt :Baht, ikbal, talih, kader**
II – a / 12
- **bay : Zengin**
V / 3, VI / 46, VII – a / 12, X / 6, XI – b / 10, 17, XIII / 59, 89, 98, 107, 141, XVI – b / 18, 21, XVI – c / 15, 20, XVI – g / 1, 4, 26, 31
- **bay-: Zenginleşmek**
VI / 49, XVI / c / 18
- **bayağı:Eski, evvelki, belli**
IV / 44, XV / 58
- **bayan:Beyan**
IV / 4
- **bäybice:Erkeğin iki karısından ilki**
XIII / 93
- **bäyge:1-At yarışı 2-Yarısta verilen hediye**
II – a / 2, V / 15, IX / 4, X / 13, 19, XVI – d / 18
- **bayğus:Çaresiz, bahtsız, zavallı, fakir,şaşkın**
II – a / 4, XV / 16, 65
- **bayla-:1-Bağlamak 2-Neticeye varmak**
III – a / 13, XVI – m / 28, XVI – o / 29
- **baylan-:Bağlanmak**
XVI – e / 8
- **baylıq:1-Zenginlik 2-Baht, sağlık, sevinç**

III – a / 14, XVI – g / 3, XVI – j / 4

- **bayqa-:1-Dikkat etmek 2-Bakmak**

V / 2, VII – b / 12, XIV – a / 12, XVI – a / 20, 28, XVI – j / 31, XVI – n / 16, 25, 31, XVI – o / 8

- **bayqat- Dikkat ettirmek, takip ettirmek**

XVI – c / 29

- **bâzâr: Pazar**

II – a / 11, XVI – a / 5, XVI – l / 12, XVI – m / 9

- **be: Soru edatı**

XV / 37, XVI – f / 18, XVI – n / 14

- **beddu'â: Beddua**

XVI – l / 28

- **begirek:1-Daha sağlam 2-Bilhassa**

VIII / 4

- **bek :1-Bey 2-Çok 3-Sağlam**

III – a / 25, XVI – e / 17, XVI – f / 14

- **beker :Boş, karşılıksız, esassız, bedava**

I / 2, XI – h / 14, XIII / 92, XIV – b / 6, XV / 80, XVI – k / 6, 12, XVI – l / 19

- **beğin- :Dikkatli olmak, hazırlıklı olmak**

V / 44, XIV – b / 8

- **bekitil-: Kapatılmak, tasdik edilmek**

VIII / 46

- **bel: 1-Bel 2-Dağın sırtı**

VII / 40, XVI – m / 28, XVI – o / 29

- **belâ :musibet, gam, keder**

II – b / 28, V / 37

- **belgile-İşaret etmek, bellemek**

XVI – i / 10

- **belgü: iz, damga, belgi**
VI / 19
- **bende : Kul**
IV / 28, XI – a / 14, XI – f / 12, XVI – h / 26, XVI – i / 12, 13, 21, XVI – j / 15, XVI – o / 9
- **ber-:1-Vermek 2- Tezlik bildiren yardımcı eylem.**
II – a / 22, II – b / 64, III – a / 33, III – b / 12, IV / 34, V / 20, 24, 36, 69, VI / 54, VII – a / 12, 26, VIII / 28, 34, 44, IX / 27, 30, XI – e / 7, 9, 10, 12, 26, 28, XI – f / 11, 16, XI – h / 8, 7, XIII – 36, 40, 43, 54, 80, 144, 145, 149, 151, 156, 160, 172, 184, XIV – a / 11, XVI – a / 15, XVI – c / 11, XVI – d / 26, XVI – f / 4, XVI – g / 23, XVI – h / 18, XVI – i / 2, 14, 15, 16, XVI – i / 24, XVI – j / 8, XVI – k / 4, 17, 20, 22, 30, XVI – l / 19, XVI – m / 8, 12, 17, XVI – n / 4, 13, 17, XVI – o / 11, 15, XVI – ö / 17, 39
- **berdenke: Düşük kalibreli tüfek**
IV / 29
- **bereke:1-Bereket 2-Birlik**
II – b / 35, 44, XIII / 12, XVI – h / 20, XVI – i / 3, 25
- **bereket: Bereket**
XI – g / 31
- **berik:Sağlam**
XIV – b / 2, XVI – k / 22
- **beril- :Verilmek**
XI – h / 22, XIV – a / 3
- **berüwçi :Veren kişi**
III – a / 25
- **bes: Beş (sayı)**
VI / 53, VIII / 36, XIII / 29, 35, 39, 65, XVI – m / 2
- **besik: Beşik**
XIII / 18, 19

- **bet: 1-Yüz 2-Kötü**
VII – a / 15, XV / 11, 15, XVI – k / 28
- **betege: Ayrık otu**
VI / 40
- **beyne:Görünüş, belgi**
X / 53, XVI – j / 12, 26, XVI – l / 6
- **beynet : Azap, meşakkat, zorluk**
X / 51
- **bıtıra- :Dağılmak, her tarafa gitmek**
XI – b / 14
- **bîcâre:Çaresiz, zavallı**
V / 12, XV / 123, 14 – a / 13, XVI – i / 21
- **bil- 1-Bilmek 2-Anlamak**
II – b / 10, 60, IV / 24, 61, V / 38, 54, VII – a / 30, VII - b / 9, VIII / 9, 59, 61, 62, IX / 13, XI – e / 19, 20, 25, XI – f / 9, 13, 20, XI – g / 16, XIII / 48, 80, 130, 154, 170, XIV – b / 5, XIV – c / 20, XV / 70, XVI – a / 15, 18, 24, XVI – d / 23, 25, XVI – e / 6, 17, 24, XVI – f / 3, 14, 16, 18, 24, 28, 29, XVI – g / 15, 25, XVI – h / 8, 17, 23, 28, XVI – i / 4, XVI – j / 4, 6, XVI – j / 2, 30, XVI – l / 14, XVI – m / 20, 25, XVI – n / 14, 27, XVI – ö / 19, 23, 25, 26, 34,
- **bildir- : Bildirmek, haber vermek**
XVI – ö / 25
- **bilekdi :Bilekli, güçlü, kuvvetli**
XVI – l / 23
- **bilezik:Bilezik**
XIII / 80, 83
- **bilgensü-: Bilmişlik**
XI – h / 6
- **bilgiç:Bilgin**
VI / 30, XI – d / 6, 26, XVI – m / 11

- **bilgiz- :Bildirmek**
XI – g / 18, XVI – f / 10
- **bilim:Bilim, bilgi**
XVI – g / 18
- **bilimdi:Bilgili, ilimli**
XVI – l / 23
- **bilimsiz: Bilgisiz**
XVI – m / 19
- **bilin-: Bilinmek, anlaşılmak, görünmek**
III – b / 3
- **bilmegensü-:Bilmezlikten gelmek**
XVI – i / 6
- **bilmewçi:Bilmeyen kişi**
XI – c / 10
- **bir: 1-Bir (sayı) 2-Aynı, bir, eş**
II – a / 5, 13, II – b / 1, 8, 34, 37, 63, III – a / 2, 15, 24, III – b / 6, 14, V / 10, 15, 17, 52, 59, 70, VI / 1, 19, VII – a / 8, 11, 21, VII – b / 5, 24, VIII / 5, 14, 25, 36, 41, 46, IX / 11, 21, 31, X / 20, XI – e / 31, XI – f / 5, 6, 8, XI – g / 16, 17, XII / 10, 17, XIII / 4, 5, 24, 29, 37, 59, 68, 77, 80, 98, 103, 137, 145, XIV – a / 3, 16, 28, 32, 35, XIV – b / 10, XIV – c / 10, XV / 1, 19, 20, 24, 25, 41, XVI – b / 28, XVI – c / 6, 8, 12, 30, XVI – e / 1, 2, 7, 16, 30, 31, XVI – f / 1, 22, XVI – h / 1, 3, 17, XVI – ı / 5, 8, 10, 19, 22, 28, 31, XVI – j / 7, 12, 26, XVI – k / 15, 21, XVI – l / 8, 31, XVI – m / 8, XVI – n / 3, XVI – ö / 10
- **biraq: Fakat**
XIV – c / 17, XVI – e / 12, XVI – h / 30
- **birdi: birli**
XVI – l / 23
- **birew :1-Birisi 2-Yalnız, bir tane**

II – a / 14, II – b / 8, V / 5, 17, VII – a / 22, VIII / 55, XI – b / 12, XI – d / 27, XI – e / 28, XI – f / 13, XIII / 30, 65, 72, 93, 129, 141, 151, XIV – a / 35, XVI – a / 17, XVI – g / 11, XVI – h / 15, 16, 29, XVI – ı / 13, 27, XVI – k / 7, XVI – ö / 20,

- **birge : Beraber**

II – b / 17, V / 17, XIV – b / 16, XVI – c / 22,

- **biri :Herhangi birisi**

II – b / 8, 34, III – a / 29, IV / 59, V / 37, VIII / 30, XI – b / 13, XIII / 27, 79, 131, 133, 156, 186, XIV – b / 11, XIV – c / 10, 16, XVI – e / 7, XVI – f / 22, XVI – g / 11, 13, XVI – ı / 5, 8, 10, 19, 28, 31, XVI – o / 9

- **birli carım: Birli-ikili, birkaç tane**

XI – c / 12, XVI – b / 19

- **birlik: Birlik**

XI-e/1

- **bit:-1-Bitmek, tükenmek 2-Yetişmek, büyü-**

V/3, VII-a/5, VIII/21, XI-g/5, XVI-a/19, XVI-b/4, 17, XVI-g/5

- **bitir-: Bitirmek**

V/28, VIII/16, XV/175

- **bîxaber: Bilgisiz, habersiz**

XI-c/9, 21, XVI-j/17

- **bîxesab: Hesapsız, sayısız**

XVI-ö/22

- **biy: Sözü dinlenen, sorunları çözen kişi**

II-b/20, V/5, 6, XVI-b/28, 30, XVI-i/1

- **biyçara: Biçare, zavallı**

VIII/62

- **biye:Kısrak**

III-a/13

- **biyik : Yüksek, büyük**

VI/40, XVI-g/19, XVI-k/26, XVI-m/13

- **biyle:-Yönetmek**

II-b/19, 57, 65, VI/9, XI-a/4, XI-b/17

- **biylik:Hüküm, karar**

V/75

- **biz : Biz**

II-b/16, 25, 31, 61, 68, 73, 78, III-b/4, 7, IV/58, 61, V/18, 40, 43, VI/2, 36, 43, 50, VII-b/18, 29, VIII/3, XI-b/4, 8, XI-c/4, XI-d/8, 13, XI-f/1, 19, XI-g/34, XI-h/22, 26, XII/2, 4, 15, 24, 26, XIII/5, 106, 137, 163, 164, XV/50, 51, 52, 66, XVI-a/24, 25, XVI-c/25, XVI-e/18, 26, 28, XVI-f/22, 25, XVI-g/22, XVI-h/22, XVI-j/15, XVI-k/20, XVI-l/16, 18, 20

- **bol- : Olmak**

II-a/2, 23, 25, 27, II-b/14, 24, 25, 26, 28, 31, 49, 52, 64, 75, III-a/24, 26, 32, 34, III-b/9, 12, IV, IV/3, 10, 18, 22, 31, 35, 41, 63, V/3, 5, 6, 19, 24, 25, 27, 31, 40, 47, 55, 60, 66, 67, VI/14, 20, 32, 42, VII-a/14, 16, 18, 25, VII-b/5, 7, 16, 18, VIII-2, 5, 9, 13, 16, 19, 23, 25, 27, 37, 43, 47, 50, 52, 53, 59, IX/11, 20, 29, X/9, 11, XI-a/5, 7, 11, 13, XI-b/9, 11, 13, XI-c/9, 22, XI-d/7, 12, 17, 18, 20, 23, 24, XI-e/8, 9, 13, 14, 15, XI-f/13, 14, 15, 16, 19, 28, XI-g/7, 13, 14, 17, 32, 35, XI-h/10, 11, XII/6, 7, 8, 9, 10, 13, 22, 27, 28, XIII/4, 7, 9, 10, 12, 16, 20, 22, 25, 26, 28, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 40, 49, 71, 76, 78, 92, 103, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 117, 127, 130, 131, 143, 146, 150, 153, 154, 156, 160, 164, 171, 176, 179, 180, 187, XIV-a/1, 2, 4, 5, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 37, 38, 39, XIV-b/1, 4, 7, 13, 19, XIV-c/7, 13, XV/5, 11, 23, 37, 38, 39, 57, XVI-a/12, 14, 15, 27, XVI-b/2, 8, 9, 10, 12, 13, 17, 19, XVI -c /4, 11, 15, 17, 26, 27, XVI-d/1, 2, 3, 15, 19, 23, 28, XVI-e/11, 13, 15, 18, 30, XVI-f/9, 11, 27, 31, XVI-g/6, 7, 9, 12, 15, 29, XVI-h/13, 15, 17, 25, XVI-i/2, 3, 5, 6, 25, 27, 29, XVI-j/20, 24, XVI-k/11, 21, 27, 31,

XVI-l/3, 5, 15, 22, 25, 27, 31, XVI-m/7, 12, 13, 19, 20, 29, XVI-n/12, 15, 18, 20, 21, XVI-o/11, 12, 14, 22, 26, XVI-ö/1, 16, 20, 21, 28, 34, 37, 41, 47,

- **bomba: Bomba**
IV/29
- **boqta-: Küfür etmek, hakaret etmek**
XVI-n/17
- **borıç: Borç**
XIII/106
- **borsıq: Porsuk**
XV/47
- **bos: 1-İşin olmadığı vakit 2-Boş**
III-b/13, XVI-i/26
- **bosa-:1- Halsiz duruma gelmek 2- Çıkmak**
VII-b/23
- **bosat-Boşaltmak, salıvermek**
VII-b/4
- **bosdıq:Boşluk, saflık, gevşeklik**
VI/3
- **bosqa :Boşuna**
II-a/21, II-b/50, XVI-e/12, XVI-m/31
- **boy :1-Boy 2-Akarsuyun yola bakan kısmı**
II-a/9, 15, II-b/47, VII-a/29, IX/23, X/29, XI-h/10, XIV-b/8, XVI-c/5, XVI-g/19, XVI-k/5, 18, XVI-m/23, XVI-n/22
- **boyaw:1-Boyamak 2- Boya**
XI-g/9
- **boycetken:Yetişkin kız**
XIII/30, 33, 140
- **bozbala: Delikanlı**
III-a/3, 18, XI-g/1, XIV-a/1, XVI-b/20, XVI-h/14, XVI-l/9, 32, XVI-n/1

- **boztorğay:**Bir cins küçük kuş
XI-h/27
- **bögel-:** Gecikmek, yavaşlamak
XIII/152
- **böl-Bölmek**
VII-b/17
- **bölme:** Geniş alandan ayrılmış küçük yer
III-a/16
- **bravning:**Otomatik tabanca
IV/30
- **bu: Bu**
VII-a/16, 29, VII-b/19
- **buğu: Maral**
XV/47
- **bul : Bu**
II-a/11, II-b/11, 31, 44, 51, 68, 74, III-a/31, III-/7, IV/6, 31, 36, 39, V/11, 64, 73, VI/10, 51, VII-a/6, 30, VII-b/1, 12, 32, VIII/2, 50, X/25, XI-a/16, XI-e/32, XI-g/33, XII/2, 18, XIII/6, 14, 15, 67, 85, 100, 143, 182, XIV-a/31, 35, XV / 8, 25, 29, 30, 32, 33, 36, 65, 71, XVI-a / 1, 14, XVI-b / 15, XVI-c/16, XVI-e/3, XVI-g/14, XVI-h/2, 3, 21, XVI-j/14, XVI-l/12, 14, 32, XVI-m/1, 31, XVI-n/23, 31, XVI-o/2, 32, XVI-ö/3, 6
- **bulaq : 1-Pınar 2-Bilginin kaynağı 3-Bol**
II-b/22, VI/21, 39, XVI-b/4, XVI-e/20, XVI-ö/37
- **bulay: Böyle, bunun gibi**
XI-f/10, XIII/157, XVI-j/22
- **bulda-:** Kıymetini arttırmaya çalışmak
XI-d/26
- **buldan-:**Yapmak istememek, nazlanmak
XI-h/5, XVI-m/24

- **bulğaqa-**:Sallanmak, nazlanmak
XI-g/5
- **bulut:** Bulut
VI/47
- **burıl-** :Sapmak, dönmek
X/22
- **burın:** Evvelce, eskiden, önce
XI-h/28
- **burıñı:**Evvelki, önceki
VIII/43, XIII/138
- **burun:** evvelce, eskiden, önce
IV/20
- **burunğı :** Evvelki, önceki
II, II-b/28, III, IV/14
- **but:** But. Bacağın üst kısmı
XII/11, XVI-g/27
- **buwın-**:Kendi boğazını kendi sıkmak
XI-g/8
- **buyruq:**Emir
XVI-f/21
- **buyur-:** 1-Buyurmak 2-Nasip olmak
XVI-f/5
- **buz-:** Bozmak
VIII/63, XIII/158, XV/68, XVI-k/22
- **buzaw :**Buzağ, sığırın yavrusu
VII-b/28
- **buzıl-:** Bozulmak
XIII/8, 12, 144, XIV-a/17, XVI-f/26, XVI-ı/12
- **buzıwlıq:** Bozukluk, düzensizlik
XVI-ı/23

- **büğün: Bugün**
XVI-c/20
- **bügüngi :Bugünkü**
II, XVI-k/30
- **bülbül: Bülbül**
XVI-j/12, XVI-l/6
- **büldirgen:Çilek**
III-a/19
- **bür-: Büzmek, kıvırmak**
XVI-j/30
- **bürk- :Üfürerek su serpmek, üfürmek**
XVI-h/26
- **bütün: 1-Bütün 2-Sağlam**
XI-f/26
- **büytü-: Böyle yapmak, böyle demek**
XVI-ı/12

- C -

- **cabı:Beygirin iyi olmayan türü**
X/14, XI-h/11
- **cabıl- 1- Örtülmek 2-Bir şeyin sonlanması**
XVI-k/3, XVI-ö/38
- **çağala-:1-Akarsu kıyısı 2-Sahilde yürümek**
III-a/11
- **çağalas-:Bir şeyle uğraşmak, mücadele et-**
XVI-g/16, XVI-o/19
- **cahillik: Cahillik**
VI-d/2, XII/23,

- **cala :yalan, iftira**
VII-a/1,
- **calda-: Para karşılığı çalıştırmak**
VII-b/21
- **calğan: Yalan**
V/36, XVI-b/32
- **calğanlıq: Yalanlık**
XVI-h/6
- **calğaw: 1-Ekleme 2-Ek**
XVI-e/31
- **calğız: Yalnız**
IV/58, XVI-c/10
- **calın-:Rica etmek, yalvarmak**
VI-b/52, XI-a/14, XVI-ö/20
- **calıq-: Bıkmak, usanmak**
XVI-o/26
- **calmawız: 1-Obur 2-Masalda cadı kadın**
XI-f/3
- **calqaw- : Tembel**
VI/50
- **calqawlıq: Tembellik**
XI-d/2, XVI-g/30, XVI-l/16
- **calun: 1-Alev 2-İçteki kaygı, gam, keder**
XI-c/1
- **caman : Kötü, işe yaramaz**
II-a/27, III-b/12, V/42, VII-a/23, XIII/25, 115, 117, XIV-a/7, 11, XIV-b/5,
XV/54, XVI-d/28, XVI-J/27, XVI-o/13
- **camanda- : Kötülemek**
XVI-ı/31

- **camandıq: Kötülük, kötü uygunsuz hareket**
V/54, XVI-ı/15, XVI-i/16
- **camanlıq:Kötülük, kötü uygunsuz hareket**
XVI-d/10
- **can: 1-Can 2-Ruh 3-İnsan, adam 4-Yan**
II-a/25, 32, IV/39-50, V/22, 36, 65, IX/2, 17, XI-a/6, XI-c/22, XI-f/15, 18, 25, XI-h/2, 15, XII/4, XIII/15, 122, 123, 134, XIV-a/16, XIV-b/16, XIV-c/8, XV/4, 45, XVI-a/7, XVI-b/7, 9, XVI-e/10, XVI-h/27, 32, XVI-ı/21
- **can-: 1-Yanmak 2-Kaygı, hasret çekmek**
II-a/31, IV/34, VI/24, XI-f/26, XVI-ı/17,
- **caña : Yine**
II-a/19, XIII/18
- **cana:-Yan olarak, önünedoğru yaklaşmak**
XVI-e/1, XVI-l/2,
- **canas-: Yaklaşmak, yan yana gelmek**
XI-c/16, XII/3, XVI-b/20, XVI-o/7
- **cancal:Kavga, münakaşa**
V/39, XIII/13, 45, 171, 182, XV/57, 62
- **cancalsız: Kavgasız, münakaşasız**
XIII/189
- **canuwar: Canavar**
III-a/15
- **cäne:Yine**
II-b/14-26, IV/21, 33, 49, VIII/6, 27, XI-e/14, XI-g/29, XIII/17, 20, 30, 65, 94, 97, 116, 137, 138, 140, 145, XIV-b/17, XV/5
- **caq :1-Zaman, çağ 2-Taraf, yön 3-Çene**
XVI-ı/23, XVI-l/8
- **caq-: 1-Yakmak 2-Sürmek 3-Beğenilmek**
II-a/22, XI-h/2, XVI-h/25, XVI-i/9

- **caqın:1-Yakın, uzak değil 2-Akraba, tanıdık**
XIII/60, 109, 111, 129, XIV-d/9, XVI-ı/6
- **caqındas-: Yakınlaşmak**
XVI-e/27
- **caqındat-:Yakınlaştırmak**
XVI-k/18
- **caqınlıq: Yakınlık**
XIII/110
- **caqınsu-:Yakını gibi görmek**
XVI-n/13
- **caqsı: İyi, güzel**
V/67, VI/36, 44, XII/4, XIII/25, 82, 87, 115, 117, 186, XIV-a/1, XVI-b/4, 16, XVI-c/5, 15, XVI-d/2, 9, 15, XVI-g/1, 2, XVI-h/32, XVI-j/25, XVI-k/19, XVI-o/13, XVI-ö/31
- **caqsılıq: İyilik, güzellik**
XVI-ı/16
- **caqta-:Yardım etmek, beslemek, korumak**
XVI-j/11
- **car: Yar, sevgili dost**
II-b/74, IX-c/12, XIII/121, XIVa/2
- **cara-: Uygun gelmek, beğenilmek, işe yaramak**
I/4, II-b/12, VII-a/9, XI-d/24, XVI-e/10, XVI-g/30, XVI-l/4, XVI-ö/36
- **caraq:Silah, harp aleti**
XVI-l/22
- **caral- :Yaratılmak**
IV/27
- **caras-:1-Yakışmak, uygun gelmek2-Anlaşmak**
III-a/6, 12, V/48, XIV-b/11, XVI-o/25

- **carat-:1-Uygun görmek 2-Tatbik etmek 3-Yaratmak 4-Atı yarışa hazırlamak**
III-a/8, XI-a/14, XIII/122, XVI-j/13
- **cârdem :Yardım**
VII-a/12, 26, XI-f/16, XVI-o/4, XVI-ö/39
- **carıq: Çatlak, yarık**
IV/34, XI-e/16, XIV-a/30, XVI-c/24, XVI-o/6
- **carıs:1- Yarış 2-At yarışı**
III-a/7, XI-d/14, XVI-j/13
- **carıs-: Yarışa katılmak**
IX/4, XVI-l/21
- **carmas-: Yapışmak, tutmak, salmamak**
XVI-o/19
- **cas: 1-Yaş, göz yaşı 2-İnsan yaşı 3-Genç**
I/2, II-b/4, III-a/7, 33, VI/12, 20, VII-a/27, X/7, XI-a/1, XI-c/13, XI-d/20, XI-e/17, 18, XI-h/17, XIII/35, 38, 54, 114, 139, 147, 153, 159, 166, 169, 174, 180, 185, 191, XIV-a/24, XV/69, XVI-b/1, XVI-d/27, XVI-e/25, 27, XVI-j/17, XVI-l/1
- **casa-: 1-Yapmak 2- Yaşamak**
II-b/5, XIII/29, 39
- **casawçı:Yapan, imal eden**
III-a/15
- **casdıq:Gençlik.**
XVI-c/4
- **casır-: Gizlemek, örtmek**
XIII/81, XVI-n/8
- **casıt-: Utandırmak, cesaretini kırmak**
XIV-b/6, XVI-g/28
- **casqan-: Korkmak, cesaret edememek**
II-a/9

- **castıq: 1-Yastık 2- Gençlik**
XIV-c/1, XVI-o/25, XVI-ö/47
- **cat: 1- Yad 2- Hatır, hafıza**
V/54
- **cat-:1- Yatmak 2-Yardımcı eylem.**
I/4, II-a/4, 6, II-b/82, IV/58, V/12, 30, 70, VII-a/24, IX/23, XI-b/1, 3, XI-g/21, XI-h/15, XII/28, XIII/3, 9, 18, 19, 102, XV/36, XVI-a/22, XVI-b/4, XVI-d/29, XVI-e/20, 28, 32, XVI-h/7, XVI-ı/9, XVI-j/17, XVI-l/13, XVI-m/15
- **cataq : Yatak**
VI/42
- **catırqa-: Yadırğamak**
XII/3, XVI-d/16
- **caw :Düşman**
II-b/45, IV/32, IX/1, XI-e/8, XVI-k/31, XVI-n/24
- **caw- :Yağmak**
XVI-ö/9
- **cay: 1- Şimşek 2- Durum 3- Ev, mekân 4- Yay 5- Karşılıksız**
6- Resmi değil 7-Yavaş 8-Uygun 9-Hakkında 10-Kolay
IV/14, XI-c/8, XI-d/11, XI-e/30, XIII/130, XIV-a/12, XVI-g/19
- **cay-:1-Hayvan gütmek 2-Yaymak, sermek**
XVI-c/2, XVI-ö/21
- **cayıl-:1-Yayılmak 2-Hayvanların otlaması**
II-b/53
- **cayla-:1-Yayla 2-Yerleşmek 3-Faydalanmak**
III-a/9, XV/1, XVI-e/29
- **caylı-:1-Kolay, uygun 2-Bir şey hakkında**
II-b/21, VI/21
- **caz-: 1-Yazı yazmak 2-Yazı 3-İyileştirmek 4-Yaymak, genişletmek**
II-b/3, XII, IV/4, VII-b/8, XII, XVI-a/1, XVI-f/7, 22, XVI-h/31, XVI-l/1

- **cazıl:-1-İyileşmek 2-Yazılmak 3-Yayılmak**
VIII/49, XI-d/19, XVI-m/2
- **cazuwçı: Yazıcı, yazar**
XII/30
- **ce:- 1-Yemek 2-Sömürmek**
II-b/30, III-a/17, XI-d/8, XI-g/24, 29, XV/14, XVI-e/32, XVI-ı/29
- **cebirçilik :Eziyet etmek, horlamak**
II-b/48, III-b/10
- **cedîd: Yeni**
XI-d/20
- **cefâ: Cefa, sıkıntı, eziyet**
XVI-d/12
- **cehâlet: Cahillik**
IX/26, XII/18
- **cehd:Çalışma, çabalama**
VIII/41
- **cehidle:-Çabalamak, istemek, arzulamak**
II-a/26
- **cek: (cek kör-) 1-Değer vermemek 2-Kabul etmemek**
XVI-k/24
- **cek:-1-Atı çekmek 2-İşe koşmak**
IV/9
- **ceke-ceke: Ayrı ayrı**
XVI-a/19
- **cel: Yel, rüzgar**
XI-g/35
- **celik:- 1-Heveslenmek 2-Kudurmak**
V/7, XVI-l/3
- **cem: 1-Toplanmak, birleşmek 2-Yem**
II-b/43, XI-d/24, XI-g/28

- **cema'at: İnsan topluluğu**
III-A/20, VIII/26, XVI-k/17
- **cemal:Yüz güzelliği**
XIV-c/7
- **cemis:Yemiş**
IX/32, XI-b/18
- **ceñ- : 1-Yenmek 2-İdare etmek**
XV/31, XVI-h/6, XVI-ı/10, XVI-i/14, XVI-m/28
- **cenâze: İnsan ölüsü, cenaze**
VIII/11
- **ceñil: Kolay, hafif**
IV/48
- **ceñil- :Yenilmek**
XV/38, XVI-i/14
- **cennet: Cennet**
III-a/16, XVI-ö/21
- **cer :1-Yer, toprak 2-Yurt, mekân**
I/3, II-b/11, 21, 24, 58, III-a/16, III-b/6, IV/7, 13, 18, 25, V/69, VI, VI/6, 7, 13, 25, 27, 31, 35, 36, 41, 44, 48, 54, IX/28, XI-g / 25, 26, XI-h/3, 12, XV/21, 32, 51, XVI-c/1, 3, 24, XVI-d/17, XVI-f/30, XVI-g/14, 32, XVI-j/23, XVI-m/23, XVI-o/5, 18, XVI-ö/16
- **ces-: Birlikte yemek**
V/50
- **cesir: esir, tutsak**
XIII
- **cet-:1-Ulaşmak 2-Yaşını doldurmak 3-Kafi gelmek 4-Dağılmak 5-Yetmek.**
II-b/70, IV/5, 62, V/2, VI/34, XI-c/7, XI-d/16, XI-e/23, XI-g/36, XII/16, XIII/159, 167, 183, 185, XIV-a/7, XV/20, 26, XVI-b/27, XVI-d/8, XVI-h/29, 30, XVI-j/2, XVI-l/11

- **ceti: Yedi (sayı)**
VI/1
- **cetil-: İnkişaf etmek, gelişmek, büyümek**
XI-g/13
- **cetkiz-:1-Bir yerden başka bir yere götürmek, ulaştırmak 2-Bildirmek**
IV/6
- **cetkizçi: Bir yerden bir yere ulaştıran kişi**
IX/31
- **cetpis: Yetmiş (sayı)**
XIII/38
- **cezâlı: Cezası olan, cezalı**
XI-a/9
- **cezîre:Ada**
XV/36
- **cıbırıl-:Hareket etmek, kıpırdamak**
XV/48
- **cığıs:Dövüş, yıkmak**
XVI-i/9
- **cıl: Yıl, sene**
V/1, 52, VI/5, 7, VII-b/7, 17, 21, VIII/36, XIV-c/5, XVI-j/26
- **cıla-: Ağlamak**
XI-f/2XI-h/17, XIII/147, 174, XVI-e/26,
- **cılat-: Ağlatmak**
X/5
- **cılın: Yıllık vergi**
V/28
- **cılqı:Yılkı**
VI/46

- **cıq-:Yıkmak**
XVI-l/23
- **cıraq:Uzak, yakın değil**
XVI-e/28
- **cırt-: Yırtmak**
XI-g/25
- **cıy-:Toplamak, biriktirmek**
XV/63, XVI-g/9, XVI-j/22
- **cıyıl-: Bir yere toplanmak, birikmek**
XVI-m/10
- **cıyılıs: Toplantı**
XV/78
- **cıyırma: Yirmi (sayı)**
III-b/5, XIII/35, XVI-m/2
- **cıyırmançı : Yirminci**
II-b/4, XI-c/11
- **cıyna-: Toplamak**
XV/42, XVI-g/7
- **cıynalıs-:Toplantıya gelmek**
XV/58
- **cibek: İpek**
XVI-d/1
- **ciber-: Göndermek, yollamak**
IV/2, IX/16, 18, XI-d/32, XI-h/23, XIV-b/18, XVI-e/22, XVI-f/30, XVI-n/26, 28, XVI-o/2, 23
- **cigit: Yiğit, genç delikanlı**
II-a/18, 21, 25, X/1, XI-h/1, 9, XIV-a/2, XIV-b/9, XVI-b/5, XVI-d/1, 6, 12, XVI-e/25, XVI-i/23, XVI-j/9, XVI-k/1, XVI-l/25, XVI-n/32
- **cigitlik: 1-Yiğitlik 2-gençlik**
XIV-b/7, XIV-c/15

- **cihan : Dünya, cihan**
II-b/13, VII-a/27, XIV-a/23, XVI-c/2, XVI-ö/27
- **ciñiçe: İnce**
XVI-j/28
- **çoğalt-: Yok etmek, kaybetmek**
XVI-ı/19
- **col: 1-Âdet 2-Kez, defa 3- Durum 4-Emel**
II-b/33, 76, IV/5, V/19, 74, VIII/50, XI-c/19, 20, XIII/64, XIV-a/13, XVI-b/18, XVI-f/31
- **cola- :Yaklaşmak**
XI-h/15
- **colbars: Arslan**
XV/3, 54
- **comardlıq: Cömertlik**
XVI-g/6, XVI-ı/2
- **coqtıq:1-Yok 2-Kaybedilen mal, mülk 3-Fakir**
III-a/3, III-b/6, V/22, 30, VII-a/3, 16, 17, VII-b/1, 13, 17, X/16, XI-b/18, XI-c/7, 23, XI-d/1, 2, 7, 11, 13, 22, 31, XI-e/1, 8, XI-f/2, 23, 25, XI-g/11, 24, XIII/6, 42, 63, 101, 104, 148, 163, XV/30, 67, XVI-a/9, XVI-b/20, XVI-c/21, XVI-d/4, 12, 29, XVI-h/11, 29, XVI-ı/2, XVI-j/3, XVI-k/5, XVI-m/22, XVI-n/25, XVI-o/19, XVI-Ö/35
- **coqtıq: 1-Yokluk 2-Fakirlik**
XVI-o/10
- **cön:1-Yön 2-Vaziyet 3-Hakikat 4-Hususta**
II-a/23, XIII/28, 34, 41, 70, 114, 138, XVI-ı/32
- **cum- Yummak**
XVI-o/29
- **cumbağ: 1-Bilmece 2-Sırrı olan bir şey**
XV

- **cumis: İş**
VII-b/13, XI-f/1, XIII/42, 63, 67, 175, 189, XVI-k/2, XVI-m/27
- **cumsa-: 1-İş vermek, iş buyurmak 2-Sarfetmek 3-Yumuşamak**
II-b/47, V/67, VII-b/24, IX, XIV-a/27, XVI-h/28, XVI-o/21
- **cumsaq: Yumuşak**
XI-d/7
- **cumsawçı:İş buyuran, kullanan kişi**
XI-c/5
- **cumurtqala-: Yumurtlamak**
XI-h/27
- **curnal :Dergi**
IV/55
- **curt: Yurt, memleket, halk, millet**
II-b/42, III-a/21, III-b/4, IV/12, 22, V/54, VI/50, VII-a/6, XI-b/4, 7, XI-d/13, 29, XI-e/31, XI-f/1, XI-g/12, XIII/1, 12, XIV-a/21, XV/63, XVI-d/32, XVI-h/8, 18, XVI-l/18, 21, XVI-n/13, 19,
- **cut-:Yutmak, sindirmek**
XI-f/3, 7, XVI-e/23
- **cuta-:Afete uğramak, yokluğa uğramak**
XI-h/24
- **cuw-: Yıkamak, temizlemek**
VI/13
- **cuwan:Sağlam, güçlü, kalın**
XVI-h/9
- **cuwas: 1-Binmeye alıştırılmış uysal at 2-Akılı, uslu, mazlum**
XV/53
- **cüde-: Zayıflamak, üzölmek, halsizleşmek**
V/20, XVI-h/12

- **cüğensiz: 1-Binildiği zaman başına takılan nesnesi yok 2-Görgüsüz**
XVI-i/29
- **cüğün:-1-Namazda oturur gibi oturmak 2-Birisinin hakemliğine başvurmak**
VII-b/3
- **cük :1-Yük 2-Cihaz, alet 3-Mihnet**
X/10
- **cür:-1-Yürümek 2-Olmak 3-Kımıldamak**
II-a/8, 13, 16, 20, 21, 24, II-b/23, 35, 53, III-a/31, III-b/10, IV/15, 23, 25, VII-a/1, 29, VIII/50, 52, 54, IX, X/14, XI-c/22, XI-d/23, XI-f/14, 19, XIII/102, 111, 129, 134, XIV-a/29, XIV-b/14, 15, XIV-c/2, 12, XV/12, 51, XVI-a/19, XVI-c/5, 9, 14, 24, XVI-d/9, 24, XVI-e/6, 8, 27, XVI-g/32, XVI-i/24, XVI-i/6, 21, XVI-j/10, 11, 24, XVI-k/31, XVI-m/32, XVI-n/19, 23, XVI-o/31, XVI-ö/13, 15, 27, 28
- **cürek: 1-Yürek 2-Düşünce, ruh hali**
XI/1, XVI-e/31
- **cüreksin- :Korkmak, çekinmek**
II-a/15, XVI-o/30
- **cürgiz:-Yürütmek, yönetmek**
IV/9, XI-g/20, XVI-f/8,
- **cüris:Yürüyüş, hareket**
XVI-l/29
- **cüris-Yürümeye iştirak etmek**
XIII/46
- **cürüwçi: Yürüyen kişi**
III-a/7, 17
- **cüyrik:Hızlı koşan, hızlı giden**
II-a/2, III-a/8, XVI-l/3

- **cüz :1-Yüz 2-Bir şeyin yüz tarafı 3-Yüz (sayı) 4-Kazak soyunun adı**
II-b/17, VI/1, 5, XI-b/13, XIII/178, XVI-g/14, XVI-h/16, XVI-i/22
- **cüz-: 1-Yüzmek 2-Gemiyle dolaşmak**
IV/15
- **cüzli:1- Yüzlü (yüz kişilik) 2-Yüzü olan, utanması olan.**
XVI-k/27

- Ç -

- **çabaq:Küçük bir balık çeşidi**
XI-f/3
- **çabıs:1-Atın hızlı koşuşu 2-Hasat**
IX/20
- **çabuwçu :Atı hızla koşturan kimse**
III-a/24
- **çaçıl:-Saçılmak**
XVI-n/4
- **çala:Tam olmamış, yarım**
VIII/63
- **çalğın: Otu bol, yüksek çalılı yer**
II-b/22, III-a/13
- **çalqar:Büyük, geniş**
VI/21, 39
- **çalqay-:1-Geriye doğru yaslanmak 2-Kendini yüksek göstermeye çalışmak**
VII-a/14, XVI-d/29
- **çama:İnsan vücudundaki güç kuvvet**
II-a/3, III-b/14, VII-a/4, XIII/148, XVI-k/14, XVI-m/23
- **çamala:-Bir şey hakkında tahmin yürütmek**
II-b/6, XIII/113

- **çamalas-:Karşılıklı tahmin yürütmek**
XVI-g/18
- **çañ:Toz**
X/18
- **çap-:1-Biçmek, kesmek 2-Gaspetmek 3-Atla hızla koşmak, hamle yapmak**
II-a/2, IV/49, 50, IX/25, XI-g/29
- **çaq: 1-Çağ, devir, zaman 2-Tam, uygun**
II-a/11, III-b/4
- **çaq-:İçmek, emmek, sömürmek**
XI-a/11
- **çaqar:1-Çakal (hayvan) 2-Gözü açık**
XV/34
- **çaqıldas-:Yüksek sesle sert konuşmak**
XV/15
- **çaqır-: 1-Çağırarak 2-Davet etmek**
XV/45, 64
- **çaqırım: 1 km. lik mesafe**
II-b/21
- **çara: Çare**
XVI-f/23
- **çart: Şart, anlaşma**
VII-b/3
- **çaruwa:İş, meşguliyet**
XVI-i/26
- **çatırla-: 1-Çatırdamak 2-Çadırlamak**
XV/61
- **çaw-(çabuw) Bkz. çap-**
II-b/27, 29, III-a/24, XVI-m/15, XVI-n/21, XVI-o/28

- **çay: Çay**
XI-g/27
- **çayna-:Çiğnemek**
XVI-a/9
- **çeber: Usta, sanatkar**
XVI-h/24
- **çeçen:1-Hatip 2-Uygun, anlamlı**
IX/5
- **çegin-: Geriye doğru çekinmek**
XI-b/4
- **çek-: 1-Çekmek 2-Katlanmak**
XVI-d/12
- **çekirey-: Kendini beğenir şekilde durmak**
V/42
- **çen: Rütbe, makam, mevki**
II-b/70, XVI-l/32
- **çet: 1-Bir şeyin kenarı 2-Bir şeyin uzağı**
II-b/47, IV/7, VIII/23, XV/66, XVI-e/2, XVI-g/27
- **çetde-:1-Fazla kenar, uzak 2-Uzak durmak**
XV/12, XVI-d/10, XVI-k/14
- **çıbın: Sinek (çıbın can):Güçsüz**
XI-f/18, XVI-h/27
- **çıda-: Tahammül etmek, dayanmak**
XVI-e/14
- **çığar-: 1-Çıkarmak 2-Bir şey icat etmek**
IV/40, V/17, 35, VI/35, VIII/42, X/31, XI-a/10, XI-c/1, 14, XI-h/3, XII/5, XV/30, XVI-a/26, XVI-c/30, XVI-f/19, XVI-h/7, XVI-j/6, XVI-n/3
- **çığından-:Masrafa girmek, para sarfetmek**
V/25

- **çın: Doğru, gerçek, hakikat**
XVI-b/32, XVI-f/4, XVI-m/18
- **çincırlawlı: Zincirli, zincire bağlı**
XVI-a/21
- **çinçil: Gerçekçi, dürüst**
XVI-k/29
- **çıq-: 1-Çıkmak 2-Bir şeyin peyda olması**
II-a/30, II-b/19, 68, III-a/9, IV/21, 49, 53, V/1, 5, VI/33, VII-b/7, X/30, XI-b/12, XI-c/13, XI-e/8, 16, XI-f/13, XIII/2, 63, 166, 168, XIV-b/13, 19, XVI-b/1, 9, XVI-d/21, XVI-e/12, XVI-g/27, XVI-h/15, 16, XVI-i/13, XVI-j/8, 18, XVI-k/7, XVI-n/17
- **çırağ: Çırağ, kandil, ışık**
XVI-e/16, XVI-i/9
- **çikirey-:Kendini beğenir şekilde durmak**
XVI-k/1
- **çirkin: Çirkin**
XIV-a/11,
- **çiye:Kiraza benzeyen meyve, vişne**
III-a/19
- **çolaq:Çolak**
V/29
- **çoq : Yanan şeyin kıpkırmızı koru**
XI-f/26, 28
- **çoqın-:1-Puta tapmak 2-İslamdan çıkmak**
XVI-f/27
- **çortan: Bir balık çeşidi**
XI-f/3
- **çöl : Çöl**
VI/47

- **çölde-: Susamak**
XVI-ö/38
- **çöp: Çöp, ot**
IV/49, VI/37, XI-g/29
- **çuwla- Ağlamak, bağırarak**
XI-d/28, XV/60, XVI-k/12, XVI-m/22

- D -

- **da: de bağlacı**
II-a/6, II-b/63, III-a/31, IV/26, V/14, 28, 73, 74, VI/6, 14, 18, 20, 22, 24, 28, 30, VII-a/27, VII-b/8, 26, 28, 32, VIII/44, X/28, XI-d/21, XII/20, XIII, XIII/22, 108, 22, 126, 157, XIV-b/1, XIV-c/13, XV/11, 23, 54, 58, XVI-c/7, XVI-e/21, XVI-ı/6, 18, 30, 31, XVI-m/7, XVI-o/25
- **dâ'wâ: Dava, mesele**
XIII
- **dağı: da, de edatı**
IV/26, 28, 44, 61, V/43, VIII/52, XI-b/3, XI-f/7, XI-g/18, 25, XII/21, XIII/124, 170, XV/58, XVI-d/3, XVI-e/13, 19, XVI-h/5, XVI-ı/29, XVI-n/18, XVI-o/22
- **dal : (dal bol-) Ne yapacağını bilememek**
XIII/156,
- **däl : Tam, ta kendisi**
V/57, XV/52, XVI-i/20,
- **dala: Bozkır**
VI/43, VII-a/2, XI-c/3,
- **damıl: Durmak, nefes almak, dinlenmek**
VII-a/3
- **dañ: (dañ bol-) Başı şişmek, ağrımak**

XIV-a/14,

- **dânâ: Akıllı, düşünceli, dahi**
XIII/32
- **dändet- : Alıştırmak**
XI-a/10
- **däneme :Hiçbir şey, hiç**
XI-g/11, XVI-d/29, XVI-o/19
- **dânişmend : Bilgili**
III-a/32, IX/6, XVI-f/31, XVI-i/28
- **darıyğa: Pişmanlık, üzülme, özlem belirtisi**
XI-h/1, XIV-a/40,
- **daw : Dava, kavga**
VII-a/13, VIII/16, XIII/1, 11, 43, 163, 179
- **dawıs: Ses**
IX/28
- **dawlas-: Birbirine karşı mücadele etmek**
XVI-b/28, XVI-i/21,
- **dawsız: Tartışmasız**
XIII/16
- **däxidä : Daha da**
IV/17
- **day : Gibi benzer anlamında edat.**
II-b/28, 31, 50, IV/15, V/15, 20, VI/24, 47, 50, XIII/43, 53, XI-b/8, 12, 14, 18, XI-e/11, XIII/10, 12, XIV-a/1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28, 30, 32, 34, 36, 38, XVI-b/11, 14, 27, XVI-c/29, XVI-e/29, XVI-j/3, XVI-l/4, XVI-n/1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 18, 22, 24, 32, XVI-o/4, 26, XVI-ö/36, 45
- **dayım:Daim, her zaman**
VIII/34,

- **de:bkz. da**

II-a/12, 13, II-b/21, 67, III-b/4, V/9, VIII/37, XI-a/13, XI-d/28, XI-g/15, 32, XIII/94, 131, XIV-a/26, XIV-b/17, XV/59, 79, XVI-c/10, XVI-e/2, XVI-g/10, XVI-ı/16, XVI-i/14, XVI-l/20,

- **de-: Söylemek, demek**

II-a/17, 23, 26, II-b/8, 29, 57, 58, 60, 64, 79, III-a/10, IV/19, 41, V/5, 6, 8, 9, 10, 13, 14, 16, 17, 18, 31, 35, 44, 46, 66, VI/6, 49, VII-a/3, 13, 14, 15, 31, VII-b/10, 21, VIII/38, 43, 61, 63, IX/9, X/13, 21, 23, XI-b/5, XI-c/1, XI-d/20, 27, XI-e/8, 12, 27, 31, XI-f/9, 19, XI-g/7, 12, 19, 34, 36, XI-h/15, 19, XII/15, XIII/17, 53, 54, 56, 61, 67, 79, 81, 82, 84, 87, 90, 93, 98, 101, 103, 104, 106, 129, 130, 132, 142, 144, 146, 151, 171, 188, XIV-a/11, 17, 23, XIV-b/17, XIV-c/1, 2, 4, 6, 7, XV/19, 25, 26, 28, 39, 43, 55, 59, 66, 68, 77, XVI-a/27, XVI-b/18, 23, 32, XVI-c/32, XVI-d/25, XVI-e/10, 32, XVI-f/21, 26, 27, XVI-g/2, 5, 21, 25, XVI-h/9, 11, 31, 32, XVI-ı/12, 19, 21, 32, XVI-i/1, 2, 21, 28, XVI-j/29, XVI-k/13, 16, 23, 24, 32, XVI-l/15, 19, XVI-m/8, 12, 18, 20, 25, XVI-ö/5, 12, 20, 26, 28, 29, 43

- **defter: Defter**

II-b/2

- **degdar:Meşhur, belli, tanınmış**

XVI-i/3

- **delâlet:İz, işaret, alamet olma**

XVI-a/14, XVI-l/11

- **delil: Yol gösteren, şahit, belge**

XIII/68

- **derd:Dert**

IX/9, XI-d/3, XVI-d/31, 32, XVI-k/16

- **derece:Basamak, rütbe, kerte, miktar**

II-b/70, XIII/160, 168, XVI-n/6

- **derecele-:Derece vermek**
XIII/93, XVI-I/26
- **derman:İlaç, çare, kuvvet**
XI-d/3, XI-f/23
- **ders: Ders**
VII-b/28
- **dert :Dert**
XV/38
- **deryâ: Deniz, okyanus**
IV/13, XVI-c/11, XVI-ı/24, XVI-j/4
- **desyatıçniy:On köyün idarecisi**
II-b/66
- **desyatina:Haraç, kilise öşrü**
VI/53
- **dewâ:İlaç, çare, tedbir**
XVI-d/31
- **dewlet: 1-Devlet 2-Zenginlik 3-Sağlık**
XI-g/5, XII/10, XVI-b/17, XVI-c/16, 19, XVI-g/4
- **dey: Gibi benzer anlamında edat.**
II-b/41, 64, 70, 72, III-a/16, IV/13, 35, 43, 59, V/51, 69, 71, VI/20, XI-d/13, XI-e/31, XI-h/15, XIII/9, 77, XIV-a/35, XV/83, XVI-c/30, XVI-d/1, 2, 26, 28, 32, XVI-e/23, XVI-l/6, XVI-n/3
- **dîdâr:1-Yüz 2-Görüş kuvveti**
XII/2
- **dikar': Vahşi, yabani**
XI-d/12
- **din :Din**
I/3, II-a/26, II-b/14, 58, IV/63, VII-a/6, 14, VIII/1, 4, 51, 63, IX/32, XIII/161, XVI-f/2, XVI-l/13

- **domalan-:Yuvarlanmak**
XV/8
- **dorba:Torba**
XVI-ö/45
- **dos: Dost**
XIII/51, XVI-k/31, XVI-n/14
- **doscar:Ahbap, dost olan kimseler**
XVI-ö/41
- **dost :Dost**
II-b/52, XI-d/18, XV/5, 55, XVI-j/29, XVI-k/30, XVI-n/7, 11
- **dört: Dört (sayı)**
VII-b/7
- **dörtinçi: Dördüncü**
XIII/97
- **du'â :Allah'a yalvarma, niyaz**
IV/38, XI-h/4
- **dûçâr :Tutulmuş, yakalanmış**
XIV-a/2
- **duwlat. Mircakıp Duwlatulı(şair-yazar)**
XII/30, XVI-ö/4
- **duxovniy:Manevi**
VIII/3, 22,
- **dübir:Gürültü, ses**
IX/4, XVI-d/18
- **dükkân:Dükkân**
XVI-ö/11
- **düldül:Hz. Ali'nin atı. İyi koşan cins at**
XVI-j/14

- **dünya :Dünya, cihan**
II-b/39, IV/63, IX/32, XII/12, XIV-a/6, XIV-b/3, XIV-c/6, XV/28, XVI-c/21, 27, XVI-i/22, XVI-j/16, XVI-l/13
- **dünyalıq:Zenginlik, mülk**
XVI-f/16
- **düre:Kamçı cezası**
VII-b/6
- **dürmek:Önüne arkasına bakmadan bir şeye hücum eden topluluk**
VII-a/32,
- **dürüsdıq:Dürüstlük**
XIV-a/25
- **dürüst . Dürüst**
II-a/15, XI-d/21, XIII/134, 177, XIV-a/33, XVI-h/4, XVI-m/16
- **düşman:Düşman**
II-b/26, 52, IX/8, X/17, XI-d/23, XI-e/15, XV/38, 53, XVI-f/32, XVI-ı/5, 29, XVI-n/7, 12
- **düşmanlıq:Düşmanlık**
II-b/34,

- E -

- **ebced:Arap alfabesinin her harfi bir rakamı karşılayan düzeni**
VII-b/14
- **Ebulxayır :Kazaklar'ın bir İdarecisi**
II-b/56
- **eçki:Keçi**
VII-b/28
- **efdal: Ziyadeler, fazlalar**
XII/9

- **efendi: Buyruğu yürüyen, sözü geçen kimse**
XII/1, 27, XVI-o/1
- **eger: Eğer anlamında edat**
V/38, XI-b/12, XI-d/27, XI-f/13, XIV-a/3, 39, XVI-b/8, 13
- **egin:Ekin**
IV/51, VI/44, 49, XI-g/25, XVI-d/14, XVI-i/18
- **Eflatun: Eflatun. Meşhur Yunan filozofu**
XVI-ö/34,
- **eke: Sevgi ifadesi katan kelime**
III-a/4, XV/18, 37, XVI-b/30
- **ekew:İki ayrı, iki tane**
IV/47, XVI-a/17
- **eki :İki (sayı)**
- **II-b/43, VIII/29, 33, 36, IX/28, XIII/31, 109, XIV-a/39, XVI-c/13, XVI-ı/5, XVI-k/27,**
- **ekinçi:İkinci**
VII-a/19, IX/13, XIII/94, XVI-f/13
- **el : 1-Halk, millet, yurt 2-Vatan, memleket**
II-b/29, VI/42, XI-e/8, XI-g/2, XVI-ö/29
- **elbette: Elbette**
IV/24, 36, VII-b/26, VIII/18, XII/19, XIII/76, 116, XVI-a/15, XVI-f/19, XVI-h/20, XVI-k/16
- **elektriçeskiy:Elektrik**
IV/33
- **elif-bi :Alfabe**
VII-b/14
- **elir- :Kudurmak, delirmek**
V/5, VII-b/10
- **eliris:-Birlikte kudurmak, delirmek**
XVI-m/26

- **elirt- :Kudurtmak, övündürmek**
V/9
- **elsin-:Kendi halkı, yurdu gibi görmek**
III-b/4
- **elwan: çeşitli**
XIV-c/15
- **elxamdülillah: Allah’a çok şükür**
XI-d/10
- **em:Em, ilaç**
XIII/36
- **emçek: Meme**
XI-h/17
- **emir:Emir, buyruk**
IV/10, XV/44
- **eñ :Şarkı, saz, melodi**
II-b/65, VIII/23
- **en-:Girmek, yerleşmek**
XI-g/33, XIII/56, XVI-h/20, XVI-ı/8
- **endi:Şimdi**
I/4, II-b/40, 51, 82, IV/36, VII-a/25, XI-a/16, XII/28, XV/16, 40, XVI-a/24, XVI-h/20
- **ene: Anne**
XVI-n/17
- **epde-:Yavaş olarak, dikkatle**
VII-b/24
- **er: 1-er, yiğit, bahadır 2-Er, koca**
V/60, VI/38, XII/119, 159, XVI-d/12, 20
- **er-:Birinin yanında veya arkasında yürüme**
XI-e/12, 13, XVI-h/16, XVI-ı/14, XVI-n/27

- **eregis:İnatlaşmak, tartışmak**
XVI-m/22
- **erik: Erk, bir şeyi yapabilme gücü**
XIV-b/4, XVI-k/20
- **eriksiz: Erksiz, yapabilme gücü olmayan**
XIII/61
- **erin-:Erinmek**
XI-g/22
- **eriş-: Erişmek, ulaşmak**
IX/19
- **ersı: Yakışıksız, uygunsuz**
XVI-k/2
- **ersilik: Yakışıksızlık, yersizlik**
XVI-d/7
- **ert-: Beraber yanına alarak yürümek**
XVI-k/18
- **erte: Erken**
XI-g/21
- **erteñ :Yarın, gelecek gün**
XVI-c/20, XVI-k/29
- **erteñgi:Yarınki**
XI-g/23, XVI-l/15
- **es:Us, akıl**
V/47, XVI-m/6
- **eser :1- Eser 2-Etki, te'sir**
IV/36, IX/27, XVI-m/8
- **esik:eşik, kapı**
XII/18
- **est-:Dinlemek, bilmek**
V/59

- **estil:-Duyulmak**
IV/7, X/21
- **eşbir:Hiçbir**
XVI-ö/35
- **et:Et**
XV/14
- **et- :Etmek, yapmak**
II-b/61, 72, 80, 84, IV/1, 4, 61, VI/32, VII-b/3, VIII/10, 39, 41, 56, IX/6, 17, XI-a/14, XI-b/13, XI-c/6, XI-d/28XI-f/15, 17, 18, XI-h/2, XII/6, 12, 14, 25, XIV-a/30, XIV-c/2, 5, XV/9, 10, 18, 25, 43, 50, 75, XVI-a/7, 20, XVI-b/7, XVI-c/4, XVI-d/4, 20, 25, 30, XVI-i/25, XVI-j/25, XVI-k/2, 10, 22, 28, XVI-l/1, 18, XVI-ö/6, 22, 24
- **etek : 1-Etek 2-Dağın, yükseltinin yamacı**
XI-e/11
- **ewwel:Evvel, önce**
VI/25, IX/13, XIII/3, 9, 121, XVI-b/2, XVI-f/25
- **ewwelgi:Öncekinden, evvelkinden**
XIII/14
- **ewweli:Öncesi, öyle ise**
II-b/65, XVI-f/1
- **ezüw : Ağzın iki tarafı**
VII-b/5

- F -

- **fabrika: Fabrika**
IV/45,
- **fâideli: Faydalı, yararlı**
XI-b/12

- **fal'şî :Kalp, sahte, yapmacık**
XIV-b/19
- **fana: Himaye, boyunduruk**
VI/2
- **faqîr :Fakir**
II-b/30
- **farq:Fark**
XI-e/23, XVI-a/20, XVI-d/5, XVI-o/8
- **farz: Allah'ın emirleri**
VII-a/8, XVI-f/6
- **fâsîq:Fesat, kötülük eden**
IX/23, XIV-a/3, XVI-g/8, XVI-n/16, 27
- **fâş: Meydana çıkma, duyulma**
III-a/26
- **fayda :Fayda, yarar**
II-a/5, 22, II-b/32, 71, III-a/33, IV/46, 52, V/30, 57, VII-a/3, VIII/38, IX, X/3, XI-d/18, 22, 27, XI-e/21, XI-f/4, XI-g/16, 30, XII/25, XIV-c/17, XVI-a/4, 9, XVI-b/6, 16, XVI-c/14, XVI-d/4, 15, XVI-e/16, XVI-f/29, XVI-g/7, 28, XVI-h/19, XVI-j/3, XVI-k/3, 5, 17, XVI-m/22, XVI-n/4, 25, XVI-o/15, XVI-ö/5, 33
- **faydalan-:Faydalanmak, yararlanmak**
IV/13, XI-e/32
- **faydalı:Faydalı, yararlı**
XI-e/22, XI-f/5, XIV-b/25, XVI-c/9, XVI-f/14, XVI-ı/13
- **faydasız:Faydası olmayan, yararlı değil**
XI-b/18, XI-c/5, XVI-n/29, XVI-ö/35
- **fâzıl:Faziletli, erdemli, üstün**
VII-a/11
- **fedâ:Gözden çıkarma, uğruna verme**
II-a/25, IX/17, XI-f/18, XIV-c/8, XVI-a/7

- **fehim:**Anlama, anlayış
VI/10, X/23
- **fehimli:**Anlayışlı
XI-e/29, XVI-c/31
- **feraset:** Anlayışlılık
III-a/32, IX/5, X/24, XVI-a/16
- **ferman:** Buyruğuna göre, emre göre
XIII/10
- **fetwâ:**Şer'i hüküm ve kararlar
XI-g/20
- **fetwâlı:**Şer'i bakımdan karara bağlanmış
XIII/158, 164
- **fi'il:**İş, karar, amel
III-a/21, VII-a/23, XI-f/12, XIII/75, XV/54, XVI-ı/23, XVI-l/29, XVI-o/14
- **fikir:**Fikir, düşünce, idrak
IV/2, XVI-a/20
- **fil:** Fil (hayvan)
XV/5
- **fitne:**Fesat, ara bozma, karışıklık çıkarma
II-b/33, V/58, XIII/2, 7, XVI-ı/17
- **form:**Şekil, form
VIII/46
- **formınça:**Şekle göre, forma uygun
III-a/6, XVI-m/17
- **fûlan :**Filan
VII-b/21
- **fûlança:**Filanca
V/13, 31, XIV-a/17, XVI-e/10, XVI-m/25

- G -

- **gaples-**:Karşılıklı konuşmak, söyleşmek
IV/12
- **gazet:**Gazete
IV/55, XVI-e/21, XVI-f/20
- **gene:** Yine
VII-b/24
- **gewher:**1-Elmas 2-Değerli taş
XVI-g/28
- **gramofon:** Gramofon
IV/37
- **gül :** Gül
XIV-c/1, XVI-j/16
- **günah:**Allah'ın emirlerine aykırı iş
XV/39
- **günahkâr :**Günah işleyen, günahlı
XIII/71, 92
- **güwahlıq:** Şahitlik, tanıklık
XIII/172

- Ğ -

- **ğâfil:**Gaflette bulunan, ihmal eden
XI-c/9, XIII/112
- **ğâfildik:**Gafillik
XVI-k/12
- **ğâflet:**Dalgınlık, dikkatsizlik, ihmal
II-b/83, XII/16

- **ğâlib:Üstün gelen, yenen**
XVI-o/12
- **ğam:Tasa, kaygı, keder, dert**
II-b/78, X/20, XII/23, XIII/28
- **ğamxor:Gam yiyen, kederlenen, tasalanan**
XI-e/7
- **ğana : da, de, sadece anlamında edat**
- **XV/33**
- **ğarıq:Boğma, boğulma**
XI-d/10
- **ğarib: 1-Kimsesiz, zavallı 2-tuhaf, şaşılacak**
XIV-a/15, XVI-c/20
- **ğawğa:Kavga, döğüş, harp, savaş**
XV/74
- **ğayıp: Kayıp**
XVI-c/4
- **ğayret: Çalışma, çabalama**
II-b/47, X/11, XI-h/3, XV/4, XVI-b/11, XVI-g/18, XVI-n/22
- **ğayretli:Gayretli**
XV/34
- **ğayrı:Ayrı, başka, özge**
XI-d/14, XVI-m/20
- **ğıl- Kılmak**
VII-a/20
- **ğoy :Bile, ise, bırak gibi anlamlarda kullanılan edat**
II-a/20, III-b/1, VI/16, 22, 40, 42, 51, XI-a/5, 8, XI-b/2, XI-e/1, 2, 4, 25, 26, 28, XI-f/29, XI-g/34, XI-h/16, XII/16, XIII/121, 122, 124, XIV-a/23, 29, XIV-c/1, 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20

- H -

- **häch:Hiç**
XIV-c/16, XVI-d/16, XVI-ı/22, 26, XVI-o/14, 32
- **hächbir:Hiçbir**
XII/25
- **hächkim:Kiç kimse**
XI-e/19, XI-h/20, XVI-ı/32, XVI-o/30,
- **häm :Hem**
II-a/30, II-b/58, IV/51, VIII/4, 6, 35, 40, 51, XV/34, XVI-f/19, XVI-ö/3
- **hämmä:Hep**
II-b/67, IV/31, V/16, 24, VI/6, VIII/24, 45, XIII/78, 181, XVI-a/18, XVI-f/20, XVI-h/21, XVI-n/31
- **här :Her**
II-b/7, 14, 50, III-a/34, IV/55, VIII/5, 25, 34, XI-b/3, XI-d/8, XI-e/10, 23, XI-f/9, 11, XI-g/3, XI-h/18, XII/22, XIII/26, 58, 79, 85, XV/1, 6, 19, XVI-a/4, 26, XVI-b/10, XVI-c/3, XVI-d/8, XVI-e/22, XVI-f/21, XVI-g/16, 32, XVI-h/17, XVI-i/4, XVI-l/5, 17, XVI-m/17, 29, XVI-n/5, XVI-o/23, XVI-ö/12, 29, 44
- **harab :Harap, yıkık, viran**
I/3
- **härbir :Her bir**
XIII/70, XVI-j/18
- **härkim:Herkim, herkes**
XI-b/9, XVI-l/28
- **hawa:Hava**
XI-c/19
- **heç:Hiç**
IV/59, VI/19

- **heçnärse. Hiçbir şey**
XI-d/30
- **helâk:Mahvolma, ölme, çok yorulma**
V/45
- **hemen:Hemen, derhal, o anda**
III-b/10
- **hezil:Şaka**
XIV-b/11
- **hiç :Hiç**
II-b/18, 72
- **himmet:Gayret, emek, çalışma, çabalama**
II-a/17, II-b/84, XI-d/2, XI-f/15, XII/10
- **himmetsiz: Gayretsiz**
XVI-b/21
- **husus:Başkaca, ayrıca**
II-b/3
- **hüner:Marifet, ustalık, hüner**
II-a/18, 24, IV, IV/1, 11, 28, 44, 54, 57, IX, IX/24, XI-c/13, XI-d/14, XI-g/1, XI-h/1, 5, 10, 13, XIV-c/20, XV/25, XVI-a/5, XVI-b/1, 14, XVI-c/15, XVI-d/25, XVI-e/28, XVI-g/18, XVI-h/1, XVI-j/19, XVI-l/9, 21, 24, XVI-m/29, XVI-n/9, XVI-o/21, XVI-ö/13, 43
- **hünerli:Hünerli, marifetli**
IV/64, VII-b/18, 31, XI-b/6, XI-e/15, XIV-b/2, XV/24
- **hünerpaz:Hünerli**
XI-b/10, XI-f/17, XVI-b/20, XVI-c/1, 21, XVI-m/10
- **hünersiz :marifetsiz, hünersiz**
VI/3

- I -

- **ılâyıq:**Layık, uygun
V/13
- **ıñğaylı:**Elverişli, uygun
X/12
- **ıntımaq:**Birlik, cemiyetçilik
V/14
- **ırcaqda-:** Dişlerini göstererek sırtmak
XI-g/6
- **ırğaqda-:** O yana bu yana sallanmak
XI-g/8
- **ıstıq:**Sıcak
III-a/10, XVI-ö/38
- **ıstıqdıq:**sıcaklık
XIII/178
- **ıynan-:**İnanmak, güvenmek
IV/22

- i -

- **i'ânet:** Yardım
XVI-b/22
- **'ibâdet:**Allah'ın emirlerini yerine getirme
VII – a / 4
- **ibn :**Oğul
XII/30
- **'ibret:**Kötü bir olaydan alınan ders
II – b / 2, XVI – d / 9, XVI – i / 24, XVI – l / 1, 17

- **ictihâd:1-Gücü kuvveti yettiğince çalışm 2-Bir kişinin bir konudaki görüşü**
XVI-d/30, XVI-ö/24
- **iç: 1- İç, iç taraf 2-İnsanın karnı**
II-b/3, 19, 41, 76, III-a/26, IV/35, VI/24, XI-c/1, XI-f/26, XI-g/11, XIV-a/16, 32, XIV-b/19, XIV-c/7, XV/82, XVI-a/21, XVI-g/1, XVI-h/7, XVI-k/31, XVI-n/9
- **iç- İçmek, yudumlamak**
III-a/17, 28, V/71, XI-g/24, XVI-ö/36
- **idâre: İdare, yönetim**
III-b/8
- **îlâhî:Allah, Rab**
XVI-d/20
- **iles-:Birisinin peşine takılmak**
X/18
- **ilgeri:İleri**
III-a/5, IV/62, XV/72
- **‘ilim:Okuyarak öğrenilen bilgi, ilim**
II – b / 46, IV / 3, 61, VII – a / 27, VII – b / 25, IX – b / 10, XI – c / 17, XI – e / 3, XI – g / 1, 14, XI – h / 13, XVI – a / 5, 7, XVI – b / 3, 6, XVI – e / 3, 20, XVI – f / 11, XVI – g / 10, XVI – l / 12, XVI – o / 16, XVI – ö / 23, 33, 35
- **iltifat: İltifat, dikkat, hatır sorma**
VI/52, XI-e/6, XVI-ı/28
- **iltifatsız:İltifatsız**
XVI-m/31
- **imam :Namazda kendisine uylan kimse**
VII-a/11
- **îmân: İnanma, inanç**
XVI-ö/21

- **imtixan:Deneme, sına**
XVI-m/14
- **imtixanlı:Denenmiş, sınanmış**
VIII/8
- **inâbet:Namus, terbiye, saygınlık**
III-a/26
- **inâbetli:Namuslu, terbiyeli, saygınlıklı**
XVI-l/25
- **ini:Kardeş**
V/61, XVI-a/3, XVI-c/26
- **insâniyyet:İnsanlık, insana yakışır hal**
XI-b/15
- **insanlîq:İnsana yakışır hal, vicdanlılık**
XVI-k/2
- **inşaallah:Allah nasip ederse**
IX/27
- **intelligent:Aydın, entelektüel**
II-b/77
- **irilik:Büüklük, irilik**
XVI-n/25
- **is: İş, çalışma, hizmet**
II-b/5, III-a/34, IV/20, 22, V/36, 44, 57, VI/10, VII-a/5, VII-b/24, VIII/10, 15, 17, 21, 24, 50, IX/11, XI-b/12, XI-c/9, XI-d/31, XI-e/16, XI-f/5, 9, XII/22, XIII/48, 62, 112, 162, XIV-a/25, 30, XVI-a/4, 9, 19, XVI-b/25, XVI-d/8, XVI-e/10, 22, XVI-f/5, 28, XVI-h/20, XVI-l/13, XVI-i/15, XVI-k/13, 14, 21, 23, XVI-m/17, 21, 24, 28, 29, XVI-ö/12
- **isde- :Yapmak, çalışmak, hizmet etmek**
II-b/32, IV/59, XVI-m/21
- **isim: İsim, ad**
IV/19, VIII/12, XV/28,

- **İslâm:1-Müslimanlık 2-Bu dine tabi kişi**
VII-a/20, XVI-f/3
- **israf :Müsriflik**
XVI-k/5
- **iste-:Yapmak, çalışmak, hizmet etmek**
X/31, XVI-c/25
- **istewçi:Yapan. çalışan, hizmet eden kişi**
VII-b/20
- **ittifaq:Birleşme, uyuşma, sözleşme**
XI-b/13, XI-d/31, XVI-a/18
- **ittifaqlı:Üzerinde anlaşılmış konu**
XV/24
- **ixlas:Halis, temiz, samimi duygu**
VII-a/19, XVI-g/32
- **ixsan:1-İyilik etme 2-Bağış, bağışlama**
XVI-b/22
- **ixtimal : 1-Mümkünlük 2-Belki**
XVI-f/26
- **ixtiyar: Seçme, seçilme, katlanma**
XI-f/11
- **ixtiyarsız:Seçme hakkı olmadan**
XIII/47, 100
- **iylan-:İnanmak, güvenmek**
XI-h/20
- **iyşara :İşaret**
XVI-c/31
- **iyt: İt, köpek**
XVI-ı/9, XVI-k/32
- **iz :İz, işaret**
XIII/138

- **izde- :izlemek, aramak**
VII-b/29, XI-c/13, XIV-c/8, XVI-g/2, XVI-ö/16
- **izgi:Hürmetli, saygılı**
XI-h/4
- **izgilik:İyilik, samimiyet, saygı değerlik**
XVI-o/12
- **izle-:bkz. izde-**
VII-a/27
- **izlen-:izlemek, tetkik etmek, gayret etmek**
XI-h/18

- J -

- **jurnal:dergi, haber**
XVI-e/21

- K -

- **kâmil:Bütün, tam, noksansız**
III-a/30, X/1, XVI-f/3, XVI-ö/21
- **kandidat:Seçilmiş, aday**
VIII/6, 35
- **kâri:Yaşlı**
XVI-n/2
- **keç:1-Gece 2-Geç**
XI-g/21, XVI-f/29
- **keççe: Cahil**
XVI-a/15
- **kedey : Fakir**
V/29, XI-g/13, 14, 17, 19, XIII/143, 145, XVI-b/18. XVI-c/17, XVI-g/2

- **kedeylik:Fakirlik**
XVI-c/21
- **kefil : 1-Kefil 2-Delil**
II-a/27
- **kek:İntikam, düşmanlık**
XVI-ı/30
- **kekirey-: Kendini beğenmek**
V/41
- **kel-: 1-Gelmek 2- Yaşı, vakti gelmek**
III-b/14, IV/33, 48, V/15, 70, VI/47, 49, VII-a/24, 32, VII-b/29, 32, VIII/45, X/12, 15, 25, XI-f/23, XI-h/18, XII/14, XIII/3, 9, 38, 50, 151, 183, 185, XIV-a/1, 25, XV/15, 70, 75, 81, XVI-e/10, XVI-f/11, XVI-ı/20, XVI-j/32, XVI-k/14, 15, XVI-m/2, 10, 23, 24, XVI-n/10, 30, XVI-o/21, XVI-ö/5
- **kelin:Gelin**
III-a/23, XVI-c/29
- **kelinçek: Yeni gelin**
III-a/20
- **keltir- :Getirmek**
II-b/48
- **kelûwçi:Gelen kişi**
III-a/28, XVI-b/30
- **kem : 1-Eksik, az 2-Kötü 3-Sakat, arızalı**
II-a/7, II-b/8, XIII/26, 72, XVI-e/13, XVI-k/25
- **kemâl:Olgunluk, yetkinlik, eksiksizlik**
XV/19
- **kemâlât:İnsanın bilgi ve ahlak olgunluğu**
XIII/167, XVI-l/11
- **kemçilik: 1-Eksiklik 2-Yoksulluk, gariplik**
III-b/1, XVI-l/1

- **keme:Gemi**
XVI-d/21
- **keñ :Geniş**
II-b/39, 53, XIV-a/6, XVI-h/9, XVI-i/22
- **kence:1-Çocukların küçüğü 2-Geç kalmak**
XVI-f/29
- **keñçilik:1-Rahatlık, bolluk 2-Serbestlik**
III-b/2
- **keñes:Meclis, sahbet, meşveret, akıl**
II-b/1, XVI-m/10
- **keñey:-Büyümek, genişlemek, çoğalmak**
III-a/21
- **ker-: Germek**
XIV-b/12
- **kerek: Gerek, Lüzum**
IV/40, VIII/1, XI-e/3, XI-f/12, XV/67, XVI-h/1, XVI-k/13, XVI-m/29
- **kerek-: Gerekir, gerekli**
IV/32
- **kereksiz: Gereksiz, lüzumsuz**
II-b/72, XVI-b/26, XVI-k/6
- **keri: Geri, arka taraf**
XVI-o/3
- **keril-: 1-Gerinmek 2- Uzanmak**
XI-g/10
- **kerile-: Geriledi**
XI-g/21
- **kerîm:1-Kerem sahibi, cömert 2-Ulu, büyük**
IX/30
- **keris:Kavga, anlaşmazlık**
V/39

- **kerme:1-Germe 2-Zorluk, eziyet 3-Atın bağlanması için çekilen ip**
XVI-l/4
- **kes-: 1-Kesmek 2-Durdurmak**
II-a/17, VI/13, XVI-m/8
- **kesib: Kazanma, meslek, kazanç**
XI-g/22, XVI-ı/25
- **ket-: 1-Gitmek 2-Ölmek**
I/3, II-b/33, 37, 41, 69, 81, 83, IV/10, 64, V/19, 33, 34, 36, 40, 47, 52, 53, 54, 56, 72, VI/8, 22, 36, 40, 41, 49, VIII/32, IX/7, XI-a/1, 2, 4, 6, 8, 16, XI-b/2, 3, 9, 14, XI-d/15, XI-g/35, XIII/41, XIV-a/9, XIV-c/9, XV/31, XVI-c/6, 12, 18, XVI-d/24, XVI-e/30, XVI-f/27, XVI-g/29, XVI-ı/3, XVI-i/29, XVI-j/28, XVI-k/1, 32, XVI-l/12, XVI-n/17, XVI-o/3, 13
- **ketüwçi: Giden kişi**
III-a/5, 19, XI-f/22
- **kewde:1-Gövde 2-Arzu, fikir 3-Gururlu**
XVI-h/25, XVI-l/19
- **keybir: Başka, öteki**
V/6, VII-b/9, VIII/62, XIV-a/9, XVI-i/17
- **keyin: Sonra**
IV/60, XIII/45, XVI-b/23
- **keyingi: Sonraki, arkadaki**
XIII/139
- **kez : Vakit, zaman**
II-b/25, VII-a/27, 32, IX/17, X/25, XI-h/3, XVI-d/17, XVI-j/32, XVI-k/19, XVI-o/21
- **kez-: Gezmek**
IV/18, XI-g/2, XVI-d/17, XVI-ö/27
- **kezekdi : Sıradaki, nöbetteki**
IX/16

- **kibik: Gibi**
XI-h/24
- **kim: Kim**
III-b/4, VI/4, VII-b/11, VIII/37, 50, X/22, XI-a/9, XI-c/2, XI-d/8, XI-e/22, XI-f/11, XII/18, XIV-a/36, XV/70, XVI-a/26, XVI-e/31, XVI-g/1, XVI-h/22, XVI-i/4, 24, XVI-n/5, XVI-ö/34
- **kinä: Ayıp, suç, kusur**
XI-d/29
- **kindik: Göbek bağı**
VI/13
- **kir: Kir, temiz olmayan**
VI/14
- **kir-: Girmek, dahil olmak**
II-b/73, III-a/16, VI/2, 25, VIII/22, XI-g/15, XIII/132, XVI-f/12, XVI-j/5,
- **kirgizskiy: Kırgız**
II-b/77
- **kiris-: Bir şeye girişmek, iştirak etmek**
XIII/45
- **kirispekçi: Girişimci, girişken**
XVI-k/21
- **kisi: 1-Kişi, adam, insan**
II-b/29, V/60, 71, VI/53, XIV-a/37, XVI-b/17, 28, XVI-c/28, XVI-e/23, XVI-h/4, XVI-k/23
- **kitâb: Kitap**
IV/53, XVI-e/5, XVI-f/20
- **kiy-: Giymek**
VII-a/7
- **kiyik: Geyik**
XV/46

- **kiyim: Giyim**
VII-a/7, XI-g/27
- **knicke: Kitap**
XVI-m/1
- **köbey-: Çoğalmak, bollaşmak**
V/58
- **köbeyi: Çoğunluğu**
VII-b/12
- **köbeyt-: 1-Çoğalamk 2-Sayısını arttırmak**
XII/7, XVI-n/7
- **köbi : Çoğu**
II-b/15, IV/40, VII-a/6, 23, VIII/58, 60, XIII/15, 42, 47, XIV-a/26, XV/62, XVI-e/13, XVI-h/14, XVI-n/19, 23,
- **köç-: 1-Göç etmek 2-Ayak basmak**
II-b/16, 21, III-a/2, VI/47
- **köçbaşçı: Göç kfilesinin başındaki kişi**
III-a/5, XI-c/3
- **kök :1-Gök 2-Yeşiklik 3-Mavi (renk)**
II-b/22, XVI-d/18
- **kökoray : Yeşillik, yeşil saha**
III-a/13
- **köl : 1-Göl 2-Uçsuz bucaksız, bol**
III-a/11, V/69, VI/20, 21, 39,
- **köldeneñ: Aksilik, engel**
II-b/26, XIV-a/19, XVI-ı/11
- **kölik: Vasıta, binilecek at, araba vs.**
IV/11
- **kömek :Yardım**
XI-f/16, XVI-ı/14, XVI-k/14

- **kön-: Kabul etmek, yapmaya razı olmak**
III-b/12, XI-e/6, 10, XI-h/20, XIII/158, XV/59, XVI-h/2, XVI-i/30
- **könil: 1-Gönül 2-Fikir, ideal**
V/20, IX/14, XI-c/14, XI-h/7, XIII/50, 84, 88, 109, 110, 113, XIV-a/4, 30, XVI-a/3, XVI-f/23, XVI-h/12, 24, XVI-i/30, XVI-j/30, XVI-n/1, 20, XVI-o/18, XVI-ö/8
- **köp :1-Çok, fazla, bol 2-Devamlı**
II-b/5, 69, IV/45, 50, 52, V/43, 46, VII-a/17, XI-d/2, XI-e/5, 13, 14, 15, 25, 26, XI-f/1, XI-h/21, XII/5, XIII/1, 40, 69, 73, 89, 179, XIV-a/7, 35, XIV-c/11, XV/31, XVI-a/23, XVI-b/13, XVI-c/30, XVI-d/5, 15, 23, 25, 26, XVI-e/9, XVI-f/29, XVI-g/17, XVI-h/1, 2, XVI-i/32, XVI-n/3, XVI-ö/33, 34
- **köpde-: Bollaşmak, çoğalmak**
XVI-k/4
- **kör- :1-Görmek 2-Bilmek 3-Karşılaşmak**
II-a/10, 31, II-b/5, 7, 24, 40, 42, III-b/10, 11, IV/20, 23, 39, 40, V/43, 59, VI/51, VIII/20, 51, X/17, 27, XI-a/9, XI-d/5, XI-e/5, 9, 25, XI-f/2, XI-h/16, 28, XII/2, XIII/15, 53, 60, 77, 79, 82, 87, 133, 150, 157, 162, 186, XIV-b/10, 18, XIV-c/11, 18, XV/13, 37, 79, 82, 84, XVI-a/22, XVI-b/27, 28, 31, XVI-c/3, XVI-d/5, 10, 26, XVI-e/16, XVI-f/18, 24, XVI-g/11, XVI-h/12, 28, XVI-ı/1, XVI-i/8, XVI-k/24, 26, 27, 28, XVI-m/16, XVI-n/15, 28, XVI-ö/18, 29, 42
- **körin-: Görünmek**
VI/3, XI-g/31, XIV-a/1, 18, 26, XVI-c/28, XVI-n/15,
- **körinüwçi: Görünen, bilinen, tanınan kişi**
III-a/14
- **körmegensü-:Görmemiş gibi yapmak**
XI-d/30
- **körset-: 1-Göstermek**
II-a/3, 9, II-b/76, IV/42, VII-a/22, IX/23, X/11, XIII/83, XV/52, XVI-b/11, XVI-m/23, XVI-ö/33

- **kösemlık: Önderlik, liderlik**
XVI-n/9
- **köşe: Köşe**
VI/16, XVI-e/8
- **köter-:1-kaldırmak 2-Methetmek**
I/1, XI-h/12, XVI-e/5, XVI-m/6, XVI-ö/8
- **köteril- : 1-Yükselmek 2-Gelişmek**
XIV-a/4
- **köteriñki:1-Büyümek 2-Gönül hoşluğu**
II-a/11
- **köz : Göz**
I/1, II-a/10, IV/23, 56, V/59, VI/12, 20, VII-a/25, IX/1, X/2, 7, XI-a/1, XI-b/1, XI-c/7, 23, XI-d/16, XI-e/17, 23, XIII/147, 162, 174, 191, XIV-a/24, XIV-b/14, 18, XIV-c/13, XV/69, XVI-a/3, XVI-b/4, 31, XVI-c/3, XVI-d/8, XVI-e/22, 25, XVI-f/23, XVI-g/10, XVI-h/3, 24, XVI-ı/5, XVI-j/7, XVI-n/26, XVI-o/2, 23, 29, XVI-ö/29
- **közde-:Bir şeyi maksat edinmek**
V/69, IX/19
- **köziñçe: Göz önünde**
XVI-n/18
- **kul'tura: Kültür**
II-b/79
- **küç : 1-Güş, kuvvet 2-Ağırlık**
II-b/27, 42, V/34, XV/7, 43, XVI-k/10, XVI-m/30, XVI-o/9
- **küçte-: Zorlamak, mecbur etmek**
VII-b/14
- **küder: Ümit**
XVI-h/14
- **kül-: Gülmek, sevinmek**
VII-b/5, XIV-c/14, XVI-h/10, XVI-i/1, XVI-j/5

- **külki:Gülmek, sevinç, memnuniyet belirtisi**
II-b/52, XIV-c/1
- **kümüs: Gümüş**
XI-b/7
- **kün: 1-Gün 2-Vakit, zaman**
II-a/30, II-b/45, 49, III-a/2, 31, III-b/14, IV/6, 50, V/58, VII-a/6, 25, VII-b/4, 22, XI-d/4, 7, XI-e/28, XI-h/14, 25, XIV-a/8, 31, XIV-b/3, XV/20, 36, 41, 52, XVI-a/8, 12, XVI-c/6, 10, XVI-e/30, XVI-f/24, XVI-g/14, XVI-k/30, XVI-l/7, 8, XVI-n/23, XVI-o/2, 15, 26, XVI-ö/28, 44
- **küñ: Hanım, hizmetçi, cariye**
XIII/96
- **künçilik: 1-Kıskançlık 2-Bir günlük yer**
XVI-g/12
- **künde: Her gün**
XV/78,
- **künde- :Çekememek, kıskanmak**
XIV-c/10, XVI-i/1
- **kündegi: Her günkü**
XIII/15
- **kündiz: Gündüz**
VII-a/3
- **kündizgi: Gündüzki**
IV/35
- **küngi: Günki**
II-b/68, VI/27, XVI-b/15
- **küñiren-:Acı çekerek, üzümlere bağlamak**
XVI-j/5
- **küñkil: 1- Dedikodu 2-İtiraz sözleri**
XI-e/14

- **küñkilde-:1-Dedikodu yapmak 2-İtiraz et-**
XV/12
- **küt-:1-Beklemek 2-Bakmak 3-Dilemek**
VII-a/6
- **küy-: Yanmak, tutuşmak**
XI-b/2
- **küyew:Güvey, damat**
XIII/140
- **küyle- :Arzulamak, heveslenmek, istemek**
XIV-c/16
- **küzet-:Gözetlemek, beklemek, korumak**
XVI-h/19

- L -

- **la'net : Lanet, beddua, ilenç**
XII/26
- **lâkin: Fakat, lakin**
VIII/15, XI-f/11
- **lañ :Aksilik, uğursuzluk, şanssızlık**
XIV-a/20
- **laq: Oğlak**
VII-b/28
- **laqab:Lakap, bir kişiye takılan isim**
XVI-m/6
- **laxd: 1-Çukur 2-Kabir, mezar**
XVI-c/22
- **lâyıq: Layık, uygun**
II-a/8, 20, VIII/16, XVI-a/6, XVI-l/20, 30, XVI-m/14

- **lâyıqlı: Bir şeye uygun olan, layık olan**
XIII/31
- **lâyıqsız: Uygun olmayan, layık olmayan**
XVI-d/7
- **lâzım:Lazım, gerek**
XIII/39, XVI-e/17
- **lebbeyk:“Emir sizindir, buyurun” anlamında**
XI-e/12
- **lezzet :Lezzet, tat**
XVI-d/24, XVI-n/3, XVI-ö/14

- M -

- **ma : ma soru eki**
II-b/31, 50, III-a/29, VI/50, XI-g/26, 32, 34, XI-h/25, XII/26, XIII/32, 33, 34, 36, 99, 105, 106, 108, XIV-c/17, XV/39, XVI-b/13, XVI-e/23, XVI-l/14, XVI-m/20, XVI-o/7
- **ma’ârif: Bilgi, kültür**
IV/54
- **ma’îşet: 1-Yaşama 2-Geçinme, dirlik**
III, III-a/1, XI-d/4
- **ma’lûmât: Bilinen şeyler, bilgi**
III-a/34, XVI-e/21, XVI-ö/46
- **ma’lûmsız:Belirsiz**
XVI-c/19
- **ma’nâ:Anlam**
XVI-c/30, XVI-e/6
- **ma’nâlî: Manalı, anlamlı**
XVI-m/7

- **mâ'rifet:1-Ustalık 2-Bilme**
VII-b/30, XI-c/21, XI-e/3, XVI-a/8, XVI-ö/32
- **mâ'rifetli: Usta, iyi bilen kişi**
XI-d/15
- **madiyar: Madiyar (özel isim, şairin soyu)**
XVI-ö/2
- **mal : Dört baş hayvan**
II-a/25, II-b/38, V/3, 10, 25, 33, 45, 66, VI/28, X/6, XI-b/10, XI-c/4, 6, XI-e/27, XI-g/13, 22, 29, XIII/40, 42, 125, 141, 145, 151, 153, 156, 166, 178, 184, 188, XIV-a/10, 11, 27, XIV-b/1, XIV-c/8, XVI-a/7, XVI-b/18, XVI-c/19, XVI-d/30, XVI-g/5, 9, 29, XVI-ı/15, XVI-j/22, XVI-k/6
- **mân: Bir nesnenin içerięi, görünüşü**
XI-a/8
- **mañay: Etraf, civar**
XVI-k/32
- **maqar:Kısa boylu, bacaksız**
XV/33
- **maqbul:1-Kabul olunmuş 2-Beęenilen**
XVI-d/20
- **maqsûd: Kasdolunan, istenilen şey**
XI-c/17, XII/3, XVI-d/19, XVI-n/20, XVI-ö/32
- **maqta-: Methetmek**
II-a/14
- **maqtan-: Övünmek**
V/32, XI-d/11, XVI-i/4
- **maral:Dişi geyik**
XV/47
- **mas: Mest, sarhoş**
III-a/17, XI-d/17

- **masqarala:-Maskaralamak, dalga geçmek**
XV/35
- **măstek: Boyu kısa yolkı**
XI-h/11, XVI-o/27
- **maşina: Makine**
IV/24, 33, 49, 51
- **mataş:-Bağlanmalarına yardımcı olmak**
XVI-i/15
- **matbû'ât: Basın, Basılmış şeyler**
XI-d/1
- **maxbûbe:Muhabbet olunmuş, sevilmiş**
XIV-b/12
- **maxrum:İstediğini elde edemeyen, nasipsiz**
XI-c/8, XVI-d/27, XVI-h/21, XVI-l/10
- **may:Yağ**
IV/34
- **mayda: 1-Ufak 2-Yumuşak**
XVI-d/1
- **măz: Sevinçli, memnun**
V/19, XI-c/22, XI-g/7, XVI-g/9, XVI-i/21, XVI-m/25
- **maza: Sessiz, hareket ve ses yok**
II-b/41
- **mazaq: Dalga, alay, latife**
XVI-l/18
- **mazmun: Konu, içerik, mana, kavram**
XVI-d/8, XVI-f/28
- **me: Soru edatı**
V/72, VII-b/29, XI-f/22, XI-g/33, XIII/177, XIV-a/25, XVI-b/30, XVI-o/11, XVI-ö/5

- **meclis: 1-Toplanılan yer 2-Görüşülecek bir mesele için bir araya gelmiş insanlar**
XV/68, XVI-j/25, XVI-m/4
- **mecnun:1-Deli, divane 2-Tutkun**
XIII/23
- **medrese: Medrese, eskiden eğitim yeri**
VII, VII-b/1, VIII/27, 29, 38, 42, XVI-f/12
- **medx: Övme**
XVI-k/8
- **medxla- :Övmek**
XVI-e/7, XVI-i/8, XVI-n/6
- **meger : Meğer, oysa ki, halbu ki**
III-a/34, VII-b/7, VIII/13, 37, XII/10, XIV-b/7, XVI-l/27
- **mekân: 1-Yer, mahal 2-Ev**
VI/31, 32, XV/9, 50
- **mektep: Okul**
VII-a/21
- **mektûb: Mektup, name**
XII
- **memleket :Memleket, ülke, devlet, il**
II-b/55, XVI-f/15
- **men(1) : Ben**
II-a/27, V/8, 31, 46, VII-a/5, XI-g/4, 19, XII/21, XIII/82, 87, 171, XVI-b/18, 23, XVI-e/32, XVI-k/24, XVI-ö/27
- **men(2): İle anlamında edat**
II-a/23, III-a/4, 15, IV/8, 11, 12, 13, 16, 28, 34, 45, 56, 57, V/31, 33, 49, VI/45, VII-a/5, 7, VII-b/14, VIII/21, 31, 38, 59, IX/10, 15, X/15, XI-a/4, XI-b/6, XI-c/6, XI-d/2, XI-e/3, XI-f/23, XI-g/9, 27, 30, XI-h/3, XIII/19, 25, 91, 110, 119, 132, 155, 190, XIV-b/9, XV/5, 28, 29, 57, XVI-a/12, 19, XVI-b/20, 24, 26, XVI-c/3, XVI-d/5, 30, XVI-f/8, 9, 30, XVI-g/6, 12, XVI-

ı/9, 22, 24, 28, XVI-i/20, XVI-j/25, XVI-k/8, XVI-l/8, XVI-m/5, 9, 21, XVI-n/7, 9, XVI-o/6, 7, 13, XVI-ö/16, 29, 33

- **menen : İle anlamında edat**
II-a/2, II-b/32, IV, IV/3, 17, 23, 46, V/18, 48, VII-b/25, XI-d/14, XI-f/7, XII/11, XIII/41, 42, 44, 86, XIV-a/23, XIV-c/4, 14, XVI-g/4, XVI-l/21, XVI-o/5
- **menmen:Kendini beğenmiş, gururlu**
XVI-m/13
- **menzil: 1-Konak yeri 2- Mesafe 3-Ev**
XV/9
- **mereke: 1-Mutlu gün 2-Bayram**
XIII/150
- **merekali : Sevinçli**
XIII/56
- **mert: (mert bol-)Kazaya uğramak, ölmek**
XV/37, XVI-n/21
- **merxum: Rahmetli, ölü**
III-a/25, XVI-ö/17
- **mescid : Cami**
VII, VII-a/9, 17, VIII/25, 38, 42
- **meselâ: Mesela**
III-b/7, VIII/55, XIV-a/37, XIV-c/9
- **meslek:Meslek, geçim için tutulan yol**
IX/19
- **meslektes: Aynı meslekten olan kişiler**
XVI-m/5
- **meşhur : Şöhretli, tanınmış**
XV/27
- **metrika:1-Doğum kağıdı 2-İzin kağıdı**
XIII/40

- **meydan:** Meydan, alan
X/15, XVI-ö/11
- **mezgil:** 1-Mevsim 2-Beli bir zaman
XI-a/15
- **mezheb:** Bir dinin şubelerinden her biri, yol
II-b/14
- **mezkûr:** Adı geçen, zikrolunan
IV-c/57, XVI-f/10
- **mılcıñ:** Esası, anlamı olmayan söz
XVI-n/29
- **mıñ. Bin (sayı)**
II-b/21, V/21, VI/1, 5, XI-f/13, XVI-b/5, XVI-h/15, XVI-j/14, XVI-l/23
- **mınaw:** Bu, işte bu
VII-a/15, XIII/4, XVI-g/22, XVI-k/13, 23,
- **mıñdap:** Binlerce
XVI-g/9
- **mıqda-:** 1-Sağlamlaştırmak 2-Halletmek
XI-e/11
- **mıqın:** Yan
XI-g/8
- **mıqtı:** Sağlam
XV/26
- **mırza:** 1-Efendi, beğ 2-Cömert, eli açık
III-a/20, V/3, XI-b/17, XI-g/7, XVI-k/25, XVI-m/26
- **mikrob:** Mikrop
IX/26
- **millet:** Millet
II-a/26, II-b/81, XI-a/7, XI-c/18, XI-d/15, XI-f/17, XVI-ö/24
- **million:** Milyon (sayı)
III-b/5, XI-d/9

- **min-: Binmek**
V/53, 56, XVI-d/21
- **mina: Mayın**
IV/29
- **mindet: mihnet, ödev, vazife**
II-b/78, XVI-ö/26
- **mine: İşte, burada**
XI-h/16
- **minekey: İşte, burada**
II-b/51, VI/47
- **minez. Huy, karakter, mizaç**
III-b/3, VII-a/29, VII-b/16, XI-g/17, XVI-h/3
- **mîr : Amir, baş, bey**
II-a/1, XII/30, XVI-ö/4
- **mîras: Miras, ölenden yakınlarla kalanlar**
VIII/11, 15, XI-a/2, XIII/14
- **Mircaqıp: Kazak şairinin adı**
XVI-m/9,
- **misal: Mesela, örnek**
II-a/17, VIII/63, XV/19
- **maskin: Maskin, aciz, beceriksiz, hareketsiz**
XIV-a/16
- **missioner: Misyoner**
VII-a/18
- **mixnet: Zahmet, eziyet, dert, keder, bela**
XVI-e/15
- **molaq : Kısa**
XVI-i/23
- **molay- : Bollaşmak**
XVI-c/12

- **molla: Molla, hoca**
VII-b/3, 9, 19, 23, VIII/5, 14, 17, 29, 40, 57, 59, 63, XI-e/13, XIII/169, 173, 177, XVI-b/25
- **momın: Uysal, yavaş, sessiz, uslu**
V/9,
- **monça: Hamam**
VI/17
- **moyın : Boyun**
XVI-g/31, XVI-l/20, XVI-m/19
- **moyında-: Kabul etmek, itiraf etmek**
XI-g/20
- **mu'allim: Öğretmen**
XVI-f/9
- **mujıq: Göçmen Rus köylüleri**
VI/8, 14, 18, 47
- **munar: Tam açık değil, sisli, bulanık**
XI-c/19
- **muñay-:Üzölmek, kaygı duymak**
XVI-c/8
- **muqat-: Gururunu inciterek konuşmak**
XVI-ı/31
- **murâd:Murat, istek, emel**
XI-g/36
- **murt: Bıyık**
XI-g/10
- **mutaliğa: Okuma, tetkik, düşünme**
XVI-ö/30

- **muwafiq: Başarılı**
XIV-b/7
- **muwafıqlı: Başarılı**
XI-c/17
- **muxabbet: Muhabbet, sevgi**
XII/8, XIII/135, XVI-n/11, XVI-ö/40
- **muxarrir: Yazar**
XVI-ö/3
- **muxit: Okyanus, deniz**
IV/15
- **muxkem: Sağlam kılınmış, kuvvetli**
II-b/20, V/16, XI-b/16
- **muxtâc: Muhtaç, ihtiyacı olan, fakir, yoksul**
II-a/24, XVI-k/4, XVI-n/10, XVI-ö/39
- **muxtâclıq: Yoksulluk, ihtiyaç içinde olma**
XVI-b/12, XVI-e/14
- **muxterem: Saygı değer, sayın**
IV/2
- **mübada: Denildiği gibi, beklenilmeden**
VIII/2, XII/25, XVI-c/26, XVI-k/15
- **mübtelâ: 1-Düşkün 2-Tutulmuş, tutkun**
XIV-c/11
- **müderris: Ders veren, hoca**
XII, XVI-f/11
- **müezzin: Ezan okuyan**
VIII/6, 35
- **müftî: Müftü**
VIII/8
- **mühim: Mühim, önemli**
XVI-a/4

- **mülâyimsü:-**Mülayim görünmeye çalışmak
XIV-c/3
- **mülk:** Mal, mülk
XI-c/6
- **mümkîn :** Mümkün, olabilir
II-a/32
- **münâcât:** Allah’a yalvarma, yakarış
XI,
- **müsâfir:** Misafir, konuk
XIII/191
- **müslimân:** İslam dinine tabi, müslüman
III-b/5, VII-a/5, 31, VIII/24
- **müslimânça:** İslam’a uygun
VIII/30, XVI-f/2
- **müslimânlıq:** Müslümanlık
VII-a/1
- **müşaveret:**Danışma, bir iş üzerine konuşma
XII/6
- **müşkil:** Müşkül, zorluk, güçlük
XI-c/2, XI-d/6

- N -

- **na (1):** Rusça -a, -e anlamında kelime
V/68
- **na(2):**Rusça olumsuzluk eki
II-b/79
- **nâç :** Nağmasına uygun nota
XVI-n/30

- **nâçâr: Naçar, çaresiz, zavallı, fakir**
II-b/27, III-a/22, IV/48, V/34, VII-a/26, X/5, XI-f/2, XV/60, 64, XVI-b/7, XVI-g/20, XVI-k/14, XVI-o/9
- **nâçârla-:Eski halinden daha kötüleşmek**
I/3
- **nâdân: Bilgisiz, cahil, kaba**
VIII/57, XI-b/5, XI-g/12, XVI-b/21, XVI-i/17, XVI-j/24
- **nâdânlıq: Bilgisizlik, cahillik**
II-b/46, IV/60, V/64, VII-a/28, VII-b/26, XI-d/10, 17, XI-e/4, XVI-c/23
- **nalı-:Üzüntü dert çekerek yanmak**
X/4
- **namaz: Namaz**
VII-a/10
- **nâmısdan-:Namuslanmak, gururlanmak**
XVI-e/24, XVI-h/12, XVI-i/11
- **nâmus: Namus**
IX/18, XI-d/13
- **nan-: İnanmak**
IV/39, XI-d/28, XV/80, XVI-a/13, XVI-b/32, XVI-o/24
- **nanuwçı: İnan kişi**
XIII/85
- **nar: Tek hörgüçlü deve**
X/10
- **narodnay: Halk, milli, ulusal**
V/68
- **nârse: Şey**
II-b/50, IV, IV/3, 27, 41, 42, XI-f/23, XI-h/6, XII/9, XVI-d/11, 28, XVI-i/22, XVI-o/23
- **nasixat: Nasihat, öğüt**
VII-a/30, XI-h/7, XVI-a/1, XVI-i/19

- **nâşir: Neşreden, yayan**
XVI-ö/3
- **nâxaqq: Haksız yere, boş yere**
V/37, XI-g/4
- **nazar: Bakış, görüş, dikkat etme, gönül verme**
VI/10, XI-d/32
- **nazarat: Bakışlar, görüşler**
XI-h/23
- **nazım. Şiir**
XVI-ö/7
- **ne : Ne? soru kelimesi**
II-a/5, 21, II-b/64, 74, 80, 82, IV/27, 32, 40, V/11, 14, 57, VII-a/20, IX/9, XI-e/9, XI-g/12, XI-h/8, XII/12, 20, XIII/71, 146, 157, XIV-a/40, XV/13, 16, XVI-a/24, XVI-c/14, 32, XVI-d/11, XVI-e/14, 30, XVI-f/15, XVI-g/7, XVI-h/8, 32, XVI-i/26, XVI-l/14, 15, XVI-o/25
- **neçe : Kaç?**
II-b/13, XVI-e/3
- **neçik: Nasıl?. Nedir? soru kelimesi**
VI/54, VIII/25, XIII/17, 28, XVI-ö/44
- **nefs: Nefis, ruh, can, kendi**
XI-f/8
- **nege : Niçin? Neden? Soru kelimesi**
II-a/1, 9, V/7, XIII/92, XVI-ı/4, XVI-o/17
- **nemene: Ne, Ne oldu?**
XVI-b/15, XVI-f/24
- **nesil: Nesil, kuşak, soy**
II-b/9, VI/12, XII/24, XVI-n/28
- **nikâx: Nikâh**
XIII/11, 15, 171

- **nikâxlan-: Nikahlanmak**
XIII/121
- **nil: Nil nehri**
XVIj/4
- **niyet: Niyet**
III-a/23, XV/29, 71, XVI-a/2, XVI-ö/6
- **nizam: Düzen, kaide, usul, yol**
XIII/6, 190, XIV-a/33, XVI-f/15
- **Noğay: Bugün Kuzey Kafkasya'da yaşayan bir Türk boyunun adı**
XIII/165
- **nur: Nur**
XVI-d/22, XVI-j/20
- **nümûne: Numune, örnek**
VII-c/17

- O -

- **o: O**
XIII/61, 62, 68, 102, 116, 120, 122, 124, 162, XV/16, XVI-g/8, XVI-ı/30, XVI-j/10, XVI-k/32
- **obal: Vebal, günah, ağırlık**
XI-f/28
- **oblastnoy: İdari taksimatta il yöneticisi**
VIII/20, 21
- **obrazovaniye: Eğitim, öğrenim**
V/68
- **oçaq: Ocak**
XII/11, XVI-g/27
- **oğlan: Oğlan**
XVI-j/17

- **oğul: Oğlan**
II-b/63, XVI-a/28, XVI-j/17, XVI-ö/4
- **ol : O**
II-b/17, 53, III-a/21, V/19, XIII/51, XIV-a/8, 40, XIV-b/8, XVI-j/6, 12
- **olaq: Zayıflık, güçsüzlük, çaresizlik**
XVI-n/26
- **olay: Öyle, şöyle**
XII/27
- **olca: Ganimet**
XI-g/26, XIII/173, 175, 178
- **omırawla-: Söyleneni kabul etmeden hep kendi dediğini yapma, yaptırma**
XVI-k/10, XVI-m/30
- **on : On (sayı)**
VI/53, XIII/39, 183, 185
- **oñ- :İlerlemek, kalkınmak, iyi hale gelmek**
VII-a/29, XVI-g/24
- **oñal-: Semirmek, düzelmek, yoluna girmek**
XIII/62, 118, XVI-ı/24
- **onça: O kadar, pek fazla değil**
XVI-a/25
- **oq : Ok**
II-b/59, IX/7
- **oqu- : 1-Okumak 2-Tahsil yapmak**
III-a/33, IV/38, VII-b/7, VIII/11, 59, XI-e/22, XII/24, XIII/167, 169, 171, XVI-e/14, 21, XVI-f/7, 9, XVI-l/28
- **oquğan:Okumuş, aydın**
IX, XVI-c/17
- **oqut-: 1-Okutmak 2-Eğitim aldirmek**
VII-b/22, 27, VIII/27, 30, 31, XIII/159, XVI-g/21

- **oquwçı: Okuyucu**
IV/2, XV/80, XVI-ö/8
- **or: Çukur, hendek**
XVI-j/32
- **oral-: Gittiği yerden geri dönmek**
XVI-ı/26
- **oraylı: Kolaylı, uygun**
II-b/22
- **orın : Yer**
II-a/5, II-b/15, VII-b/27, VIII/45, 52, XI-e/26, XVI-b/11, XVI-c/8
- **orinsız: Yersiz, uygunsuz**
VIII/60, XVI-i/11, 15
- **Orıs: Rus**
V/22, XVI-ö/19
- **Orısça: Rusça**
XVI-e/17, XVI-f/13
- **orman: Orman**
VI/22
- **orta: 1-Orta 2-Orta halli 3-İyice dolmamış**
VII-a/9
- **oru-: Biçmek**
XVI-d/14
- **orun : Yer**
II-b/62, V/63, VI/34, VII-a/16, XI-a/1, XI-e/7, XII/14, XIII/96, XIV-a/27, XVI-g/4, XVI-h/11, XVI-o/21
- **osı: Bu**
II-b/67, III-a/29, III-b/3, 6, IV/59, V/32, 57, VI/27, VIII/1, 23, 45, XI-b/16, XIII/31, 34, 41, 49, 52, 91, 105, 108, 136, 177, 181, XIV-a/21, 25, 38, XIV-c/17, XV/52, XVI-a/10, 27, XVI-b/14, XVI-i/20, XVI-o/28, XVI-ö/44

- **osılay :Böyle**
V/26, 72, XIII/55, 99, 138, XIV-b/15, XV/17, 84, XVI-h/19
- **osuşçestvliyat': Tatbik etmek, uygulamak**
II-b/80
- **ot: 1-Ot 2-Ateş**
IV/6, 11, VI/18, 24, XI-b/2, XVI-h/25
- **otaw: Otağ**
XVI-g/24
- **otda-: 1-Otlamak 2-Lüzumsuz konuşmak**
XI-h/12
- **otır-: Oturmak**
XVI-g/28, XVI-l/10, XVI-m/4, XVI-o/17
- **otız: Otuz (sayı)**
VI/1
- **otsız: 1-Otsuz 2-Ateşsiz**
IV/34
- **otur-: Oturmak**
II-a/1, IV/4, V/7, VII-b/23, XIV-b/12, XV/41, XVI-c/8
- **oy : Fikir, düşünce**
XV/18, 41, 81, XVI-d/19, XVI-h/8, XVI-n/28
- **oyan-: Uyanmak**
I, I/1, II-a/4, II-b/82, XI-a/13, XII/28
- **oyat-: Uyandırmak**
II-b/84
- **oyaznoy:İdari taksimatta yönetici**
VIII/18, 19
- **oyla-: Düşünmek, hatırlamak**
II-b/71, 78, III-a/31, VI/23, X/3, XI-d/21, XI-e/31, XI-f/24, XI-g/23, XII/23, XIII/32, 53, 55, 127, XV/25, XVI-a/13, XVI-b/15, XVI-g/23, XVI-l/15, XVI-ö/43

- **oyna-: Oynamak**
XI-h/14
- **oyun : Oyun**
XI-h/14, XIV-c/1
- **oz-: Öne geçmek, ileride olmak**
II-b/81, III-a/5, IV/62, XI-d/15, XVI-j/14, XVI-o/27

- Ö -

- **ökin-:Pişman olmak, üzölmek**
XI-g/14, 36, XIII/112, XIV-b/20
- **ökinç:Üzüntü, pişmanlık**
XVI-a/12, XVI-d/28, XVI-m/32, XVI-o/15
- **ökpele-:Küsmek, kızmak, kırılmak**
XV/65
- **öl-: Ölmek**
V/47, 60, VII-b/11, IX/29, XIII/37, 59, 98, 120, 140, XV/16, 59, XVI-h/30, XVI-i/2, XVI-ö/48
- **ölç- : Ölçmek**
XVI-o/10
- **ölçew: Ölçü**
VI/35
- **ölim: Ölüm**
XVI-h/29
- **ölimtık:1-Ölünün cesedi**
XI-f/6
- **öltir- : Öldürmek**
II-b/29
- **‘ömr: Ömür, hayat**
II – b / 5, XIII / 118, XIV – a / 5, XIV – b / 9, XVI – ı / 9

- **ön-: Çoğalmak, ilerlemek**
XVI-ı/22, XVI-i/26
- **öñdegi:Öndeki**
XV/83
- **öñge:Diğer, öteki, başkası**
XII/19
- **ör:1-Yokuş 2-Tattuğu yoldan dönmeyen**
XVI-g/16
- **ör-: Yayılmak, dağılmak**
XVI-i/16
- **‘örf:Gelenek**
XIII / 4, 9, 137
- **öris: Hayvan otlağı**
VI/41
- **örnek :Örnek**
II-b/20, VII-b/31, VIII/2, XI-c/15, XVI-ö/31
- **ört:1-Yangın 2-Dert, üzüntü**
II-a/31, XI-b/2, XVI-ı/17
- **ös-:Büyümek, yetişmek, yeşermek**
XIII/21, 27, XVI-i/23, XVI-l/11, XVI-ö/43
- **ösek: Uydurma, dedikodu**
XI-e/13, XI-g/2
- **öspirim:Yeni yetişmekte olan genç**
II-a/19
- **öt-:Geçmek**
V/1, 26, XIII/21, XIV-a/23, XIV-b/9, XV/17, 28, XVI-a/9, XVI-d/6, 18,
XVI-e/1, XVI-k/9, 12, XVI-l/2, XVI-o/15
- **ötin-: Rica etmek**
XIV-b/6

- **ötirik: Yalan**
V/35, VII-a/15, XVI-h/11
- **ötirikçi: Yalancı**
XVI-l/27
- **ötkir: Keskin, cesaretli, gayretli**
XVI-a/3, XVI-h/24
- **ötkiz:-Geçirtmek**
I/2, XI-h/14,
- **öz:Öz**
II-b/19, 49, 71, III-a/6, V/65, VI/30, VII-a/19, 30, VIII/16, 26, 53, 64, X/4, XI-a/9, XI-d/1, 23, XI-e/18, 19, 27, XI-f/4, 12, 28, XI-g/18, 26, XI-h/18, XIII/38, 44, 48, 102, 113, 124, 128, 161, 187, XIV-a/18, 38, XIV-b/4, XIV-c/18, XV/7, 70, 72, 75, 79, XVI-a/13, XVI-b/16, 24, XVI-d/4, XVI-e/5, XVI-f/2, 14, 17, XVI-g/12, XVI-i/8, XVI-k/26, XVI-l/32, XVI-m/5, 13, 17, 24, XVI-n/10, 32, XVI-ö/4, 26, 29, 40
- **özdiginen: Kendiliğinden, kendi kendine**
IX/22
- **özge: Başka**
XIII/83
- **özliginden:Kendiliğinden, kendi kendine**
IV/27, VII-b/29
- **özliginen:Kendiliğinde,, kendi kendine**
XIV-a/13

- P -

- **pa: Soru edatı**
II-a/8, V/22, 76, XI-c/7, 23, XI-e/8, XVI-m/14, 16,
- **pâdişah: Çar**
II-b/18, XI-h/21,

- **pâdişahlıq :Çarlık**
V/76
- **padşa :Çar**
II-b/57
- **pañ :Mağrur, gururlu, kendini beğenmiş**
XIV-a/12
- **par: Çift, iki, eşit**
XIV-a/1
- **para: 1-Para 2-Rüşvet 3-Az miktar**
XVI-b/30
- **paraxod :Vapur**
IV/16
- **pâre: Parça**
V/59
- **partiya: Parti**
XI-d/20, XIII/132
- **päruwa:Koruyuculuk,yardım etme, ağır, zor,terbiye etme,ilerletme**
XIII/8
- **pe : Soru edatı**
II-a/13, III-b/4, IV/20, 61, 62, 64, V/64, VII-a/30, XIV-a/15, XIV-b/4, XVI-f/30, XVI-h/2, XVI-n/23
- **pedagogiya: Eğitim bilimi**
VIII/31
- **pen : İle anlamında edat**
IV/11, V/23
- **penen: İle anlamında edat**
XVI-o/10
- **perevodçik: Tercüman**
V/42

- **peyğamber: Peygamber**
XIII/67, 73, 75, 87, 90, 99, 105
- **pis-: Pişmek**
XI-h/19
- **pisir: Katip**
IV/23
- **pistolet: Makineli tüfek**
IV/30
- **pol'zu . Yarar**
IV/68
- **praktike: Pratik**
II-b/79
- **pravitel':Önderler**
II-b/66
- **prostoy: Basit, yalın, sade**
XI-b/8
- **pul : Para**
IV/48, V/62, VIII/42

- Q -

- **qâ'ide: Kaide, kural, nizam**
XIV-a/34, XVI-f/8
- **qaban: Erkek domuz**
XV/53
- **qabul: Onay, kabul**
III-b/9
- **qaç-:Kaçmak**
VII-a/28, VIII/56, XI-b/2, XI-f/8, XIII/44, XVI-b/22, XVI-d/10, XVI-g/8

- **qaçan: Ne zaman?**
XIII/26
- **qaçır-: Kaçırmaq**
XVI-n/24
- **qadem : Ayak**
XI-b/4, XV/72, XVI-b/10
- **qader : Kader, talih, baht**
II-a/3, II-b/60, XI-g/3, XVI-k/7, XVI-ö/7
- **qadimlik: Eskiqlik**
XI-d/19
- **qadir: Kadir, kıymet, değer, onur, meziyet**
VI/9, XI-f/20, XIV-b/5, XVI-n/27, XVI-ö/41
- **qadirle-: Değer vermek**
XVI-m/3
- **qahar: Zorlama, ezme, çok üzüntü duyma**
VII-b/3, XV/10, 62
- **qahraman :kahraman**
IX/25
- **qal-:1-Kalmak 2-Durdurulmak**
II-a/13, II-b/50, III-a/10, III-b/13, IV/14, 60, V/8, 17, VI/11, 12, 16, 27, 42, 43, VIII/49, X/7, XI-a/5, 6, XI-c/7, 8, XI-d/12, XI-e/2, 30, XI-g/26, XI-h/8, 12, XIII/14, 24, 59, 66, 76, 123, XIV-a/21, XV/4, 16, 45, 69, XVI-a/6, 10, 15, XVI-b/23, 29, XVI-d/17, 27, XVI-e/15, 19, XVI-f/9, 29, XVI-g/19, XVI-g/22, 27, XVI-k/9, 13, 19, 29, XVI-l/7, 10, XVI-m/31, 32, XVI-o/16, 18, 20, 24, 28,
- **qala: Şehir**
VI/8, 34, 36,
- **qalay: Nasıl?**
XII/31, 49, 50, 52, XV/81

- **qalayça: Her nasılsa**
II-a/32, II-b/60, V/8, VI/45, XIII/25, 62
- **qalayınça: Nasıl olursa**
IV/24
- **qalem: Kalem**
II-a/1, XVI-l/22
- **qaldır:-Bırakmak, kalmasını sağlamak**
II-b/67, VI/44, IX/3, XIII/181
- **qalıñ : 1-Kalın, yoğun 2-Başlık parası**
II-b/73, XIII/54, 149, XVI-d/32, XVI-g/23, XVI-n/24
- **qalıs:- Birlikte durdurulmak**
IX/22,
- **qaluwçı: Durdurulmuş, kalmış kişi**
XIII/86
- **qamal: Kale**
IX/25
- **qamawlı: Tutsak, esir**
XII/17
- **qamıq:-İncinmek, üzülmek, kırılmak**
V/20
- **qan : Kan**
X/22, XI-a/1, 8, 11, XI-c/23, XIV-a/24, XV/10, XVI-h/27, XVI-o/27
- **qan- : 1-Kanmak 2-Doymak**
XI-e/4, XV/11, XVI-o/16
- **qanâ'at:1-Kismete razı olma 2-Görüş**
XVI-d/25
- **qanakey:Hani? Soru kelimesi**
III-a/29
- **qanat : Kanat**
XVI-c/2

- **qança: Nice? Kaç**
XIII/21, XV/10, 17
- **qanday: Nasıl?**
III-a/1, V/67, XIII/22, 154, XIV-a/8, XVI-ı/6, 7, XVI-k/11, 26, XVI-n/14, 16, 26, 28, XVI-o/1, 2, 6, 8, 10
- **qandır:-Kandırmak, tatmin etme, doyurma**
XVI-e/19
- **qant: Şeker**
XI-g/27
- **qânun: Kanun, yasa**
VIII/46,
- **qaqıray:-Dikleşmek, sertleşmek**
XVI-e/23
- **qaqpan: Kapan**
XI-c/10
- **qara :1-Kara 2-Büyük baş hayvan 3-Cahil**
IV/13, VI/29, VIII/58, XVI-c/1
- **qara:-1-Bakmak, seyretmek 2-İtaat etmek**
II-a/4, II-b/10, 18, 35, IV/58, V/11, VIII/3, X/18, XI-b/8, XI-d/6, XI-f/21, XI-g/11, XIII/114, 174, XIV-b/17, XV/7, 30, 35, XVI-a/13, XVI-c/9, XVI-e/6, XVI-f/15, XVI-g/17, XVI-l/10, 28,
- **qaralas:Yakın, benzer, birbirinden farksız**
II-b/7
- **qarañğı: Karanlık**
I/2, II-a/29, XII/17, XVI-c/23, XVI-o/6
- **qaras:-Yardım etmek, destek olmak**
II-a/6, XVI-b/16
- **qarasdır:-Araştırmak, aramak**
XVI-k/3

- **qarat:-Tabi etmek**
XIII/139
- **qaray: Göre, doğru anlamında edat**
VIII/57
- **qarındas: Kardeş**
II-b/48, XIII/161
- **qarıs: Karış**
IX/15
- **qarıs:-Direnmek, vazgeçmemek, yorulmak**
IX/2
- **qarmaq: Olta**
VII-a/28, XI-e/24
- **qarsaq: Bozkır tilkisi**
XV/46
- **qarsı : Karşı, bir şeyin zıddı**
II-b/45, IX/25, XI-c/11, XV/15
- **qartay:- İhtiyarlamak**
XVI-o/26, XVI-ö/48
- **qaruw : 1-Güç, kuvvet 2-Silah, malzeme**
IV/32, XI-a/15, XVI-c/16, XVI-l/22
- **qas :1- Düşman 2-Kaş 3-Yan, ön**
XI-d/18, XIV-b/12, XVI-l/2, XVI-n/14, 32
- **qasda:- Düşmanlık yapmak**
VII-a/22
- **qasdî: Kasıtlı, bile bile, kasti**
VIII/53
- **qasqır: 1-Kurt, 2-Cesur**
XI-f/22, XV/5, 47, 50, 53, XVI-m/15, XVI-o/11
- **qat: Hat,mektup,yazı,buyruk**
II-b/2

- **qatar: Sıra, dizi, grup, birkaç kat birden**
IV/60, IX/3, 22, XI-e/2,
- **qatın: Kadın, hanım**
V/32, XI-g/28, XIII/13, 16, 37, 49, 51, 59, 64, 65, 69, 73, 77, 89, 97, 98, 100, 117, XVI-ı/7, XVI-j/21
- **qatınas-: Gidip gelmek, haberleşmek**
XVI-m/27
- **qattı :1-Sert, katı 2-Fazla 3-Merhametsiz**
XIV-c/4, XVI-d/2
- **qawım :Kavim, halk**
VIII/41
- **qay : Hangi?**
II-b/9, VIII/52, XI-g/3, XIV-a/31, XVI-j/23
- **qayda :Nerede?**
II-a/18, II-b/54, IV/16, VI/31, 38, XI-d/5, XI-h/1, XIII/148, XVI-e/25, XVI-k/9
- **qaydan Nereden?**
VII-b/18, XI-d/3, XIII/63, XVI-h/8, XVI-n/27
- **qayğıra-: Merak etmek, üzölmek**
XI-f/24
- **qayğü :Kaygı, dert, tasa**
III-a/3, 31, XI-g/24
- **qayıq: Kayık**
XVI-c/1
- **qaymıq-:Cesaret edememek, korkmak**
XV/83
- **qayna-: 1- Kaynamak 2-Doluşmak**
XI-c/1
- **qayta : Tekrar**
VIII/56, XV/63

- **qaytar-: Çevirmek, geri yollamak**
XVI-g/32
- **qayusı :Hangi?Nere?**
II-b/7, XIII/85, XVI-g/16
- **qazâ: Ölüm, ecel**
VII-a/10
- **Qazaq: Kazak**
I, I/1, 4, II, II-a/29, II-b/9, 16, 25, 44, 63, 65, 72, 73, 84, III, III-a/1, III-b/7, 11, IV/58, V/43, 73, VI, VI/4, 28, 31, 32, 48, 54, VII-a/1, 13, 14, 16, 17, VII-b/1, VIII, VIII/1, 32, 47, 58, IX/3, 31, XI-a/5, 11, XI-b/1, 8, 11, XI-c/4, 16, 21, 24, XI-d/1, 8, 25, XI-f/15, 27, XII/15, XIII/1, 5, 53, 89, 102, 168, 182, XIV-a/28, 29, 34, XVI-b/13, XVI-e/17, 26, XVI-f/25, XVI-g/21, 23, XVI-h/9, XVI-l/16
- **Qazaqça: Kazakça**
VII-a/7
- **qazı:Gazi**
IX/29
- **qazuwlı:Kazılı, kazılmış**
XVI-j/32
- **qıdır-:Gezmek, dolaşmak**
XVI-e/8
- **qıl: Kıl, tüy**
XVI-c/6, XVI-j/28
- **qıl-:Kılmak, bir işi yapmak**
II-b/38, IV/11, 32, 38, 47, V/11, 14, VII-a/4, 10, 12, VIII/14, 37, 54, IX/9, 12, XI-a/15, XI-e/3, XI-f/9, 10, XI-g/19, XIII/43, 70, 106, 128, XIV-c/16, XV/14, 40, 41, 42, 62, 73, XVI-a/23, XVI-c/32, XVI-e/4, XVI-k/8, XVI-m/28, XVI-n/9, XVI-o/25
- **qılcaqda-:Dalga geçmek, şakalaşmak**
XVI-c/13

- **qılıç :Kılıç**
II-b/59
- **qımbatdı: Kıymetli, değerli**
IV/47
- **qımbatla-: Kıymetlenmek, değerlenmek**
IV/62
- **qımız: Kımız**
III-a/28
- **qır : 1-Kır, tepe 2- Bir şeyin dış köşesi**
XVI-l/31
- **qıraat: Kur'an'ı kaidesine göre okuma**
XVI-f/8
- **qıran: Kartal**
IX/1
- **qırıl-: 1-Kırılmak 2-Topluca katledilmek**
XI-h/24
- **qırıq: Kırk (sayı)**
V/1, XI-b/11, XI-h/3
- **qırlı: Köşeli**
XIV-b/2
- **qırsıq: Aksilik, uğursuzluk, engel**
V/11, XI-g/18
- **qıs: Kış**
XI-g/29
- **qısıl-: 1-Eziyet çekmek 2-Kısılmak**
XVI-ö/39
- **qıs qar-: Kısalmak**
VI/41
- **qısqası :Kısacası**
XIV-c/19

- **qışuw :Kaşınma, kaşıntı**
XVI-n/5
- **qıtayça: Çin usulünce**
VII-b/6
- **qıy-: 1-Feda etmek 2-Bir şeyin uygunluğu**
V/76, IX/2, XI-h/2, XVI-b/9
- **qıyâfet: Kıyafet, giyim**
III-a/12
- **qıyın: Zor, ağır**
XVI-c/18, XVI-f/18
- **qıyınçılıq :Zorluk, eziyet**
IV/14,
- **qıyıştır-: Uydurmak, birbirine yakıştırmak**
XVI-ö/7
- **qıymılda-: Hareket etmek, kıpırdanmak**
III-b/13, XI-a/15, XVI-k/19, XVI-l/7
- **qıyna-:Eziyet etmek, zorlamak**
IV/50
- **qıyrat-:Kırmak, harab etmek, parçalamak**
XII/20
- **qız: Kız**
III-a/3, 20, 23, XIII/19, 30, 33, 34, 35, 39, 55, 115, 117, 140, 142, 144, 145, 146, 147, 152, 155, 165, 169, 184, 186, XIV-a/1, 9, 17, XIV-b/5, XIV-c/6, XVI-c/29, XVI-g/21
- **qız-:1-Kızmak 2-Heyecanlanmak 3-Güçlenmek**
VI/11, XVI-n/15
- **qızar-: 1-Kızarmak 2-Utanmak**
II-b/69
- **qızdır-:1-Kızdırmak 2-Kızıştırmak**
XIII/142

- **qızdırma: Kızdıran, ortalığı karıştıran**
XVI-j/1
- **qızgılıq :ilginç, enteresan**
XIV-a/5, XVI-l/7, XVI-ö/47
- **qızıl: 1-Kızıl 2-Kan**
XVI-b/27, XVI-j/1
- **qızıq :Eğlence, sevinç, rahat, enteresan**
XIII/56, XIV-c/6
- **qızıq- : Arzulamak, sahip olmak istemek**
II-b/69, VI/4, XIII/125, 141, XVI-e/31, XVI-k/9
- **qocas-:Amirim diye yerli yersiz davranma**
XIV-a/11
- **qol : 1-El, kol 2-Ordu**
II-a/28, III-b/13, IV/10, VII-b/23, 30, VIII/48, IX/7, XI-a/2, 3, XI-f/23, XII/10, 19, XV/23, XVI-m/4, 24
- **qoltıq: Koltuk, kolla gövdenin arası**
XVI-h/9
- **qomsın-: Beğenmemek, hor görmek**
XIII/133, 134
- **qon-: 1-Konaklamak 2- Gecellemek**
II-b/16, III-a/2, XI-c/3
- **qonaq : Misafir, konuk**
XIV-b/3
- **qonıç: Ayağa giyilen şeylerin koncu**
XVI-h/9
- **qonıs:Göç ederek gelip konaklanan yer**
VI/21, XV/32
- **qonuwçı: Konaklayan, yerleşen kişi**
III-a/11

- **qoralı: Ahır dolusu**
VI/46
- **qorğan : Kale, sur, dayanak, güvenc, kuvvet**
II-b/45
- **qorq- :Korkmak**
XI-e/28, XVI-f/25, XVI-g/27
- **qorqaq : Korkak, cesaretsiz**
XVI-a/23, XVI-i/31
- **qos-:1-Katmak 2-Girdirmek 3-Çoğaltmak**
II-b/77, X/13, XIII/28, 47, XV/60, XVI-ı/30, XVI-m/21
- **qosdı:Yılık sürüsü**
VI/46
- **qosıl-:İştirak etmek, birleşmek**
III-b/6, XIII/108, 134, XIV-a/39, XIV-b/15, XVI-a/18, XVI-d/17
- **qotır:İnsanın, hayvanın derisindeki yara**
VII-b/28
- **qoy(1): Bile, ise, bırak gibi anlamlarda kullanılan edat**
XI-a/10, XVI-l/20
- **qoy (2): Koyun**
VI/46, XI-f/21, XI-h/27, XVI-m/15
- **qoy-:Bir şeyi yerine koymak**
IV/19, VI/48, VII-a/32, VII-b/11, VIII/12, XI-c/23, XI-d/22, XI-e/19, XV/82, XVI-g/3, XVI-ö/9
- **qoyan : Tavşan**
XV/46
- **qoyçı: Çoban**
XVI-o/11
- **qoydır-:Bıraktırmak, koydurmak**
XV/44

- **qozda- :Koyunun kuzulaması**
II-b/23
- **qozğal-:Hareket etmek, kıpırdamak**
II-a/5
- **quda: Dünür**
XIII/20, 111, 130, 131, 142, 150, 166, 180
- **qudret:1- Kuvvet 2-Allah'ın ezeli gücü**
IX/30
- **qul : Kul**
V/53, XVI-a/25, XVI-i/1, 2,
- **qula-:Yıkılmak, düşmek, akmak**
XVI-e/30
- **qulaç. Kulaç**
IX/24
- **qulan:Katır gibi yabani yıldı**
XV/46
- **qulaq: 1-Kulak 2-Şapkanın kulak yeri**
V/59, XI-g/15, 33, XVI-e/22, XVI-h/10
- **qulat-:Devirmek**
XVI-f/32
- **qulun :Kısrağın yavrusu**
III-a/27
- **qulunda-:Kısrağın yavrulaması**
II-b/23
- **qumar: Heves, kumar, merak**
V/40, 70, XII/4, XVI-g/15, XVI-i/21, XVI-n/2
- **qumarlan-:Heveslenmek, meraklanmak**
XVI-ö/13

- **qur (1): 1-Boş, sade 2- Yabani bir kuş cinsi**
II-b/36, V/32, VII-b/10, XI-a/6, XIV-b/6, 17, XV/82, XVI-a/6, XVI-b/16, 24, XVI-c/8, 14, XVI-e/6, XVI-g/7, XVI-j/24, XVI-k/13, XVI-l/19, XVI-m/22
- **qur-(2):1-Yok edilmek 2- Kurmak, yapmak**
II-b/45, XVI-ö/11
- **quran: Ku'an-ı Kerim**
XVI-f/7
- **qurbı : Yaşıt olan kimseler**
XIV-b/20, XIV-c/7, 19, XVI-l/31, XVI-m/5, XVI-n/9, XVI-ö/10
- **qurğat-: Kurutmak**
XVI-e/25
- **qurğır: Sevimsiz, körolasica**
XVI-j/6
- **qurıl-: Kurulmak**
XI-c/10
- **qurt : Kurt**
XVI-e/29
- **qurt-: Yok etmek, imha etmek, bitirmek**
II-b/44, VI/48
- **qutıl- :Kurtulmak, hür olmak**
II-b/46, XI-h/25, XVI-h/29
- **qutqar-Kurtarmak**
XI/23, XVI-b/12
- **quw : 1-Boş 2-Halsiz, zayıf 3-Yalancı**
XI-b/18, XVI-e/29
- **quw-: 1-Kovmak 2-Peşine düşmek**
VI/33, XVI-a/23
- **quwan-: Kıvanmak, sevinmek, gururlanmak**
XI-c/16

- **quwaniç: Sevinç, gurur**
XIII/53, 153
- **quwaniçdı :Sevinçli, gurur duyulacak şey**
XIII/57, 157
- **quwıs-: Kovulmasına yardımcı olmak**
II-b/38
- **quwwet : Güç, kuvvet**
XIII/4, XVI-c/5
- **quy-: Koymak, dökmek**
XVI-ı/18, XVI-i/10
- **quzğun: Kuzgun**
II-b/43, XVI-b/27

- R -

- **ramat: Salık, vergi**
II-b/62
- **ras: Rast, doğru, gerçek**
XIII/73, 74, 76
- **rast: Rast, doğru, gerçek**
V/35, XVI-g/3
- **rastdan: gerçekten, hakikatten**
XVI-b/32
- **rasxod : Sarfiyat, masraf, gider, harcama**
V/27, VIII/26, 28
- **raxat: Rahat**
III-a/2, 15, XIV-b/9, XVI-e/19
- **raxmet: Acıam, esrgeme, koruma, rahmet**
XI-e/22, XI-h/4, XII/24, XVI-b/5, XVI-ö/22

- **recâî: Rica eden, yalvaran**
XI-h/21
- **redd : Reddetme, geri çevirme**
XVI-k/8
- **reniç: Rencide olmuş, teessüf, üzülmüş**
XIII/57
- **resim: Resim**
XIII/4, 8
- **ret: Usül, nizam, kez, defa**
II-b/6, XI-g/30, XV/63
- **revol'ver: Toplu tabanca**
IV/30
- **rızâ: Hoşnutluk, memnunluk, rıza gösterme**
VIII/47, XI-h/22, XIII/70, 78, 146
- **rızâlıq : Razi olmak**
V/50, XIII/74, 84, 88, 170
- **rızıq : Rısk, nimet, yiyecek, içecek**
II-a/16
- **risâle: Risale, küçük kitap**
XVI-f/20
- **riyâ: İki yüzlülük**
XIV-c/13, XVI-a/2
- **riyâsız: Özü sözü bir, riyasız**
IX/14
- **Ruşça: Rusça**
VIII/9, 30, XVI-f/19
- **Russiya :Rusya**
II-b/55, 63, III-b/5, IV/45, VI/2, XVI-e/18, XVI-f/17
- **rûx: Ruh, can, nefes**
XI-a/6

- **rûxânî: 1- Ruhla ilgili 2-Ahiretle ilgili**

III-b/8

- **ruxsat: İzin, müsaade**

VIII/39, 44

- S -

- **sâ'at: Saat**

VII-b/6, XII/2, XIV-c/5, XVI-j/26

- **sabî : Sübyan, çok küçük çocuk**

VII-b/2, XVI-f/10

- **sabraniye: Meclis, toplantı**

VIII/3, 22

- **saç-: Saçmak, etrafa dağıtmak**

II-b/20, IV/54, V/25, 45, 66, VII-b/15, XI-b/10, XI-c/18, XI-e/20, XV/44, XVI-b/6, XVI-g/4, XVI-j/8, 20

- **saçıl- : Saçılmak etrafa yayılmak**

II-a/16, V/33

- **sağın-: Özlemek, arzu etmek**

XVI-ö/42

- **sal-: Yerleştirmek, içine koymak**

II-b/62, IV/37, 51, V/37, VI/10, 34, 44, 49, VII-a/9, VII-b/2, 6, X/2, XI-a/12, XI-c/20, XI-g/25, XI-h/9, XII/21, XV/74, XVI-b/8, XVI-c/1, XVI-e/22, XVI-g/26, XVI-h/3, XVI-j/13, XVI-k/10, XVI-l/2, 19, XVI-m/11, 30, XVI-o/22, XVI-ö/11

- **salaxiyyet: Yetki**

XII/22,

- **saldat: Asker**

II-b/61

- **salın-: Yapılmak, yerleştirilmek**
XVI-g/30, XVI-l/16
- **salıs-: Yerleştirilmesine yardımcı olmak salmaq: 1-Bir şeyin ağırlığı 2-Ağırbaşlılık**
IX/16
- **salmaq:1-Bir şeyin ağırlığı 2-Ağırbaşlılık**
XVI-l/32
- **saltanat: Saltanat**
III-a/4
- **san (soq-)(1):san:Dizden bele kadar olan kısım. san(soq-):Pişman olmak.**
XIV-b/20, XVI-d/27
- **san (2): 1-on bin (sayı) 2-Sayı**
XIV-a/32
- **sän: Güzel, yakışıklı**
XIV-a/26
- **sana-: Saymak**
XIII/126, 176, XVI-e/2
- **sanalı:Duygulu, düşünceli**
XVI-h/13
- **sanas-: Sayıma yardım etmek, hesaba katmak.**
V/46, XVI-b/18
- **sañıraw:Sağır**
XI-c/21, XIII/23
- **saqaw:Dilsiz**
XIII/23
- **saqda-: Korumak, muhafaza etmek**
VII-a/24, VIII/64, XI-c/22
- **saqdal-: saklanmak, ayrılarak konulmak**
XVI-f/16

- **saqdarlıq:**Koruyacak, saklayacak, koruyucu
XVI-c/16
- **saqıyna :**Şiddetli baş ağrısı
XV/76
- **sarañ :**Pinti, cimri
XI-b/9, XVI-g/8
- **saray:** Saray
XII/17
- **sarf:** Harcama, masraf
XI-c/6, XVI-d/30
- **sas-:** Şaşırmak, sıkışmak
XVI-b/12
- **sat-:** Satmak
II-a/24, II-b/71, X/6, XI-g/27, XI-h/5, XVI-a/25, XVI-ı/15
- **satıl-:** Satılmak
V/63, XIV-a/9
- **saw :** Sağ, sıhhatli, sağlam
XV/76
- **sawıq :** Eğlence
XIV-c/2
- **sâxib:** Sahip
XII/8, XIV-c/7
- **saxrâ:** Sahra, kır, ova, çöl
II-b/16, VII-a/2, XI-b/5, XI-d/12
- **saxrâwî :** Sahrada yaşayan
XI-c/3
- **sâyesinde:** Sayesinde, yardımıyla, vasıtasıyla
VI/26, IX/5, XVI-ö/23
- **sayın:** Sayın, hürmetli
V/58, XVI-a/8

- **saylan-: Seçilmek**
VIII/7, 36
- **saylaw: Seçim**
V, V/1, 2, 21, 26
- **sayra-: Ötmek, söylemek, şarkı söylemek**
XVI-I/6
- **seb-: Serpmek**
XVI-i/18
- **sebeb: Sebep**
VII-a/18, XIII/2, 7, 17, XVI-I/24, XVI-ö/30
- **sebebli: Sebepli**
II-b/8, XI-e/2, 16
- **segiz: Sekiz (sayı)**
VI/5, XIII/183, 185, XIV-b/2, XVI-I/31
- **sekilden-:Şekillenmek, benzer hale gelmek**
XIV-b/16
- **sekildi: Şekilli**
IV/52, VIII/2, XIII/163, XIV-a/22, XV/84, XVI-b/3, XVI-d/13, XVI-f/6, XVI-o/5
- **sekir-: Fırlamak, atlamak**
XVI-i/7
- **selâmet: salimlik, eminlik, selamet**
XII/29, XVI-o/17
- **semir-: Semirmek**
XI-g/24
- **sen : Sen**
II-a/9, 12, V/9, 46, X/16, XI-g/4, XIII/79, 81, 82, 84, XVI-b/18, XVI-h/8, XVI-I/11, 26

- **sen- İnanmak**
IV/22, XI-e/9, XIII/78, XIV-b/14, XVI-g/19, 29, XVI-h/4, XVI-ı/6, XVI-j/27, XVI-n/13
- **sene: Sene, yıl**
VI/1,
- **serik: 1-Arkadaş, dost 2-Dayanak**
XIV-b/1
- **serme- : Atmak, fırlatmak, teşebbüs etmek**
IX/7, 24
- **sert : Ant, sözleşme**
V/16, XV/40, XVI-k/30
- **sewap : Sevap**
XIII/176
- **seyaxat: Seyahat**
III-a/18
- **seyaxatçı: Seyahat eden kimse**
XVI-j/15
- **seyrân: Seyran, eğlence**
XIV-c/2, XVI-c/4
- **seyrânda-: Seyrana çıkmak**
VII-a/2, XVI-j/16
- **seyyax: Çok seyahat eden kimse**
IX/10
- **sezikdi:Şüphelenmiş, fark etmiş**
XVI-i/7
- **sıbağa: Pay**
XI-c/8, XVI-o/20
- **sıfat: Sıfat, özellik, gösteriş, kılık kıyafet**
XIV-b/18

- **sığılıs-: Sıkışmak, dar yerde oturmak**
II-b/40
- **sım : Tel, sim**
IV/21
- **sın : Eleştiri, tenkit**
XVI-d/6, XVI-m/11
- **sın-: Kırılmak, bozulmak**
XVI-e/30
- **sına-: Tenkit etmek, eleştirmek, sınamak**
XI-d/32, XI-f/4
- **sınas-: Bir birini sınamak**
II-a/12
- **sınıfla-: Sınıflara, bölümlere ayırmak**
VII-b/17
- **sınıq : Kırık**
XIV-c/3
- **sıpayı :Terbiyeli, nazik**
XIV-c/3
- **sırla-: Sırlamak, boyamak**
XI-g/9
- **sırr: Sır, gizli olan şey**
XIII/130, XIV-b/2, 18, XVI-j/8, 30, XVI-l/31
- **sırt :1-Dış 2-Arka**
II-b/41, XI-f/26, XI-g/9, XIV-b/19, XV/82, XVI-d/16, XVI-ı/29, XVI-i/5,
XVI-k/28, 31, XVI-ö/42
- **sıy: Hediye, armağan**
XV/6
- **sıy-: Sıgmak**
II-b/39, XVI-n/22

- **sıya : Mürekkep**
XVI-l/22
- **sıypa-:Okşamak**
XI-g/10
- **siñ-: Sinmek, içine işlemek**
XVI-k/17
- **sirä: Herhalde**
VIII/61
- **siyaset. Siyaset, diplomasi**
III-a/6
- **siz : Siz**
IV/24, V/18, XII/7, 13, 19, 21, XIV-c/4, XV/67, XVI-a/6, XVI-c/25, XVI-e/2, 11, XVI-ı/12
- **sledüvet: Gerekir**
II-b/82
- **sodlı : Mahkemelik, suçlu**
V/60
- **soğıs-: Harp, savaş**
XV/29
- **sol : O**
II-b/25, 45, IV/47, V/2, VII-b/6, 11, XI-e/2, 16, XII/16, 26, XIII/153, XIV-a/36, XV/28, 29, 71, 77, XVI-b/3, XVI-c/32, XVI-d/13, XVI-e/11, XVI-f/30, XVI-ı/3, XVI-ö/6
- **solay: Öyle, o taraf**
XV/81, XVI-c/32
- **soldat: Asker**
XVI-f/27
- **som : Para**
VII-b/21

- **soñ: Ondan sonra**
II-b/59, III-b/3, V/27, 48, 52, 55, VI/3, 41, XI-a/11, XI-d/7, XI-e/12, XI-g/30, 31, XIII/27, 57, 112, 175, XV/7, XVI-a/9, XVI-e/18, XVI-f/24, 28, XVI-h/16, XVI-i/14, 25, XVI-o/15
- **sonçama: O kadar, öyle**
V/76,
- **sonda : O zaman, öyle olunca, gene**
II-a/27, VI/37, 54, VII-b/8, VIII/24, 32, XI-e/21, XIII/170, 189, XVI-g/22, 24, XVI-h/5, 18,
- **soñra: Sonra**
XIII/154, 172,
- **soq-: 1-Vurmak, dokunmak 2-Durmak**
IV/51, VI/11, XVI-c/7
- **soqır: Kör**
XI-e/11, XIII/23, XVI-f/23
- **soray-: Uzunca ve yakışksız durmak**
XVI-c/14
- **sordı : Zavallı, fakir, çaresiz**
V/15, VII-b/23, IX/3
- **sorlı :Zavallı, fakir, çaresiz**
II-a/29, V/29, VII-a/13, XI-f/27
- **sovet: Nasihat, öğüt**
XVI-m/12
- **soxbet :Sohbet**
XVI-c/5
- **soy-: Hayvanın derisini yüzmek**
III-a/27
- **soz-: Uzatmak maksadıyla çekmek**
VII-b/30

- **sök-: 1-Sökülmek 2-Kınamak, tenkit etmek**
XV/55, XVI-k/8, 24
- **sön-:1-Sönmek 2-Bitmek, mahvolmak**
XVI-h/26, XVI-ı/18, XVI-i/10
- **söndir-: Söndürmek**
II-a/11, XIV-a/29
- **söyle-: Söylemek**
IV/37, VII-a/7, XI-d/27, XI-g/6, XVI-h/5, XVI-n/5
- **söylen-: Söylenmek**
XVI-l/5
- **söz : Söz**
II-a/11, 14, 26, II-b/12, 79, III-a/28, 30, IV/37, 39, VII-a/16, VIII/60, IX/16, XI-b/16, XI-d/25, 26, XI-e/29, 32, XI-g/6, 35, XIII/85, 101, 164, XIV-a/35, XIV-b/6, 11, XIV-c/3, 19, XVI-b/26, XVI-c/28, 30, XVI-h/4, XVI-i/26, 32, XVI-j/4, 12, 27, XVI-m/3, 7, 9, 11, 25, 31, XVI-n/3, 7, 29, 30, XVI-o/24, XVI-ö/3, 9, 11
- **strajnik: Muhafız, bekçi**
V/23
- **sula-: Uzanmak**
XVI-e/32
- **sultan. Sultan**
II-b/66
- **suluw : Güzel, yakışıklı**
XIV-b/10, 17
- **sumdan-:Kötülük için açıkgözlülük yapma**
XI-h/6
- **sumdıq: Uğursuzluk**
XV/39
- **suñqar : Çok yüksekten uçan kartal**
II-b/43

- **sura-: 1- Sormak 2-Dilek, istek**
XVI-e/24, XVI-h/31
- **surça : Boz, boza yakın**
XV/33
- **suw. Su**
II-a/6, IV/11, VI/7, 37, 43, XI-h/3, XVI-f/30, XVI-h/26, XVI-ı/18, XVI-i/10, XVI-ö/36
- **suwır: Dağ faresi**
XV/46
- **suwıtuwçı: Ata nefes aldırın, dinlendiren**
III-a/9
- **suwsa- : 1-Susamak 2-Arzu etmek**
XVI-ö/13
- **suwsın: Hararet bastırın soğuk şey**
XVI-e/19
- **sülük: Sülük**
XI-a/11
- **sünnet: Sünnet**
XIII/67, 76, 90, 99, 104, 105, 106
- **süy- : Sevmek**
VIII/55, XIII/27, 131, 155, 187, XIV-c/12
- **süyek: Kemik**
XI-d/7, XVI-k/17
- **süyksiz: Kemiksiz**
XVI-i/13
- **süyinçi :Müjde**
V/23
- **süyre-:Çekmek, sürüklememk, desteklemek**
IX/31

- **süyreñde-:Lüzümsuz şeyler konuşmak**
XI-g/2
- **süytü- :Öyle yapmak**
II-b/44, XV/69

- Ş -

- **şâd:Sevinçli, memnun**
XVI-ö/8
- **şâddan-: Sevinmek, memnun olmak**
V/10
- **şahbaz:Yiğit, şanlı, gösterişli**
XI-a/7, XI-c/12, XI-f/18, XVI-b/14, XVI-h/28, XVI-n/24
- **şâkird :Talebe, çırak**
XVI-e/1
- **şam : Mum, lamba, ışık**
XIV-a/30, XVI-i/9
- **şar(1): Hava**
VI/19
- **şar(2): Hep, bütün**
XII/21
- **şart: Şart, vaziyet**
II-a/28, III-a/28, VIII/9, XIII/68, XIV-c/15, XVI-f/3
- **şecire : Küçük, tek ağaç, tarih kitabı**
II-b/10
- **şehid : Şehit**
IX/29
- **şehir : Şehir**
II-b/15, IV/35, XVI-f/12

- **şer': İslam dininin kuralları**
XIV-a/33
- **şerbet: Şerbet, içilecek tarlı şey**
XI-d/17, XI-e/4, XVI-o/16
- **şeri'ât:İslam dininin kaideleri**
VII-b/16, VIII/10, 48, 54, 55, XI-a/3, XIII/6, 63, 101, 190, XVI-f/5
- **şeşen:1-Hatip, iyi konuşan 2-Anlamalı**
XVI-l/5
- **şifa': Şifa, hastalıktan kurtulma**
IX/9
- **şkol: Okul**
XVI-ö/17
- **şübhesiz: Şüphesiz, Kuşkusuz**
XIV-b/14, XVI-h/18

- T -

- **ta: de edatı**
XVI-g/17
- **ta'âm :Yemek, aş**
V/50
- **ta'lîm: Eğitim, terbiye**
II-a/7, XVI-c/2, XVI-g/13, XVI-ö/15
- **taba: Birisinin kötü haline sevinmek.**
II-b/52
- **taban: Ayağın, bir eşyanın alt kısmı**
IX/8
- **tabaqdas: Aynı sofrayı paylaşan kişiler**
V/31

- **tabıl-: Bulunmak**
IV/46, IX/9, XI-d/3, XIII/51, XVI-d/11, XVI-h/4, XVI-ö/16
- **tabıs: Kazanç, fayda, gelir**
IX/32
- **tabıs-:1-Barışmak, anlaşmak 2-Buluşmak**
IX/12
- **tabîb: Tabip, doktor**
XI-d/3
- **tabuwçı : Bulan, kazanan kişi**
XIII/88
- **tağan: Karga**
XI-f/6
- **tağı: Daha anlamında kelime**
IV/25, 41, V/24, X/28, XI-g/17, XIII/48, 104, 126, 137, 169, 172, XV/57, 61, XVI-h/11
- **tâ'ife:Bölük, kavim, kabile**
XVI-h/17
- **tal:1-Söğüt ağacı 2-Dal, bölük, parça**
XVI-d/1, XVI-m/15
- **tal-:1-Bayılmak 2-Çok güçsüzleşmek**
V/47, IX/6
- **talâq: 1-Boşanma 2-Bir şeyden ayrılma**
VIII/11, 15
- **talas: Tartışma, münakaşa etme**
X/16
- **talas-: Tartışmak, münakaşa etmek**
II-b/43, V/4, 45, XVI-b/24
- **talasuwcı : Tartışan, münakaşa eden kişi**
II-b/39

- **talay:1-Çok defa 2- Kader, nasip**
IX/28, XIII/51
- **taleb : 1-Talep. 2-Bir iş için gayret etmek.**
XVI-e/4, XVI-l/1
- **talebden-: bkz. taleblen-**
XVI-d/11, XVI-g/20
- **talebdi: Bir şeyi yapmaya hevesli, gayretli**
II-a/19
- **talebker: Müteşebbis, girişken,**
XVI-b/19, XVI-k/7
- **taleblen-:Teşebbüs etmek**
XI-g/3, XVI-b/5
- **talebli: Bir şeyi yapmaya hevesli, gayretli**
XI-c/13
- **tâlib:İsteyen, istekli**
XVI-d/22
- **talpın-: Bir maksatla teşebbüse girişmek**
III-b/2, XI-f/23, XVI-ö/44
- **tam- : Damlatmak**
XVI-c/11
- **tamam: Tamam**
IV/31, XIII/24
- **tamaşa:Temaşa, çok güzel, enteresan**
XVI-c/3
- **tañçı: Damla**
XVI-c/11, XVI-h/27
- **tamır: Damar**
XVI-e/29
- **tañ : Sabah**
II-a/30, XII/15, XIV-a/8, XV/4

- **tän : Ten, beden**
XI-f/25, XIV-b/16, XVI-o/17
- **tañda:- Seçmek, iyilerini ayırmak**
XVI-l/30
- **tañday: Damak**
XVI-d/24
- **tanı:- 1-Tanımak 2-İnkâr etmek**
XI-e/29, XVI-m/3, XVI-o/14
- **tanıs:- Tanışmak**
IX/10
- **täñri : Tanrı, Allah, Rab**
VI/50, VIII/64, XII/15, XVI-i/9, XVI-ö/12
- **tap:-1-Tapmak, bulmak 2-Kazanmak**
II-a/8, II-b/46, IV/28, 44, 57, VI/19, 30, 38, VIII/4, XI-c/19, XI-f/12, XI-g/22, 30, XI-h/1, XIII/51, 64, 68, 74, 84, XIV-a/13, XVI-b/3, XVI-d/31, XVI-g/2, XVI-o/4, XVI-ö/43
- **tapda:-Ezmek, yok etmek, çiğnemek**
XVI-e/8
- **tapsın:-Kazanmış gibi, bulmuş gibi olmak**
XI-d/30
- **taq: Taht**
II-b/54, V/53, X/32
- **taq:- Takmak**
III-a/8
- **taqdîm:Sunmak, ileri sürme, öne geçirme**
VII-b/13
- **taqdîr:Beğenme, değer verme, kader**
XVI-h/30
- **taqsır: Saygı sözü.**
VII-b/10

- **tar : 1-Dar 2-Zor ve ağır**
II-b/24, X/26, XIV-a/6, XVI-b/11
- **tara-: Her tarafa dağılmak**
II-b/9, XVI-e/8, XVI-l/12, XVI-m/1
- **taraf: 1-Yer, yön 2-Memleket**
IV/55, VIII/7
- **tarat- Dağıtmak**
XVI-ö/9
- **tarçılıq :Eziyet, darlık, zorluk, yokluk**
II-b/40, IV/63, XI, XVI-e/26, XVI-k/15
- **tarıl-: 1-Daralmak 2-Kızmak**
VI/7, 51, XVI-l/13, XVI-ö/18
- **tarıq-:Yokluk, çaresiz duruma düşmek**
XVI-o/4
- **tarqa-: Dağılmak**
XI-d/28, XV/57
- **tarqat-: 1-Dağıtmak 2-Bozmak, sökmek**
XV/56, 61
- **tart-:1-Çekmek 2-Bağlamak 3-Benzemek 4-Müzik aleti kullanmak**
5-Armağan etmek 6-Bir şeye iştirak ettirmek
II-a/1, II-b/59, VII-b/5, X/10, 29, XIV-b/8, XVI-h/10, XVI-k/5
- **tas: Taş**
VI/17, 45, XI-b/8, XVI-b/1, XVI-c/7, XVI-g/28, XVI-i/18
- **tasala-: Saklamak, gizlemek**
XVI-n/8
- **tasda-:1-Bir şeyi bir yere koymak 2-Atmak**
II-a/10, II-b/2, V/73, VII-b/32, XI-b/14
- **täsil: Usul, taktik**
XVI-n/26

- **tat:-Tadına bakmak, tatmak**
II-a/16, XVI-ö/14
- **Tatar: Türk soyundan bir halk ve bu halktan olan kimse**
XIII/161
- **tätdi: Tatlı, güzel, hoş tat**
XVI-h/32, XVI-ö/37
- **tätti: Tatlı, güzel, hoş tat**
VI/37
- **tatuw : Çok iyi geçinen iyi arkadaş**
II-b/49, XIII/110
- **tatuwlıq:İyi dost olmak, küs, kırgın olmama**
XVI-ı/20, XVI-m/20
- **taw : Dağ**
II-a/17, VI/39, 45, XVI-b/11, XVI-c/7
- **taw:-Tapmak, bulmak, kazanmak**
XI-c/17, XIII/102, XIV-c/9, XVI-f/31, XVI-ö/37
- **tawıs:- Yok etmek, bitirmek**
IX/26
- **täwir: İyi, daha iyi**
XVI-b/2, XVI-k/20
- **tawsıl:- Bitirilmek, üzölmek**
XIII/118
- **taxrıs: Hırslandırma, düşünmeye sevk etme**
VII-b/13
- **tay (1): Gibi anlamında edat**
II-a/20
- **tay (2): Tay**
II-b/23
- **tay:-Ayağın veya başka bir şeyin kayması**
XVI-c/16

- **taydır:-Kaydırmak**
XVI-c/28
- **tayfa : Tayfa, civardaki cemaat**
XVI-ö/2
- **taz: Kel**
XIII/23
- **taza: 1-Taze, saf, temiz 2-Samimi**
VII-b/27
- **tazar- Temizlenmek**
II-a/6
- **tece:- Yavaşlatmak, durdurmak**
II-a/15
- **tefhîm:Anlatma, anlatılma, bildirme,**
VII-b/13
- **tegis:Hepsi, tamam, eksiksiz**
II-b/6, XI-h/22, XVI-n/13
- **tek: 1-Soyu, ceddi 2- Karşılıksız, neticesiz**
V/12, VII-b/2, VIII/64, XI-e/28, XV/68, XVI-ı/16
- **tekser:- Tetkik etmek, soruşturmak**
VIII/18, 20, XI-f/4
- **telefon: Telefon**
IV/12
- **telegraf: Telgraf**
IV/21
- **telegram: Telgrafla haberleşme**
IV/8
- **teleskop: Teleskop**
IV/41
- **temir: Demir**
VI/11, XVI-a/21

- **temirsiz: Demirsiz**
IV/21
- **teñ: Denk, aynı, beraber, eşit**
IV/52, XI-h/26, XIII/25, 33, 44, 66, 69, 124, 133, XIV-a/3, 39, XVI-ı/28, XVI-i/20
- **teñger-: Eşit hale getirmek**
XVI-h/22
- **teñiz: Deniz**
XVI-d/3
- **teñlik: Eşitlik, denklik**
XIII/116, 120
- **tep-: Tepmek, üstüne çıkmak**
XVI-d/16
- **ter-: Dermek, toplamak**
III-a/19
- **terbiye: Terbiye, eğitim**
XVI-b/2
- **terbiyele-: Terbiyelemek, eğitmek**
XI-e/18
- **terbiyesiz : Terbiyesiz, eğitimsiz**
XVI-g/31
- **tereñ: Derin**
XVI-m/7
- **terge-: Sorguya çekmek**
XVI-m/14
- **teri: Deri**
XV/14
- **terk: Bırakma, vazgeçme**
II-a/25, XIV-c/8, XVI-a/7

- **terme:**Şarkı ve şiir karışık söylenen söz
X
- **ters :** Ters, yanlış
IV/10, VII-a/30, XVI-a/14, XVI-m/18
- **tertîb:** Sıra, dizi, düzen
VIII/31, XVI-ö/15
- **tertîbli:** Sıralı, düzenli, tertipli
VII-b/1
- **tewârix:** Tarihler
VIII/49
- **tewbe:** Tövbe
V/51, XV/42, 73
- **tewekkül:** İş Allah'a bırakma
XII/20, XVI-d/21, XVI-m/28, XVI-o/29
- **tewfiqlı:** Uydurulmuş, uygunlaştırılmış
XVI-l/25
- **tez :**Çabuk
IX/19, XI-e/20, XVI-j/29
- **tıçqan:** Fare
XV/47
- **tım:** Pek, çok
XVI-c/17
- **tıñ:**Gayretli, güçlü, kuvvetli
XVI-k/19
- **tın- :** Dinmek, bitmek
VIII/24, XIII/189
- **tıñda-:**Dinlemek
VII-b/28, XI-d/25
- **tıñdal-** Dinlenmek
XI-h/8

- **tınıç: Sessiz, sakin, rahat**
XV/77
- **tınıçlıq: Sessizlik, sakinlik, rahatlık**
XIII/192
- **tınımdan-:Dinlenmek, istirahat etmek**
V/26
- **tıñla-: Dinlemek**
IV/4
- **tıpır-la-:Elini ayağını kıpırdatma, çırpınma**
III-b/14
- **tısqarı: Dış, dışarı**
III-b/8
- **tıy-:Yasaklamak, mani olmak**
VIII/43, XI-f/8, XVI-f/5
- **tıyıl-:Dinmek, bir işi yapmaktan vazgeçmek**
XIII/191
- **tıyın: Ufak para**
XVI-j/3
- **tik-: 1-Dikmek 2-Çadır vs. kurmak**
X/19, XVI-f/32
- **tikenek: Diken**
XVI-d/2
- **til: 1-Dil 2-Lisan**
IX/5, XI-d/1, XI-f/27, XIV-c/3, XV/55, XVI-a/11, XVI-f/14, 17, 22, XVI-h/5, XVI-ı/4, XVI-i/13, 31, XVI-j/1, 9, XVI-l/8, XVI-m/26, 30, XVI-ö/19
- **tile-:Dilemek**
V/18, XII/11, XV/76, XVI-ö/10
- **tilek: Dilek**
III-b/9, VII-b/11, VIII/45, XII/21, XVI-d/20

- **tilmaç: tercüman**
V/24
- **tipti: Bilhassa, pek çok**
XVI-c/9, 15
- **tiri: Diri, sağ**
IX/29
- **tis: Diş**
XI-d/7
- **tiy-: 1-Değmek 2-Dokumak 3-Evlenmek**
II-b/58, XI-e/21, XVI-n/5
- **tiyesili: Alacaklı, hisseli**
XVI-o/20
- **tiygiz-: Değdirmek, dokundurmak**
XV/55, XVI-d/15
- **tiyüwçi: Dokunan, değen kişi**
III-a/22
- **tize: Diz**
XVI-l/30
- **tizil-: Dizi haline gelmek**
III-a/11
- **toğay: Bol yeşillikli yer, orman**
VI/22
- **toğız: Dokuz (sayı)**
XI-b/14
- **tol- 1-Dolmak 2-Semirmek, büyümek**
II-b/13
- **ton : Elbise, palto, ceket**
V/49
- **toñ : Don, buz tutmak**
XVI-g/31

- **top :Topluluk, kalabalık**
XI-h/9
- **topas: Cahil, bilgisiz, görgüsüz**
XVI-m/19
- **topdan-:Toplanmak**
XV/78
- **topıraq. Toprak**
VI/28, XVI-h/31
- **toq : Tok, aç değil**
III-a/17
- **toqal : İkinci hanım**
XIII/107
- **toqıldağ : Ağaçkakan kuşu**
V/51
- **toqsan: Doksan (sayı)**
XI-b/14
- **toqta-:Durmak, beklemek, yavaşlamak**
II-b/11, XI-h/10, XII/20, XIV-c/17, XV/74
- **toqtal-:Duraklamak, durmak**
XIV-a/31
- **toqtat- :Durdurmak**
IX/21, XIII/184
- **toqtı:Altı aydan bir yaşına kadar olan kuzu**
II-b/23
- **tor: Ağ**
XVI-a/21
- **Torğayskiy: Kazakistan'da vilayet**
XVI-ö/1
- **toy: Düğün, toplantı**
III-a/24, XV/42, 45, 56, 57, 61

- **toy- : Doymak, kanaat etmek**
XI-f/22
- **töbe: 1-Tepe 2-Bir şeyin en üst noktası**
XI-a/10, XVI-a/26
- **töbeles: Kavga, dövüş**
V/39
- **tök-: Dökmek**
V/4, XV/10, XVI-d/22, 30, XVI-k/6
- **töle-: Ödemek**
XIII/148
- **tör: Evin baş köşesi**
IX/31
- **töre: İdarecilik eden, hüküm veren kişi, töre**
II-b/56, V/21, 41
- **tösdik:Hayvanın göğüs kemiğindeki et**
XIV-a/7
- **tösek: Yatak**
XV/14
- **tsivilizovannıy: Medeni**
II-b/81
- **tuççı: Tuzu yok, yemeye içmeye uygun, tatlı**
VI/37
- **tûfan : Tufan**
XVI-l/18
- **tul : Dul, eşi ölmüş**
XIII/59, 64, 97
- **tulpar: En hızlı koşan at**
X/13
- **tuman : Duman**
II-b/73, XI-c/19

- **tumaq: Kazak Türkleri'nin şapkası**
XVI-h/10
- **tuqım: Tohum, Nesil**
XI-c/18, XVI-d/14
- **turaq: Durak, durma yeri, yaşanılan yer**
XVI-e/18
- **turıs: Duruş**
XVI-l/29
- **turmaq : Durmak**
II-b/54, VI/26
- **turuw :Durma, bir yere yerleşme**
II-a/32
- **tus :1-Bir şeyin karşı tarafı 2-Devir, zaman**
II-b/68
- **tusaw:1-Binek atın bir yere gitmemesi için ön ayaklarını bağlamaya yarayan bağ 2-Engel, mani**
XVI-g/26
- **tut-: Tutmak**
XVI-i/27, XVI-k/25
- **tutın- : Tutunmak, faydalanmak**
XI-h/26
- **tuw: Tuğ, bayrak**
XVI-f/32
- **tuw-:1-Doğurmak 2-Peyda olmak**
II-a/30, III-a/23, XI-h/11, XIII/18, 52, 136
- **tuwısqan: Kardeş, akraba**
II-b/37
- **tuwra: Doğru, düz**
V/74

- **tuyuq:1-Çıkmaz 2-Hiç sır vermeyen kimse**
II-b/74
- **tübek :Yarımada**
XV/1
- **tük: 1-Tüy 2-Hiçbir şey**
V/30
- **tükir-: Tükürmek**
VII-a/15
- **tülki: Tilki**
XV/46
- **tün: Gece**
IV/35, VII-a/3, VII-b/22, XVI-c/23
- **tündik:Çadırın üstündeki, duman için keçe**
II-b/62
- **tüp: Bir şeyin dibi, soyu**
V/2
- **tür: Tür, çeşit, görünüş**
XI-h/16, XVI-ö/18
- **türki: Türkü**
XVI-f/7
- **türli : Çeşitli, türlü**
II-b/13, XI-e/10, XV/1, 6, XVI-a/4, XVI-e/3, 14, XVI-f/21, XVI-j/7, XVI-l/17
- **tüs: 1-Düş 2-Öğle üzeri 3-Renk, görünüş**
XI-h/19, XVI-c/32, XVI-m/15
- **tüs-: 1-Düşmek 2-İnmek, girmek**
II-b/1, III-a/23, IV/18, V/6, 49, VII-a/8, IX/8, XI-a/8, XI-e/24, XV/8, 84, XVI-c/22, XVI-o/27
- **tüsin- : Düşünmek**
XI-e/32, XV/81, XVI-c/31

- **tüye: Deve**
IV/43, XI-f/7
- **tüyme: Dügme**
IV/43
- **tüzegen: Düzelmiş, düzenlenmiş**
III-a/4
- **tüzel-: İyileşmek, düzelmek**
III-a/18, XVI-ı/26
- **tüzet-:İyileştirmek, doğru hale getirmek**
XI-c/2
- **tüzüw :Düzgün, doğru**
XVI-b/8
- **tüzüwlik: Doğruluk, düzgünlük**
XI-ı/24

- U -

- **uç-: Uçmak**
IV/17, XVI-d/3
- **uçitel': Öğretmen**
VIII/33, 36
- **uğarlıq: Düşüncelilik, anlayışlılık**
XVI-c/28
- **uğarsız:Düşüncesiz, anlayışsız**
XVI-a/16
- **uğuw: Düşünme, anlama**
XVI-f/6
- **ukaznay:1-Emir veren yönetici 2-Resmi**
VIII/5, 12, 14, 17, 35, 40

- **ul: Oğul**
III-a/23, V/61, XIII/19, 115, 149, 155, 156, 186, XVI-g/21
- **ulu:Ulu, büyük**
IX/4, XVI-d/18
- **uluğ :İdareci, han, töre**
XI-b/17, XI-h/26, XIII/43
- **umıt- Unutmak**
XI-h/28, XVI-b/29, XVI-k/29
- **umıtıs-:Karşılıklı birbirini unutmak**
V/52
- **umtıl-:İlerlemek, hamle yapmak**
III-b/2, VII-a/13, VII-b/30, VIII/60, XI-f/6, XVI-e/12, XVI-g/10, 16
- **'umûmiyye:Herkesle ait, herkesle ilgili**
XVI
- **una- : Beğenmek, uygun bulmak**
XI-f/1, XI-g/34, XIII/10, 190
- **unas-: Uygun olmak, yakışmak**
XVI-g/24
- **unat-:Uygun bulmak, kabul etmek, beğenme**
II-a/10, XIV-a/19, XIV-b/10
- **ur-: Vurmak, dövmek**
II-b/36, XI-g/23, 32, XVI-n/18
- **uran: Parola**
X/21, XI-c/24, XVI-l/2
- **urınçaq:Bela arayıcı, kavgacı**
VIII/60
- **urı-qarı :Hırsız soyguncu**
V/56
- **urıs-: Dövüşmek**
XVI-l/7

- **urlıq : Hırsızlık**
II-b/38, V/38
- **usaq: Ufak, küçük**
XV/12, 13, XVI-b/26
- **usda-: Yakalamak, tutmak**
VIII/26, XI-b/16, XI-e/11, XI-h/26, XIII/66, 69, 70, 72, 91, 119, XV/66, XVI-e/2, XVI-m/13
- **ustar-: Hünər göstərək**
VII-b/8
- **uw: Zehir**
XI-e/7
- **uxşa-:Benzemek**
X/14
- **uyat: Ayıp, utanç**
XII/28
- **uyıqda-: Uyumak**
XII/27
- **uyqu: Uyku**
II-b/83, XI-b/1
- **uzat-:1-uzatmak 2-Kız evlendirmek**
III-a/23
- **uzun: Uzun**
XIV-c/19

- Ü -

- **üç : Üç (sayı)**
II-b/17, VII-b/7, XI-b/16, XII/11, XVI-a/17, XVI-g/27
- **üçinçi:Üçüncü**
V/7, XIII/95, XV/63

- **üçün : İçin edatı**
II-b/2, 11, VI/36, VIII/51, IX/2, X/4, XI-f/19, XIII/94, 95, 107, 149, 150, 152, XIV-a/20, XV/62, XVI-a/7, XVI-b/9, XVI-g/13, XVI-ö/15
- **üki: Puhu kuşunun tüyü**
III-a/8
- **üles : Pay, hisse, hak**
XVI-j/19, XVI-l/9
- **ülgî: Örnek, görgü, ders**
VII-b/15, XVI-c/26, XVI-h/18
- **ülgili: Görgülü, terbiyeli**
XVI-ö/31
- **ülken: Büyük**
IX/27, XI-d/19, XVI-f/11
- **ümîd: Ümit, umut**
XVI-e/12, XVI-m/8
- **ümîdker: Umut eden, bekleyen**
XVI-e/9, 11
- **ümmet: Ümmet**
XIII/75
- **ünde-:1-Söylemek, 2-Bildiri, açıklama**
XVI-h/23, XVI-m/16
- **ünemi : Devamlı, her zaman, hep**
II-b/54, XVI-k/20
- **ürk-:Ürkmek**
XI-f/21
- **üst: Bir şeyin üzeri, üst tarafı**
IV/23, XI-h/27
- **üy: 1-Ev 2-Vatan**
III-a/12, V/6, 30, 49, IX/23, XVI-b/29, XVI-d/29, XVI-g/28, XVI-h/31, XVI-ı/8, XVI-j/6, XVI-l/10

- **üyren-: Öğrenmek**
III-b/1, XI-e/17, XI-g/1, XI-h/13, XVI-c/10, XVI-e/4, 24, XVI-f/1
- **üyret-:Öğretmek**
II-a/7
- **üz- :Kesmek, koparmak**
XVI-h/14

- V -

- **vıbornaylıq: Seçim**
V/75
- **volısdıq: İle ait, ille ilgili(idari taksimatta)**
V/4
- **volıst: İdari taksimatta il**
V/1, 25, 47, 75, VIII/5, 25
- **volostnay:İdari taksimatta il yöneticisi**
V/66
- **vozduşnıy:Balon**
IV/19

- W -

- **wa'az: Vaaz**
VIII
- **wa'azla- : Vaaz vermek**
XVI-b/25
- **wa'de:1-Bir iş için belirtilen zaman 2-Ecel**
II-b/61, IX/12, XVI-k/22
- **wa'desiz: Süresiz**
XVI-l/27

- **wâcib: Şer’en yapılması gerekli olan şey**
VII-a/8, XVI-f/6
- **wallâhi:Vallahi. “Allah için”yemin**
XVI-b/31
- **waqıf: Vakıf**
VII-a/12, VIII/37
- **waqıt: Vakit, zaman**
II-b/31, 51, III-a/21, III-b/7, IV/31, VI/51, VII-b/12, VIII/13, X/25, XI-a/16, XII/26, XIII/22, XIV-a/40, XIV-b/8
- **waqıtça:Belli bir süre, vakitli**
XVI-c/19
- **wayım:Üzüntü, merak, kaygı**
II-b/24
- **wazîfe:Vazife, ödev**
VII-b/9, VIII/33
- **webal: Vebal, günah**
XIII/123, 176, XIV-a/21
- **wefâ:Vefa, sözünü yerine getirme**
XII/12, XV/73, XVI-d/12, XVI-o/11, XVI-ö/35
- **wekil : Vekil, temsilci**
VIII/14
- **wezir: Vezir**
XV/3
- **wicdan :Vicdan**
V/63
- **wilâyet : Vilayet, il**
XVI-ö/1

- X -

- **xaber:Haber**
IV/7, 56
- **xâcet:Hacet, ihtiyaç**
II-b/64, IV/18, XI-h/18, XIV-a/36, XVI-a/10, XVI-f/13, XVI-ö/10
- **xâdim:Hizmet etme, yarama**
XII/7
- **xafa:Üzüntü, kaygı, sıkıntı**
VI/24, XI-f/24, XIV-c/11, XVI-d/32, XVI-m/19, XVI-o/4
- **xafalıq:Üzüntülü, sıkıntılı, kaygılı durum, an**
III-b/9, XVI-o/31
- **xafiyyeten:Gizlice**
VII-a/21
- **xâkim: Hakim, hükmeden**
V/55, VII-a/22, XI-e/14
- **xâl :Hal, durum**
I/3, II, II-a/3, II-b/53, V/34, VI/54, VIII/62, X/2, XI, XI-a/16, XI-c/2, XI-d/6, XI-g/3, XIII/154, XIV-a/15,22, 38, XV/49, XVI-b/15, XVI-k/7, XVI-ö/7
- **xalfe: Halife**
XVI-e/7
- **xâlî :1-Boş 2-Tenha**
VII-b/20
- **xâlis:Hilesiz, katkısız, saf**
IX/14
- **xalq : Halk**
II, II-a/10, 22, II-b/3, 6, 19, 32, 71, 78, III, III-a/26, III-b/1, IV/20, 40, 46, 54, 56, 64, V/28, 40, 48, 65, 72, 74, VI/9, 29, VII-a/19, VII-b/15, 18, 31, VIII, VIII/7, 47, 51, 53, IX, IX/2, 13, 18, 27, X/3, 20, XI-a/4, XI-b/3, 6,

17, XI-c/2, 4, 20, XI-d/9, 22, 27, 32, XI-e/1, 14, 20, XI-f/14, 21, XI-h/2, 4, 5, 7, 20, XIII/5, 47, 104, 158, 192, XIV-a/16, 20, 32, XV/42, XVI-a/22, XVI-b/6, 9, XVI-d/4, XVI-e/28, XVI-f/21, XVI-g/1, 6, XVI-h/2, 19, 22, XVI-j/20, XVI-k/3, 15, XVI-l/24, 26, XVI-m/1, XVI-n/4, XVI-o/2, XVI-ö/5, 9, 27, 40

- **xan : Han**
II-b/19, 54, 56, 65, V/53, XI-a/4, XV/2, 24, 27
- **xaqîqat: Hakikat, gerçek**
III-a/30, VII-b/20, XVI-h/6
- **xaqq : 1-Hak, Allah 2-Doğruluk**
II-b/30, VII-a/4, XI-a/14, XI-h/7, XIII/66, XVI-a/2
- **xaqqaniyyet:Hak ve adalete uygunluk**
XI-b/15
- **xaqqında: Hakkında, hususunda, dair, ilgili**
V, VII, VIII/1, XI, XIII, XIII/13, 71
- **xaracat: Haraçlar**
XIII/42, XVI-e/13
- **xarâmî : Huysuz, haydut, yol kesen**
V/55
- **xareket: Hareket**
XI-g/31, XVI-d/13
- **xarf: Harf. Alfabeyi oluşturan işaretler**
XVI-c/10
- **xasedlik: Kıskançlık, çekememezlik**
XVI-b/24, XVI-k/8
- **xâsıl: Peyda olan, husule gelen**
IV, IV/3, XVI-d/19, XVI-n/20
- **xasret :Hasret, özlem**
III-a/3
- **xaste: Hasta**

XI-c/14, XII/5

- **xatâ: Hata, yanlış**
VIII/19, IX/7, XIV-c/16, 18, XVI-k/23, XVI-o/1
- **xatt: 1-Yazı 2-Buyruk**
VII-b/8, XII/1, 30, XVI-f/7, XVI-ö/19
- **xawıflan-: Korkma**
XVI-o/30
- **xaxol:Kazakistan'a gelen Rus göçmenler**
VI/34
- **xayal :Hayal**
II-b/1, IV/26, VI/23
- **xayat: Hayat, ömür**
XII/12
- **xayır: İyilik, iyi faydalı iş, hayır**
XII/29, XVI-b/22
- **xayırçı : Dilenci**
XVI-ö/45
- **xayırlı: Hayırlı**
IX/20, XIV-b/13, XVI-b/10
- **xayran:Şaşırmış, çok tutkun, hayran**
VI/13, 42, XI-g/35. XVI-a/22
- **xayrat: Sevap için yapılan hayırlar, iyilikler**
XII-/14
- **xaywan: Hayvan**
XI-h/24, XV/48, XVI-j/23
- **xazır: Hazır**
XVI-j/18
- **xazinelik:Devlet malı olarak ayrılmış toprak parçası.**
VI/6
- **xelal :Helal**

XIII/49, 52, XIV-b/13

- **xıyânet : İhanet**

IX/21, X/29, XI-h/25, XIV-a/31, XV/43, XVI-m/18, XVI-o/7

- **xidmet: Hizmet**

II-a/22, IX/6, 30, XI-f/17, XI-h/2, XIII/95, 107, XVI-b/7, XVI-d/4, XVI-ö/6, 24

- **xilaf : Karşı, zıt, yalan**

VII-b/16, VIII/17, IX/12, XV/75

- **xîle:Hile, kandırma**

IV/17, VI/30, 38, XI-c/6, XI-h/8, XVI-m/29

- **xîleli: Hileli**

XV/34

- **xîlesiz:Hilesiz**

XVI-i/17

- **xisâb: Hesap**

XI-g/6, XIV-c/5

- **xod:1-Bir işin gidişatı 2-Yol**

VII-a/20

- **xor: Hor görme**

VIII/52, XI-g/35, XIII/127, XVI-b/13, XVI-n/23

- **xorla-: Hor görmek**

XIII/119, XV/66

- **xorlıq : Horluk**

II-b/42, XI-f/2, XIV-a/23, XV/59, 70

- **xoş : Hoş, iyi, güzel**

VI/14, XII/29, XIII/50

- **xoşâmed: “Hoş geldi” demek**

XI-g/7

- **Xuday : Hüda, Allah**

VII-a/24, XI-f/9, XI-g/19, 23, XIII/122, 160

- **xulq: Huy, tabiat**
XIII/10
- **xutbe:Hutbe, hatibin minberde hal verdiği öğüt: Öğüt, nasihat**
XIII/169
- **xükm :Hüküm**
VIII/48, 56, XI-a/3
- **xürmetle-: Hürmet etmek, saygı göstermek**
VII-b/25
- **xürmette-: Hürmet etmek, saygı göstermek**
XVI-I/26
- **xürriyyet: Hürriyet, özgürlük, serbestlik**
XI-b/15

- Y -

- **ya(1):Denkleştirme edatı**
VIII/41, XIV-a/33, XVI-ö/48
- **ya(2): Hitap edatı**
IV/8, XVI-k/1
- **Ya'qub:Kazak şairi. Mir Yakup Duwlatoğlu**
II-a/1, XII/30, XVI-ö/4
- **ya pirim-aw: Üzüntü, hayret vs. bildiren söz**
V/57, 72, XVI-I/14
- **yer:1- Yer, toprak 2-Yurt, mekân**
VII-a/17
- **yolla- : Yollamak.**
XII/1
- **Yuropa: Avrupa**
IX/10, XI-c/15

- Z -

- **za'îf: 1-Zayıf, güçsüz 2-Tembel**
XIII/26
- **za'îflik: zayıflık, güçsüzlük, tembellik**
XIII/24
- **zakon: Kanun, yasa**
XVI-f/17
- **zâlim : Zalim, zulmeden**
IX/21
- **zâlimliq: Zalimlik**
XVI-o/12
- **zañ : Kanun, yasa**
II-b/68, XI-a/2, XIV-a/34, XV/22
- **zâr: Üzüntü, keder**
X/8, XIV-a/4, XVI-h/7
- **zarar: Zarar, ziyan, eksiklik, kayıp**
V/43, VIII/56, XI-c/5, XI-d/18, XI-e/25
- **zararat: Zararlar**
III-a/10
- **zârlan-:Ağlamak, üzölmek**
XVI-a/12
- **zârüw :Muhtaç**
XIII/103
- **zârüwliq:Muhtaçlık**
XIII/108
- **zât: Zat, kişi, řahıs**
VII-a/11, VIII/7, XVI-i/3, XVI-j/11, XVI-ö/2

- **zavod: Fabrika**
IV/45
- **zayıp: 1-Hanım 2-Eşlerden her biri 3-Yar**
XIV-a/39, XIV-b/13
- **zâyi': Kayıp, elden çıkan, yitik, zayi**
XIV-a/5
- **zeman :Zaman**
II-b/17, VIII/57, X/2, 26, XII/13, XIII/21, XV/17, XVI-a/27, XVI-e/3, XVI-h/3, XVI-k/9, 11, XVI-ö/18, 47
- **zemandas:Aynı zamanda yaşamış kimseler**
XVI-a/1
- **zemâne:1-Devir, vakit 2-Şimdiki zaman**
XI-h/16
- **zemlemer: Rençper, çiftçi**
VI/35
- **zemstva: Belediye**
VIII/28, 34
- **zeñberek:Ağır top**
IV/29
- **zeñger:Yüksek, çok yüksek**
VI/39
- **zerre :Pek ufak parça**
XI-d/13
- **zerreçe :Zerre kadar**
XI-d/31, XVI-o/22, XVI-ö/5
- **zewal: zeval, zail olma, sona erme**
XV/19, 20
- **zihin :Zihin, anlama, unutmama kuvveti**
II-a/18

- **zikir: Anma, anılma, zikir**
IV/1
- **ziyâfet: Ziyafet, misafiri ağırlama**
XV/6
- **ziyâret: Ziyaret, görmeye, görüşmeye gitme**
VI/15, 17
- **zor :İri, büyük, kuvvetli, güçlü**
XII/8, XVI-c/16, XVI-e/5, XVI-f/18, XVI-ö/26
- **zorayt-: Yükseltmek, güçlendirmek**
IV/43
- **zorlıq. Zorluk, eziyet etmek**
XI-h/28
- **zulumlıq: Zulüm, haksızlık, eziyet**
XV/40